

Tämän teoksen sähköisen version on julkaissut Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) Creative Commons -lisenssillä: CC BY-NC-ND 4.0 International. Lisenssiin voi tutustua englanniksi osoitteessa: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on saanut sähköisen julkaisuluvan teoksen oikeudenhaltijoilta. Mikäli olette oikeudenhaltija, jota SKS ei ole tavoittanut, pyydämme teitä ystävällisesti ottamaan yhteyttä [SKS:aan](#).

SUOMALAISEN
URHEILUN SYNTY

SUOMALAISEN
URHEILUN SYNTY

Ravisportti 1800-luvulla
ja sen vaikutus ihmiskilpailuihin

Erkki Vettenniemi

Historiallisia Tutkimuksia 237

Teos on Suomen Historiallisen Seuran nimeämien asiantuntijoiden tarkastama.

ISBN 978-952-222-035-6

ISSN 0073-2559

WS Bookwell Oy

Porvoo 2008

www.finlit.fi/kirjat

”On ajalla kiire, se ajaa laukkaa...”

– Z. Topelius 1880 (1935e)

”Vauhtia! Enemmän vauhtia!”

– *Uljäs* 6/1886

SISÄLLYSLUETTELO

ALKUSANAT	9
HEVOSET JA HISTORIA	
Professorin paljastus	11
Urheilun sumea syntyperä	13
Tutkijat hevosten jäljillä	18
Mitä urheilu on?	26
Kohti hevosen tutkimista	33
I RAVISPORTIN PORSTUASSA	
Kallaveden alkutahdit	37
Hevoskyydin hurmaa	43
Taskunaurista katsellessa	53
Savolaisten suuri lempi	62
Maailman ensimmäinen urheilu	71
II SEKUNTEJA, SANKAREITA, SYYTÖKSIÄ	
Rodullisen rappion uhka	81
Ravisportin synty	89
Kiitoksista kritiikkiin	109
Ennätysurheilun huumaa	131
Kaivopuiston profetia	160
III KAKSIJALKAISET URHEILIJAT	
Savolainen vesiperä	167
Juoksuaskelta oppimassa	169
Suksiurheilun humaus	185
Purjeet, pyssyt ja pyörät	196

IV IHMISIÄ JA RAVUREITA	
Nelivedon vaikutus	209
Hevosten hylkijät	215
Rodunjalostuksen rajoilla	221
ARKISTOT JA KIRJALLISUUS	229
ENGLISH SUMMARY	248
LIITE 1: Kilpaurheilun kronologiaa	253
LIITE 2: ”Entinen juoksija”	254
LIITE 3: ”Torpan tyttö”	255
ELÄINHAKEMISTO	264
IHMISHAKEMISTO	266

ALKUSANAT

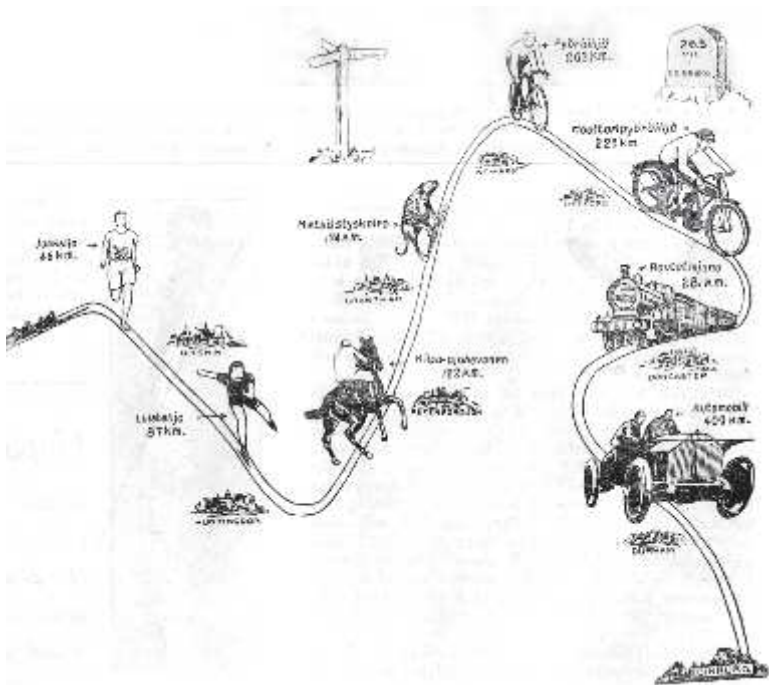
Silloin kun vielä luin sanomalehtiä heprealaisittain, sivuja vasemmalta oikealle käännellen eli sarjakuvista aloittaen ja kilpakiistoihin edeten, hämmästelin hevosuutisten sijaintia urheilupalstoilla. Charme Asserdalin ennätysjuoksut taisivat lievästi kiinnostaa, mutta yleensä jätin sen lajin jutut kuvien silmäilyn varaan.

Nyt ymmärrän asenteeni olleen valitettavan ihmiskeskeinen. Hevosurheilijoille kuuluisi 2000-luvullakin urheilusivujen kunniapaikka, hyvän matkaa ihmisurheilijoiden edellä, ja hevoskilpailujen historia tulisi ottaa haltuun ennen ihmisurheilujen historiaa. Tästä seikasta vaakuutuin, kun ryhdyin tutkimaan kotimaisen ihmisjuoksun varhaisvaiheita. Siihen tekstiin upotin niin runsaasti nelijalkaisia kuin sen rakenne vain salli, ja kun hanke tuli ulos nimellä *Joutavan juoksun jäljillä* (2006), harmittelin nurinkurista julkaisujärjestystä.

Käsillä oleva kirja on näin ollen suoraa jatkoa ihmisjuoksun historialle, tai oikeastaan sen takautuvasti ilmestyvä edeltäjä. Ravitarina on samalla osa vieläkin isompaa projektia, kotimaisen urheiluhistorian uudelleenkirjoitusta: *Pohjolan helleenit* (2007) keskittyi olympisiin aiheisiin, ja tavoitteen toteuttaminen vienee loput elämästä.

Opetusministeriön alaiselle liikuntatieteen jaostolle osoitan kiitokset hevoshistorian rahoittamisesta. Raviterminologiaan ja ajokäytäntöihin sain opastusta serkultani Jouni Rantalalta, kun taas kustantajan puolesta käsikirjoituksen lukivat anonyymit laaduntarkistajat, joiden kommenteista olen niin ikään kiitollinen.

Omistan kirjan isovanhempieni Putin muistolle. Putin ja papan kanssa teimme pitkiä päiviä pellolla ja metsässä, talven tullen järvelläkin, ja arvokkuutemme aina säilyttäen – tarpeetonta ravia karttaen.

"Eräs englantilainen on laatinut graafillisen selonteon urheilijan, eläinten ja konekulkuneuvojen vauhdista verrattuna toisiinsa", kirjoitti Urheilijan Joulu 1912. "Vertailua varten on valittu Lontoon ja Edinburgin välinen taival, jonka pituus on 326 [mailia]. Järjestetään kahden tunnin maratonkilpailu jalkamiehen, kahdeksanmiehisen venekunnan, juoksijan, luistelijan, kilpa-ajoneuvosen, metsästyskoiran, pyöräilijän, moottoripyöräilijän, rautatiejunan ja automobilin välillä. Kaikki nämä lähtevät yht'aikaa matkalle Charing Cross-asemalta Lontoossa. Vertaillessa on matkat laskettu kunkin kilpailijan suurimman nopeuden mukaan, eikä siihen katsoen, miten pitkän matkan esim. kestävyysjuoksija jaksaisi kahdessa tunnissa jättää taakseen."

HEVOSET JA HISTORIA

Hiki on hyvän hevoisen,
vaahti varsan kunniaa.¹

PROFESSORIN PALJASTUS

Kun avaan tutkimuksen myöntämällä, että sen näkyvin teesi on ollut levityksessä sukupolvien ajan, valinta vaikuttaa uhkarohkealta. Tilanteen toteaminen on kuitenkin välttämätöntä, sillä vain sitä kautta voin kirjani olemassaolon perustella. Hevosurheilun pioneeriroolia koskeva havainto on vanhaa perua, mutta sen hylkiminen on jatkunut 2000-luvulle saakka; urheiluhistorian kirjoitusta on leimannut ihmiskeskäinen ote, jota sopii myös humanistisena harhana pitää.

Asetelman tekee entistä erikoisemmaksi se, että mainittu teesi ilmestyi toimittaja Martti Jukolan kokoamassa *Urheilun pikku jättiläisessä*, joka lienee luetuin tässä maassa julkaistu urheiluaiheinen nide. Raviurheilua käsitelleen luvun kirjoitti vuoden 1958 laitokseen Lauri Pullinen, Suomen Hipposta edeltäneen Suomen Ravirenkaan toiminnanjohtaja. Jäljennän Pullisen artikkelin avausrivit:

Urheiluasioitamme penkova ja tunteva urheiluprofessori ”Tahko” Pihkala on sanonut, että raviurheilu on ollut maamme ensimmäisiä järjestettyjä ja kilpailuiksi kehitettyjä urheilumuotoja. Vasta vuosikymmeniä myöhemmin, viime vuosisadan loppupuolelta alkaen, seuraavat hiihto, pallopelit ja yleisurheilu raviurheiluumme varsinaisina kilpailuina, joita maksavaa yleisöä on kutsuttu seuraamaan ja joissa urheilijoiden paremmuus mitataan.

¹ Lönnrot 1842, 135.

Pihkalan ristimänimi oli Lauri, ja kunniaprofessoriksi hänet oli nimetty kymmenen vuotta ennen Jukolan kirjan ilmestymistä. Pullista siteeraan edelleen sen verran, että totean hänen maininneen Aurajoen ravit Turussa 1817. ”Liekö ne olleet ensimmäiset, siitä ei ole varmaa tietoa, mutta ainakaan niihin aikoihin ei vielä muita urheilukilpailuja pidetty. Tuskinpa 1850- ja 1860-luvuillakaan, jolloin ravikilpailuja järjestettiin paitsi Turussa myös ainakin Viipurissa, Kuopiossa, Hämeenlinnassa ja Oulussa.” Varhaisimmat valtion eli senaatin tukemat kilpa-ajot nähtiin Hämeenlinnassa 1865, ja niiden perinne kantoi pitkälle itsenäisyyden kauteen.² (Virallisesti ”kilpa-ajon” korvasi ”ravikilpailu” 1890-luvulla.)

Näin saivat Martti Jukolan jättiläisniteen lukijat eteensä päteväen johdatuksen kilpaurheilun lähteille – jos siis uskomme, että kaikkien kirjaan tarttuneiden kiinnostus säilyi hevosiin asti. Todennäköisempää voisi olla, että lukijoiden mieleen jäivät Jukolan itsensä laatimat jutut, kuten yleisurheiluun paneutunut artikkeli. ”Tutkimukset luonnonkansojen elämäntavoista osoittavat, että rata- ja kenttäurheilun nykyiset kilpalajit, juoksut, hyppy ja heitot, periytyvät jo ihmissuvun varhaisimmilta ajoilta”, Jukola ilmoitti.³ Teoksen liitteeksi oli painettu kirjallisuusluettelo, ja niistä teksteistä hän oli näkemyksensä poiminut – ihmiskeskeisen oletuksen, kuten jälleen voimme todeta.

”Kysymys urheilun alkuperästä voi tuntua joutavalta akateemiselta viisastelulta”, Rafael Helanko arveli 1960-luvulla. ”Liikuntakasvatuksen kannalta katsoen on kuitenkin tärkeätä tuntea urheilun perimmäinen olemus ja sen syntysijat.” Tähän mietteeseen mieluusti yhdyin, joskin eri reittiä kuin sosiologi Helanko, joka selitti urheiluksi kutsumansa ilmiön lapsuuden leikeillä.⁴ Pihkalaan nojattiin myös hänen artikkelissaan, ja Tahkon ravihavainnon tähden omistan seuraavat sivut kirjani otsikon oikeuttamiselle.

Miten mielekästä on julkaista monografia suomalaisen urheilun synnystä viisi vuosikymmentä sen jälkeen, kun asia kerrottiin urheiluaiheisen kirjallisuuden menestysteoksessa? Vastaus edellyttää arvioivaa katsausta, jonka aloitan journalismiin kallistuvasta lajityypistä – jollaista Jukola edusti – ja jota jatkan tutkimuksellisilla teksteillä.

² Pullinen 1958, 1568–1569.

³ Jukola 1958, 207.

⁴ Helanko 1964, 62. Vrt. Sironen 1995a, 193–194.

URHEILUN SUMEA SYNTYPERÄ

Ajatus siitä, että nykyaikaisen urheilun käytännöt palautuisivat ihmiskunnan muinaishistoriaan, on laajalle levinnyt ja monin paikoin suosiossa kolmannellakin vuosituhannella. Sen kaunopuheisin suomalainen puolustaja oli Lauri Pihkala. Tahkon tiedostamat 1800-luvun hevosjuoksut eivät johtaneet vakaumukseen ihmisurheilun eläimellisestä syntyperästä. Urheilun esihistoriaa hän mietiskeli ajankohdasta ja asia-yhteydestä toiseen; komea synteesi ilmestyi Jukolan kirjan mainittuun laitokseen nähden samana vuonna.

Pihkalan mukaan urheilu ”keksittiin” luolaihmissen arkisten askareiden ohessa. Väitteestä käy ilmi rodunjalostuksen teoria, johon Tahko oli vuosisadan alussa ihastunut, ja josta hän ei oikein ikinä päässyt irti. Hänen mielestään muinaisten yhteisöjen sellaiset jäsenet, joilta puuttui ”taito ja kunto” metsästyksen ja sotimisen kaltaisiin aktiviteetteihin, tuhoutuivat ”olemassaolon ankarassa taistelussa”. Kun tällaista karsintaa oli tapahtunut ”ties kuinka monessa polvessa, jäi jäljelle vain sukukuntaa, jolla oli ja on vieläkin verissä mieltymys erilaisiin em. perustehtävistä [kuten juoksemisesta] koostettuihin urheiluihin”.⁵

Sitaatti tuo mieleen Jukolan äskeisen lausahduksen. Jukola oli Pihkalaa nuorempi, ja juuri Tahkolta hän omaksui ajatuksia urheilun synnystä, rodunjalostuksesta, ja niin edelleen. Pihkala imi vaikutteita etenkin amerikkalaisesta kirjallisuudesta, mihin ei nyt tarvitse takertua muuten kuin toteamalla, että journalistisessa historiankirjoituksessa verenperintö on yhä kuranntia tavaraa. Suomen Urheiluliiton järeä satavuotishistoriikki ilmestyi 2006. Hevosista tai kilpa-ajosta ei siinä niiteessä puhuta yhdelläkään rivillä, mutta luolamiehet korotetaan avausluvussa modernin urheilun esi-isiksi.⁶ Fraasi ”olemassaolon taistelusta” oli tosin poistunut urheilullisestakin käytöstä, joten kuviosta tuli josain määrin muotopuoli.

Kun Jukolassa ei koskaan ollut tutkijan vikaa, Tahkoa on pidettävä ainakin filosofina, urheilun ja ylipäänsä ruumiinkulttuurien pohtijana. (Ymmärrän esimerkiksi urheilun, kuntoilun ja perinteiset kisailut itsenäisiksi ruumiinkulttuureiksi.) Siirtymävaihe raviurheilusta ihmisur-

⁵ Pihkala 1958, 24–25. Vrt. Sironen 1995a, 56–57.

⁶ Björkman – Martiskainen 2006, 19.

heiluun sijoittuu Pihkalan pihtiputaalaisiin lapsuusvuosiin. ”Kilpa-ajosportti onkin saavuttanut paljon harrastajia Keski-Suomen miehissä”, raportoitiin talvella 1888 Viitasaaren raveista, muutama viikko Laurin syntymän jälkeen. Pihtiputaan pappilan eli hänen lapsuudenkotinsa hevosta juoksutettiin kilpailuissa, poika oppi nopeasti aikansa ravisuuruuksien nimet, ja postinhakumatkat hän suoritti juoksujalkaa, ujuttaen itsensä ensin ihmisurheilijoiden nahkoihin. Kun kaksijalkaisten nimivalikoima tyrehtyi, ”näyttelin eri hevosia, ’Hurraa’, ’Kirppua’, ’Villiä’ ja ’Voimaa’ sekä oman pitäjän ’Linnun poikaa’ ja oman talon ’Lentoa’”. Keppiä heitellessä eivät keihässankareiden nimet riittäneet yhtä pitkälle, ja silloin Lauri luovutti heittomerkeille kilpapurjehdusalusten nimiä.⁷

Hänen isoveljensä oli myöhempien aikojen terminologiassa hevos hullu. Kaarlo Gummerus tunnettiin ohjastajana ja ravikirjoittajana, sittemmin eläinlääkärinä, joka julkaisi oppikirjoja kengityksestä ja yleensä hevoshoidosta. Lauri esitteli veljensä sekä palkittuna ajajana että haaveilevana pilttinä: ”Äiti kertoi, että Kaarlo jo pikku poikana lattiolla ryömien valjasti muikun raadon tuollaisen lipposkengän eteen hevoseksi.” Tahko teki vuonna 1914 ilmestyneessä kirjassaan kunniata ravureiden ”sisulle” ja laati hevoskasvatuksesta 1920-luvulla laajan, lämminhenkisen artikkelin.⁸ Tekstiä hän tuotti koulupoikanakin moneen tarpeeseen, joten tiettyjä perusteita olisi luottaa 1980-luvun Pihkala-bibliografiaan, jonka mukaan hän olisi julkaissut Suomen Urheilulehdessä 1898 – kymmenen vuoden ikäisenä – jutun Oulunkylän kilpa-ajoista. Sen on kuitenkin signeerannut ”L. P.” eli Lennart Porthan, lääkärinä ihmisiin ja urheilumiehenä hevosiin erikoistunut ajoa auktoriteetti.⁹ Gummeruksen Laurista tuli L. P. vasta 1906.

Henkilöhistorialliset huomiot selittävät Tahkon urheiluhistoriallisia pohdintoja. Talviset ihmiskisailut alkoivat yleistyä 1870-luvulla, ensin

⁷ TS 25.1.1888; Pihkala 1917, 150.

⁸ Pihkala 1914, 14; sama 1923b. Kaarlosta lapsena, ks. Kare 1975, 36–37. Hänen ohjastajana, ks. Pihkala 1960, 11. Hänen ravijutuistaan, ks. Gummerus 1901 ja 1903.

⁹ Ihmisjuoksun historiassani uskoin bibliografiaan. Vettenniemi 2006b, 430 viite 1229. Lauri todella vieraili Helsingissä 1898. Pihkala 1917, 148. Vanhemman veljen avustuksella hän olisi voinut ravijutun laatia, kuten järkeilin; mutta kirjoitus on kiistatta aikamiehen käsialaa.

kauno- ja nopeusluistelun aloilla, kohta pituushiihdossa. Pihtiputaalle kilpahiihto asettui 1890-luvulla, ja niistä kisoista on Pihkala jättänyt väkevät kuvaukset. Puolisen vuosisataa oli kulunut hiihtokiistojen kotiutumisesta Putaalle, kun Tahko kertoi olevansa

taipuvainen epäilemään, että Oulun hiihtojen ym. lylynlyk-
kiäisten 1890-luvulla nopeasti saavuttama suosio mahtoi hyvin-
kin olla verensiirtoa kilpa-ajoista, jotka 1860-luvulta lähtien oli-
vat ruvenneet keräämään kansaa järvenjälle juhlimaan. Kilpa-
hiihdot olivat tästä askel eteenpäin.

Näin hän arveli 1948; kuusi vuotta myöhemmin äänensävy oli varauk-
seton. Hevoskyyti ja 1800-luvulla kohentunut tieverkosto olivat syr-
jäyttäneet sukset matkanteon välineenä, Tahko taustoitti.

Urheilunakin elpymään herätessään hiihdon piti joutua hevos-
urheilun jalkoihin. 1860-luvun puolimaista aloitetut valtion
kilpa-ajot olivat sytyttäneet kaiken kansan mielenkiinnon ravi-
kilpailuihin. Niistä sukeutui pian kansanhuveja, jotka keräsivät
väkeä jälle avatun 'virstanpaanan' ympärille seuraamaan ja jän-
näämään hurjaharjojen menoa sekä kuulemaan ja vertailemaan
kellon näyttämiä ennätysaikoja. [...] Vielä kiitollisempia pur-
kautumisen tilaisuuksia tämä mieliala oli saava kaksi ja kolme
vuosikymmentä myöhemmin *hiihtokilpailuissa*. [...] Eikä jälle
tarvinnut rataakaan aurata, sen kuin laittaa vain latuja, ensin
useampia rinnakkain lähtöruuhkan purkamiseksi, kunnes etem-
pänä riitti yksi ainoa [...].¹⁰

Aivan ensimmäisenä ei Pihkala raviasialla ollut. Toivo Aro oli hänen
ikätoverinsa, uimahyppääjänä, urheilutoimittajana ja urheilujohtajana
tunnettu monitoimimies, joka Tahkon tavoin suomalaisti sukunimen-
sä 1906. Reilut kaksi vuosikymmentä sen jälkeen hän huomautti, että
suksi oli muinoin ollut ”metsästäjän kulkuneuvo ja metsämaat siis
hiihtomaita, mutta kilpailut tahdottiin järjestää ravikilpailujen malliin

¹⁰ Pihkala 1948, 87; sama 1954, 21, 24. Putaasta, ks. sama 1917, 144; sama
1966.

niin, että katselijat saattoivat niitä seurata, siis tasaisella järven tai joen jäällä”.¹¹ Vastaavia mainintoja voisi pienellä hakemisella löytyä runsaamminkin, ja tuonempana esiteltävien seikkojen valossa pidän todistettuna, että vaikutusyhteyden tunnistivat käytännössä kaikki aikalaiset.

Heihin lukeutui Tahkon koulutoveri Klaus Uuno Suomela, jonka kirjallinen tuotanto on Pihkalaakin laajempi. Suomelan tekstejä kieltämättä ”leimaa harrastelijamaisuus”, kuten historioitsija Keijo Kulha on todennut,¹² mutta hän oli urheiluhistoriallisen tutkimuksen tärkeimpiä pioneereja tässä maassa.

Suomela luennoi voimistelun ja urheilun historiasta Helsingin yliopiston voimistelulaitoksella. Sen tehtävän hän peri opettajaltaan ja esikuvaltaan Viktor Heikeliltä, joka oli julkaissut 1905 ensimmäisen niteen kirjasarjastaan *Gymnastikens historia*. Heikel oli voimistelu-aatteen mies, joten urheilu sulautui hänellä ”gymnastiikkaan” – mutta vain ihmisurheilujen osalta. Hänen katsannonsaan ruumiinharjoituksilla muovailtiin henkisiä tai suoraan sanoen sielullisia ominaisuuksia. Heikel suhtautui kielteisesti kilpailuihin, joissa korostui voima, tehokkuus ja vastustajan nujertaminen ”ihmisarvoisen asennon, intelligenssin ja sielunaateluuden” sijaan. Yksinomaan fyysisestä paremmuudesta eli ”mekaanisesta tuloksesta” kiistely merkitsi taantumista eläimellisen kamppailun tasolle. Se oli Heikelin termin rekordiurheilua, jonka käyttövoimana voi olla kone, tuuli, oma keho, tai sitten hevonen.¹³

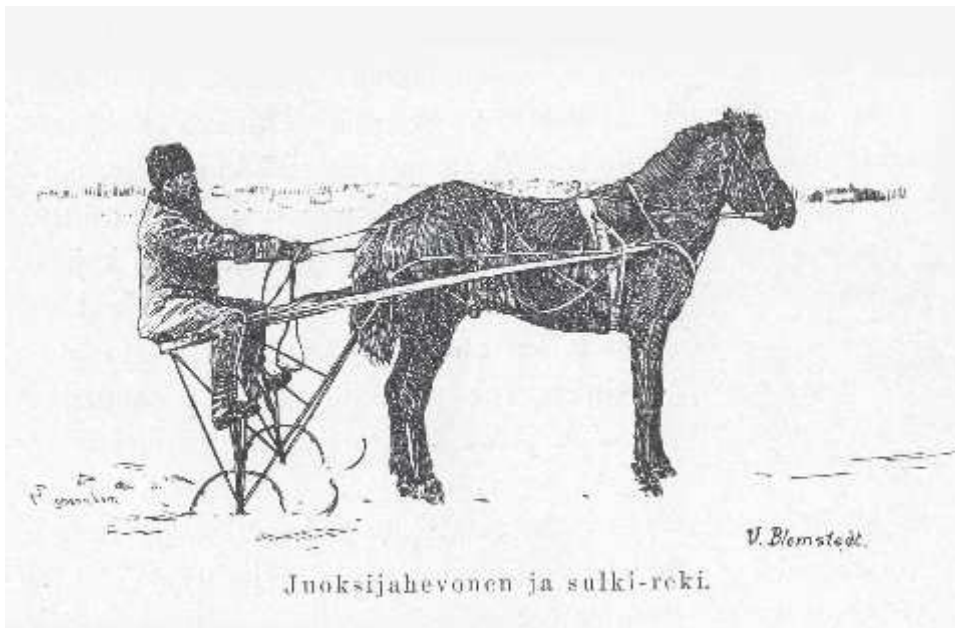
Yhtä jyrkkiä hierarkioita ei Suomela koskaan omaksunut. Hänen tunnetuimmasta teoksestaan *Suomen urheilun historia* on silti turhauttavaa haeskella hevosenkengän muotoisia jälkiä. Kirja ilmestyi 1944, ja modernin urheilun esikouluksi tekijä tarjosi niin sanottua hyötyliikuntaa. Jalkapatikkojen ja soutumatkojen tapaiset taipaleet olisivat valmistaneet talonpoikaista yhteisöä nykyaikaisiin ruumiinkulttuureihin.

Jotain vastaavaa Suomela näki 1870-luvulla yleistyneissä kansanjuhliissa, rahvasta ja säätyläisiä yhdistäneissä karkeloissa. Puheiden ja runojen, musiikin ja laulujen lomassa kisailtiin fyysisissä taidonnäytteissä, joita Suomela monipuolisesti esitteli. ”Varhaisimpien kansan-

¹¹ Aro 1930, 71. Ks. myös Saarinen – Sorjonen 1956, 13.

¹² Kulha 2007. Ks. myös Wuolio 1970, 37–38.

¹³ Heikel 1904, 11–13; sama 1905, 180–181.

Topeliuksen tekstin kuvitusta kirjassa *Suomi 19:llä vuosisadalla*.

juhliemme ohjelmat olivat tuntuvasti toisenlaisia kuin myöhemmin syntyneiden urheiluseurojen toimeenpanemat kilpailut”, hän analysoi. ”Yleensä niissä vallitsi kaikista sovinnaisista säännöistä ja kiihkeistä kunniapyyteistä vapautunut ratki riemullinen urheiluhenki.” Osallistujat joka tapauksessa tottuivat uusiin kilpailuihin, ja ”ennen kaikkea niiden avulla muokattiin kansan harrastusta urheilua kohtaan suopeammaksi”.

Eläkevuosinaan Suomela vielä julkaisi *Urheilun maailmanhistorian*, joka oli tarkkaan ottaen paranneltu laitos hänen 1920-luvun teoksistaan. Nyt hän sovitti yhteen biologisia ja sosiologisia tulkintoja: nuoruusiässä karttuva ”voiman ylijäämä purkautuu leikeissä ja urheilussa, tämä taas tuottaa virkistävää mielihyvää sekä panee leikkijät edelleen jatkamaan kehitystään yhteiskuntaelämään sopeutuviksi”.¹⁴ Tällainen

¹⁴ Suomela 1944, 232–236; sama 1953a, 7–9.

viitekehys sulki Heikelin sielunjalostuksen tavoin hevoset urheiluhistorian ulkopuolelle.

Suomelan tuotannon paikka on journalistisen ja tutkimuksellisen historiankirjoituksen välimaastossa. Samoin on todettava Helge Nygrénistä, urheilutoimittajasta ja harrastelijahistorioitsijasta, joka pääsi 1980-luvulla ajatuksineen esille tutkimusvetoisessa *Suomen historiassa*. Täkäläisten raviohjastajien Nygrén oletti kilpailleen 1840-luvulla Pietarissa; vanhimman kotimaisen purjehduskisan hän sijoitti Turkuun 1865; ja Laukaassa 1878 nähdyn ihmisjuoksun hän sanoi olleen ”urauurtava kilpailutapahtuma” tai jopa oire maaseudun ”liikunnallisesta heräämisestä”. Hieman ennen Nygrénin artikkelia oli kuitenkin ilmestynyt toimittaja Antero Raevuoren *Suuri suomalainen ravikirja*, jossa vilkaistiin hevosurheilun vaiheita 1860-luvulta lähtien.¹⁵

Nygrén katsoi turkulaispurjehduksen olleen Suomen ensimmäinen urheilukilpailu. Raevuori puolestaan hyötyi Simo Kattilakosken opinäytteestä, 1980 valmistuneesta tutkielmasta, joka otti haltuun kilpajojen historian autonomian ajalta. Kattilakoski ei tyhjentänyt aihepiiriä edes kaukaisimpien ajojen osalta, mutta hänen (julkaisematon) tekstinsä niveltyy tutkimuskirjallisuuden kontribuutioihin, joiden suhtautumista hevosjuoksuun seuraavaksi silmäilen.

TUTKIJAT HEVOSTEN JÄLJILLÄ

Jos kotimaiselle urheiluhistorialliselle tutkimukselle haettaisiin sanan vaativassa mielessä alkupistettä, vuosi 1959 olisi vahva ehdokas. Historioitsija Aimo Halila julkaisi tuolloin monografian Suomen varhaisimpien voimistelu- ja urheiluseurojen sosiaalisesta koostumuksesta. Näin muotoiltuna hanke kuulostaa lähinnä järjestötutkimukselta, ja täsmennetäänköön sekin, että hevosmiesten yhteisöjä tekijä ei noteerannut.

Kaupunkeihin 1800-luvulla asettunut nuoriso olisi kokenut tuotantoelämän erikoistuessa kaipuuta niin sanottuun vastapainoon. ”Tämä tarve purkautui luontevasti liikuntaharrastuksessa, joka kasvoi vaittomaisesti reaktioksi muuttuneita olosuhteita vastaan”, Halila järkeili. ”Nuorison biologiset ja sosiaaliset tarpeet aktivoituivat uudella tavalla.”

¹⁵ Raevuori 1982; Nygrén 1986.

Edelleen hän huomioi tekniikan ja luonnontieteiden kehityksen sekä Darwinin oppien siirtämisen ihmisyhteisöihin, mikä tuotti ajatuksen olemassaolon taistelusta. ”Ihmisen idea, ihmisen kuva olennaisesti muuttui.” Aivan kaikkea ei ihmiskuvan muutos silti selittänyt. ”Voi- mistelu- ja urheiluharrastuksen viriämisessä olikin uudistuneessa muo- dossa jotakin etäisten polvien eränkävijäin ja merenkulkijain raikasta henkeä.”¹⁶ Ruumiinharjoitusten ja urheilumuotojen kronologiaa tut- kija järjesteli tähän tapaan: ”Liikuntakulttuurimme näkyvimpiä aloja olivat 1870-luvulla huvipurjehdus, urheilumetsästys ja -kalastus. 1880- luvulla tulivat edellisten lisäksi ammunta, luistelu, hiihto, raviurheilu, voimistelu ja soutu.”¹⁷

Aatehistoriallisesti Halilan teos on monilta osin pätevä taustoitus modernille urheilulle. Sen ansiot korostuvat, kun muistamme hänen kirjoittaneen ilman urheiluhistoriallisen tutkimuksen perinnettä. Mut- ta se pohdinta häneltä jäi tekemättä, miksi kyseisen aikakauden myller- rys johti teollisen yhteiskunnan käytäntöjä mukailevaan suoritusurhei- luun, jossa kilpailijan osaaminen katsotaan tulosluettelosta. Ja mikähän oli ’hevosen ideassa’ muuttunut, kun kerran Pihkala oli jo todennut raviurheilun modernisoituneen 1860-luvulla?

Halilaan nähden seuraavalla vuosikymmenellä Keijo Kulha kokosi luentoja pohjalta johdatuksen urheiluhistorian tutkimukseen. Kul- han tekstissä on arvonsa säilyttäneitä haasteita ja havaintoja; hän esi- merkiksi huomautti Suomelan paikoitellen anakronistisesta tarkastelu- tavasta (joka ei ole vain Suomelan ongelma). ”Eri aikojen liikuntaa ei voi sinänsä asettaa rinnakkain, vaan niitä on aina verrattava omaan ai- kaansa”, Kulha opetti alkusanoissa. Modernin urheilun muotoutumis- ta hän setvi tutuin sanavalinnoin: ”Aikaisemmin jokainen oli saanut liikuntaa omassa työssään, mutta nyt yhteiskunta kangistui koneen, liukuhihnan ja kirjoituspöydän ympärille. [...] Samaan aikaan [ihmi- nen] tunsi yhä enemmän tarvetta vapaisiin elämyksiin. Urheilussahan vapaus saattoi kaikkein helpoimmin tulla esille.”¹⁸

Koska suomalaisen hevosen ei ole väitetty kärsineen liikunnan puutteesta, raviurheilun nousu pysyy tässäkin tulkinnassa arvoituksena.

¹⁶ Halila 1959, luku II.

¹⁷ Sama, 23. Ks. myös sama 1960, 18; sama 1986, 283.

¹⁸ Kulha 1970, 63–64. Ks. myös sama, 66–67.

Sosiologi Paavo Seppänen oli likimain ainut tutkija, joka oli 1970-luvulle mennessä myöntänyt nelijalkaisten kamppailijoiden olemassaolon. ”Ensimmäisen virikkeen kilpaurheiluun antoivat ilmeisesti ravi-kilpailut, joista yhdet tiedetään järjestetyn jo vuonna 1850 Kuopiossa”, Seppänen totesi, ja lisäsi lyhyen huomion Englannista modernin urheilun kotimaana. Sikäläiset kisailut noudattivat ”samaa ’paras voittakoon’ -henkeä, joka oli tunnusomaista liberalismiin sävyttämälle taloudelliselle kilpailulle”. Mutta kun liikuntatieteilijä Jukka Wuolio esitteli suomalaisen urheilun ”historiallisia päivämääriä”, 1800-luvun ravurit siitä listasta unohtuivat, ja samoin kävi Eija-Leena Wuolion *Suomen liikuntahistorian* kanssa. ”Vanhimpina kilpalajeina meillä ovat todennäköisesti olleet purjehdus ja ammunta”, jälkimmäinen Wuolio otaksui.¹⁹

Yksittäisistä urheilumuodoista hiihto päätyi tutkimukselliseen käsitteelyyn suhteellisen varhain. Antero Heikkisen *Ammattilaisesta amatööriksi* ilmestyi 1977, ja tarina alkaa raviurheilun kannalta relevantilta kaudelta, 1880-luvulta. Pihkalan edellä mainittuun verensiirtoon Heikkinen ei silti vedonnut, sillä hänen versiossaan latukiistat yleistyivät vailla hevosten suomaan sysäystä.

Siihen tapaan Heikkinen on kirjoittanut myös 2000-luvun tekstisään. Kotimaan hiihtokoitoksia ei viety Norjan malliin heti metsään, hän muistutti. ”Suomen pinnanmuodostusta ajatellen tämä seikka saattaa ensi silmäyksellä tuntua oudolta. Mutta tarkemmin ajatellen kilparatojen merkitseminen jälle tai tasaiselle maalle kytkee hiihtourheilun vahvasti pitkään hiihtoperinteeseen. Silloin kun suksia oli tarvittu työssä tai matkojen taittamisessa, oli käytetty – aina kun se oli ollut mahdollista – hevosten polkemia jää- ja maanteitä.” Valintaan vaikutti vertailukelpoisten tulosten saavutettavuus: ”Näin hiihdossakin lähdettiin alun alkaen ennätysurheilun tielle, joka ylipäätään luonnehtii modernia urheilua.” – Toisessa yhteydessä Heikkinen on tähdentänyt uuden ajan urheilujen ominaislaatua. Mitään jatkuvuutta teollista yhteiskuntaa edeltäneisiin ruumiinkulttuureihin ei erotu; kilpaurheilu rakentui kaikkia sitovien sääntöjen ja sitä kautta standardisoitujen suoritusten varaan.²⁰

¹⁹ Seppänen 1979, 60–61; Wuolio 1979; Wuolio 1982, 68.

²⁰ Heikkinen 1991, 160–161. Hiihdosta, ks. sama 1977 ja 2007.

Leena Laineen järjestöhistoriallinen teos vuodelta 1984 viimein korjasi tutkimuskirjallisuuden laiminlyöntejä. Urheilun varhaisvaiheiden pohdinnat hän aloitti hevosista, jatkoi purjehduksella ja ammunalla, ja eteni soutuun, hiihtoon ja luisteluun. Turun (1817) ja Kuopion (alkaen 1850) ravit mainittiin, samoin 1860-luvulla käynnistyneet valtionajot, joiden Laine sanoi suosionsa puolesta vertautuneen kansanhuveihin. ”Hevosista alkoi tulla ’tähtiä’, joita tultiin pitkien matkojen takaa katsomaan, ja joista maksettiin pian huimia summia”, hän kirjoitti.

Näin ensinnä hevoskilpailuissa tuli yleisölle tutuksi sittemmin ihmisten omaa fyysistä kulttuuria muuttanut ja leimannut kilpailujärjestelmä. Puitteet olivat samat: kilpailutilanne sääntöineen ja valmentautumisineen, suorituksia odottava yleisö ja tähtikultti – työn suorittaja, hevonen, vain vaihtui ihmiseksi.

Seuraavaksi Laine toi hevosia esille antologiassa *Suomi uskoi urheiluun*. ”Kilpalajina maan vanhin ja myös virallista leimaa saanut urheilumuoto oli raviurheilu”, hän huomautti tuolloin. ”Juuri hevospiireistä tulivat tutuiksi termit ’träänata’, ’konditsiooni’, kilpailusäännöt ja aikaennätykset.” Edelleen hän tulkitsi modernin urheilun liittyneen ”länsimaiseen miehiseen eetokseen” ja sijoitti sen voimallisen tulemuksen puheena olevan vuosisadan loppuun. ”Kilpailun idea siirtyi raviurheilusta ihmiskilpailuihin 1800-luvun jälkipuolella.”²¹

Leena Laine ei ehkä tiennyt muiden samaan suuntaan hamuilleiden tarkkailijoiden päätelmistä, mutta hänen ansiostaan edeltävät mietteet saivat tutkimuksellisen vahvistuksen, jonka jälkeen hevosurheilun historiallisesta roolista ei olisi pitänyt vallita hämmennystä.

Laineen linjaukset eivät menneet läpi. Tämä voidaan varmistaa mainitusta teoksesta *Suomi uskoi urheiluun*, johon kirjoitti 1800-luvun asetelmista myös Pekka Kärkkäinen. ”Kun suomalainen yhteiskunta muuttui sosiaalisesti ja taloudellisesti siten, että saatettiin ’ymmärtää’ ennätyksiä, rekordeja, siirryttiin vähitellen alkeellisista urheilun muodoista standardoituihin, moderneihin muotoihin”, rahvaankisailujen tuntija totesi. Uusia urheiluja olivat muun muassa paini ja ratsastus.

²¹ Laine 1984, 59–62; sama 1992, 110, 118. Ks. myös sama 2007, 219.

(Moderni painiskelu saapui Suomeen 1890-luvulla, esteratsastus yleisty sen jälkeen.) Kilpa-ajot eivät vilahda edes oheisessa katkelmassa, joka muuten soveltuu nimenomaan hevosjuoksuun: ”Siirtyminen kirjavista kansanurheilun muodoista moderneihin urheiluihin edellytti uudenlaisen aika- ja tilakäsityksen syntymistä. Alettiin hiihtää tai juosta kelloa vastaan suljetulla radalla. Kun palkintona oli selvää rahaa tai tavaroita, kilpailut houkuttelivat yrittäjiä pitkienkin matkojen takaa.”²²

Joitakin vuosia myöhemmin Kärkkäinen kokosi kirjoituksiaan lentsiaattityöksi, jonka johdantoluvusta poimin muutaman mietelmän. Tekijä korosti sekuntiennäytysten merkitystä varhaisessa laukkausurheilussa ja sanoi Suomessa pidetyn kilpailuja 1860-luvulta lähtien esimerkiksi soudussa ja ravissa. Modernin urheilun sukuun Kärkkäinen oletti jo tulleen ratkaistuksi: tapahtumahistoria tunnettiin ”viimeistä piirtoa myöten”. Kaukaisimmista urheiluriennoista – kuten hevosjuoksuista – hän kirjoitti seuraavasti:

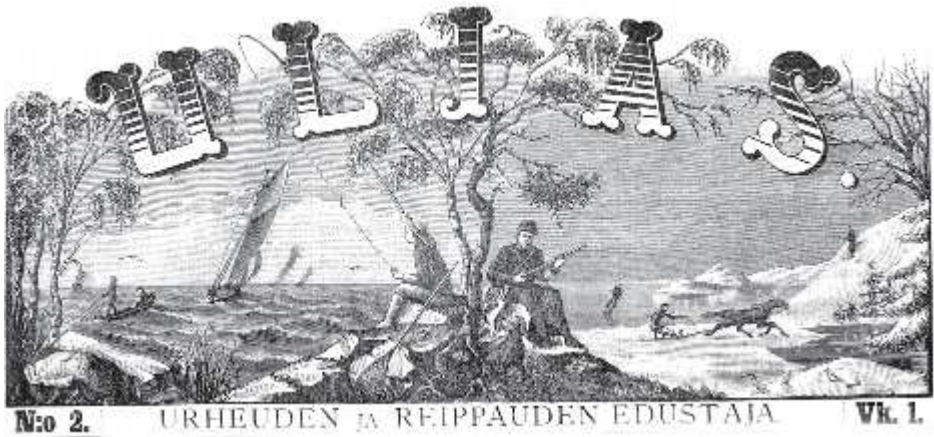
Nuo kilpailut olivat kuitenkin vasta alkuaskeleita, kilpailuja, joiden muodot ja lajit olivat omasta elämänpiiristä, käytännönläheisestä työhön tai matkaamiseen liittyvästä toiminnasta. [...] Niihin oli päässyt jotain erilaista, mutta kuitenkin jostakin muualta tuttua: tarkempi, moderni aika ja mitattava, moderni matka, kaikille yhteinen abstrakti aika ja tila. [...] Kilpailulle ja urheilulle ei vain ollut sopivia muotoja. 1860–70-luvuilla ei vielä osattu eikä voitu järjestää Suomessa urheilua eikä voimistelukilpailuja ja näytöksiä.²³

Kansanomaisten ruumiinkulttuurien tutkija ei kertonut, mihin aineistoon näin jyrkät arviot nojasivat. Ainakaan ne eivät käyneet yksiin Eeva-Liisa Lehtosen tekstin kanssa. Kärkkäinen ei ollutkaan tutustunut Lehtosen kirjaan, joka oli vastikään ilmestynyt, ja jossa kansanhuvien historioitsija keskittyi 1870-luvun urheiluelämään.

Lehtonen katsoi suppeahkon tutkimuksensa selvittävän, ”miten kansainvälinen sporttijaottelu aikanaan tavoitti perifeerisen Suomen ja

²² Kärkkäinen 1992, 157–158, 160–161. Painista, ks. Vettenniemi 2007a, 99–103, 131–139. Ratsastuksesta, ks. Vasara 1987, 32–34, 44–46.

²³ Kärkkäinen 1996, 26, 37.

Kotimaisten ruumiinkulttuurien esitys 1880-luvulta.

tavallisen kansan”. Kirjan alaotsikko lupasi matkaa ”kilpaurheilun al-
kulähteille”, tässä tapauksessa 1870-luvun kansanjuhliin, joissa järjes-
tettyihin kisoihin

kuuluvat uutuutena kaikki ne elementit, joita 1900-luvun kil-
paurheilussa on totuttu pitämään itsestäänselvyyksinä: tilai-
suuksien julkisuuden ja avoimuuden, kilpamatkojen pituuskis-
ta, välineistä ja säännöistä etukäteen sopimisen, tulosten mitat-
tavuuden ja vertailtavuuden, voittajien palkitsemisen. Organi-
soiduissa tapahtumissa kilpailujen aikataulu, pitopaikka ja ajan-
kohta määritettiin etukäteen. Useimmiten kilpailujärjestelyjä
varten perustettiin oma toimikunta. Puolueeton kilpailutilanne
varmistettiin tuomariston valinnalla.²⁴

Ajatus on yhtä kategorinen kuin Kärkkäiseltä lainaamani sitaatti; se
vain osoittaa vastakkaiseen suuntaan. Kun Kärkkäisen mukaan moder-
nia urheilukisaa ei ”osattu” pystyttää 1870-luvun Suomessa, Lehtonen
löysi niiltä vuosilta ”kaikki” nykyaikaisen urheilun tunnusmerkit.

²⁴ Lehtonen 1995, 3, 7–8.

Molemmat tutkijat eivät voi olla oikeassa. Kärkkäisen päätelmät ovatkin epätasmoisia, koska niissä syrjitään raviurheilua; mutta Lehtonen on oikeilla jäljillä sattumoisin, sillä hänen väitteensä kohdistui ihmisurheiluun. ”Julkisten kilpailujen järjestäminen ja kilpailutraditio elivät varhaisina jo 1800-luvun kotimaisissa hevoskilpailuissa”, hän sentään huomautti, ja pysähtyi eläimiin tasan yhden kappaleen ajaksi. Vuosisadan puolivälin jälkeen ”kansainväliset sporttituulet toivat kilpailuajattelun henkilöurheiluun, kun ensimmäiset viralliset urheiluseurat saattoivat esivallan luvalla organisoitua”. Purjehdus, soutu ja ammunta saivat tällöin maininnan modernin urheilun vanhimpina edustajina. (Puhun mieluummin ihmisurheilusta kuin henkilöurheilusta, ja hevosurheilulla tarkoitan jatkossa ravi- ja laukkakisoja.)

Lehtosen mielestä 1870-luvun suomalaisille tarjottiin siis yleisesti hyväksytyjen standardien mukaisia kilpailuja. Näin olisi ollut juuri niissä kansanjuhliissa, joiden kohdalla Klaus Uno Suomelaa edellä siteerasin. Suomela sanoi silloisten kisailujen olleen ”tuntuvasti toisenlaisia kuin myöhemmin syntyneiden urheiluseurojen toimeenpanemat kilpailut”. Linaan vielä Lehtosenkin tekstiä: ”Urheilullisten kansanjuhlien uudet ominaispiirteet – tavoitteellisuus ja suunnitelmallisuus – erottivat sportin kyläkisojen ja perinneleikkien spontaaneista ajoista”, hän kirjoitti, Suomelan kanssa lainkaan keskustelematta. ”Kilpailu-ideologia oli 1870-luvun kuluessa sisäistetty, jonkinlaiset pelisäännöt omaksuttu.”²⁵

Tässä kysymyksessä seuran kansanhuveista väitelteen tutkijan sijaan harrastelijahistorioitsijaksi sanottua Suomelaa. Eeva-Liisa Lehtonen lopetti tarkastelun vuoteen 1880 ja nähtävästi oletti, että sen jälkeisissä juhlissa olisi noin vain noudatettu modernin urheilun tapoja. Ihmisjuoksun historiassani kävin läpi kansanomaisten kisojen tarinaa 1900-luvulle asti ja päädyin Suomelaan nähden identtisiin tuloksiin. Juoksumatkat ja -alustat vaihtelivat oikullisesti; tuloksia ei vertailtu samoissa juhlissa aikaisemmin kirjattuihin sekunteihin; harjaantunut tuomaristo ei ollut valvomassa kilpailutilanteen korrektaa etenemistä.²⁶

Raviurheilussa nämä piirteet tunnettiin. Ihmisjuoksussa se vaihe saavutettiin vuosikymmenten viiveellä. Kun Lehtonen esitti, että ”suu-

²⁵ Sama, 7–8, 55–56. Ks. myös Lehti 2000, 229.

²⁶ Vettenniemi 2006b, 132–149. Ks. myös Sironen 1995a, 187–193.

ren yleisön kiinnostus kilpailutoimintaan alkoi eriyttää urheiluosuuk-
sia omiksi tapahtumikseen jo 1870-luvun viimeisinä vuosina”, hän
viittasi Laukaan ja Teiskon ihmisjuoksuihin, joita koskettelin omassa
työssäni. Niiden katsoin olevan esimoderneja kilpailuja, joista etenkin
Laukaan saama julkisuus urheiluhistoriallisessa kirjoittelussa oli päässyt
kohoamaan täysin kohtuuttomaksi.²⁷

Tutkimusteksteistä mainitsen lopuksi neljä pro gradua ja kaksi
artikkelikokoelmaa. Ne kaikki valmistuivat 1990-luvulla.

”Raviurheilu on maamme vanhin kilpailumuodoksi kehitetty ur-
heilulaji”, aloitti Mika Laakso Vaasan ajoihin keskittyneen opinnäyt-
teensä. ”Tästä huolimatta aihetta on tutkittu vähän. Erityisesti 1800-
luvun raviurheilu on jäänyt vähälle huomiolle.” Modernin urheilun
varhaisvuosia tietyn kaupungin (Turun) puitteissa pohti myös Bene-
dict Sandelin, mutta hevosista hän ei ollut kiinnostunut, ja kun Jukka
Lehtinen paneutui ”suomalaisen urheilukulttuurin syntyyn”, kilpa-ajot
ohitettiin yhdellä virkkeellä. Niina Häkkinen puolestaan kartoitti ur-
heilutoiminnan järjestäytymistä Pohjois-Karjalassa nelijalkaisten kil-
pailuja myöten.

Kent Sjöblomin tutkimusartikkelit rajautuivat Helsinkiin, ja niis-
sä on uutta ja relevanttia näkemystä soudun ja kaunoluistelun tapaisten
lajien historiasta. Purjehduksen ja ammunnan hän arveli olleen van-
himmat urheilumuodot Suomessa; kilpa-ajojen tulon pääkaupunkiin
hän sijoitti vuoteen 1876. Esa Sirosen teoksessa *Urheilun aika ja paik-
ka* suoritettiin tapahtumahistorian tarkennusten sijaan käsitteellistä ja
kulttuurihistoriallista fundeerausta. Raviurheilun ohella tekijä tuli
sivunneeksi mentaliteettihistoriaa, mihin perinteeseen ihmisjuoksukir-
jani paalutin: talonpoikaisen yhteisön oli vaikea hahmottaa modernin
ihmiskilpailun rakentumista. Lehtijuttuna ilmestyneessä artikkelissaan
Sirosen vahvistikin hevosjuoksun toimineen ”tienraavaajana nykyaikai-
selle kilpaurheilulle”.²⁸

²⁷ Lehtonen 1995, 55–56; Vettenniemi 2006b, 51–52, 135, 138.

²⁸ Sirosen 1995a, 24, 180–184, 229–232; sama 1995b; Lehtinen 1996, 75;
Sjöblom 1998c, alaluvut II.2 ja III.2; Häkkinen 1999, 17–18, 35–40; Laakso
1999, 3. Pohjanmaasta, vrt. Rapila 1967, 93–95.

MITÄ URHEILU ON?

Tähän mennessä uskoisin todistaneeni, että Tahko Pihkalalta *Urheilun pikku jättiläiseen* välittynyt toteamus kilpa-ajoista suomalaisten urheilujen esikoisena on tunnettu, mutta ei hyväksytty. Tai jos hylätyksi tulemisesta ei sovi puhua, vähintään on todettava, että 1800-luvun ravi-sportti on muutamien poikkeuksin jäänyt hunningolle.

Simo Kattilakosken tutkielma olisi kuitenkin ollut hyödynnettävissä, ja sitäkin vaivattomammin Ludvig Fabritiuksen (1854–1933) tuotanto, kuten kalenterit, tilastot ja opaskirjat. ”Hänen ansiostaan syntyi maailman nopein kylmäveriravuri, joka pystyi myös vetämään auraa kyntöpelloilla ja kuormaa tukkimetsässä”, tiivistä Kaarlo Gummerus 1920-luvun kansallisbiografiassa Fabritiuksen elämäntyön. ”Viisikymmentä vuotta eläinlääkärin rasittavassa toimessa lienee ennätys”, hänestä on edelleen kirjoitettu, ja mainittujen julkaisujen on sanottu nostattaneen ”suurta innostusta hevoshoitoon ja maan hevoskannan parantamiseen”.²⁹

Leena Laineen teksteissä ei korostettu Fabritiuksen meriittejä, mutta hevosjuoksuille Laine osoitti asianmukaista ymmärrystä. Urheiluhistoriallisen tutkimuksen heikosta näkyvyydestä kertokoon sitten *Suomen historian pikkujättiläisen* uudistettu laitos vuodelta 2003. Teosta käytetään oppikirjana lukioissa ja yliopistoissa, ja sen sisältö on alkusanojen mukaan viety tuoreimman tutkimuksen tasalle. Tämän pikkujättiläisen urheiluisuus rajoittuu toisaalta ylimalkaisesti mainintoihin Paavo Nurmen ja kumppaneiden uroteoista, toisaalta 1800-luvun loppua kuvaavaan juttuun. Jälkimmäisen otsikko ’Meri urheilun kehtona’ ei täytä lupaustaan, sillä jäätiköiden kilpa-ajot listauksesta uupuvat. Hiihto, luistelut ja vesiturheilut tulevat toki huomioiduiksi. Anonyymien kirjoittajan mielestä Helsingissä pidettiin vuosittain ”myös muutamia ravit ja kävelykilpailut, mutta suuren yleisön keskuudessa suosituimpia olivat keilaradat”.³⁰

Tämä tahtoo sanoa, että 2000-luvun yliopistollisen kurssikirjan mukaan virkistyskeilailu olisi ollut harrastetuinta ”urheilua” Helsingis-

²⁹ Gummerus 1929; Alitalo 2003.

³⁰ Zetterberg (toim.) 2003, 530, 687–688. Kävelykisoista, ks. Vettenniemi 2006b, luku III. – Tampereellakin on keilaurheilun sanottu ajaneen ravien ohi. Rasila 1984, 710.

sä, ja että kävelykisat – joita kokeili jokunen nuorukainen, ja joihin ei maksavaa yleisöä koskaan kutsuttu – olisivat olleet raveihin nähden verrannollisia kilparientoja.

Sellaisen näkemyksen olisi kiistänyt esimerkiksi Zachris Topelius. Runoilija-valtioneuvos osallistui kirjaanprojektiin *Suomi 19:llä vuosisadalla*, suurhankkeeseen, johon hän laati luvun leikeistä, kisailuista ja urheilusta. Siinä puhutaan juuri siitä 1890-luvun tilanteesta, jolloin ”muutamat ravit ja kävelykilpailut” olisivat sijainneet pääkaupungin urheiluelämän alatasanteella. ”Keilapeli on harvinaista muualla kuin kaupungeissa ja herrastaloissa”, Topelius totesi huvittelujen kohdalla. ”Urheilu, sääntöjen mukaisesti kehittyneenä taitona, on vasta viimeisinä aikoina voittanut alaa sivistyneissä säätyluokissa”, hän täsmensi, kunnes siirtyi hiihdon ja luistelun kautta hevosurheiluun.

Kilpa-ajot ovat haluttuja kansanhuveja. Hallitus ja yksityiset yhdistykset kehittävät palkinnoilla hyvää hevoshoittoa. Pitkänpyöreä, tavallisesti kilometrin pituinen kilparata luodaan jälle Helmi- tai Maaliskuussa, palkintotuomarien sekuntikello antaa päätöksen, ja tiheään ahtaunut katselijajoukko tervehtii voittajaa eläköönhuudoilla.³¹

Varttunut Topelius ehti eläytyä nykyaikaisen urheilun ennätysshuumaan. Hevosjuoksuille hän ei sillä suunnalla erottanut kilpailijoita, ja hän myös osasi luokitella urheilun sääntöjä kunnioittavaksi taidoksi eli ruumiinkulttuuriksi. Tähän ajatukseen nähtiin hetki sitten Antero Heikkisen yhtyvän. Historioitsija Kustaa H. J. Vilkuna on puolestaan vakuutellut ”urheiluharrastuksen” yleistyneen taannoisten rekimatkojen myötä: hänen mielestään ”hevosurheilusta tuli kaiken kansan huvia” viimeistään 1600-luvulla, joten suomalaisen urheilun juuret ovat ”syvemmällä omassa historiassa kuin yleensä esitetään”. (Ludvig Fabritiuksen isovelji Ernst käytti rekiretkistä vastaavia ilmaisuja.)

Termien kanssa olisi ymmärtääkseni harjoitettava varovaisuutta. Urheilun, liikunnan, pelien ja leikkien katsotaan kiusallisen usein viit-

³¹ Topelius 1893. Kun vastaava kirjajärkäle ilmestyi 2000-luvulla, hevonen oli hävinnyt urheiluhistoriasta – tai korvautunut moottoriurheilijalla. Aalto 2007, 259.

taavan samaan asiaan, esimerkiksi keskiajan hevoskyyteihin. Modernin urheilun ominaispiirteet hämärtyvät, ja ”urheilulle” suodaan tutkimuksellinen oikeutus johtamalla sen syntysijat parhaimmillaan – tai pahimmillaan – antiikkiin asti.

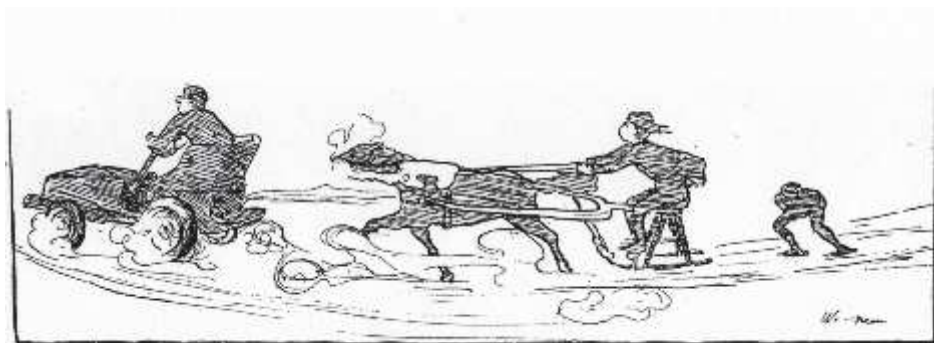
Ruotsalaisessa tutkimuksessa on niin ikään noteerattu muinaiset rekiäjöt, mutta painotettu perinteisten kisailujen ja modernin urheilun välistä katkosta. Suomessakin oli sosiologi Pekka Kiviaho tehnyt käsitteellistä perkausta vuosia ennen Vilkun väittämiä. Kiviahon teksti ilmestyi 1971, jolloin uusmarxilainen urheilukritiikki oli toisaalla Euroopassa noussut pinnalle, ja sitä virtausta vasten hänen teesejään voidaan lukea.

Urheilu oli Kiviaholle ”sosiaalisesti organisoitua liikuntaa, jossa palkitaan tavallisesti fyysisessä suorituskvyssä havaittavia yksilöllisiä eroavaisuuksia”. Se oli ”spontaanin ja vapaan fyysisen energian kontrollointia mieluummin kuin sen vapauttamista”, koska palkkatyön maailmasta lainatut normit ”määrittävät ja kontrolloivat urheilijan kehon käyttöä, joka on pelkkä väline urheilusysteemin ennätysmetsästyksessä”.³²

Kiviaho ei ollut historioitsija, joten hänen tehtäviinsä ei kuulunut kilpaurheilun alkuvaiheiden analyysi. Hänen esiintulonsa joka tapauksessa tiesi kotimaisittain irtiotta idealistisesta traditiosta, jossa urheilu nähtiin eräänlaisena ihmiskehojen vapautusliikkeenä. Kiviahon määritelmä oli siinäkin suhteessa hyödyllinen, että se kattoi minkä tahansa fyysisen paremmuuden mittaamisen, siis myös hevoskilpailut.

Kehot, ruhot ja moottorit ovat yhdenvertaisia instrumentteja huipputuotosten tuotannossa. Hevoskilpailujen urheilijaksi hyväksyn niin ajajan, ratsastajan kuin eläimenkin. ”Ei eläin, ei henkilö, ei objekti, ei subjekti, ei täysin keinotekoinen eikä täysin luonnollinen”, on englantilaista laukkahevosta teoretisoitu. Liikuntatieteilijä Kalevi Heinilä on luonnehtinut ratsastusta urheiluksi, jossa ”välineen huomattava osuus kilpailusuorituksessa ikään kuin rajoittaa urheilijan suorituskvyn merkitystä”, ja näin järkeilivät jo 1800-luvun ravikriitikot. Hevonen oli ”välikappale, jolla talven mittaan voitetaan kilpailukinnoita tuhansia

³² Kiviaho 1971, 35–36, 38; Vilkuna 1994, 16–17. Ruotsista, ks. Hellspong 1998, 12, 21–23. ”Juoksija-urheilu on jo ammoisista ajoista ollut tunnettu Suomessa.” Fabritius 1914, 7–12. Ks. myös sama 1881d, 133; sama 1885b, 75. Uusmarxilaisista, ks. Vettenniemi 2001.

Nykyaikaiset kilpa-ajot Helsingissä.

Tuulispää 7/1906.

markkoja”. Toiset taas juttelivat ”hevosvoimistelijoista” ja sanoivat ohjastajan sijaan ravurin olleen varsinainen urheilija.³³

Kun Dubain kameliurheilussa siirryttiin 2000-luvulla robotiratsastajien kauteen, Kiviahon päätelmät saivat hätkähdyttävän vahvistuksen. Kamelinomistajat ajavat maastoautoillaan kilpailijoiden rinnalla, lähettävät eläimen selkään ripustetuille roboteille käskyjä, ja nämä heiluttavat piiskaa signaalien tahtiin.³⁴ Ihmisurheilijan keho todella on korvattavissa koneella.

Urheilu ei siten ole mitä tahansa fyysistä aktiviteettia eikä mikä tahansa ruumiinharjoitus ole urheilua. Kun tässä kirjassa puhun urheilusta ilman lähempiä määritelmiä, viittaan moderniin eli nykyaikaiseen urheiluun, jonka synonyymiksi kelpaisi kilpaurheilukin. Sillä on ”tarkka historiallinen syntynsä ja mahdollisesti myös loppunsa”, Esa Sirosta siteeratakseeni. ”Citius’ – nopeammin! Se on koko länsimaisen modernisoitumisen iskusan”, kirjoitti Pekka Kärkkäinen, ja täsmänsi sloganin ilmenevän kaikilla aloilla. Sirosen ja Kärkkäisen artikkeli taustoitti kilpaurheilun silmiinpistävintä piirrettä:

³³ Hml 29.3.1879; Raahan Sanomat 8.3.1890. Tutkijoista, ks. Heinilä 1974, 35; Cassidy 2002, 9. Ks. myös Wade 1996, 10; Guttman 2004b, 7–8.

³⁴ www.newscientist.com/article.ns?id=dn7705 (tarkistettu 8.8.2008).

Ennätyksen käsite on tulosta määrällistämisen halusta ja tarpeesta, joka modernilla ajalla on kohdistunut ennen kaikkea aikaan ja kilpajuoksuun aikaa vastaan. [...] Juosta, hypätä, heittää kilpaa – mitä muuta se on kuin teollisuusyhteiskunnan nuorison ruumiillinen siirtymäriitti työn, tuotannon ja talouskasvun elämänarvoihin.³⁵

Tutkijoiden teksti myötäili Pekka Kiviahon Suomeen tuomaa keskustelua. Samalla siitä on luettavissa tanskalaistuneen kulttuurisosiologin Henning Eichbergin vaikutusta. Sironen ja Kärkkäinen olivatkin 1980-luvulla koonneet Eichberg-valikoimaa *Liikuntaa harjoittavat ruumiit*, joka merkitsi alan suomalaisessa tutkimuksessa käännekohtaa; urheiluhistorioitsijat eivät voineet enää sivuuttaa Eichbergiä muuten kuin uskottavuutensa kustannuksella.

Eichberg havainnollisti ruumiinkulttuurien murrosta hevosilla. Kun 1600-luvun kuvioratsastuksissa oli noudatettu ”tilakeskeistä” mallia, sitä määrittäneitä normeja olivat olleet sirous, säädyllyisyys ja täydellisyys. Seuraavan vuosisadan englantilaiskuvissa hevosten nähtiin kurottautuvan ”lähes viivoiksi teollisen ajan yksilotteiselle akselille”. Tai kuten Suomessa kirjoitettiin 1890-luvun Ranskasta: hevoset kiitävät ”miltei suoran viivan kaltaisina eteenpäin huimaavaa vauhtia”. Vastavalla tavalla ihmisurheilijan ruumiista tuli virtaviivainen, tulevaisuuteen kääntynyt, Eichberg päätteli. ”Suoritus, jännitys, nopeus – tässä erottuu aivan erityinen, suunnattu ajan malli: edistyminen ja kiihtyminen.”³⁶ Sitten oli juuri tähän kohtaan kuuluvaa kliseetä käyttääkseni vain ajan kysymys, milloin koko yhteiskunta ottaisi edistysuskon hirmiossa jalat alleen. – Kiviaholla kilpaurheilu jäljitteli teollisen tuotannon arvoja, Eichbergillä ruumiinharjoitusten evoluutio ennakoii yhteis-

³⁵ Sironen 1992, 10; Kärkkäinen 1996, 61; Kärkkäinen – Sironen 1994, 9–10. Ks. myös Kärkkäinen 1992, 158–161.

³⁶ Eichberg 1987a, 69–70, 72–74; sama 1987b, 30–32, 41. Ranskasta, ks. SK 1894, 203. ”Urheilu on ruumiinkulttuurin muoto, jota luonnehtii liike, ponnistelu jonkin suorittamiseksi sekä sosiaalinen tila, joka on rajattu suhteellisen autonomiseksi alueeksi.” Eichberg 1987c, 52. Aiheesta laajemmin, ks. sama 1978, luku 2. – Eriävistä teoretisoinneista, ks. Elias 1971; Sansone 1992, osa 1; Möller 2003; Lindfelt 2006, luku 3.

kunnallisia muutoksia. Ristiriita on kiehtova ja keskusteluun kutsuva, mutta jätän sen maininnan varaan.

Sekuntikello omaksuttiin Englannissa 1700-luvun alussa ja kohta aikaa tutkittiin jo puolen sekunnin tarkkuudella. Siinä maassa tosin vedonlyöntiperinne hillitsi ennätysjahdin kaikkivoipaisuutta. Edes laukkaratojen pituutta ei koskaan yhdenmukaistettu, vaikka numeroita luettiin niiden äärellä yhtä sääntillisesti kuin kauppahuoneiden kammioidessa. Aiheesta lausui 1700-luvun ranskalaisvierailija arvion, joka on myöhemmin nostettu ennätysajattelunkin juureksi: rahapelit palautuvat todennäköisyysslaskelmiin, joita englantilaiset tottuivat harjoittamaan kauppalaivojensa vakuutusten suhteen. Näin he kiintyivät abstraktiin ajatteluun ja ajanvietekin oli heille ”mieluummin tutkimuskohde kuin pelkkää huvittelua”.³⁷

Ennätysten (*record*) nykymerkitys ei vakiintunut ennen 1880-lukua. Siihen asti termi useimmiten viittasi huomionarvoiseen ja tallennettuun (*recorded*) saavutukseen, ei siis absoluuttisesti parhaaseen tulokseen.³⁸ Suomessa tämäkin prosessi oli pitkä, ja ennätyksestä voitiin vielä 1900-luvun alkuvuosina puhua tuloksen synonyyminä. Se ei ollut ehdoton rekordi, ”*best on record*, parhain muistiin merkitty tulos”, kuten Pihkala muotoili. Ennätysten kultti ei olisi säilynyt niin väkevänä, jos se olisi ”urheilukihojen tai nokkelain lehtimiesten” keksintö, hän tähdensi. ”Kun kellonajan kanssa ryhdyttiin juoksemaan kilpaa, alkoi myös ’kansojen kilpajuoksu’ bruttokansantuotteen kohottamiseksi”, Eichberg täydensi.³⁹

Ennätysseuranta on vain yksi modernin urheilun tunnus. Suorituksat mitataan ja taltioidaan, mikä ei välttämättä vie rekordeihin; niiden asemesta voidaan turvautua mitä hienostuneimpiin tilastoihin, joihin tulosnumerot ikuistetaan. Kaikki tämä vaatii byrokratiaa, säännöistä sopimista, kamppailun kontrollointia.⁴⁰

³⁷ Kloeren 1985, 272. Ks. myös Mandell 1976, 254; Vamplew – Kay 2005, 243–245.

³⁸ Mandell 1976, 258–260; Eichberg 1986, 116–118, 127.

³⁹ Pihkala 1945c, 29; Eichberg 1987b, 32. Ks. myös Mandell 1976, 250–251; Vettenniemi 2006b, 236–239.

⁴⁰ Guttmann 2004b, luku II. Ks. myös Kärkkäinen – Sironen 1994; Sjöblom 1998a; Guttmann 2004a.

Ajanmittauksen englantilainen historiateos lanseerasi 1960-luvulla termin *chronarchy* eli vapaasti käännettynä ”ajan tyrannia”. Minuutteihin ja sekunteihin silvotusta ajasta oli tullut luonnollisena pidetty asioiden tila, jonka täydellistymisen tarina on tärkeä siivu läntisen sivilisaation historiaa. Tietoisuus ajan yksiköistä edelsi urheilullisen ajantajun kehittymistä, ja siksi lainaan vielä Henrik Meinanderia, joka nimitettiin 2001 historian professoriksi Topeliuksen aikoinaan hallitsemalle oppituolille. Meinander laati kohta sen jälkeen ilmestyneeseen *Suomen kulttuurihistoriaan* ruumiinkulttuureihin keskittyneen artikkelin. Argumenteilleen hän haki tukea teollistumista saatelleesta maailmankuvan murroksesta; mutta ranteeseen sidottu kellomalli yleistyivät vasta 1900-luvulla.

Tuotannon koneistumisen edellytyksenä olivat sekä tekniset innovaatiot että yhteinen aika, jota määriteltiin ja mitattiin yhä tarkemmin ja jonka mukaan yhä suurempi osa väestöstä rytmitti arkipäivänsä. Vastuullisen kansalaisen oli pysyttävä aika-
taulussa: oli kannettava rannekelloa tai jotenkin muuten pidettävä henkilökohtaista ajankulkuaan silmällä.⁴¹

Näin ymmärrettyä urheilukin on aivan jotain muuta kuin vapauden valtakunta, tai ummehtuneen fraasin mukainen ”vastapaino” teollisen ajan vaatimuksille. Siihen tapaan takavuosina pääteltiin. Jos urheilu todella olisi ollut reaktio modernin yhteiskunnan kuristavaksi koetulle otteelle, silloin olisi kai ollut luontevaa, että vapaamuotoiset kilvoitellut eli niin sanottu rahvaanurheilu olisi kokenut renessanssin. Tosiasiallinen kehitys oli päinvastainen: perinteiset pelit ja rennot voimainkoitokset hiipuivat pois 1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla.⁴² Uudella vuosisadalla vanhan kansan kisailuja jouduttiin elvyttämään ylhäältä käsin – spontaaneista otteluista tuli keinotekoisesti ylläpidettyä kansankulttuuria.

⁴¹ Meinander 2003, 436. Kronarkiasta, ks. Wright 1992, 7. Edelliseen *Suomen kulttuurihistoriaan* nähden Meinander otti hevosmaisena harppauksen eteenpäin: siinä tekstissä urheilua oikeutettiin ”virkistävänä harrasteena” ja ”itsetunnon kohottajana”. Perko 1982, 576–577.

⁴² Uljas 1887, 3; SU 1915/16, 55–56.

KOHTI HEVOSEN TUTKIMUSTA

Edeltävissä merkinnöissä ei ole mitään sellaista, mikä pakottaisi rajautumaan elollisiin olentoihin. Koneiden kanssa tapahtuvat koitokset ovat yhtä aitoa urheilua kuin kahden tai neljän jalan varassa käytävä kiistely. Ne ovat ”kilpailuja, joita maksavaa yleisöä on kutsuttu seuraamaan”, kuten *Urheilun pikku jättiläinen* opetti. Kotimaisittain Viktor Heikelistä alkanut ihmiskeskeinen paradigma on vain johtanut siihen, että sata vuotta Heikelin jälkeen yhä kohdataan kannanottoja, joissa ihmisurheilun arvokkuuteen vedoten muita kilpailijoita hyljeksitään.

”Urheilijamme ovat tehneet uusia aluevaltauksia”, kirjoitti Kalevi Heinilä alun perin 1960-luvulla ilmestyneessä tekstissään. Sen hän julkaisi uudelleen 2001, eli arvioi juttunsa toimivan kolmannellakin vuosituhanella. Heinilän satiirissa kansainvälinen kilpaurheilu on joutunut suurvaltojen temmellyskentäksi, jolloin vähäisemmällä resursseilla varustetut valtiot järjestävät omia ottelujaan. Niiden ohjelmaan on hyväksytty moottoriurheilu ja ”muu ns. ajokkiurheilu”, kuten tiedemies sanansa asetti. Vision huipensi vuoteen 1999 osuva juhla: ”Pari kuu-kautta sitten toimeenpantiin pienten maiden olympiakisat juuri ajokkiurheilun aloilla. Suomalainen hevonen sai nousta peräti kolme kertaa korkeimmalle palkintokorokkeelle ravikilpailujen voittajana!”⁴³

Heinilä halusi ironisoida urheilun alennustilaa, tai oletettua rappiota, jonka vallitessa ei piitata terveestä sielusta sen enempiä kuin terveestä ihmisruumiistakaan. (Roomalaisen runoilijan fraasin hän nosti kirjan kanteen kysymysmerkin kera.) Mutta vieläkin hauskempi ja täysin tahaton ironia kohoa siinä yksityiskohdasta, että 1800-luvun suomalaiset eivät olisi erottaneet voittoisissa ravureissa muuta kuin ylpeilyn aihetta.

Sitä tarinaa käyn nyt kokoamaan, ja koska välittömin tavoitteeni on hevosille tehdyn historiallisen vääryyden ikään kuin lopullinen oikaisu, kaksi seuraavaa lukua on omistettu heidän juoksuilleen. Toinen

⁴³ Heinilä 2001, 120. Vrt. Pihkala 1945c, 35; Itkonen 1996, 11. Heinilän juttua on sanottu ”upeaksi profetiaksi”. Seppänen 1998, 15. – Ranskalaisajattelija Pierre de Coubertin näki hevosen kesyttämisen urheilun alkuna. Coubertin 1986b, 25–26; Coubertin 2000, 178.

tehtäväni on alaotsikon ilmoittaman vaikutusyhteyden selvittely. Millä tavoin hevosurheilun järjestäytyminen heijastui ihmiskilpailuihin?

Luvussa I luon katsauksen kilpa-ajojen modernisoitumista edeltäneeseen jaksoon, käytännössä 1800-luvun ensimmäiseen puoliskoon. Hevosten kanssa kisailtiin jo silloin, Suomessa enimmäkseen ilman ajanottoa, mutta toisaalla totisen urheilullisesti.

Luku II ottaa haltuun 1860-luvulla käynnistyneiden valtionajojen alkuvaiheen. Sillä vuosikymmenellä nykyaikainen urheilu saapui Suomeen, minkä todistamiseen riittää kuuden talven rupeama. Näillä juoksijoilla tunnetusti oli ”sportti- ja siitosarvo” eli kahden karriäärin miellyttävä mahdollisuus, mutta rodunjalostuksen kuvioita koskettelen urheilullisten siirtojen ehdoilla. Sen jälkeen tarjoan täydentäviä huomioita 1870- ja 1880-luvuilta, ja koska aineisto on suurelta osin kerätty sanoma- ja aikakauslehdistä, valaisen samalla urheilu-uutisoinnin heikosti hallittua historiaa.⁴⁴ – Yhdyssanan ”suomenhevonen” käyttö voidaan aloittaa vuodesta 1907, jolloin suomalaista hevosta ryhdyttiin virallisesti jalostamaan.

Luvussa III tuon keskusteluun ihmiskilpailijat. Pohdin hevosurheilun heille antamaa mallia, ja silloin teksti rönsyilee 1900-luvun alkuvuosiin asti. Ihmisjuoksun lisäksi puhun muun muassa hiihdosta, purjehduksesta ja pyöräilystä, vaikka näissä urheiluiissa hevosten ei tiedetä kunnostautuneen. Australialainen historioitsija Rob Hess on korostanut vertailevan otteen välttämättömyyttä mitä tahansa urheilumuotoa tutkittaessa, ja havainnollistanut vaatimustaan pyöräilyn vaikutuksella australialaiseen jalkapalloon 1890-luvulla.⁴⁵ Sitä ajatusta sovellan Suomeen, kunnes luvussa IV teen yhteenvetoa sekä hevos- että ihmisurheilujen suhteen.

”Elämme levottomassa aikakaudessa”, lausuttiin Suomen Urheilulehden joulunumerossa 1912. Jutun kupeessa julkaistiin tämän luvun alussa nähty piirros, graafinen esitys etenemistapojen nopeudesta, ja kuten kuva kertoi, hevonen oli hävinnyt kamppailun höyryvoimalle ja polttomoottorille.

⁴⁴ Urheilujournalismin vaihteita on tätä ennen selvitelty ihmisurheilujen ehdoilla. Ks. Pänkäläinen 1998. Vrt. Vettenniemi 2007a, 21. Siitosarvosta, ks. Fabritius (toim.) 1885, 37.

⁴⁵ Hess 1998, 3–4.

Levottomuuden henki vaelsi Euroopan yllä jo 1800-luvulla, kun hevosella ei ollut kulkuvälineenä kilpailijaa. Ihminen katsoi parhaaksi piiskata jaloksi kutsumastaan eläimestä irti yhä uusia tehoja – maanteillä ja laukkaradoilla, katukiveyksillä ja jäätyneillä järvenselillä. Hevo- sen näkökulma siihen kehitykseen on tässä vaiheessa jätettävä avoimeksi.

Näkymä Turun linnan edustalta 1799. Yksityiskohta. Piirt. A. F. Skjöldebrand.
– Kansalliskirjasto.

I

RAVISPORTIN PORSTUASSA

Virkku juoksi, matka joutu,
Reki vieri, tie lyheni.⁴⁶

KALLAVEDEN ALKUTAHDIT

Mikäli Kuopiosta olisi 1850-luvulla tehty mainoslehtisiä, kaupunki olisi näyttäytynyt kaupallisen ja henkisen elämän nuorekkaana keskukseksi. Erikoismaininnan olisi saanut opettaja-filosofi J. V. Snellman, joka oli muuttanut Kuopioon 1843, perustanut seuraavana vuonna Saima-lehden, suomalaisen sanomalehdistön luetuimman julkaisun, ja toimittanut sen ohella Maamiehen Ystävää.

Snellman poistui Kuopiosta talvella 1850; kilpa-ajot asettuivat Kallavedelle samana vuonna. Hevosille olisikin suotu näkyvä sija kaupunkia markkinoivissa teksteissä, kuten joulun alla ilmestyneestä ravireferaatista on pääteltävissä.

”Männä lauvantaina, 14 p. Joulukuuta, oli Kuopion alaisella Kallaveden jäällä, ennemmin kuin tavallinen liike”, Maamiehen Ystävässä kirjoitettiin. ”Muutamia kaupungin herrat olivat nimittäen jo aikaisemmin syksyllä keränneet rahoja niille palkinnoksi, joiden hevoiset kilpa-ajossa ottaisivat voiton. Kiista päiväksi määrättiin viimeinen lauvantai, jolloin täällä olevat koulut pantiin kiini; sillä silloin on tavallisesti muutenkin paljon väkeä kaupungissa; vaan vielä päälliseksi oli myös sanomia laitettu Kuopion liki tienoihin, että muka tietäisivät tulla parailla hevoisillaan kaupunkiin.”

Osanottajia ravijuhlaan sanottiin saapuneen ”jotenkin paljon”. (Ilmaisuus ”kijstasa juostaan” ja ”täyttä juoxua ajaa” olivat yhtä vanhoja.)

⁴⁶ Lönnrot 1993, 3: 129–130.

Mutta palkintorahojen suuruutta tai oikeastaan niiden suhteellista vaatimattomuutta pahoiteltiin – hopearupla oli luvassa neljälle parhaalle ajajalle. Oheisen otteen kyynärämitta tarkoittaa kahteen suuntaan juostuna 1 ½ kilometriä:

Jäällen lyötiin kaksi viittaa, joiden väliä oli vähän päällen tuhatta kolmesataa (1306) kyynärää. Sitä ajettiin ensin edes ja takasin kellon jälkeen. Kuin sitten sillä keinoin oli saatu neljä parainta hevoista muista eroitetuksi, saivat ne keskenään kilpailla yht'aikaa, jolloin tultiin siihen päätteeseen, että 25 ruplan palkinto annettiin sillen, jonka hevoinen juoksi määrätyn matkan edestakasin kolmeen minuuttiin ja 15 sekuntiin; 15 ruplaa sai se, joka ajoi saman matkan 3 minuuttiin ja 20 sekuntiin; ja viimeinen, joka viipyi 3 m. ja 30 sekuntia sai 5 ruplan palkinnon. Jos rahoja saadaan kerätyksi, niin on mieli talvi-markkinoiksi saada toisen kilpa-ajon toimeen, jolloin aivoitaisiin antaa vielä suurempia palkintoja. Vaan senpähän aika näyttäneen.⁴⁷

Niillä lumilla eli sillä jäällä ajoja ei uusittu. Kallavedelle palattiin juoksun tähden seuraavan kerran tasan vuoden kuluttua, joulukuussa 1851, ja kekiravit saavuttivat lopulta viiden talven perinteen. Kunakin vuonna kisat pidettiin kertaalleen, minkä jälkeen hevosjuokсут jatkuivat epävirallisesti Kuopiossa ja Kuopion ulkopuolella 1860-luvulle asti.

Anso Kallaveden varhaisten kilpa-ajojen oksastamisesta urheiluhistoriaan kuuluu Toivo Okkolalle. Hän oli kansatieteilijä, ruumiinkulttuureihin perehtynyt tutkija, joka julkaisi 1932 teoksen *Pohjois-Savon urheiluelämää vuoteen 1906*. Siihen niteeseen hän kokosi kaikki sanomalehdistä löytämänsä voimistelu- ja urheilutapahtumat.

Ravijakson alussa Okkola viittasi vuoteen 1862, jolloin Viipurissa olisi järjestetty ”maamme muka ensimmäiset ravikilpailut”. Siten oli väitetty Lennart Porthanin toimesta kirjassa *Suomen urheilut XX:n vuosisadan alkuvuosina*. ”Tietomme raviurheilusta ennen vuotta 1862 ovat

⁴⁷ MY 21.12.1850. Ilmaisuista, ks. Ganander 1997, 233. Ravi-sanasto alkaa 1700-luvulta. Jussila 1998, 75, 99, 219. – Jäljennän esimerkiksi ”hewoisen” v-kirjaimella. Kun fraktuurassa käytettiin w:tä 1920-luvullakin, antiikvasta se oli poistunut 1800-luvun alussa. Mervola 1995, 55–57, 152–158.

hyvin vaillinnaiset”, Porthan oli harmitellut. ”Se kuitenkin on todistettavissa, että jo silloin on maassamme ollut paljon innostusta raviurheiluun.” Porthan oli koulutukseltaan lääkäri ja maineeltaan ”aikansa etevimpiä auktoriteetteja raviurheilun alalla”, Okkola vuorostaan kirjoitti.

Sitäkin mielenkiintoisempaa on siis tämän piirihistorian puitteissa pidentää Suomen raviurheilun historiaa kokonaista 12 vuotta ja todeta, että *Kuopiossa on koko Suomen raviurheilun kehto*. Eikä riitä suinkaan se, että Kuopiossa olisi vain sattumoisin tullut pidetyksi joku yksinäinen kilpailu aikaisemmin kuin muualla, vaan merkille pantavaa on, että täällä voidaan puhua jo jonkunlaisesta raviurheilun *kukoistuskaudesta*, ennenkuin muualla maassamme esiintyi edes alkeita tähän reippailuun, kukoistuskaudesta, joka herätti huomiota maamme rajojen ulkopuolellakin houkutellen tänne katsojia ja ostajia.⁴⁸

Urheiluväki tunsii Toivo Okkolan ja hänen tuotantonsa, ja Pohjois-Savon tapahtumahistorian kartoitus on perusteellisuudessaan edelleen ainutlaatuinen hanke. Nämä seikat eivät taanneet 1800-luvun kilpajoille pysyvää paikkaa urheilukirjoittelussa. Journalismin muisti on lyhyt: kun Suomen Urheilulehdessä ilmestyi 1940 artikkelisarja edellisen vuosisadan urheilu-uutisoinnista, kirjoittaja hämmästeli ravijuttujen runsasta määrää.⁴⁹

Mutta myös Okkolan teos altistui tarkistuksille. *Urheilun pikku jättiläinen* mainitsi Turussa 1817 todistetut ravit, joihin johdatteli lähemmin toimittaja Svante Dahlström 1960 julkaisemassaan turkulaiskronikassa.

Tammikuussa 1817 Åbo Allmänna Tidning tiedotti markkinoiden jälkeen Aurajoella pidettävästä kilpailusta. Taitavia ajajia kutsuttiin elvyttämään muinaisaikoihin periytyvää huvia, kuten lehtiteksti julisti.⁵⁰

⁴⁸ Porthan 1907, 351; Okkola 1932, 212. Kuopiosta, ks. myös Nuutinen 1949, 13–22.

⁴⁹ SU 12/1940, 4. Ks. myös Urheilu 30/1944, 2. Vrt. Hasanen ym. 1998, 99–100, 109.

⁵⁰ ”Åtskillige Amateurer af Trafvare, hafva öfverenskommit att [...] anställa en Kappränning, till deltagande hvaruti öfrige Respective älskare af detta forntidens åter upplifvade nöje inbjudas.” Åbo Allmänna Tidning 30.1.1817.

Juhla sijoittui nykyisen kaupungintalon edustalle, ja Dahlström päätteli tiedonannon ilmestyneen hyvissä ajoin, jotta maakunnan hevosmiehet ennättäisivät eläimeen valmistautua koitokseen. Ajojen tuloksista tai niiden suosiosta hän ei havainnut viitteitä.

Seuraavan raviuutisen Dahlström korjasi talteen talvelta 1824, siis ajalta hieman ennen Turun paloa.⁵¹ Sekin oli suppea maininta, jonka lupaamasta juoksusta sanomalehti – tällä kertaa Åbo Tidningar – ei tuonempiana raportoinut. Siitä varmistuivat kaupungin lehdet niiltä viikoilta selaamalla. Modernin raviurheilun tavoin oli moderni ravireporttaasikin vielä keksimättä.

Kummankin vuoden lehtijutuissa puhuteltiin amatöörejä, ruotsiksi *amateurer* tai *amatörer*. Sehän kuulostaa nykyaikaiselta ilmaisulta, kuten vastaavan muotoilun (”Amatörer av Trafkappkörning”) 1850-luvun Tukholmasta tavoittanut Leif Yttergren on todennut. Englantilaisessa ihmisurheilussa jaettiin kilpailijoita amatööreihin ja ammattilaisiin 1860-luvulta lähtien, minkä johdosta ruotsalaishistorioitsija pohdiskeli raviamatöörin varhaista pulpahdusta. Yttergren arveli amatöörien olleen henkilöitä, joilla ei ollut ammatillista suhdetta hevosiin; jaottelu olisi tapahtunut käytännöllisin perustein, eli turvannut ohjastajien tasaveroiset taidot. Hevosten parissa palkkaa nauttineet ajajat olisi ’ammattilaisina’ suljettu kisan ulkopuolelle.

Järkeily on sisäisesti loogista ja se tuntuisi saavan tukea Ateenassa 1859 nähtyjen olympialaiskilpailujen hevosurheilusta. Silloin tehtiin Yttergrenin kuvaama ryhmittely amatööreihin ja ammattilaisiin, mitä on pidetty urheilullisen amatöörin ensiesiintymänä. Suomen ja Ruotsin tapauksissa en vain löydä ajatukselle vahvistusta. Jos Turun raveissa olisi haluttu syrjiä hevoskuskeja, asiasta olisi voitu ilmoittaa erikseen. Etymologisesti ”amatöörin” alkuperä on rakkaudessa, syvässä kiintymyksessä, ja 1800-luvun ruotsissa ”harrastaja” oli sen synonyymi – aivan kuten Topeliuksen ”amatöörisoittajissa”.⁵² Aurajoen kaviokisat olivat siten säätyyn ja ammattiin katsomatta avoimet kaikille hevosten ystäville.

⁵¹ Ilmoitus suunnattiin ”[till] amateurer af Trafvarkörning”. Åbo Tidningar 17.1.1824. Suomenoksesta on käytetty ”juoksijan amatöörejä” (*sic*). Kattilakoski 1980, 6; Pesonen 2007, 26.

⁵² Lönnrot 1874, 116; Topelius 2006, 86. Vrt. Yttergren 1999, 31. Ateenasta, ks. Vettenniemi 2007a, 55–56.

Svante Dahlström sivusi kronikassaan myös Turun juoksujen tukholmalaisia esikuvia. Hevoskiistan malli oli saatu lahden takaa, entisesti emämaasta, mutta sikäläistä tilannetta käsittelemme lähemmin toisaalla. Aurajoella palattiin Dahlströmin mukaan julkisiin kilpailuihin vasta 1850-luvulla eli kohta Kallaveden ajojen jälkeen, kuten hän tarkensi.⁵³

Dahlströmin teos ei ollut tutkimus eikä siihen tule suhtautua viimeisenä sanana Turun muinaisraveista. Mutta hän silmäili arkisto- ja muistelmamateriaaliakin ilman että olisi törmännyt useampiin ajomaintoihin. Siksi päättelemme, että 1800-luvun ensimmäisen puoliskon turkulaiskisat olivat yksittäisiä koitoksia, joiden suosio ei kantanut sen pidemmälle. Ne ovat modernin urheilun esihistoriaan lukeutuvia mitelöitä.

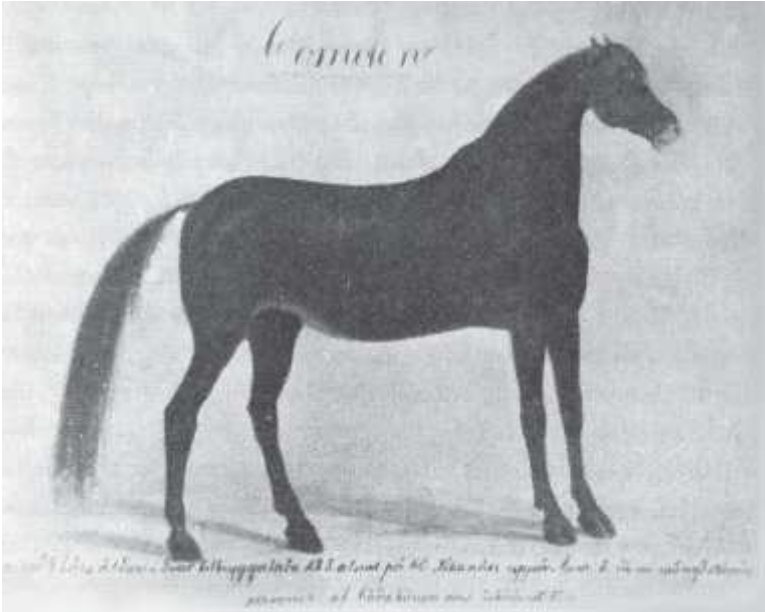
Niidenkin esikoisasema kilpa-ajojen kotimaisessa tarinassa on kyseenalaistettu. Ruotsalainen eversti ja taiteilija A. F. Skjöldebrand saapui talvella 1799 Turkuun, jatkoi matkaansa Jäämerelle, ja julkaisi seuraavana vuonna akvarellin, josta olen poiminut luvun alussa nähdyn kuvan Turun linnan edustalta. Se painettiin lähes kaksi vuosisataa myöhemmin vanhaa grafiikkaa esittelevään kirjaan, jonka mukaan Skjöldebrand oli varhaisin ”taiteellista näkemystä omaava Pohjolan talven kuvaaja”. Linnakin oli jäljennetty täsmällisesti silloisessa asussaan. ”Jäällä liikkuu talonpoikia, säätyläisiä kuomureissään ja köyhempiä kaupunkilaisia. Linnan laiturin luona jäällä on meneillään kilpa-ajot. Ihmishahmot on lisätty kaiverrusvaiheessa, pohjana olevassa akvarellissa vain yksinäinen talonpoika suuntaa reellään kohti kaupunkia.”

Grafiikkateoksen jälkeen kirjallisuudentutkija Ritva Haavikko tarkasteli hevosta taiteessa ja historiassa. Sen niteen sivuille hän otti Skjöldebrandin turkulaistyön ja totesi tämän olleen ensimmäinen taiteilija, joka ”vangitsi grafiikkaan niin Suomen revontulet kuin kilpa-ajot jäällä”. Samalla hän huomautti, että ”elävissä tilanteissa on kyllä ajettu ja ratsastettu kilpaa ammoisista ajoista”.⁵⁴

Aurajoella ravattiin alkuvuodesta 1799 soikeaksi linjatulla väylällä. Spontaanin tapahtuman mahdollisuus voitaneen unohtaa, ja mitä sen vuosisadan muihin hevoskisoihin tulee, niitä haeskellessa ”joudumme osaavammilta teiltä pimiään erehdyttäväiseen hämärään”, Lönnrothin

⁵³ Dahlström 1960.

⁵⁴ Knapas – Koistinen 1993, 72–74; Haavikko 2003, 113, 115.

Ori Cometen, joka alkuperäisen kuvatekstin mukaan "taivalsi 21 vuoden iässä ravaamalla 1125 kyynärää 48 sekunnissa Aurajoen jäällä 1836, lukuisten säätyläisten molemmista sukupuolista ollessa katselijoina". Dahlström 1960.

varoituksen toistaakseni.⁵⁵ Aurajoelle ja muille jääpinnoille raivattiin juoksureittejä jo 1700-luvulla, mutta niiden jäljittäminen ei modernin urheilun historiaan kuulu – mikäli sellainen hanke olisi edes toteutettavissa. Ehkä riittää, kun mainitsen ruotsalaisen kirkonmiehen Olaus Magnuksen, joka tulkitsi 1500-luvulla *Pohjolan kansojen historiassaan* rekiäjoja kuvan kera. Jääkentillä käydyissä kisailuissa vauhti oli sitä luokkaa, "että ihmiset eivät näytä ajavan, vaan pikemminkin lentävän", hän kirjoitti. Palkintona saattoi olla hävinnyt hevonen, siemenviljaa tai vaatekappaleita.⁵⁶

⁵⁵ Lönnrot puhui Kreikan historiasta. Becker 1836/37, 102. Tämän sitaatin otin olympisen työni (Vettenniemi 2007a) motoksi; sen viitteeksi vain lipsahti Beckerin sijaan "Grube 1836". Molemmat historioitsijat olivat saksalaisia, mutta Gruben kirja (josta kohta lähemmin) suomennettiin vasta 1860-luvulla.

⁵⁶ Olaus Magnus 1977, 97. Ratsastuksesta, ks. sama, 34–35. Vrt. Vilkuna 1994, 16.

Keskiajan juoksuista on olemassa yhtä vähän niin sanottuja tuloksia kuin 1800-luvun Turun varhaisimmista raveista. Jokunen kilpuri tiedetään Venäjän-vallan alkuajoilta, ja tällöin puhutaan Suomen ensimmäisistä juoksijasuuruuksista.

Oheinen kuva on aikalaispiirros ruotsalaissyntyisestä hevosesta, jonka omistaja asui Turussa. Cometin olisi juossut jäärädalla nykymitoissa noin 670 metrin matkan 48 sekunnissa. Stoppan on toinen ravuri, jonka nimi on tiedossa, ja hänet omisti *Vänrikki Stoolin tarinoiden* Carl Johan von Konow. Tämän upseerin mieltymyksestä hevoskyytiin on säilynyt humoristinen selostus. Teksti on laadittu 1860-luvulla, kohta hänen kuolemansa jälkeen, ja suomennan sitä Svante Dahlströmin lainauksen perusteella.

Eräs hänen ravureistaan otti takajaloillaan niin pitkiä ja etujalkojen kanssa ristiin meneviä askelia, että juostessaan se potki niillä silojen tappeja. Hänen kulkunopeudestaan kertoo sekin, että erään kerran hän kuuli ajon aikana 'knak', ja muutaman silmänräpäyksen kuluttua jälleen 'knak' ja niin edelleen. Hän katsoi uteliaana taakseen ja havaitsi, että piiska oli luiskahtanut reessä alas ja takertunut siten, että varsi näytti ulospäin ja hakasi lähellä olevia, salaman nopeudella ohitettuja virstatolppia.

Stoppan kenties osallistui talven 1824 turkulaisraveihin, mutta pääsääntöisesti von Konow piiskasi suojattejaan muissa konteksteissa, kilpailujen tuolla puolen. Vapaamuotoiset ja toisinaan lievästi anarkistiset juoksurupeamat edelsivät ravisportin läpimurtoa, ja niiden suuntaan teen nyt poikkeaman.

HEVOSKYYDIN HURMAA

Turun Viikko-Sanomissa 1823 ilmestynyt kirjoitus rinnastuu pari sukupolvea myöhemmin julkaistuun piirroksen, jonka painatin johdantolukuni alkuun. Edes junaa ei 1820-luvulla ollut, joten lehti keskittyi eläinten ja ihmisten ”liikunnan” vertailuun: kotkan ja haukan lentokyyvyt aloittivat jutun, ihmisjuoksu sai maininnan lopuksi, ja siinä lomas-
sa luotiin silmäys nelijalkaisiin.

Kameeli kulkee päiväsä 9 eli 10, ja Hirvi usiasti yli 20 penikulmaa. Hevonen taas lennättää mennä yhtä kiihasti kuin lintu. Ne parhaimmat hevoset Englannissa juoksevat kapin-ajosa virtan 3 minuutisa.⁵⁷

Tässä vaiheessa oli niukalti tilaisuuksia nopeusvertailuihin koti- ja ulkomaisten hevosten välillä. (Lainauksen ”virsta” tarkoitti mailia.) Turun raveissa olivat sekunnit mahdollisesti määränneet voittajan, mutta ensimmäinen suomalainen kilpa-ajo, josta tiedämme tulokset, käytiin Kuopiossa 1850. Sitä ennen hevoset olivat ravanneet ja laukanneet syystä tai toisesta vaihtelevilla nopeuksilla ja etäisyyksillä – kuten muuten koiratkin, joiden sanottiin juoksevan ”täyttä ravia”.

Kalevalan hevoskatkelmat ovat suhteellisen tunnettuja, ja 1700-luvun lopulta on tallessa runo, jossa ”Hepo hyppäsi hyvästi / Vahtu var-sasta varisi”. Hevoskasvattaja Ernst Fabritius katsoikin sata vuotta myöhemmin laatimassaan tekstissä, että ”kilpa-ajot reen eteen valjastetuilla juoksijoilla jo ammoisista ajoista saakka olivat rakkaina huveina, joihin maan kirkkaat jäätkin olivat omiansa”.⁵⁸

Rekiravien modernisoitumista edeltäneen kauden kiinnostavimpiin lukeutuva kommentti tulee Kymenlaaksosta. Sen kirjasi 1840-luvulla muistiin itseoppinut kansatieteilijä Eljas Raussi. ”Heposilla kiisteleminen vaikuttaa hyviä heposia rakastamaan ja niitä hyväksi kasvattamaan ja opettamaan juoksemaan”, Raussi raportoi. ”Ravia juoksutetaan, ja siitä puhutaan paljon, vaan kiistoissa on voitto, vaikka nelissäkin eelle pääsee.”⁵⁹ Sitaatin perusteella kisailujen niin sanotut säännöt olisivat olleet pelkistettyjä: nopeus ratkaisi, ei juoksun laatu. Joitakin vuosia Raussin merkintöjen jälkeen käytäntöjä tarkistettiin ja juoksun ”puh-taus” omaksuttiin kriteeriksi, jota kunnioitettiin myös ihmisravinnon suunnalla.

Raussin teoksessa listattiin voimankoitoksiakin, vanhan kansan väkemyyden mittareita. Suosituimpia niistä oli väkikiven nostoksi kutsut-

⁵⁷ Turun Viikko-Sanomien 26.4.1823. Kapinajo on svetisismi (vrt. *kapplöpning*). Suomen murteiden [...] 1999, 251, 265–267.

⁵⁸ Fabritius (toim.) 1888, 17. Koirista, ks. Länsimäki ym. (toim.) 1994, 101. Mainitussa runossa ajetaan ”rahvahalla ravarilla”. Achrenius 2003, 138.

⁵⁹ Raussi 1966, 343.

tu kivenjätkäleen kohottaminen. Mutta hevosennosto Raussin kokoelmista puuttui, ehkä vain siksi, koska hän kirjoitti hieman ennen kuin tarinat Satakunnan voimamiehestä lähtivät levytykseen.

Tarkoitan mouhijärveläistä Rauvan Jaako, joka omasi kansanperinteen ehdottomasti rotevimmat hartiat. Muuan episodi kertoo Jaakosta markkinoilla: nyrkkipukareita kohdattuaan hän käveli hevosensa luo ja nosti tämän aidan taakse turvaan, ”että isot miehet saa tapella”, jolloin nämä säntäsivät karkuun. Erään kerran kaupungista palatessaan hän lähestyi siltaa, jonka kupeessa kerättiin hevosilta maksu. Jaako varmistui, että jalkamiehiltä ei korvausta peritty, vaikka kantamuksia kulki si mukana, minkä jälkeen hän kiikutti ensin hevosensa ja sitten karrut sillan yli. Kolmas kasku saapuu Jaakon kotoa, joka oli hollitupa eli majatalo. Kiukkuisen kulkijan vaatiessa isännältä kyytiä tämä laittoi pojan asialle: ”Kun herra näki Jaakon tulevan tallista hevonen kainalossa, loppui häneltä kiire het’ kerrassa.”⁶⁰

Suomen Urheilulehdessä 1900-luvulla jututetut vanhukset vahvistivat, että kivien ohella hevosistakin oli ollut tapana kahmaista ponteva ote. ”Asetuttiin hevosensa etujalkojen väliin pää rinnan puolelle ja ryntäisillä ollen koetettiin saada hevosensa etujalat maasta irti. Mies oli se, joka käsillään polviin tukematta kokeessa onnistui.” Lisäksi tunnettiin vetokamppailu hevosta vastaan, toisin sanoen ”hevosensa piteleminen”. Kaksijalkainen istui maassa köysi kourassa, köyden toinen pää oli sidottu valjaisiin, ja eläintä maaniteltiin vetämään ihmisvastustaja pysyy.⁶¹

Ratsastajia tässä maassa nähtiin harvoin. Kun Ruotsin postilaitosta 1600-luvulla rationalisoitiin, kirjeitä kyyditettiin aluksi ratsastajien toimesta, mutta samalla vuosisadalla siirryttiin jalkamiesten käytäntöön. Herrasväki harjoitti virkistysratsastustakin, jolla ei ollut tekemistä kilparatsastuksen kanssa, ja muutoin kuljettiin ratsain enää ”jollakulla salokulmalla, kirkolle mentäessä”, todisti Topelius 1870-luvulla.⁶²

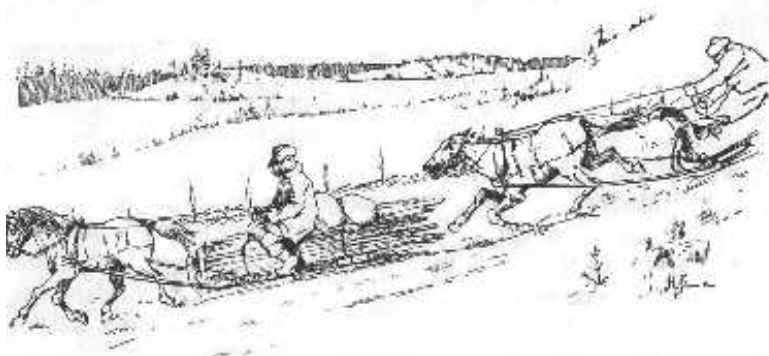
⁶⁰ Markkinoista, ks. SKS KRA, Lauri Koskinen 81; sama, L. Laiho 3410. Sillasta, ks. sama, Järstä, F. 7 d. Hollituvasta, ks. sama, Otto Harju 2664. Jaako toimitti myös härän virkaa. Sama, A. Laanti 1301. Ks. myös Vettenniemi 2007a, 47–50.

⁶¹ SU 1915/16, 55–56; Stejskall 1954, 63–64, 166.

⁶² Postista, ks. Nenonen 1999, 275–277. Huviratsastuksesta, ks. Heikkinen 1991, 46–51. Salokulmasta, ks. Topelius 1990, 67. Vrt. Lönnrot 1902, 173.

antakoon . . .

Vaan kattikaa samassa suloiset mielmät. Sieltä kuului takaa tuima kavioiden kapse, huohotus ja puh-

kunta. Tohisee aivan korvan juuressa. – Kilvataanpa pikkusen, huutaa siellä ääni, jonka Matti tuntee kievarin isännäksi.

Nuori Suomi 1898.

Vuodenajasta riippuen hevosretket tehtiin reellä tai kärryillä, ja paluusuudella kirkkomatkat tahtoivat saada kilpailullisen vivahteen, kun ohjastajat kokeilivat eläintensä vauhdin rajoja. Esimerkiksi Aleksis Kiven luomat veljekset ”palasivat kilvan kiitäen” joulukirkosta Jukolaan. Alun perin rekikisailun taustalla lienee ollut maaginen ajattelu, eli ensimmäisenä perille ehtinyt maamies oletti satonsa kasvavan poikkeuksellisen runsaaksi.

Tällaiset kiistat olivat ennen ravisportin järjestäytymistä urheilullisin näky, johon suomalaiset olivat tottuneet, ja heidän voidaan uskoa ajatelleen ihmiskunnan enemmistön tavoin, että hevonen oli luotu juoksemaan. (Härillä ajettiin vain Lounais-Suomessa.) Otto Mannisen suomentamat Topeliuksen säkeet ovat kaunein johdatus hevoskyydin valoisaan puoleen: ”Soios, sorja, kuudanyössä, kulkunen! / Vieös, norja varsa, virstat vilisten! / Niinkuin tuuli tiellä kotiin kuljetaan, / kohta hellään siellä syliin suljetaan, / suru keillä on, jos ilo meillä?”

Rekirunouden rinnalle tarjoan proosallisia välähdyksiä 1850-luvun ajokulttuurista. Kun Suomettarelle kanneltiin ”J:n ja L:n pitäjissä” pyhäisin porhaltaneista hevosista, toimitus reagoi jyrkästi: ”Jos papit sen

tietäisivät, kyllä siitä ajajat torat saisivat, niinkuin ansaitsisivatkin, junkkarit.” Tampereella olivat vuorostaan markkinat jälleen ohi, ja koska kotiin oli kiire,

ei tahtonut valta-maantielläkään olla tarpeeksi tilaa. Markkina-
miehellä on valitettavana tapana, että senlaisessa kokouksessa
ollessansa ikään kuin poisheittää tavallisen luontonsa ja myös-
kin ne, jotka muutoin ovat siviät, muuttuvat silloin rajuiksi, ki-
roavat, räyhäävät ja hevoisparkojansa ankarasti rankaisevat, olle-
tikin koska he ovat humalaiset. Nytki nähtiin näiden uljasten
markkina-miesten ajavan aika vauhtia pauhaavissa kelloissa toi-
nen toisensa ohitse, niin että melkein henki oli vaarassa. Aivan
monessa kohden maantien vieressä näkyikin ihmisten tallaamia
heiniä, josta oli päätettävä, että moni oli mennyt kupperiskeik-
kaa maantien ojaan. Muutamia näin minäki räpäivän sieltä
ylös, mutta ei kuitenkaan kuulunut kellenkään erinomaista va-
hinkoa tapahtuneen.⁶³

Kilpa-ajoilla oli kaahailuihin tietty vaikutuksensa. Edelleen Hämeessä,
nyt 1880-luvulla, kahden hevostiehen sanottiin aloittaneen markki-
napelit kisailemalla, jolloin ”toisen ajajan reki meni kumoon ja monel-
le palaselle, olipa moni mennessään kaupunkimme sillalla ’sydän kou-
rassa’ kuin markkinamiehet hurjasti ajoivat humala-päässä”. Savossa ei
tarvinnut olla edes markkinat mielessä. Kun kuormahevoset aiheutti-
vat kaupunkiin saavuttaessa ruuhkia, tyhjällä reellä matkanneet miehet
tuskaantuivat: ”Piti näyttää, mihin hepo kelpaa. Kaula kyömyssä ylpeät
oriit juosta vihkoilivat että hanki pölisi ylt’ympäriinsä. [...] Omasta
halustaan ne juoksivat hangessa ja sai ne kävelemään ainoastaan lujalle
vedetyt ohjakset.”⁶⁴

Korskeat ravurit eivät olleet kenen tahansa ulottuvissa. Hevonen oli
tyyris eläin, jollaista ei tavattu jokaisen torpan pihamaalla. Suuriruhti-
naskunnassa arvioidaan olleen 1860-luvulla yksi hevonen seitsemää ih-

⁶³ Str 9.3.1855 ja 15.2.1856. Veljeksistä, ks. Kivi 1997, 409–410. Magiasta, ks. Hellspong 1998, 15–16. Häristä, ks. Nenonen 1999, 309–314. Runosta, ks. Topelius 1935d. Markkinoista, ks. myös Maanviljelyslehti 1872, 37–41.

⁶⁴ AL 28.2.1884; Savo 16.1.1890.

mistä kohti, mikä tahtoo sanoa, että Suomi säilyi jalankulkijoiden maana. ”Hevosilla herrat kulki, / Varsoilla valitut miehet, / Kyydillä kylän parahat.” Rahvas taittoi peninkulmien taipaleita jalan, toisinaan talollisten hevosista hyötyen, mutta useimmiten kahdella jalalla virstoja katkaisten. – Saksalaisvierailija havaitsi 1780-luvun Englannissa paikkakunnalta toiselle taivaltaneiden jalkamiesten käyneen harvinaiseksi. Suomen ohella jalkapeli oli Saksassakin maan tapa.⁶⁵

Elias Lönnrot oli poikkeusyksilö myös sikäli, että hän aktiivisesti karttoi hevostyötä. *Kalevalan* kokoaja päätyi itsekin kansanperinteen hahmoksi, ja siksi on mieluisaa huomata, että hänen maineikkaat patikkamatkansa sujuivat nelijalkaisilta saadun kokemuksen varassa. Lönnrotin kerrotaan oppineen vauhdinjaon salat hevosilta: ylämäkeen astellaan ripeästi, jyrkimmässä kohdassa hellitetään, alamäessä pannaan juoksuksi. Se oli myöhemmän ajan termein kävelyhölkkää.

Lönnrotin miehuusvuosina pitkien matkojen kulkijoille oli tarjolla höyryaluksia, ja kuivalla maalla toimi hollikytyt, 1600-luvulla perustettu hevostaksi. Aikatauluja noudattava kyytipalvelu kaupunkien välillä ei lyönyt läpi, toisin kuin Englannissa, jossa postivaunuista tuli 1800-luvun alussa ratsuhevosta nopeampi liikenneväline. Kymmenen mailin tuntivauhdin mahdollisti aikalaisarvion mukaan ”eläinvoiman riistökäyttö”.⁶⁶

Asetuksia seuraten hollikytydillä taitettiin tunnissa korkeintaan peninkulma eli kymmenisen kilometriä. Majatalossa maksettiin kyytiraha uudelle kuljettajalle, ja näin voitiin Topeliuksen mukaan liikahtaa parhaimmillaan kuusitoista peninkulmaa vuorokaudessa ”itseään liian vaivaamatta ja hevosiakin räähkäämättä”. (Lapissa hevosen korvasi poro.) Se ei vielä ollut hiuksia hulmahduttavaa hurjastelua. ”On niitä matkalaisia, jotka ihmisen tavalla ajavat; mutta onpa niitäkin – varsinkin korkeita herroja – jotka aivan armottomasti ajavat. Laki kyllä säättää, vaan vanha tapa päättää.” Topeliuksen havainnon vahvistavat lukuisat tekstit. Suomettaren kirjoittaja puhui 1870-luvulla ”hävyttö-

⁶⁵ Hevosista, ks. Mauranen 1999a, 65–69. Ks. myös Nenonen 1999, 320. Runosta, ks. Suomen kansan [...] 1919, 380. Saksalaisesta, ks. Schivelbusch 1996, 12.

⁶⁶ Englannista, ks. sama; Wright 1992, 124–128. Lönnrotista, ks. Vettenniemi 2006b, 62–63.

mästä” hevosrääkistä, jota säädöksillä pyrittiin hillitsemään. Tällä tavoin suojauduttiin ”vallattomuutta vastaan, koska kyytimies harvoin uskaltaa tämmöiselle täydessä lennossa olevalle korkealle herralle tehdä mitään muistutusta, vaikka hevosparat olisivatkin hengenhädässä”.⁶⁷

Hollikyydin käytäntöihin on mahdollista tutustua myös fiktion välityksellä. Pietari Päivärinta oli dokumentoivasta otteestaan tunnettu kansankuvaaja, ja oheisessa näytteessä näkökulma on kyyditsijää tarkkailevan kertojan. ”Hän ajoi nelistä, ravia, juoksua, käänteli sitä oikeaan ja vasempaan, käski ja pysäytti sitä aivan oman tahtonsa mukaan niinkuin pientä karitsaa [...]. Minua oikein ihmetytti tuo ajaminen ja tuntuipa siltä, että hän olisi voinut kilpailla ajamisen taidossa vanhojen Kreikkalaisten kanssa Olympian kilpaleikeissä.”⁶⁸

Päivärinnan teos ilmestyi 1880-luvulla, jolloin muinaisen Kreikan kultti johti Suomessakin olympiseen tapahtumaan, Kallaveden äärellä pidettyyn olympiajuhlaan. Tässäkin suhteessa Kuopiossa oltiin valvutuneita eli kotimaisittain varhain liikkeellä. Hevosten ja helleenien yhdistelmä oli sitä vastoin vanhaa perua, ja siinä kertautui hevosjuoksun koskemattomana säilynyt suosio.

Oulun Viikko-Sanomia katsasti 1833 kavioläimen roolia historiasa. ”Hevosen oikiata koto-perää ei tietä tarkasti”, alkoi kirjoitus, joka oli itse asiassa turkulaislehdestä tehty suomennos. ”Aika-kirjat mainitsevat jo entisinä, hyvin vanhoina, aikona, sekä koolta että näöltä monenlaatuisia villi-hevosia tavatun sekä kuumisa että myös keskosesti lämpimisä maailman tienoisa, ja myöskin kylmisä maan paikka-kunnisa.” Tämän jälkeen tekstiä hallitsivat raamatulliset koordinaatit, kunnes saavuttiin helleeniseen kauteen.

Viisikymmentä ajastaikaa, Israëlin Lasten muutettua Egyptistä, eli 1450 vuotta ennen Christuksen syntymistä, olivat hevoset jo niin tavalliset Greekan-maasa, että Lysti-pelit Olympian kappunnisa, joisa ajettiin kappiaki, vaunuilla ja hevosilla, silloin jo saivat alkunsa. Tästä havattemma me siis selkiästi, hevosen jo

⁶⁷ Topelius 1990, 70–71; US 31.7.1874. Ks. myös Fabritius 1914, 96–97. Hollikyydistä lähemmin, ks. Mauranen 1999a, 86–92; Mauranen 1999b, 403–409.

⁶⁸ Päivärinta 1885, 282–284.

varhain maailmasa joutuneen ja taivutetun ihmisen herrauven alle, mutta valitettavasti, erinomattain piettäväksi soasa.⁶⁹

Samalla vuosikymmenellä käännettiin saksasta historiateos, joka ilmensi Lönnrotin julkaiseman lehden liitteenä. Sitä silmäiltäessä on muistettava, että yleisiä hevoskilpailuja ei Suomessa tällöin tunnettu muualta kuin Turussa, ja että nekin ottelut käytiin luonnonradalla. Tähän tapaan antiikin kiistoja kuvailtiin: ”Se paikka, josa Olympian kilpa-taistelemissa pidettiin, oli pitkä kenttä, tasaittu maantien tavalla, joka oli jaettu pitkinpäin kahteen osaan. Vasen puoli, Hippodromos nimellinen, oli hevoismiesten kilpaa varten. Oikia puoli taas, josa muita kilpa-keinoja pidettiin, niinkuin painimista ja jalkaisin juoksua, kutsuttiin staadioksi ja oli kolmen sadan askeleen pituinen.”⁷⁰

Muinaisajan kilpataistoissa olivat ihmisetkin juosseet keskenään. Aivan niin pitkälle ei 1800-luvun alun Suomessa päästy, mutta kansanperinteessä kulkee tarinoita, joiden todeksi vakuuttamia kykyjä olisivat helleenitkin kadehtineet.

Esimerkiksi Alavieskasta tiedetään muuan Aleks, joka loikkasi viiden askeleen vauhdilla sotilaiden yli, vaikka nämä marssivat kiväärit tannassa ja pistimet paikoillaan. Aleksin juoksutaidoista kertoillaan näin värikkäästi:

Kun venäläisiä ratsukasakoita majaili paikkakunnan majatalossa, esitti majatalon isäntä kasakoille, että he veikan perästä lähtisivät Aleksin kanssa kilpasille. Kasakka silitti partaansa ja sanoi, että vot, kyllä vain. Aleks ja kasakka löivät veikan. Matkan pituus oli neljännes vanhaa peninkulmaa, noin kaksi ja puoli kilometriä. Kasakka lähti ajamaan ratsullaan. Kun Aleks näki, että hän hyvin pärjää, hän kääntyi ratsun ympäri ja taas juoksi edelle. Kolme kertaa hän teki samalla tavoin ja siitä huolimatta voitti loistavasti kilpailun.⁷¹

⁶⁹ OVS 2.3.1833. ”Juhlliset kamppaukset olivat niihen aikoin Greekan maalla tavalliset”, sama lehti kirjoitti kohta. ”Niisä lyötiin painia, juostiin ja ajettiin kilpaa, ja senkaltaista, jossa ruumiin voima ja sukkelus auttaa.” OVS 10.10.1840. Kuopion olympiajuhlasta, ks. Vettenniemi 2007a, 78–80.

⁷⁰ Becker 1836/37, 238–241.

⁷¹ Simonsuuri (toim.) 2006, 211.

— ja Pullerimäessä meni hän ohitse . . .

Jalmari Saulin (1928) novellin kuvitusta. Piirt. Alexander Tawitz.

Vastaavia kisailuja olen käsitellyt ihmisjuoksun historiassani, joten niihin ei nyt tarvitse pidemmälti paneutua. Yhteenottojen opetukset on sentään kerrattava, ja painotettava sitäkin seikkaa, että rahvaanjuoksisijoiksi kutsumani kulkijat nousivat lehtien palstoille 1800-luvun puolivälissä. Niinä vuosina ryhdyttiin suomalaisia hevosia juoksettamaan melko moderneissa tapahtumissa, mikä ei kenties ole sattumanvarainen ajoitus. Ravi-innostus taisi viritellä kiinnostusta toisten tienkäyttäjien kulkuvauhtia kohtaan.

Aleksi ei ollut ainoa kaksijalkainen, joka nöyryytti kärriä, vaunuja tai rekeä vetäviä kilpailijoitaan. Näin täytyikin käydä, sillä vain siksi kertomukset kansan suussa kiersivät. Kun uskomus hevosen ylivertaisesta nopeudesta koki kolhaisun, se tuotti hämmennystä ja jopa epäilyjä ihmisravurin lajin suhteen. Oliko sellainen kiittäjä lainkaan ihminen? Tai ehkä kaikki ei ollut ”yläpään seutuvilla” kohdallaan, kuten helsin-

kiläislehti kirjoitti 1870-luvun haastejuoksusta. Se oli kahden ylioppi-
laan välinen vedonlyönti, ja niin erikoinen näky pääkaupungin tuntu-
massa, että hevostenkin kerrotaan ”kauhusta mykkinä” väistäneen juok-
sijoita.

Muualta Suomesta mainitsen hevosen laukka-askeliin pakottaneen
ja sen vuoksi kisan voittaneen ihmisjuoksijan, sekä neljän raajan varas-
sa peninkulmien taipaleita kulkeneen miehen, joka niin ikään tunnus-
tettiin hevosta joutuisammaksi menijäksi. ”Hevoinenki hengähtäpi,
matkan pitkän juostuansa.”

Varhaiset hevos- ja ihmiskiistat olivat perinteisiä kisailuja siinäkin
mielessä, että sekuntien kululla ei niissä ollut virkaa. Ottelut kehkey-
tyivät spontaanisti, maantiellä kohdattaessa, ja kyvykkäämpi juoksija
ennätti edellä seuraavaan kylään tai majataloon. Pitkien etäisyyksien
koitoksissa ei tunnettu abstraktia aikaa eikä etsitty absoluuttista no-
peutta; kyse oli saksalaisen historioitsijan Maria Kloerenin sanoin ar-
keen kuuluvasta ”matkustusongelmasta”. Jos ihmiskulkijan saavutuksia
mainittiin lehdessä, kuten porvoolaissuutarin tapauksessa 1850-luvul-
la, niitä ei suhteutettu edes minuutteihin.⁷²

Se oli taskukellon keksimistä edeltäneiden vuosisatojen käytäntö.
Paikkakuntien väliset matkat tapasivat olla ”puolen päivän” tai ”yhden
päivän” pituisia. Etenemisnopeuden yksilölliset erot sivuutettiin, mikä
ei tehnyt oikeutta Lönnrotin kaltaisille patikoitsijoille, jotka omasivat
tuhansien virstojen kokemuksen jalka- ja suksikiertueista.

Kansanperinteen kasku kertoo Lönnrotista metsäpolulla. Vastaan
tullut kulkiija kysäisi Kajaaniin asettuneelta lääkäriltä etäisyyttä kau-
punktiin, jolloin tämä kehotti kävelemään – kahteen otteeseen. Mies
lähti viimein liikkeelle, ja silloin Lönnrot huusi perään kahden ja puo-
len tunnin arvion. ”Miksi et heti paikalla sanonut? ihmetteli mies.”
Lönnrot vastasi: ”Mistä minä tiesin, miten kovaa sinä kävelet, ennen
kuin näin.”

Vanhan kansan ajanmittaus säilytti monin paikoin asemansa Lönn-
rotin vuosisadan lopullakin. Havainnollinen muistelmakermä Keski-
Suomesta viittaa 1860-luvulle. Käytössä oli edelleen säijeriksi kutsuttu
aurinkokello, jonka avulla saatiin aurinkoisina päivinä ”jokseenkin

⁷² Kloeren 1985, 272–273; Vettenniemi 2006b, 63–72, 91–95. Sananlaskusta,
ks. Lönnrot 1842, 134.

tarkka tieto” ajan kulusta. Jos pilvet tukkivat taivaan, silloin oli nälkä kellona. Yöllä katseltiin tähtikuvioita, ja mikäli niiden eteen kasautui pilvivaippa, päätelmät tehtiin nelijalkaisen perusteella. ”Vasta on yö puolessa, koska kissan silmäterät ovat pyöreimmillään, levätkäähän vielä vähän aikaa!” Hevoskyytejä koskivat omat muistisääntönsä:

Niinpä oli Minkkilän tienhaarassa varma aikamerkki. Kun aurinko paistoi maantien vasemman ojan kohdalla, oli kello yhdeksän ja oikeanpuolisen ojan kohdalla kymmenen. Tämä oli pitkät ajat esim. kirkkomiesten kellona sunnuntaisin. Paikalta oli kaksi kilometriä matkaa Uuraisten kirkkoon.⁷³

Ensin kellot tulivatkin tupiin, sitten taskuihin. Elämästä vailla viisareita tarinoi myös rahvaanmies Paavo Korhonen runossaan, jonka puhuja on ”Savon ukko, sarkahousu / Pikimusta, pitkäparta”. Vuonna 1840 kuollut Korhonen oli aikansa johtavia suomeksi kirjoittaneita runoilijoita. Sitaatin viidennen säkeen vierasperäinen termi juontuu ruotsin sanasta *ur*, kun taas runomitta vihjaa *Kalevalan* jo ilmestyneen: ”Oli kellona otava, / Kukon virret viisarina. / Arveltihin ajan juoksu, / Tulo päivän tunnettihin / Ilman uuritta tuvissa, / Seinäkellon kertomatta.”⁷⁴

TASKUNAURISTA KATSELLESSA

Moderni kilpaurheilu ei selity mekaanisen kellon keksimisellä, mutta ilman ajanmittausta ei meidän tuntemaamme urheilua olisi olemassa.

Taskuun mahtuvat kellot yleistyivät Euroopassa 1500-luvulla, jolloin ne tavallisesti kertoivat vain tuntien kulusta. Seuraavan vuosisadan loppuun mennessä oli omaksuttu minuuttiviisarit, ja samalla kuultiin yhä useammin kellometaforia, ajan tikittämiseen kiinnittyviä kielikuvia. Ne viestittivät maailmankuvan muutoksesta: aika ymmärrettiin nyt lineaarisesti, eteenpäin rientävänä suureena, mihin liittyi 1700-luvulla edistysuskon hyökyaalto. Ihminen ei enää ollut luomistyön täy-

⁷³ Kuusi 1979, 195–196; Simonsuuri (toim.) 2006, 134. Talonpoikaisesta ajasta, ks. myös Sironen 1995a, luku 1.

⁷⁴ Korhonen 1938.

dellinen tulos. Maailman miellettiin kulkevan kohti parempaa tulevaisuutta, rationaalaisella ajattelulla rakentuvaa huomispäivää.⁷⁵

Kaikki nämä innovaatiot – sekä aineelliset että intellektuaaliset uutuudet – saapuivat Suomeen pienellä viiveellä. Ajantajun evoluutiota tai edes taskukellojen käyttöä ei ole suomalaisittain tutkittu, joten tarjoillen ohessa havaintoja, jotka soveltuisivat hevosurheilun varhaisvuosiin. (Kirjallisuudentutkimuksessa on väitetty taskukellon levinneen kansan pariin vasta 1880-luvulla. Ainoana perusteluna on tämän esiin asetuminen tuolloin suomenkieliseen kaunokirjalliseen tekstiin.⁷⁶)

Aurajoen kilpa-ajoissa oli uskoakseni viimeistään 1817 katsottu ajat kellosta. Mutta haettiin Turun kiistoissa aina vain voittajaa, tietyn tapahtuman nopeinta juoksijaa? Millä periaatteella radat linjattiin? Jos matkat pyrittiin vakioimaan, tarkkailtiin ennätyskehitystä kilpailusta toiseen? Suhteutettiin hevosten nopeutta lajitovereiden suorituksiin ulkomailla?

Koska vastaukset jäivät saamatta, modernia lähestyvän sekuntiuurheilun on todettava tulleen Suomeen ihmisten toimesta. Tai ainakin heidän näytöksistään on tallessa merkintöjä, jotka ovat lajissaan laajimmat ennen Kallaveden raveja joulukuussa 1850.

Pietarista Tukholmaan 1820-luvun lopulla matkustanut saksalainen oli luultavasti ensimmäinen suuriruhtinaskunnassa esiintynyt ihmisjuoksija. Näytöksiä hän piti useilla paikkakunnilla ja lupaili ilmoituksissaan, että ”yksikään hevonen [ei] kykene pysymään rinnallani”. Preussilainen Carl Giese vieraili maassa vuorostaan kahdesti. Hänen toinen käyntinsä osui syksyyn 1844, jolloin Helsingfors Tidningaria toimitti nuori Topelius, ja juuri hänen lehtijuttunsa on informatiivisin johdatus Esplanadin askellukseen. Giese aikoi pyyhkäistä teatterin ja kauppatorin välisen etäisyyden 50 kertaan 38 minuutissa. Juoksun oli määrä alkaa takaperin suoritettulla sessiolla, mutta sen turmeli pikkupoika jalkakampeillaan. Esplanadia joka tapauksessa reunusti sankka ihmismuuri, ja kun Giese kävi täyttämään tinkiänsä, Topelius huomioi katsojien tempaavan esiin taskukellonsa.

⁷⁵ Wendorff 1980, 194–196, 230–238, 246–248, 321–334. Kelloista, ks. myös Rabinbach 1992, 28–29; Oja 1999, 74–77; Kern 2003, 110–111. Edistysuskosta ja lineaarisesta ajasta, ks. myös Pitkänen 1992; Ollila 2000, luku II.

⁷⁶ Saarenheimo 1924, 99–100; Riikonen 2000, 173.

Jalankulun ammattilaiset olivat ”taitojuoksijoita” eli saksaksi *Kunstläufer*. Englannissa heidät tunnettiin nimellä *running footmen*. Alun perin he olivat olleet vaunuissa matkanneiden aatelisten viestinviejä ja huoltojoukkoja, joita omistajat oivalsivat hevosten lailla kilpailuttaa. Maanteiden kohentunut kunto ja yhteiskunnalliset muutokset tekivät ammattikunnan 1800-luvulla tarpeettomaksi. Osa hakeutui muihin töihin, mutta joillekin jäi juoksuvaihte niin sanotusti päälle – ja muistona menneisyydestä hevospiiskan tyyppistä rekvisiittaa.

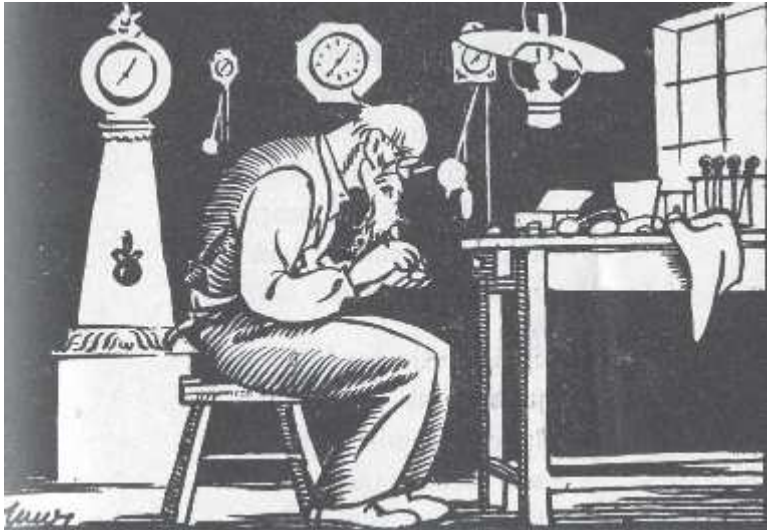
Suomessa heitä nähtiin 1890-luvulle asti. Haasteita jaettiin niin ihmisille kuin hevosillekin, kelloa kiidätettiin suorituksen ajan kädessä, ja toisinaan näytös sisälsi sirkusmaisia osuuksia. Tampereella 1892 urakoinut ”kelpo ravari” loikki liekkien halki ja sai viimein hevoshastajan Mänttään suuntautuneeseen kisaan. Pitkän matkan lopputulos ei ole tiedossa, vaikka venäläisen vierailijan vahvistettiin kulkevan ”kuin Vaasan juna”.⁷⁷

Taitojuoksijat olivat aikaa vastaan käydyin ihmisjuoksun pioneereja, ja yhtä kiistattomasti heidän paikkansa on modernin urheilun porsuassa. Matkoja, minuutteja ja niitä yhdistelleitä lupauksia ei koskaan vakioitu. Yleisön kannalta oleellista oli se, läpäisikö mies – joskus nainen – tehtävän määrättyssä ajassa.

Se ei ollut urheilullista aikaa, joka perustuu luotettavan ja kumulatiivisesti kasvavan vertailun mahdollisuuteen. Vertailukelpoisuus on modernin kilpajuoksun luovuttamaton tuntomerkki. Tietyn paikkakunnan tuloksia suhteutetaan samassa miljöössä aikaisemmin saavutettuihin suorituksiin, tai muualla maassa noteerattuihin tuloksiin, ja lopulta missä tahansa maailmankolkassa kirjattuihin sekunteihin. Näin nousee rekordien pyramidi paikallisista uroteoista koko maailman kattaviin ennätyksiin. Perinteisiä kisailuja luonnehtivasta lokaalisuudesta on harpattu globaaliin urheiluun.

Topeliuksen tokaisun varassa päättelen, että Suomen kaupungeissa oli viimeistään 1840-luvulla valmiudet juoksuosuorituksen jännittämiseen kellosta katsoen. Taskunauriit eivät ehkä käyneet samaan tahtiin ja ihmisravurin potentiaalisesta nopeudesta ei kenelläkään ollut selkeää käsitystä, mutta lehteen ja julisteisiin painettu lupaus oli vaivatonta kontrolloida reitin varrella.

⁷⁷ Vettenniemi 2006b, 73–91, 97–98.

”Tikitak, tao vain, / pien’ seppäni mun! / Elon valtimo lyö / ilman tahtisi sun /
Ajat toiset jo lie, / kun seisatut sä. / Mua tarvita ei / ajan päätyttyä.” Piirt.
Maija-Liisa Austi. Topelius 1886/1935b.

Englannin laukkakisoissa useimmat katselijat kantoivat taskukelloa 1600-luvulla, ja sillä vuosisadalla nämä esineet saavuttivat Suomenkin. Vuonna 1640 julkaistu kronikka kertoo kenraalikuvernööri Pietari Brahesta, jolla oli ”sangen sirotekoinen taskukello, joka tiettävästi oli ranskalaista valmistetta”, ja joka saattoi tässä maassa olla ensimmäinen kouraan sopinut kello. Varhaisin tunnettu Suomessa tehty taskukello on Tukholmasta muuttaneen kellosepän 1763 signeeraama laite. Kanneettavia kelloja arvellaan olleen Ruotsin-vallan umpeutuessa maassamme joitakin satoja, ja kun Turun palo katkaisi yhteydet Tukholmaan, ajanmittareita ryhdyttiin tuomaan idän kautta, Pietarista.⁷⁸

Lönnrot pani merkille jo 1820-luvulla, että rannikkopitäjien varakaamman väen habitukseen kuului ”taskukello ja vielä parempi jos kaksi, pitkine vitjoineen ja upeine kelluttimineen”. Rautalammin kir-

⁷⁸ Kelloseppä 11–12/1963, 338; Tuomi 2002. Englannista, ks. Kloeren 1985, 223 viite 109; Wright 1992, 106–107. – Urheilullisesta ajasta, ks. myös Vettieniemi 2006b, 110–111, 141–142; Sironen 1995a, luku 10.

kossa hän tarkkaili juhlapukuista Savon kansaa 1831: ”Useimmilla on hatut; lakit eivät ole yhtä yleiset; kaulahuiveja käytetään yleisesti. Taskukellot, joita Etelä-Suomessa pidetään niin tärkeinä tarvekaluina, että jokaisella rengillä täytyy olla ainakin yksi sellainen, ovat täällä sangen harvinaiset.” Vaeltavan lääkärin todistusta täydennettiin pari vuosikymmentä myöhemmin, 1850-luvulla. ”Se jokapäiväisessä elämässä niin useasti kysyttävä kalu, jota kelloksi sanomme, on nykyisinä aikoina usiammalla miehellä”, tuolloin kirjoitettiin. ”Jopa monesti kantavat pienetkin pojat uuria lakkarissa.”⁷⁹

Vuonna 1804 syntynyt Antti Särkelä oli sukupolvensa maineikkain suomalainen kelloseppä. ”Kaikkiansa on hän eläissänsä tehnyt 31 plakkarikelloa ja seinäkelloja useamman sadan, niin että niitä nyt lienee joka paikassa maattamme”, Särkelästä tarinoitiin 1860-luvulla. Hän oli viehätynyt niin sanotun uurisepän työstä jo lapsena, ja vaikka pohjalaiset vanhemmat eivät sellaisesta mielihalusta olleet hyvillään, poika oli jokaisena joutohetkenään uppoutunut ”rakkahisin rattaisinsa, sovitellen, suunnitellen niitä kokoon”.

Särkelän harrastuksesta tuli ammatti sen jälkeen, kun Topelius oli kuullut hänen taidoistaan. Topelius esitteli Särkelän pääkaupungin lehdessä, minkä seurauksena tämä kutsuttiin 1843 Helsinkiin, josta hänet valtion laskuun lähetettiin edelleen Pietariin. ”Hänen siellä ollessaan näytettiin keisari Nikolaille eräs Särkelän tekemä kronometri (laiva-uuri), johon keisari niin ihastui että antoi 500 ruplaa lahjaksi.” Suomeen palattuaan Särkelä sai luvan perustaa tehtaansa ja hänelle myönnettiin mestarinoikeudet; mutta valtaosa taskukelloista tuotiin jatkosakin ulkomailta. Tamperelaisen uurimaakarin Juho Holmsténin valikoiman kerrottiin 1880-luvulla käyvän hyvin kaupaksi, sillä ”kansallistunteen herättyä pitää usea suomalainen kunnianansa kantaa taskusaan kotoista teosta”.⁸⁰

Kiinnostus kelloesineeseen ei mullistanut ainakaan rahvaan ajan-
tajuja välittömästi. Särkelän tapaiset keksijät purkivat ja kokosivat rak-

⁷⁹ Sitten selitettiin, ”milloin ja miten tämä kone on aikaan saatu ja keksitty”. Salmelainen 1938. Lönnrot harjoitti kelloseppänsä töitä. Lönnrot 1902, 334–335. Muista sitaateista, ks. sama, 10, 119–120. Ks. myös Topelius 1935c.

⁸⁰ Maiden ja merien takaa 1865, 93–94; AL 7.3.1885. Särkelästä, ks. myös ST 7.11.1873; Ahoniemi 2007. Holmstén/Kivi myös kirjoitti kelloista. Kivi 1884; Kivi 1885. Vrt. Twain 1890.

kaita rattaitaan, mutta niiden käyttäjien kiintymys nakuttavaan aikaan rakentui toisin. Nuoren J. H. Erkon runossa vuodelta 1884 puhutellaan lasta: ”Niin virran kuuntelet kohinaa / Ja kuulet kello kun naksuttaa, / Vaan kulje et virran seurassa, / Ja tunne et aikaa arvata.” Kun oululaislehti julkaisi Kuopion kilpa-ajojen tuloksia 1852, juttuun oli liitetty alaviite, tällä kertaa aikuisille suunnattu huomautus: ”Tietäähän lukiani tiimassa eli hetkessä olevan 60 minuuttia ja minuutissa 60 sekuntia.”⁸¹ Tarkennus todistaneee, että kaikkien lukijoiden ei oletettu hahmottavan minuuttien ja sekuntien keskinäistä suhdetta täsmällisellä tavalla.

Taskukello oli statusesine, jollaista rahvaanmiehet itselleen mielivät. Elias Lönnrotin vanhuusvuosilta – kenties 1860-luvulta – kulkeutunut muistelmia kertoo renkipojasta, joka varoitteluista huolimatta hankki kannettavan kellon. Lönnrotin mukaan moinen kalu ei ollut hänelle tarpeen. Kun kellon haltija asetti ostoksensa tuvan seinälle, jossa muidenkin sopi sekuntimittaria ihailla, Lönnrot lausahti: ”Aukustikin on pannut kellonsa toisen viereen, totta osanee paremmin toisen vieressä kävellä.” Kaupungeissa tilanne toistui, kuten Juhani Ahon Helsinkiin sijoittuva, kellonvitjien symboliikasta tarinoiva 1880-luvun novelli vihjaa.⁸²

Sillä vuosikymmenellä sivistyneistö omaksui myös Suomessa materialistisen maailmankatsomuksen. Kirkon ote heltyi, maallistumisen liikevoima kiihtyi, ja ihmiselimityökin esiteltiin konemetaforien avulla. ”Niinkuin hyvin järjestetyssä kellonrakennuksessa, tarttuvat tässäkin hammaspyörät toisiinsa, jotta viisarit vankasti määräänsä kulksivat. Tomuhiukka saapi kumminkin kellon taukoomaan; eipä niin elämän verstaassa.”⁸³

Juhani Ahon ehkä tunnetuin teksti kuvailee rautatien kirvoittamia reaktioita rahvaan parissa. Ajantajun suhteen merkittävä käänne tapahtuikin 1860-luvun alussa, jolloin avattiin Helsingin ja Hämeenlinnan välinen rautatie, ja junat kävivät liikennöimään aikataulun mukaan –

⁸¹ OVS 7.2.1852; Erkko 1908. Ks. myös Erkko 1887.

⁸² Anttila 1984, 176; Aho 1918. Ks. myös Kuusi 1979, 168–169; Wendorff 1980, 269. – Snellman luopui kellostaan tullessaan senaattoriksi 1860-luvulla. ”Kello on selvä-ääninen ja kauvaksi kuuluva – muistuttaa siinäkin suhteessa suurta omistajaansa [...]” HS 5.10.1907.

⁸³ Turun Lehti 19.10.1889 (liitelehti). Maallistumisesta, ks. Juva 1956.

minuutin tarkkuudella. Ihmisiä ja tavaroita kuljetettiin nyt mekaanisesti annostellun ajan nojalla. ”Aikakauttamme käypi semmoiseen pikajunaan vertaaminen ja me kaikki olemme vaunuissa istuvia matkustajia”, pohdittiin sanomalehdessä 1865.

Junamatkan vertaaminen hevoskyytiin oli sekin mahdollista. Ihmiset kulkivat siten ”halkoja syövällä” eli ”uupumattomalla orihilla”, joka ”nuolen nopeudella” kiitäessään toisinaan ”hirnahteli”. Sellaiseen meenoon oli hevosillakin totuttelemista. Lokomotiivin vastaanotosta heidän keskuudessaan kertoo Riihimäeltä tuleva uutinen: vapaana käyskennellyt hevonen inspiroitui kilpajuoksuun ”höyryhevon” kanssa, ja sinnitteli miltei kymmenen kilometriä sen edellä. ”Asemahuoneelle päästyä oikasi nelijalkanen itsensä pitkälle pituuttaan, tunnustaen kai nuoremman veljensä josko ei pikaisemmaksi juoksussa kumminkin väsymättömämmäksi juoksussa ja jäi siihen, antaen rauhassa mennä kilpailijansa eteenpäin.”⁸⁴

Konkreettisimmillaan lokomotiivin vetämä aika vaikutti siihen, että valtioiden ja valtioita pienempien yksikköjen aikoja yhdenmukaistettiin. Englannista rautateiden (siis Greenwichin) ajasta tuli yleinen aika 1880, ja neljä vuotta myöhemmin koko maailma jaettiin aikavyöhykkeisiin. Siihen asti oli Suomessakin käytetty paikallisia aikoja, joista kiskojen levitessä jouduttiin luopumaan. Kirjailija Teuvo Pakkalan 1880-luvun tekstissä Kustiksi nimetty nuorukainen selittää ajanmäärityksen ”Oulun horisontin” mukaan: tornin nokkaan nostetaan aurinгон näkyessä suoraan etelästä eli kello 12 pallo, jolloin kellonkantajat voivat säätää taskunauriinsa. Kellokauppoihin mieltyneen Kustin viimeisin laite oli tosin ”niin tarkka, että ennen se aurinko erehtyy”.⁸⁵

Zachris Topelius erotti välittömästi rataakiskojen aiheuttaman mentaalisen murroksen. Hän päätteli Suomen siirtyneen nykyaikaan rautatien myötä: ”Sinä päivänä työnnettiin maailman melkein hitain kansa [...] yhdessä silmänräpäyksessä kuukausia pitkistä arvelemisistä minuutin täsmällisyyteen.” Talvisten hevosajojen puolesta Topelius oli otta-

⁸⁴ TS 27.8.1878 (lisälehti). Pikajunasta, ks. Str 9.3.1865. Muista metaforista, ks. Varpio 1996, 140–141. – Pohjanmaalla ”vähän ’hajamielinen’ mies” ajoi täyttä laukkaa junan edellä. Oulun Lehti 2.3.1887.

⁸⁵ Pakkala 1886, 47–48, 121. Ks. myös Anttila 1984, 176. Vrt. Kivi 1885. Rautateiden ajasta, ks. Wright 1992, luku 13; Schivelbusch 1996, 41–43.

nut kantaa 1840-luvulla. ”Jokainen ulkonainen etu”, hän kirjoitti tuoloin, ”olkoonpa kysymys rohkeudesta, voimasta, kestävyydestä [*ihärdighet*], taitavuudesta tai vain sukkeluudesta, miellyttää joukkoja.” Kun hän sittemmin omisti runon junailijalle, se voidaan soveltuvin osin lukea kuvauksena ravisportista. Sekundaattoreja puristelleet hevosemiehet olivat hekin modernin ajan tunnusomaisia hahmoja, edistysajattelun urheilullisia ylläpitäjiä. Linaan Topeliuksen säkeitä vuodelta 1872:

Kalkkaa vaunu, kilkkaa tie, / elämäni sauhu vie. / Kello soi: /
Aika rientää nopsaan niin, / vuosi mahtuu sekuntiin.⁸⁶

Jähmeäksi sanottu rahvas sai oppia, että entistä elämänrytmiä ei ollut enää noudattaminen. ”Aika ei seiso kiinni sidottuna portin pieleen, kuten hevonen pilttoosen”, valistettiin turkulaislehdessä, ”se rientää edelleen kuin tuuli, ja jos tahdot saada sen viljaasi jauhamaan, täytyy sinun panna myllyn siivet käyntiin.” Tätä ajattelutapaa ei näköjään ollut yleisesti omaksuttu. Vielä voitiin tavata ihmisiä, jotka ”eivät koskaan tule valmiiksi junan lähtöön, vaan tulevat aina läähättäen asemalle juuri kun juna on lähtenyt, ja sitten kummastelevat he: ’No herranen aika! joko juna on mennyt? Kelloni on varmaan seisahtanut yöllä!’”⁸⁷

Maiseman halki viivoittimella vedetty rautatie vertautuu modernin urheilun arkkityyppiseen viivaan, kilpajuoksuun paikasta A paikkaan B. Niiden väliltä on eliminoitu tarpeettomiksi koetut hidasteet. ”Rautatien suhde maantiehen oli samanlainen kuin höyrykoneen suhde vetoeläimeen”, vahvistaa junamatkan saksalainen historioitsija Wolfgang Schivelbusch. ”Molemmissa tapauksissa luonnon epäsäännöllisyys korvattiin mekaanisella säännönmukaisuudella.” Aleksis Kivi laati 1860-luvulla metsäläisromaanian, jonka sivuilla hevonen juoksee ”travia” ja ihmisetkin ”vilkkaisevat travia”, mutta sitä ennen häneltä valmistui näytelmä, jossa ”tavallinen kolina ja huohotus” ilmoittaa veturin lähestymisestä. ”Hiiteen kaikki vaunut ja heidän pillisuorat tiensä!”⁸⁸

⁸⁶ Topelius 1935a, 269. Ks. myös Sironen 1996; Ollila 2000, 53–58. Kansasta, ks. Topelius 1931, 677. Edusta, ks. HT 6.6.1846; Topelius 1940, 18–20.

⁸⁷ Turun Lehti 19.10.1889 (lisälehti). Hevoskyydistäkin myöhästeltiin hosuen. Mauranen 1999b, 413.

⁸⁸ Kivi 1984, 102 ja 1997, 362, 403. Saksalaisesta, ks. Schivelbusch 1996, 25, 46.

Joose.

Toinin Joosea on koko kylän yksi hänen kaupunkin lähtönsä varottanut, ettei vaan millään mokomin unohtaisi asettaa kelloaan oikean ajan mukaan. Joose sanoo, että *kylä löy*. — Ja kaupungissa hän sitten asettaa syynpöytänsä klymälän kelloseppä Hintikan puolelle puoleen, joka ei ikimäimässä ole ollut käytössä.

Kausi sitten kesti, ennenkuin kylässä huomattiin, että kaikki kellot kävivät kaksi vakkua jäljessä. — Semmoinen mies oli Joose.

Ajatus ajan riittämättömyydestä eli herkeämättömästä kiireestä oli peräisin Englannista, kapitalismin kehdosta. Tässäkin kysymyksessä Topelius on korvaamaton aikalaistodistaja. Lontoon maailmannäyttelyssä 1862 vieraillessaan hän hämmästeli miljoonakaupungin kansanpaljoutta, ja julkaisi pohdintansa matkakirjeinä. ”Englannin suuruus on oikeastaan arvoitus, johon on kaksi avainta: ’auta itseäsi!’ ja ’aika on rahaa’. Suomalaiset, jotka kuitenkin täyttävät monta paksua nidosta ’arvoituksin’, eivät ole vielä arvanneet Englannin arvoitusta.”⁸⁹

Urheilullinen analogia rakentuu jälleen vaivattomasti. Mitä muutaakaan moderni urheilu on kuin sekuntien nujertamista, voittojen ja ennätysten hamuamista? Kun kapitalismin mytologiassa jokainen on oman onnensa seppä, urheilupuheessa kenestä tahansa voi tulla palvottu sankari; vain yrittämisen intohimo ratkaisee, ei syntyperä eikä sattuma.

Kuopiossa näitä mestareita haettiin 1850-luvulla niin hienostunein järjestelyin, että sellaisia saatiin ihmisurheilun suunnalla odottaa kolmisenkymmentä vuotta.

SAVOLAISTEN SUURI LEMPI

”Hevoinen on Kuopiolaisen mieluisin eläin”, vakuutteli helsinkiläinen Suometar vuoden 1852 alussa. Kirjeenvaihtajan juttu ilmestyi Kallaveden toisten kilpa-ajojen kunniaksi; ne oli nähty joulun alla, ja vuoden vaihduttua Suometar oli tiedottanut kisan tuloksista – koitoksen, johon osallistui kaksitoista ravuria. Savolaisten mieltymyksistä kertonut artikkeli jatkui:

Moni monituinen, kuin sanotaan, ’hevois-huijari’ malttaa hevoisen hommasta tuskin muuhun työhön ryhtyä. Hevoisista juttelevat ukot illoin aamuin, ja jos kirkko-mäelläkin tapaa jonkun suuremman mies-parven, niin voipi kohta arvata hevoisista olevan puheen. Sillä mieluisempata puheen ainetta Kuopiolaisella ei suinkaan ole.

⁸⁹ Topelius 1949b, 373–375. Ks. myös Wright 1992, 154.

Tätä hevois-intoa yllyttäöksensä olivat muutamat kaupungin herrat tänä syksynä, samoin kuin männäkin syksynä, toimittaneet kiista- eli kilpa-ajon Kuopion alaiselle Kallaveden jäälle.

Kilpailua taustoitettiin Maamiehen Ystävässäkin. Palkintokassaa saisivat kartuttaa kaikki ”hevois-laadun parannusta lempivät miehet”, joskin sellaiseen hankkeeseen taisi olla isompi tarve toisaalla. ”Aivan vähän on meidän maassa hyvästä hevois-laadusta ja hyvästä hevoisen korjuusta yleeseen huolitettu. Sentähden ovatkin etelä- ja länsi-Suomen hevoiset niitä kehoimpia; Hämeen hevoiset jonkun laisia; vaan Savon ja Karjalan paraita.” Myös Morgonbladetin mukaan Kallaveden kisat pidettiin kaupungissa, joka on ”kautta maan tunnettu hyvistä hevoisistaan ja juoksijoistaan [*springare*]”.

Suomettaren ansiosta tiedämme jotakin joulukuun 1851 ajojen vastaanotosta. Tarkoitaa niiden antamaa sysäystä hevosten korjuuseen, nykysuomeksi juoksijain harjoitteluun. Ajopäivä oli ensinnäkin osutettu ajankohtaan, jolloin ”jää-keli tavallisesti on paraimmillaan, ja maa-rahvasta paljon kaupungissa, Joulun-varoja hakemassa”. Kun sanomalehdet ilmoittivat asiasta ennakkoon ja ”koulu-laitokset vähää ennen pantiin kiinni, niin tieto tästä leveni koulu-nuorukaisten kanssa ylen ympäriseen”.

Kiista-ajajia karttui sen tähden kaupunkiin jokseensakin paljon ja joita kuuta päiviä ennen määrä-päivää oli jäällä tavallisuutta enempi parvi kilpailioita, hevoisiansa koittamassa ja raviin taivuttamassa, ja joiden hevoiset olivat vielä raviin niin tottumattomat, ett’eivät julenneet muiden kanssa kilpailla, sanotaan yö-aikoina salaisesti hevoisiansa harjoitelleen. Mutta kiista-päivänä karttui kansaa karttumistansa, niin että jää, vaikka muuten kyllä vahva, oli haleta ajajoiden alla.⁹⁰

Kallaveden kuori olisi notkunut entistä uhkaavammin, jos kellonajat olisi kerrottu täsmällisesti. Epäkohdasta huomautti Kuopio Tidning: suuri osa koejuoksujen yleisöstä poistui ennen puoliltapäivin alkanutta varsinaista koitosta. Venäjänvirstaksi eli 1 800 kyynä-räksi sanottu reilu

⁹⁰ Mbl 2.1.1851; MY 13.12.1851; Str 20.1.1852. Tuloksista, ks. Str 7.1.1852.

kilometri pyyhällettiin yhdensuuntaisella reitillä, ensin yksi ravuri kerrallaan, ja palkintoja olisi viidelle kilpailijalle 25 hopearuplasta alas-päin. ”Ilma oli kaunis ja keli jäällä oivallinen.” Rahoista oli ilmeisesti enimmäkseen saatu osanottomaksuina, jotka oli porrastettu säätyläisiltä vaaditusta kolmesta hopearuplasta talonpoikien yhteen ruplaan.

”Kuin kaikki 12 hevoista, joilla kilpaan ruvettiin, näin oli koiteltu-na, ja kunkin sukkeluus paperille pantuna, niin heistä valittiin viis pa-rainta, jotka, näin muista eroitettuina, saivat kilpailla vielä kerran kes-kenänsä, kaikki yhtä aikaa”, selosti Suometar. (Seuraavan vuosisadan urheilutoimittaja olisi poistanut virkkeestä pari pilkkua.) ”Kaunis oli katsoa, kuin ne määräpaikalta lähdettyä ensin kulkiivat täyttä ravia rinnatusten, vaan kuinka ne sitten vähitellen jäivät toisistaan jällelle, ja tulivat toiselle määrä-paikalle perättäin samassa järjestyksessä, kuin kellonkin jälkeen ajaissa.”⁹¹

Ajosankareiksi kutsuttujen ohjastajien nimet ja sekunnit jäljennän siinä asussa, missä Maamiehen Ystävä ne julkaisi. ”Ensimmäisen pal-kinnon voitti kaupiamiehen Gusseffin hevonen joka juoksi mainitun matkan 2 minutissa ja 9 sekuntissa, eli vähilleen 28 jalkaa sekuntissa, toisen palkinnon nimismiehen Lyrän hevonen joka kulki saman mat-kan 2 min. 14 sek., kolmannen palkinnon talonpojan Paavo Vartiaisen hevonen joka juoksi 2 min. ja 17 sek., neljännen ja viidennen palkin-non saapat hevoset juoksivat sen matkan 2 min. ja 20 sek.” Kuten näh-dään, eläinten nopeutta suhteutettiin kiertoteitse, ja sitä käytäntöä noudatti lehden kansainvälinenkin katsaus.

Ettei meidän hevoset ole verrattavia Englannin hevosiin näkyy seuravista ilmoituksista heidän kilpa-ajosta: Miss Turner niminen ravari, paras siellä, juoksi Englannin peninkulman (1 ½ venään virstaa) 2 ½ minuutissa, joka tekee vähilleen 34 jalkaa sekuntissa. Toinen, paras Amerikalainen ravari Englannissa kulki saman matkan 2 min. 35 sek. eli vähilleen 33 jalkaa sekuntissa. – Kilpa-ajossa nelisin (karkua) on pikaisuus paljoa suurempi: Englannissa juoksi kerran hevonen, Sterling nimeltä, 80 jalkaa sekuntissa ja Ungerilainen hevonen kilpa-ajossa Venäällä, Ekaterinoslavissa, 6 venään virstaa 8 minuutissa eli 42 jalkaa sekuntissa.⁹²

⁹¹ KT 17.12.1851; Str 20.1.1852. Ilmasta, ks. MY 3.1.1852.

⁹² MY 3.1.1852. 1 virsta = 1 068,8 metriä.

Miss Turnerin saavutukset olivat muutaman vuosikymmenen takaa, jolloin hän oli ottanut yhteen muun muassa amerikkalaisravurin kanssa, kun taas Sterlingin suoritukset palautuvat 1700-luvulle ja lukeutuvat mieluummin fantasian kuin laukkausheilun historiaan. Mutta Englannissakin varat sallivat useimmilla paikkakunnilla vain yhdet hevosjuoksut vuodessa.⁹³

Myös helsinkiläisen lehden kirjoittaja esteli savolaisajureita ylipistymästä, ja niin hän teki näköjään Kuopio Tidningin jutun mukaan. Kallavedellä kiistelleiden hevosten ”sukkeluus ei suinkaan ole lii’an kehattava, jos niitä muka verrataan Englannin ja Venäjän paraisiin juoksioihin”, Suometar analysoi. Unohtaa ei silti sovi, että ”määrä-matka oli ajettavana selvää ravia, ilman piiskatta eli muuta pakoitusainetta”.

Näin varhain siis paheksuttiin piiskan käyttöä, mikä olikin hevosrodun jalostusta ajatellen välttämätöntä. Tarkoitus oli saada esiin juoksijoiden luontaiset kyvyt, myötäsyttyinen taipumus raviin, mitä pyrkimystä ohjastajan antamien sivallusten katsottiin häiritsevän. Pakottamalla puserretun vauhdin ei uskottu kertovan eläimen rotuominaisuuksista – ja sama perustelu kelpaisi suorituskykyyn vaikuttavien lääkeaineiden paheksuntaan.

Lainaan yhä Suomettaren tekstiä, urheilullisen jossittelun alkujuurta, jos asia niin halutaan ilmaista. Sen ohella sitaatista erottuu juoksuvauhdille uusi arviointitapa, jalkamitan sijaan yksi tiima eli täysi tunti.

Kovaksi onneksi vikuutti vielä kaksi paraimpia hevoisia jalkansa jo jälle tullessa, ett’eivät kyenneet koko kilpaan. Niistä luultiin toisen, herra H. Kyander’in hevoisen varmaankin ottaneen voiton kaikilta, jos ei mainittu kova kohtaus olisi tehnyt sen kilpaan kelvottomaksi. Merkillistä on kuitenkin se, että tänä vuonna ajettiin sukkelammin, kuin männä vuonna. Sillä päättäen siitä ajasta, millä määrä-väli ajettiin, kulkisi paras hevoinen tänä vuonna 2 peninkulmaa ja 8 venäjän virstaa tunnissa, kuin paras hevoinen männä vuonna saman luvun jälkeen olisi juossut 2 peninkulmaa ja 1 virstan samalla aikaa.⁹⁴

⁹³ Turnerista, ks. Fabritius 1881c, 36; Sterlingistä, ks. s. 74 alla; Englannista, ks. Huggins 2000, 31–32. Englannin ravihistoriasta, ks. Fabritius 1914, 56–57.

⁹⁴ Str 20.1.1852. Vrt. KT 17.12.1851. Lääkeaineista, ks. Bruant 1992a, 25; Vamplew – Kay 2005, 101–102.

Viittatilo jaskilla, A. GALLENILTA.

Suomi 19:llä vuosisadalla.

Joulukuussa 1852 saavutettiin Kallaveden ajosarjan kiivaimmat suoritukset. Loskaisen kelin johdosta kilpailua lykättiin yhdellä päivällä, ”vaan kuin ei yöllä kylmännytkään, täytyi kuitenkin reistata koska rahvasta oli kokountunut”. (Hevosella myös preistattiin ja reiskattiin.) Osanottajia oli edellisiä vuosia enemmän, mutta kaikkien vauhtia jarrutti kurja sää. ”Sillä vesi ja lumiräntä roiskui hevoisen juostessa, kuin rankka sade, ajajan silmiin, että tuskin niitä auki saikaan.”⁹⁵

Ajopäivän puitteet olivat perinteiset. Palkintoja oli varattu viidelle miehelle kaikkiaan 50 hopearuplaa, taival oli virstan pituinen ja Maamiehen Ystävän mukaan ”tarkoin vitjoilla mitattu”. Yksitellen tehtyjen

⁹⁵ MY 18.12.1852; Str 28.12.1852. Preistaamisesta, ks. Hml 26.2.1879; reiskaamisesta, ks. Kuusi 1953, 195. Ks. myös Pihkala 1923b, 12. Kantasana oli ruotsin *prester*. Itkonen – Joki 1962, 760–761.

yli kahdenkymmenen suorituksen jälkeen päätöskisaan poimittiin parhaat juoksijat. ”Näitä oli viisi, joista yksi, kuten sanoivat, ’oikein ilman halkaisia.’ Näin vakuutettiin Suomettaressa, ja voittoisa hevonen oli-kin edellistalvena niin kutsutun vikuuttamisen vuoksi kilpailusta luopunut ruuna, jota ajoi ”maa-mittari Kyander Heinäveden kappelista”. Pääkaupungin lehden raporttia ohjasi reipas optimismi:

Matka ajettiin nyt, kuin ennenkin, ilman piiskata ja selvää ravia; joiden hevoiset ei sitä osanneet, jätettiin kiistasta pois. Vaikka keli oli, kuin sanoimme, huono, ja hevoista oli paha ummessa silmin hallita, niin tänä vuonna ajettiin kuitenkin paremmin eli sukkelammin kuin männä ja toissa vuonna, josta on nähtävä, ett’ei kilpa-ajoa ole turhaan pidettynä, koska hevoiset vuodesta vuoteen tulevat sukkelammiksi. Nyt juoksivat jo melkein yhtä sukkelaan kuin England’in paraat juoksijat, ja ehkä ne vielä jonkun vuoden kuluttua menee niistäkin edelle.

Kun insinööri Kyanderin juoksijalta virsta vei minuutin ja 55 sekuntia, muut palkitut viipyivät reitillä kolmatta minuuttia. Kaksi vilkkainta ravuria oli ruunia, kolme seuraavaa oriita, ja loppukoitoksen keskinäinen järjestys vastasi ”kellon jälkeen” läpäistyjä avausjuoksuja. Maamiehen Ystäväkin pani merkille, että ”pikaisuus [oli] paljoo suurempi kuin ennen”.

V. 1851 juoksi paras hevonen venäen virstan 2 minutissa ja 9 sekuntissa, tahi ei täyttä 28 jalkaa sekuntissa; nyt juoksi paras hevonen 31 ½ jalkaa sekuntissa. Kuin paras Englannin ravari ei ole juossut kuin 33 jalkaa, ja paras Amerikalainen 32 jalkaa sekuntissa, näyttävät meidän maan hevoset jokseenkin puoltansa pitävän heidän rinnalla.

Jos Suomettaren välittämään juttuun uskotaan, kotimaisten juoksijoiden potentiaali viittasi jopa ulkomaan ihmeiden yli. Tähän tapaan huuhiltiin Heinäveden suunnalta: ”Herra Kyander’in hevoisen sanotaan aikaisemmin syksyllä, ennen kuin keli ehti pehmetä, juosseen venäjän virstan 1:teen min. ja 30 sekuntiin.” Kuopion ruotsinkielinen lehti laittoi vieläkin paremmaksi: Heinäveden ”koeajojen” tulos olisi ollut

minuutin ja 27 sekunnin pituinen.⁹⁶ Toivo Okkolan mukaan tällaisia tarinoita ei tarvitse ottaa ”vakavalta kannalta” ja Ludvig Fabritius muisteli yhden minuutin haamuvirstoja huutomerkin kanssa.⁹⁷ Siitä huolimatta Huhu kelpasi ravurin nimeksi 1800-luvulla.

Kaksi kuukautta kilpa-ajojen jälkeen Kuopio Tidning julkaisi kolmen palstan kirjoituksen, jossa ilmeisen oppinut hevospöytäkirjantekijä Kallavedelle muodostuneeseen raviperinteeseen.

Suhdanteet olivat suotuisat kisojen jatkuvuudelle, kirjoittaja päätteli, mutta rakentavaa kritiikkiäkin hän lausui. Ajojen johtava ajatus oli ”nopean, vahvan ja kestävä [hårdiga]” hevosrodun kehittäminen. Ilman kilpailuja se ei toteutuisi, sillä ainakin Pohjois-Savossa oli tapana pakkottaa hevoset juoksemaan jo kolmannella vuodella. Siinä iässä hevonen ei jaksa mennä täyttä karkua kuin korkeintaan virstan verran, ja piiskaamalla tuotettu juoksu on rikkonaista, ”puoliksi ravia ja puoliksi laukkaa”. Tuloksena olikin juoksuvoiman pysähtyminen viiden ikävuo-

den vaiheilla. Kirjoittaja ehdotti ravureiden ikärajan nostamista seitsemään vuoteen ja kilpailumatkan pituuden tarkistamista. Yhden virstan etäisyydestä oli ”liki naurettavaa” edes puhua. Kun kisat käytäisiin viiden tai kymmenen virstan matkoilla, kiireisimmät hevoset voisivat osallistua Pietarin ajoihin, joissa juosti kahdeksan virstan pituudelta. Pietarissa olivat parhaat hevosmarkkinatkin, ja voittoisat juoksijat palkittiin siellä ”runsaammin kuin osaamme täällä kuvitellakaan”.

Lehtijutun huolenaiheet noteerattiin ja tiettyjä uudistuksia Kuopion seuraavien ajojen alla suoritettiin. Mutta tulostaso ei ottanut kohtuukaikseen, mitä selitettiin juuri sääntöjen viilauksella: kilpailu rajattiin nyt tammoille ja oriille, ”eivätkä nekään saa olla yli 6 vuoden vanhoja”. Lisäksi aikaisemmin palkinnoille ylittäneet hevoset suljettiin kisan ulkopuolelle. ”Olisi kaiketi niitä löytynyt pikaisempi juoksioitakin, jos olisi saanut kilpa-ajoon tuoda ruunia”, arveltiin joulukuun 1853 kamppailujen päätteeksi. Osallistujista kannattaa enää todeta Kyander uusine hevosineen; heidän sijoituksensa oli tällä kerralla toinen.⁹⁸

⁹⁶ KT 24.12.1852; Str 28.12.1852; MY 8.1.1853.

⁹⁷ Okkola 1932, 214–215; Fabritius (toim.) 1884, 47.

⁹⁸ KT 19.2.1853; MY 18.11. ja 24.12.1853. Ks. myös KT 24.12.1853. ”Kuopiossa on ajaa suristettu kilpaa Kuopionlahden kierällä”, raportoititiin Oulussa.

Kallaveden viidennessäkin ”kapin koetteessa” nähtiin Kyander rat-taineen ja ravureineen. Mutta vain yksitoista hevosmiestä maksoi ”pää-sö-raham” ja sai siten otella neljästä ”kehoituksesta” eli palkinnosta, *premier*, jotka jaettiin neljän nopeimman juoksijan yhteislähdön jäl-keen. Kansaa kuhisi jäällä entiseen tapaan. Kaukaisimmat vieraat olivat saapuneet Viipurista ja Pietarista: ”Ensimmäisen palkinnon ansainnut, herra Roeringin hevoinen sai myös matkansa Venäjälle, jonka mainittu Venäjän herra, eräs apteekkari Pietarista, osti.” Siihen ilmansuuntaan olikin Savon ja Karjalan hevosia myyty vuosisatojen ajan. Maamiehen Ystävän mukaan radalla liikehti

paljo hyviä ja kauniita hevoisia. Kumma oli kuitenkin että tänä vuonna viipyi joka hevoinen kauvemmin puolen virstan virstan matkalla, edestakaisin, kuin muina vuosina. Nyt viipyi mai-nitulla matkalla parhain ja ensimmäisen palkinnon ansainnut hevoinen melkein yhtä kauvan kuin edellisinä vuosina huonoin. Tähän ei kuitenkaan liene hevoisten huonous syynä tänä-kään vuonna, vaan se että jäällä on lunta ja hevoisten kaviot tie-rottuivat [eli paakkuuntuivat].

Lyhyimmäksi loppuajaksi kirjattiin 2 minuuttia ja 19 sekuntia, ja vielä yhtenä selityksenä on mainittava käännökset puolen virstan tolppalla. Tähän asti oli kisailtu radan päästä päähän; nyt palattiin takaisin lähtö-paikalle. Juoksuvauhdin sovittaminen täyskäännökseen oli tottumatto-malle kilpailijalle vaativa tehtävä, joten nurinmenoja todistettiin toistu-vasti.⁹⁹

Yhtä onnettomasti kävi Kuopion varhaiselle ravihuimalle. Marras-kuussa 1855 lehdet mainostivat seuraavaa koitosta, joka järjestettäisiin ”niinkuin tavallisesti muinakin vuosina”, ja palkinnot määräytyisivät ”varoja myöten”. Joulukuun puolella joutui Maamiehen Ystävä myön-tämään, että kuudes yritys

OVS 7.1.1854. Ks. myös OVS 13.1.1855. – Koetus-sanasto käännettiin ruot-sista (vrt. *prova*).

⁹⁹ MY 23.12.1854; KT 23.12.1854; ST 9.1.1855. Idänkaupasta, ks. Vilkuna 1958, 77, 89.

suli kuin lumi variin veteen. Ajajia keräytyi kyllä kauniine hevoisineen, mutta missähän lienevät tämän kilpa-ajon johdattajat olleet, sitä emme tiedä. Tämmöinen tapaus julistaa kuitenkin koko seuran toimettomuutta, ja tekee ihmiset toiste niin epäileviksi, ett'eivät he usko koko semmoisia ilmoituksia [...], koska nyt, ehkä toistakymmenenkin peninkulman päästä, turhaan saivat matkansa tehdä.

Kuopio Tidning niin ikään piti yleisön harhauttamista häpeällisenä tekona. Lehdessä kysyttiin, kuka oli ilmoitukset alun perin laatinut, minkä tähden rataa ei ollut linjattu, ja miksi ei ajojen eteen ylipäänsä tehty mitään.¹⁰⁰

Kallaveden kilpajuoksut katkesivat nolosti, kenties hauraisiin jäihin tai ruunien hylkimiseen. Suomettaren kirjeenvaihtaja vakuutti Kuopion ajoista saadun hyödyn olleen ”silminnähtävä” ja turkulaislehtikin kehotti pelastamaan ”Karjalan hyvän hevoslain [*sic*]” ennen sen sekoitumista muihin rotuihin. Toivo Okkola näyttäisi olleen oikeassa, kun esitteli nämä kisat hevoskilpailujen ”kukoistuskautena”. Vielä viimeisellä kerralla eli joulukuussa 1854 jäärata veti puoleensa ”suuret joukot utelaita katselijoita”. Se ei tarkoittanut muutaman sadan hengen kokousta. ”Väkeä oli tuhansittain ja kaikista säädyistä”, kerrottiin kymmenen vuoden kuluttua, jolloin kaupungin kiistaperinnettä elvytettiin.¹⁰¹ Markkinapäivien ulkopuolella ei vastaavia massatapahtumia tässä maassa tunnettu. – Topelius tutustuisi Helsingin ajojen tungokseen, jota juuri hänen ei tarvinnut hätkähtää. Vuonna 1856 hän oletti katseensa tavoittaneen miljoona henkeä pariisilaisen monumentin huipulta.¹⁰²

Kuopiosta puuttui organisaatio, hevosmiehiä yhdistänyt seura, joka olisi taannut kilpa-ajojen jatkuvuuden. Muutoin juoksut alkoivat muistuttaa modernin urheilun tapoja. Kilpailumatka asettui yhteen virsitaan, ennätyskehitystä tarkkailtiin sesongista toiseen, kansainvälinen vertailu kulki mukana.

¹⁰⁰ MY 22.12.1855; KT 24.12.1855. Ilmoituksista, ks. KT 17.11.1855; MY 24.11.1855.

¹⁰¹ Lopettamisen syistä, ks. Nuutinen 1949, 20–21. Reaktioista, ks. ST 8.1.1856; Str 11.1.1856. Yleisömääristä, ks. KT 23.12.1854; Tapio 21.1.1865.

¹⁰² Topelius 1949a, 238–239.

Kiinnostavaa Kallaveden kohdalla on sekin, että nopeusajon mielekkyydestä käytiin välittömästi keskustelua. Kuopio Tidning julkaisi joulukuussa 1851 – toisen rekiravin aattona – laajahkon artikkelin, jonka anonyymi laatija pohdiskeli sekuntiturheilun olemusta. Kirjoittajan mukaan hevosjuoksujen tarpeellisuus oli kiistetty monissa maissa. Englannissakin laukkakisat olivat jalostamisen sijaan tietävästi turmelleet hevosrotua: ylläsitoksen (*överansträngning*) vuoksi eläimistä oli tullut viallisia ja heikkoja. Suomessa ei kilpailuista ollut kosolti kokemusta, kirjoittaja myönsi, mutta Savossa sanottiin parhaiden juoksijoiden olevan laihoja ja pienikasvuisia. Tästä johtuen palkintoja jaettaessa tulisi huomioida muitakin kriteerejä kuin sekunnit. Vain muodoltaan moitteen ja rodultaan suomalainen hevonen ansaitsisi ruplansa.

Näihin kysymyksiin hevospiireissä palattiin tuonnempana, ja niitä sovellettaisiin myös ihmiskilpailuihin. Kuopio Tidningin juttu ei silti tarjonnut pelkkää arvostelua. Kirjoittaja tunnusti ajojen olevan suosittua kansanhuvia ”erityisesti täällä Savossa, jossa kiinnostus hevosiin on niin suuri, että monet rahvaanmiehet luultavasti luopuisivat mieluummin vaimostaan kuin hevosestaan”. Vieläkin modernimpi puolustus tekstiin sisältyi. Mikäli juoksut Kuopioon vakiintuisivat ja palkinnot olisivat riittävän houkuttelevia, ajovieraat toisivat kaupunkiin kaivattua varallisuutta.¹⁰³

Varhaisen urheiluturismin rahavirrat tyrehtyivät kuvatulla tavalla 1855, mutta sen jälkeisellä vuosikymmenellä hevosjuoksulle varmistettiin Kuopiossakin rakenteet, jotka mahdollistivat nykyaikaisen urheilun juurtumisen Suomeen. Siihen mennessä näin oli jo tapahtunut toisaalla, Englannista alkaen, ja vilkaisu niihin käytäntöihin on viimeistään tässä vaiheessa välttämätöntä.

MAAILMAN ENSIMMÄINEN URHEILU

Kun Aurajoella seurattiin 1700-luvun luonteeltaan epämääräisiä raveja, Brittein saarilla laukattiin sekuntia pienemmistä ajan yksiköistä kiistellen. Englantilainen hevosurheilu oli ammattimaisen jalostuksen tuotetta. Täysveristen kantakirja *General Stud Book* perustettiin 1791, kym-

¹⁰³ KT 11.12.1851.

meniä vuosia ennen kuin ihmisten syntymäajoista käytiin pitämään virallista lukua, ja siihen eepokseen voidaan jäljittää 2000-luvunkin juoksijoiden esivanhemmat. Maamiehen Ystävä julkaisi 1840-luvulla rotuopillisen jutun:

Englandissa löytyvä hevoslai jota kutsutaan täysveriseksi ja kasvatetaan kiistajuoksuun, luultiin ennen juoksun puolesta voittavan kaikki muut hevoslait, mutta nykyisin ovat Englandilaiset itse koettaneet ja ajaneet kilpaa kumpasellakin Arabiassa, jossa ovat havainneet ettei Englandin täysveriset kestä niiden rinnalla vaikka alkumatkalla näyttävät vähän voitonpäällä olevan.¹⁰⁴

Kuopiolaistekstiä aikaisemmin oli Oulussa todettu, että Raamatun mukaan ”Arabian maa, jonka hevos-laaun kautta hevosten kasvatusta muissa maissa paljon on parattu, ei ole hevosen koto-perä”. Arabian tilalle tyrkytettiin siinä lehdessä Egyptiä; mutta sittemmin on hevosen alkukodiksi hyväksytty Pohjois-Amerikka. Englannin osalta tultiin tarinoimaan myös ”puhdas-lajisista kilpajuoksu-hevosista”. – Ernst Fabritius katsoi 1800-luvun Suomessakin olevan täysverisiä hevosia, sikäli kuin ne olivat puhdasta eli sekoittumatonta rotua. Samalla hän ihmetteli huolimattomuutta puhetta savolaisesta hevosrodusta: oikea ilmaisu olisi hevoskanta, tai pelkkä kanta.¹⁰⁵

Rodunjalostuksen ohella englantilaisjuoksuja leimasi raha, siis suruton vedonlyönti. Sikäläisen historiikin mukaan laukkausheilua ei ilman vedonlyönnin mahdollisuutta olisi edes olemassa. Helsingfors Dagblad välitti keväällä 1869 – joitakin päiviä kotimaisen ravikauden päättymisen jälkeen – selostuksen, jonka veroisia rahakahinoita oli Englannissa jännitetty vuosisatojen ajan.

Glasgowin lordi, Lontoon ”Jockey-klubbin” vanhin jäsen, oli vastikään kuollut 77 vuoden iässä. Yli miljoonan markan vuosituloistaan huolimatta hän ei ollut ikinä yltänyt Derby-palkintoon, minkä trage-

¹⁰⁴ Arabianhevonen saattaa myös ”juosta päällän 12 tunnin juomatta ja syömättä, ilman että vähääkään helpottaa juoksuansa”. MY 7.2.1846. Kantakirjasta, ks. Vamplew – Kay 2005, 138–139.

¹⁰⁵ OVS 2.3.1833; Maamies 1878, 170–171; Fabritius (toim.) 1888, 12, 18–19. Nykyluokittelussa arabianhevoset ja englannintäysverihevokset ovat lämminveristen alalajeja, suomenhevoset lämmin- ja kylmäveristen välinen yleisrotu.

Kunnianhimo kilpa-ajoissa.

Kilpa-ajonevoset „Polla“ ja „Poku“ saapuvat melkein yhtäaikaa kilpamatkan perille. Viimeisessä silmänräpäyksessä havaitsee „Poku“, että „Polla“ on noin kuoron pituuden edellä. Kunnianhimoissaan ojensi „Poku“ heti kieleksä pitkälle ulos ja voitti niinmuotoin ensimmäisen palkinnon.

Matti Meikäläinen 20/1897.

dian lehtijuttu tulkitsi vuoteen 1825 sijoittuvalla episodilla. Nuori lordi oli väitellyt tuolloin ystävänsä kanssa valjakkojensa nopeudesta, ja vaikka ilta oli myöhäinen, asia ratkaistiin vedonlyönnillä. Kummankin miehen vaunuja veti neljä hevosta: ”Siitä tuli infernaalinen kilpajuoksu; kylissä, joiden halki he ajoivat huutaen ja kiroillen, niin että kivet kolisivat, naiset luulivat että oltiin Pirua jahtaamassa.” Lordi voitti kamppailun, joskin hän eksyi suunnasta ja syöksyi täyttä laukkaa mereen. Sieltä hänet pelastettiin, ”mutta siitä hetkestä lähtien seurasi häntä epäonni, joka esti häneltä Derbypalkinnon voiton”.¹⁰⁶

Derby on tunnetuin 1700-luvun lopulla kehkeytyneistä klassikkokilpailuista. Nimensä se sai Derbyn lordin mukaan, ja yleisömassa ylitti tuota pikaa 100 000 hengen rajan. ”Ei mikään kansa kustanna niin paljo kuin Englannin saadaksensa hyviä hevosia. Siksi toimeksi on myös syntynyt mainioita kilpa-ajoja, jotka [...] ovat oikeastaan koko

¹⁰⁶ HD 22.3.1869. Historiikistä, ks. Cook 1901, xiv.

kansan juhlat ja huvitukset.” Näin johdatteli aiheeseen turkulaislehti 1855, mainiten ”merkillisimpiin paikkoihin” lukeutuvan Epsomin kylän, jossa Derby vuosittain juostiin. Katkelmallisesti lainaamani raportti on käänös tuntemattomaksi jäävän vierailijan kuvauksesta.

”Mihinkä silmänsä vaan heitti, näki teltoja, majoja, pelihuoneita j. n. e. Kulkevat musikantit täyttivät koko ilman järinällensä. Marakatit, jotka hyppivät köysiä pitkin, kuparinkeikkarit, silmäkääntäjät, näyttöpaikat huvittivat ihmettelevää kansaa.” Juoksijoille oli varattu ”noin kolmas osa suomen penikulmaa pitkä pytkyljäisyys” ja lähtöä odotellessa oli ”monta sataa voittoneikkaa kokoontunut eripaikalla, jossa lyötiin vetoa, jotka vedot kaikki kirjattiin kirjaan”. (Tästä käytännöstä tuleekin termi *bookmakers*.) ”Hevoset syöksyivät määrää kohden semmoisella nopeudella ettei silmä tahtonut jaksaa seurata”, ja välittömästi voittajan varmistuttua laskettiin liikkeelle vieläkin kiireisemmät eläimet, kirjekyyhkys, joiden ansiosta uutinen saavutti Lontoon kirjaimellisesti tuulen nopeudella.

Epsomissa velloi poikkileikkaus Englannin kansasta, joten päivän viimeisenä numerona ”heiteltiin ruan loppuja roskavaen sekaan”, ja nauru maittoi ”kuin toiset tappelivat juuston palasista ja lampaan kypälien jäänöksistä”.¹⁰⁷

Kaukaisin englantilaismerkintä sekuntikellolla otetusta tuloksesta on 1730-luvulta. Sen vuosisadan ajanottoon eivät luottaneet kaikki aikalaisetkaan, ja nykykatsannossa mahdottomista tuloksista on runsaasti esimerkkejä. Äskeisessä kuopiolaisuutisessa mainittu Sterling oli 1700-luvun juoksijasensaatio, jonka väitetyt huippunopeudet olisivat seuraavalla vuosituhannella yhä lyömättömiä. Epäilyttävän oloisia suorituksia kirjattiin kaksijalkaisillekin, kuten 1600-luvulla 10 mailin matkalla: ihmisen sanottiin katkaiseen tämän etäisyyden ratsua nopeammin, alle 45 minuutissa. Monin paikoin ihmisjuoksijoille muuten linjattiin kilpaväyliä laukkaratojen sisäpuolelle, jolloin kierroksen pituudesta ei tullut hevosmaisen vaativa. (Myös lehmiä ja muuleja juoksettiin.)

Klassikkokilpailut yhdenmukaistivat laukkakäytäntöjä ja takasivat suhteellisen täsmällisen tulosvertailun. Paljaiden ennätysten merkitys

¹⁰⁷ Hevosia ohjasivat ”jokkejit (kilparatsastajat)”. ST 29.5.1855. Kohta puhuttiin 700 000 katselijasta. Hbl 20.6.1865.

oli Brittein saarilla silti toissijainen, minkä totesi 1800-luvun lopulla kirjoittanut englantilainen hevosmies: ”Kilpailun tarkoitus ei ole tietyn etäisyyden taittaminen mahdollisimman lyhyessä ajassa, vaan saapua ensimmäisenä voittopaalulle.” Rekordin varhaisin moderni sanakirjamääritelmä ilmestyi Englannissa vasta 1880-luvulla.¹⁰⁸

Luvussa I mainitsin Henning Eichbergin kommentin laukkahevosten kuvallisesta representaatiosta. Englantilaisten juoksijoiden raajat ojentuivat 1700-luvun maalauksissa eteen ja taakse keinuhevosen tavoin, minkä Eichberg katsoi ilmentäneen uutta ja dynaamista aikakäsitystä. Pohjolan juoksurit tosin muistuttivat keinuhevosta jo Olaus Magnuksen 1555 julkaisemassa kirjassa, ja sitäkin ennen niin oli tapahtunut luolaihmissen toimesta.

Valokuvatekniikan kehittyminen 1870-luvulla paljasti sekä ravaavan että laukkaavan hevosen liikeradat. Se vain ei Suomessakaan estänyt Hugo Simbergiä piirtämästä laukka-askelin rekeä vetäviä hevosia, joista toisen raajat venyivät luonnottomaan asentoon. Simbergin etsaus ’Kilpa-ajo jäällä’ valmistui 1901, ja hetkeä myöhemmin tuli ulos englantilaisen Theodore Cookin historiikki, edelleen pätevä kertomus hevoskilpailujen vaiheista. Tekijä selitti keinuhevosmaalaukset paitsi koirakuvaston perinteellä myös tarpeella ilmaista vauhtia muuten kuin raajojen lukumäärää lisäämällä. Hevosjuoksuista hän kaipasi valokuvan ja ”subjektiivisen tunteen” yhdistävää visualisointia. Muutaman vuoden kuluttua italialainen futuristitartisti rikkoi konvention mäyräkoiran tasolla: taiteilija loihti liikkeen illuusion maalaamalla koiralle tusinoitain ylimääräisiä jalkoja.¹⁰⁹

Laukkaurheilu levisi visuaalisine kylkiäisineen Englannista muualle Eurooppaan, myös Skandinaviaan. Ruotsissa organisoitiin suosittuja laukkajuoksuja 1820-luvulla, ja pian jo ravattiin kilpaa, mutta vain talvisin. Kilpa-ajojen osalta 1830-lukua tultiin muistelemaan ”kulta-ai- kana”.

¹⁰⁸ Kloeren 1985, 184, 227–230, 234, 246–248, 260, 268. Lehmistä ja muuleista, ks. sama, 268–269. Englannin urheiluhistoriaa 1930-luvulla tutkinut Maria Kloeren huomautti 10 mailin maailmanennätyksen, hieman yli 50 minuuttia, olevan Paavo Nurmen nimissä.

¹⁰⁹ Valokuvista ja Simbergistä, ks. Haavikko 2003, 80, 114. Englannista, ks. Cook 1901, xxiv–xxvi. Mäyräkoirasta, ks. Kern 2003, 84–85.

Ruotsalaisen hevosurheilun varhaisia keskuksia olivat Tukholma ja Helsingborg. Jälkimmäisen kaupungin laukkaradalla pidettiin myös ihmisille suunnattuja olympiakisailuja, kun taas Tukholman laukkakilpailuihin osallistui 1831 juoksijoita kuninkaallisestakin tallista, säännöt oli laadittu huolella, ja vastuun kantoi Patriotiska Föreningen för Sveriges Hästcultur. Hevosjuoksun ystäville julkaistiin lehteä, jossa rodunjalostus oli näkyvästi esillä.

Vajaan kymmenen vuoden noususuhdanne ei johtanut kilpailuasteen pysyvään läpimurtoon. Laukkasportti järjestäytyi uudelleen 1860-luvulla, ja silloin jo niin tomeralla otteella, että voidaan puhua nykyaikaisesta urheilusta. Ohjaksissa oli tällöin Allmänna Svenska Kapplöpningsällskapet -niminen yhdistys. Tukholmassa siirryttiin säännöllisten laukkakilpailujen kauteen 1868, joitakin sesonkeja suomalaisen raviurheilun synnyn jälkeen; mutta sikäläisen ravikultuurin kehittymättömyyttä ihmetteli Ludvig Fabritius vielä 1881.¹¹⁰

Hyödyllistä on siis huomata, että Suomessa ei toimittu ruotsalaisajojen ehdoilla. Vaikutteita saatiin monilta tahoilta, joista itä eli Pietari esiintyi Kallaveden kohdalla. Venäläisiä juoksujia oli uutisoitu jo 1820-luvulla, jolloin Donin rannoilla kisailtiin peräti 67 virstan matkalla, mihin nopein hevonen käytti 2 tuntia ja 5 minuuttia. Kuopion kilpajoihin mennessä oli Venäjän raviratojen mitaksi vakiintunut kuusi virstaa, kuten Tiflisiin suunnalta kerrottiin 1852; siellä todistettiin tietävästi onnistuneimmat juoksut aikoihin, ja palkinnot oli lahjoittanut itse keisari. Suomesta saapuneita ajajia ei Pietarissa kuitenkaan nähty, toisin kuin joskus on oletettu. Väärinkäsitys selittyyneen turkulaislehden pikku-uutisen huolimattomalla luvulla: jutun mukaan Pietarissa sovittiin talven 1848 rahapalkinnoista, joita ei myönnettäisi suomalaisille tai käytännössä Suomesta ostetuille hevosille.¹¹¹

Niin sanotun ”Orloffin ravaaja-lajin” nimi teki kunniaa kreivi Aleksei Grigorjevitsh Orloville, joka oli aloittanut jalostusohjelmansa 1770-luvulla risteyttämällä tanskalaisen tamman arabioriin kanssa.

¹¹⁰ Fabritius 1881d, 132; Yttergren 1999, 31, 34–38. Ravimuisteluista, ks. Sporten 1884, 28–29; Balck 1886, 338. Olympialaisista, ks. Vettenniemi 2007a, 41. – Norjan raveista, ks. MY 3.5.1845. Tanskasta, ks. Hansen 1995, 29–30.

¹¹¹ Uutisista, ks. FAT 20.6.1826 ja 12.6.1852; Åbo Tidningar 11.8.1847. Väärinkäsityksestä, ks. sivu 18 yllä; Laine 1984, 59.

Aikalaiskertomusten mukaan kreivin nopeimman juoksijan kaikki kaviot nähtiin samalla silmänräpäyksellä ilmassa.

Väitteen välitti Helsingfors Dagbladın pakinoitsija 1870-luvulla. Suomessa ei näköjään vielä tiedetty, kadottiko laukkahevonen yhteyden maanpintaan, tai miten raviaskellus tarkkaan ottaen rakentui. Dagbladın kirjoittajan mielestä neljä kaviota ilmassa oli jokaisen hevosen miehen unelma, mutta sellaista ihmettä eivät tulisi vahvistamaan muut kuin lainausmerkkeihin sijoitetut ”silminnäkiäjät”. Sitten hän mainitsi orlovravuriakin nopeamman hevosen, suomalaisjuoksurin, jonka ajurin pitkä piiska hakkasi alinomaa virstanpylväisiin. (Hevonen on sekä ravissa että laukassa hetken irti maasta.) Pakinatekstin jälkeen oli Sporten-lehden vuoro tiedottaa Venäjän raviurheilusta astetta vakavammin, havainnollisella taulukolla, josta ilmeni ennätyskehitys vaihtelevilla etäisyyksillä. – Puoliksi venäläiset Alarik ja Eclips olivat 1880-luvun jääratojen palkittuja ravureita. Tahko Pihkalan isovelj, agronomi Rurik Pihkala muisteli ajopiireissä roihunnutta idänrakkauden jaksoa: ”Kiihkossaan luulivat he päästävän parempiin tuloksiin käyttämällä Suomenkin radoilla venäläisverisiä juoksijoita.”¹¹²

Venäjälle ravisportti saapui Yhdysvalloista, tämän urheilun tosiasiallisesta synnyinmaasta, ja sieltä omaksuttiin kirittäjäkin, myöhemmän terminologian jänisjuoksija. ”Ennen kiihotti hevosia juoksemaan rinnalla ratsastava henkilö, joka tarpeen mukaan pistäytyi edelle ja jäi jälkeen, mutta valitettavasti on tämä kaunis ja juoksijoita innostuttava tapa lopetettu”, kirjoitettiin Venäjän suhteen 1880-luvulla. Suuremmissa kilpailuissa kiihotuskäytäntöä yhä suosittiin, ja sekin keino siirtyi kaksijalkaisten juoksuihin, kuten Pietarissa seuraavan vuosisadan alussa kisailleet suomalaisurheilijat saivat todeta.¹¹³ Suomeen se ei sieltä enää tarttunut, eikä edes tasoitusjuoksuilla – jotka ajoivat samaa asiaa – ollut tässä maassa merkittävää kannatusta.

¹¹² HD 13.2.1878; Sporten 1884, 53; Pihkala 1919, 1–2. Ravaajalajista, ks. SJS 27.8.1860. Orlovista, ks. myös Biet 1885, 24–26; SU 1906, 586–588. Alarikin ”venäläisestä” luonteesta, ks. Fabritius (toim.) 1885, 69. Eclips oli nimetty englantilaisen Eclipsen (1764–1789) mukaan; tämän laukkalegendan kullattu kavio kiersi palkintona. Vamplew – Kay 2005, 106–107.

¹¹³ Venäjistä, ks. Biet 1885, 234; Fabritius (toim.) 1886, 141. Suomalaisista, ks. Vettenniemi 2006b, 247–248.

Ravisportti oli yhdysvaltalaisen historioitsijan Melvin Adelmanin mukaan Amerikan ensimmäinen moderni urheilumuoto. Näin kyp-
sään kauteen edettiin 1800-luvun puolivälin vaiheilla. Laukkakisat sitä
vastoin tunnettiin 1600-luvulta, mutta Englannin tavoin esimodernis-
sa muotissa. Ravitoiminta käynnistyi ensin New Yorkissa, jossa maan-
teiden kunto salli kilpajuoksut 1800-luvun alkuvuosina, ja toisin kuin
laukkakiistoilla, raveilla oli kansallisen urheilun maine. Ajoihin osallis-
tui rahvaan työhevosia, kuten tuli Suomessakin tapahtumaan.¹¹⁴

Yleisiä huveja olivat myös tuntikausien vedonlyöntiurakat, joita
Suometar 1850-luvulla kuvaili. ”Ameerikassa oli kaksi miestä lyönyt
suuren vedon: toinen sanoi hevosellansa ajavan 16 peninkulmaa ja 3 virs-
taa 9 tunnissa, ja pani vetorahaksi 5000 ruplaa; toinen pani 15,000
ruplaa, pankkorahassa luettuna.” Alkuperäisen etäisyyden oli täytynt
olla tasan sata mailia, noin 160 kilometriä, ja kun ravuri oli saanut kär-
ryt vedettäväkseen, rahakisa pääsi vauhtiin.

Ajaminen alkoi kello 20 minuuttia yli 9 aamuisella ja päättyi
kello 15 minuuttia yli 4 jälkeen puolen päivän, jolloin mainittu
matka oli ajettu ja veto voitettu. Siis juoksi tämä hevoinen 16
peninkulmaa ja 3 virstaa 8 tunnissa 55 minuutissa, eli 1 penin-
kulman 32 minuutissa ja 9 sekunnissa. Ajamisen lopetettua ei
ollut hevoinen paljon väsyksissä, eikä sen omistaja ollut sitä
piiskalla koko välillä nykäissätään.

Tällaisten koitosten kotimaisia vastineita olivat markkinoilta palaavien
hevosmiesten hurjastelut, joissa poikettiin ojan tai pellon puolelle.
Mutta amerikkalaisravikin saattoi tuottaa surua. Suomettaren selostus
ilmestyi helmikuussa 1854; edellisenä vuonna oli suoritettu sadan mai-
lin vedonlyönti hevosen hengen kustannuksella. Tapaus johti lehdis-
töissä hälyyn ja kohtuuttomien maantiehaasteiden vähenemiseen.¹¹⁵

”Frankrikisa on se nyt tullut tavaxi, että siellä ajetan väkevästi kil-
paa, ja sen kautta ovat hevoiset siinä Valtakunnasa ruvennet paremmin
menestymään”, kertoili ensimmäinen suomenkielinen sanomalehti
1776. Ranskan maatalousministeri on ”hevoislaatuun parantamiseksi

¹¹⁴ Adelman 1990, luku 3.

¹¹⁵ Str 10.2.1854; Adelman 1990, 58.

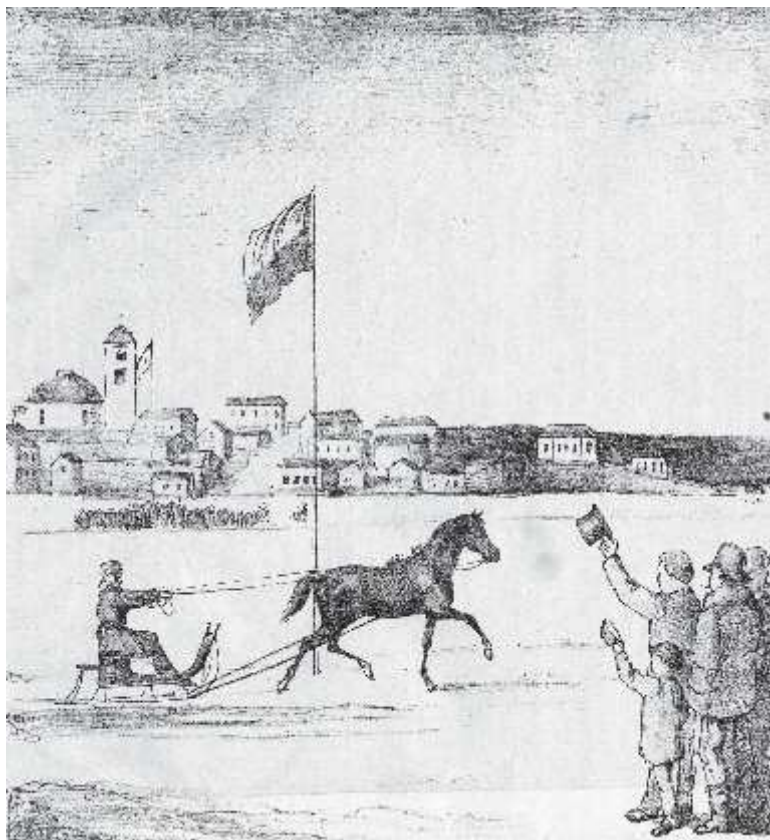
yhdistyneiden kehoitusseuroen suostumuksella” määrännyt pidettäväksi kilpa-ajoja, jatkettiin uutisointia 1850-luvulla.¹¹⁶ Ranskalaisravien lähempi esittely ei vain ole tässä vaiheessa välttämätöntä. Mutta juuri Ranskasta rantautui tokaisu, joka levisi mantereelta toiselle, ja josta jäljennän Turussa julkaistun version.

Kilpa-ajoista lausui Persian shaahi äskettäin, kun häntä pyydettiin tulemaan eräisiin kilpa-ajoihin Ranskassa: ”Tiedän jo ennestään, että joku hevonen voi juosta nopeammin kuin toinen; mikä hevonen juoksee nopeimmin, on minulle aivan yhdentekevää.”¹¹⁷

Korkea-arvoinen vierailu oli tapahtunut 1873, ja shaahi olisi saattanut yllättyä kuullessaan, että Itämeren perukoiltakin löytyi kasvava joukko ihmisiä, joille kavioläimen nopeuden täsmällinen määrittäminen oli mitä kiihottavin hanke.

¹¹⁶ Suomenkieliset Tieto-Sanommat huhtikuu 1776; SJS 26.3.1857.

¹¹⁷ Turun Lehti 25.7.1889. Ks. myös SU 1910, 531. ”Nyt on shahi kääntynyt ja hänestä on tullut innokas hevosurheilun ihailija”, kerrottiin seuraavana vuonna. ”Äskettäin pidettiin nimittäin Teheranissa eurooppalaisen mallin mukaan tänä kesänä ensimmäiset hevoskilpa-ajot ja shahi oli kaikkien prinssien kanssa niitä katsomassa.” Päivälehti 29.8.1890. Shaahista Ranskassa, ks. myös Kurre 15/1873, 3. – Ranskan raveista, ks. Fabritius 1881c, 36; Fabritius 1881d, 129–131.

Valtionajot Hämeenlinnan edustalla. Suomen Kuvalehti 7/1873.

II

SEKUNTEJA, SANKAREITA, SYYTÖKSIÄ

Joka ajan voittaa,
se paljon voittaa.¹¹⁸

RODULLISEN RAPPION UHKA

”Väkevyys ja hyvä liikunto tavataan hänessä yhdistettynä”, kehaisi Maamiehen Ystävä kevätkylvöjen edellä 1846. Persoonapronomini osoitti eläimeen, ja vielä tarkemmin sanoen kirjoittaja kartoitti kelvollisen hevosen ominaisuuksia. ”Suomen maassa ovat Savon ja Karjalan hevoiset enin kiitetyt hyväiksi. Kuopion, Kajaanin ja Mikkelin markkinoilta viedään vuosittain koko joukko näiden maiden hevosia Pohjan maalle, Viipurin Läänein ja aina Venäjälle. Mutta kuka saattaa sanoa, ett’ei näissäkin maakunnissa hevoisten holhoominen, vaikka jo hyvä olevanaan, kuitenkin vaatisi paljon parannusta?”

Kallaveden kilpa-ajot 1850-luvulla olivat tämän huolenpidon suora seurausta. Niihin vuosiin mennessä olikin valtion (k)ruununoriita toimitettu jokaiseen läänein tammojen astutusta varten. Aikaisemmin suomalaiset hevoset olivat eläneet ”lähes täysin luonnonomaisessa tilassa”, kuten kansatieteilijä Kustaa Vilkuna on todennut; jälkeläisiä oli hankittu mieluummin eläimellisten viettien kuin ihmistekoisen jalostusaatteen turvin.¹¹⁹

Alan ihmisiä aktivoi ensin ’Hevoislajin parantamisyhdistys Suomessa’. Sen synty on johdettavissa kesän 1860 yleiseen maanviljelyskoukkoukseen, jossa kohistiin rodullisen rappion vaarasta. Haminassa kuulun ehdotuksen mukaan hevosia joutaisi palkita kilpa-ajokyvyn perus-

¹¹⁸ Kuusi 1953, 250.

¹¹⁹ MY 2.5.1846; Vilkuna 1958, 75–76, 89. Ks. myös Toivio 2007, 8–10.

teella, ja ruplasumma saisi olla riittävän iso, jotta ajajia ei täytyisi erikseen houkutella paikalle. ”On tosin tätäkin ennen ollut palkintoja, mutta niistä ei luultu olevan mitään totista hyötyä”, keskusteluissa mainittiin. Kun näitä palkintoja oli myönnetty ulkomuodon varassa, nyt arveltiin, että vain ”voiman näyttö todistaa mikä hevonen kelpaa” työelämään.

Parantamisyhdistyksen perustava kokous keväällä 1861 tuotti paltantäytettä moneen lehteen, kunnianhimoisia kaavailuja ajopaikkakuntiin asti, mutta ”hevois-voiman koetuksen pidot” jäivät näkemättä. ”Juoksian kilpaillessa on ajajalta kielletty kiljuminen, viheltäminen eli maiskuttaminen hevoisellensa”, sääntöesityksessä luki. Ilmeisenä syynä suunnitelmien luhistumiseen oli ”osake-oton” huono tulos eli varojen puute.¹²⁰

Tämän jälkeen asiaa otti edistääkseen keisarillinen senaatti, jonka asettaman komitean talvella 1862 julkaisema mietintö puolsi kilpa-ajaja, valtion kustantamia juoksujia. Niitä olisi organisoitava vuosittain neljässä läänissä ja voittajalta vaadittaisiin kolmen virstan ravi 7 ½ minuutissa. (Dagbladin kommentaattori suositteli rekiajoa ”miehekkäämpää” ratsastusta.) Ruotsistakin kutsuttiin hevosekspertti antamaan jalostusaiheesta lausunto. Professori kiersi maata kesällä 1863 ja ehdotti niin ikään säännöllisesti järjestettäviä ajoja, joihin hevoset valittaisiin karsintajuoksun mukaan, kilpailumatkan tulisi olla vähintään seitsemän virstaa, ja palkintojen suhteen ei pitäisi tinkiä.¹²¹

Aivan siinä asussa tai sellaisessa laajuudessa valtionajot eivät käynnistyneet. Pienemmissä puitteissa oli sitä vastoin jälleen kisailtu, paikallisin voimin ja edelleen jäätyneillä ulapoilla.

Oulun markkinat joulukuussa 1853 olivat muuten rauhalliset, ”mutta jäällä melskattiin koni-hevoisten kanssa entistä tapaa myöten ja muutamat ajoivat jo sulaankin”. Samaan aikaan ruununoriitten varsoja esiteltiin ja palkittiin näyttelyssä. Kahden vuoden kuluttua kaupunkiin saapui markkinaväkeä Viipurista saakka:

¹²⁰ Haminasta, ks. SJS 27.8.1860. Pidoista, ks. Str 11.1.1861. Kaavailuista, ks. Str 30.8., 6.9. ja 13.9.1861. Osakkeista, ks. SJS 21.3.1861. Vrt. Fabritius 1909, 323; Kattilakoski 1980, 13.

¹²¹ Komiteasta, ks. HD 27.1.1862. Ratsastuksesta, ks. HD 24.5.1862. Ruotsista, ks. HD 26. ja 27. 10.1863. Ks. myös Fabritius 1914, 12–15. – Ruununorijärjestelmä uudistettiin 1869. Toivio 2007, 11–14.

Lauvantaina markkinain jälkeen olivat muutamat Oulun kaupungin jäsenet valmistaneet kilpa-ajopaikan jäälle ja määränneet kaksi palkintoa, 6:den ja 4:jän ruplan arvosta, paraalle juoksijalle. Tämä olikin sitä tarpeellisempi, kun palkinnot kruunun oritten alaisista varsoista viime vuonna loppuivat. Erään kaupungin miehen valkko juoksi vakaisemmasti, ennätti aina ensiksi määrään ja sai siis ensimmäisen palkinnon. Pohjan puolelaisen hevoinen sai toisen. Tämä kilpa-ajo oli ensimmäinen, ja emme toivo sen siihen loppuvan, sillä kun ajajatkin tulevat tuntemaan tästä hyödyn; toivomme vasta nähtävän aivan hyviä juoksijoita kilpasilla.¹²²

Minkäänlaista perinnettä ei näille juoksujuhille muodostunut. ”Ei ainoastaan nälkä-vuosi ollut viime vuosi, se oli kuolo-vuosikin”, tiedotettiin Oulusta paria talvea myöhemmin, ja joulukuun 1858 hevosmarkkinat epäonnistuivat tyystin, ”sillä enimmästi oli huonoja hevoisia ja nekin hinnassa”. Vastaavia raportteja lähetettiin Turustakin: markkinoille tuodut hevoset olivat ”vähän kehuttavat, sillä täälläpäin ei tiedetä hevoshoidosta niin mitään”.¹²³

Ouluun vertautuvaa vauhtia todistettiin samoina vuosina Viipurissa. ”Näin markkina-aattopäivinä sopinee mainita että täällä on tänä talvena rakastettu paljon ajella kilpaa, muka enemmän kuin ennen”, kerrottiin tammikuun 1854 lehtijutussa. ”Joka iltapuolena kello 3:men aikana kerääntyy joukko ajajia jäälle, kukin parhaallansa. Tämä ennustanee siis suurta ’ruuna-juhlaa’, joka onkin jo kohta käsissä. Näissä kilpa-ajoissa on ollut eräs Pohjalainen, joka ruskealla ruunallansa on sivautellut kaikkein sivu ja näyttänyt siis miten hevoinen oikein ravia juoksee.” (Markkinoista puhuttiin yleisesti ruunajuhlina.) Yletöntä melkskausta ei silti jouduttu sietämään, ei ainakaan vuoden 1856 talvi-markkinoilla. ”Tuskin täällä näkyy ’humalaista’ hevoistorillakaan, jossa talonpojilla muuten on tapana ajaa Herrojen kanssa, näyttäen sievä-juoksioita.”

¹²² Str 7.1.1854; OVS 29.12.1855. Yhä käytössä olleen ”kapin-ajon” tilalle tuotiin ”juoksu-ajo”. OVS 26.7.1856; US 12.1.1877.

¹²³ Oulusta, ks. Str 11.1.1856; OVS 2.1. ja 31.12.1858. Turusta, ks. ST 24.1.1854.

Viipurilaislehti mainosti myös Pietarin kilpajuoksuja, ”soiton kai-kuessa” pidettäviä puistoajoja, joissa kisailisi kolme hevosparia, ja informoi sitten oman kaupungin juoksuista 1858 näin lyhyesti: ”Kilpa-ajo oli markkinoin jälkeisenä pyhänä jällä.”¹²⁴

Sillekään tapahtumalle ei tullut jatkoa. Etenen siis seuraavalle vuosikymmenelle, syksyyn 1862, jolloin Viipurissa mitattiin aikaa sekundaattorin avulla. Se oli kahden virstan kisa, joka järjestettiin läänin maanviljelysseuran näyttelyn yhteydessä. Mainoksessa luvattiin kolmen, kymmenen ja kolmentoista hopearuplan palkintoja hevosille, ”jotka kilpailevat juoksun nopeudessa”, ja identtiset rahasummat jaet- taisiin ”voiman kilvoituksen” eli kuormanvetokamppailun jälkeen.

Juoksu-urakasta on käytettävissä joitakin numeroita. Alustana täy- tyi olla maantie, ja voittoisan tamman omistaja hankki 4 minuutin ja 38 sekunnin ravilla lopulta 15 hopearuplaa. Toiseksi nopein hevonen ”laukkasi” perille seitsemän sekuntia hitaammalla ajalla, joskin verbi viitannee rikkonaisen ravin sijaan muuten vain vauhdikkaaseen juok- suun. Vetokilpailun saldo ilmaistiin leivisköissä, ja koska siinä ottelussa ”sattui monta hämmentävää seikkaa, niin ei korkeinta palkintoa an- nettu kellenkään”.

Viipurissa varttunut Ludvig Fabritius lienee ollut tien varrella tä- hystämässä, ja hän on arvellut kyseessä olleen tässä maassa ensimmäi- nen kerta, kun ajotulokset katsottiin sekuntikellolla. Lumettoman vuodenajan kilpailuissa epäkohtia olivat kiireellisten maatöiden lisäksi muhurainen alusta ja ajanoton organisointi. Kahden virstan yhden- suuntaisella reitillä kellomiesten olisi ollut mahdotonta saada tietoa lähtömerkistä muuten kuin pyssyllä, mikä olisi säikäyttänyt eläimen, joten juokset uskoakseni käytiin virstan tienpätkällä käännöksen kera.

Kesäkauden kilpa-ajoja jännitettiin kahden vuoden kuluttua Eli- mäellä, maanviljelijöiden valtakunnallisen kokouksen kupeessa. ”Juok- su-hevoisilla määrättyjen palkkioiden tähden kilpailivat noin kymme- nen hevosta” yhden virstan pituudelta. Riuskin ravuri ansaitsi 2 mi- nuutin ja 6 sekunnin suorituksellaan ”hopiapukalin”, muut ruplia. Tä- tä voisi suomalaisittain pitää malja-, kuppi- ja sarvipalkintojen ensi- esiintymänä, ja siksi mainitsen tutkimuskirjallisuuden teorian, jonka

¹²⁴ Viipurista, ks. Str 3.2.1854; Sanan-Lennätin 2.2.1856 ja 5.2.1858. Pietarista, ks. Sanan-Lennätin 11.7.1857.

mukaan kulhot palautuisivat esihistoriallisiin metsästysriitteihin, kaadetun eläimen veren maistamiseen lautaselta. (Helsingin soutukisan sankareille oli myönnetty ”hopeaesineitä” kesällä 1846.)

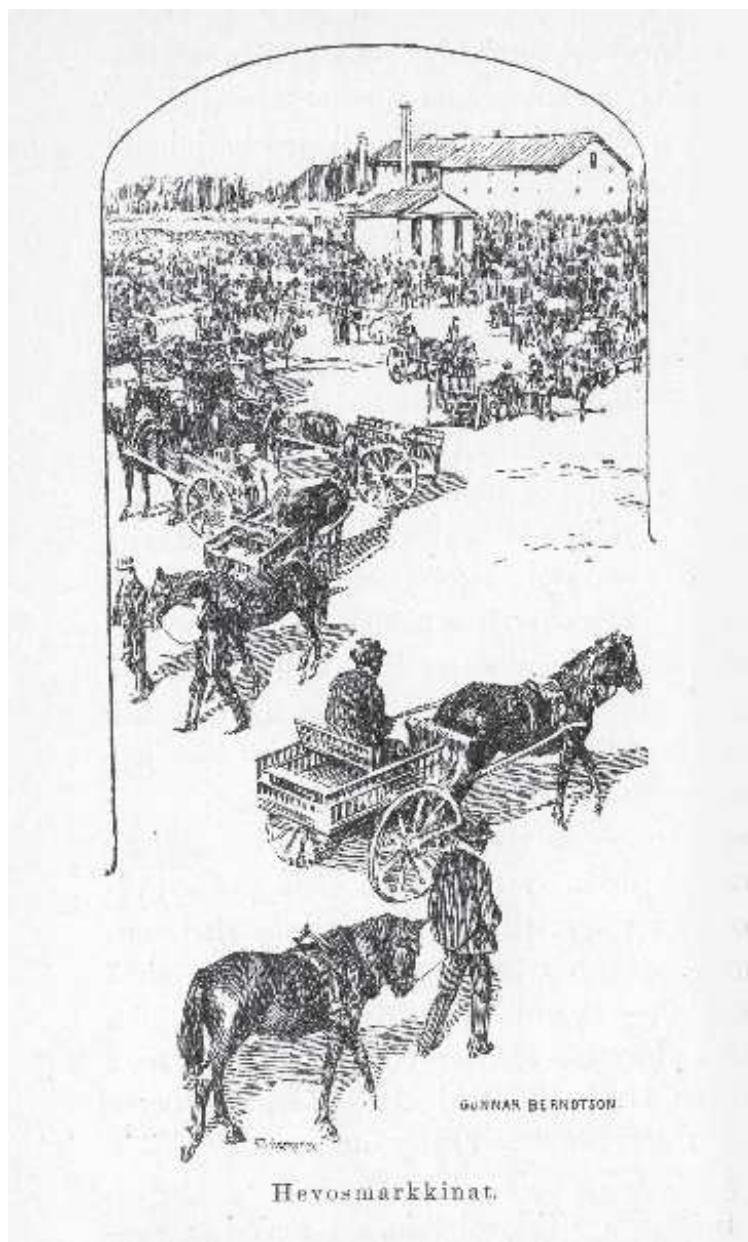
Saalistushenki ei ollut Elimäelläkään kaukana. Kiista kävi lehtiselostetta lainaten ”jokseenkin järjettömästi, jonka tähden muutamia riitoja syntyi”. Monet sanoivat toisen palkinnonsaajan olleen ”puhtaamman” ravin vuoksi paras juoksija, ja kuormanvetokilvassakin ”järjettömyys” haittasi, kun muuan kilpailija ”sekautui palkkio-tuomarien toimeen”.¹²⁵

Vuoden 1864 kohdalla katse tarkentuu Elimäen ohella eteläiseen Hämeeseen, Tammelan pitäjän Mustialan maatalousopistoon, jossa annettiin suomalaisittain alan ylintä koulutusta.

Lähin kaupunki oli Hämeenlinna, ja siellä ilmestynyt Hämäläinen luovutti ajouutisille anteliaasti tilaa tammikuun viimeisellä viikolla. Tammelassa oli nimittäin koottu palkintorahoja ”nopeimmille juoksureille (travareille), jotka tulevat kilpa-ajoon Kaukjärven jäällä Mustialan maaviljely-opiston vieressä” maaliskuun 9. päivänä. Rahauudistus oli syrjäyttänyt ruplat, joten kolmesta palkinnosta kookkain olisi 100 markan suuruinen. Juostavan matkan uumoiltiin olevan kaksi virstaa, mutta ”yksityiselliset säännöt” julkaistaisiin tuonnempana, ja osanottajia toivottiin ”erinomattain talonpoikaisesta säädystä”, jonka tiedettiin Hämeessä kunnostautuneen hevoskasvatuksen alalla. Jos varoja sitten jäisi koitoksen jälkeen säästöön, ne merkittäisiin ”kantarahaksi tulevalle hevosystävään yhteydelle, jonka tarkoituksena olisi kehoittaa toimitamaan kilpa-ajoja juoksussa”.

Tiedonannon oli allekirjoittanut Mustialan rehtori Carl Anders Zitting, ja nykytermein puffiksi luonnehdittavaa juttua saatteli toimituksellinen teksti. Hankkeelle toivotettiin menestystä, olihan ”pienempiä yhdistyksiä” hevosmiesten keskuudessa jo kehkeytynyt. ”Muun ohessa olemme kuulleet että Urjalassa talonpojat talven pitkään voimassa pitävät Ruutajärvellä ajoradan ja siinä kilvoittelevat.” Hevosmiehet sitä paitsi jalostivat kilpailujen siivellä myös itseään:

¹²⁵ Viipurista, ks. Otava 12.9. ja 14.11.1862 (lisälehdet); Fabritius 1914, 14. Elimäestä, ks. HD 6.7.1864; Päivätär 9.7.1864; ST 15.7.1864. Teoriasta, ks. Sansone 1992, 88–95. Soudusta, ks. Topelius 2006, 190. Myöhemmin puhuttiin ”juomapikarista” ja ”malja-ajoista”. Fabritius (toim.) 1886, 132; SU 1907, 546.

Suomi 19:llä vuosisadalla.

Hevonen on ihmisen hyödyllisin ja muhkein palvelia; sen ruokko ja suosiminen ei siis taidakkaan muuta kuin vaikuttaa sivistystä ja edistystä itse ihmisissäkin. Kaikissa sivistyneissä kansoissa on se seikka silmin nähtävä. Suuret ja komeat kilpa-ajot pidetään vuosittain ja voittaja-hevoset pidetään erinomaisessa kunniaassa; niistä maksetaan hintoja, joista meillä ei ole aavistustakaan. Niiden sukukin tutkitaan ja tunnetaan moneen polveen.

Helmikuun lopulla kilpailumiljöökseksi kerrottiin Pyhäjärvi, ja kahden virstan radan sanottiin olevan ”hevosenkengän muodossa”. Ilmoittautumisia neljän markan maksuineen ottaisi vastaan J. A. Wegelius, Mustialan eläinlääkäri, joka oli istunut jo vuoden 1862 komiteassa, jonka suosituksia lyhyesti lainasin. Ajoruoskan paheksunta sai jälleen vahvistuksen. ”Hevosen nopeus ei tule arvattavaksi kilpaamisesta, vaan sen ajan mukaan, luettuina minuteissa ja sekunteissa, jona rata juostaan päästä päähän”, uutinen selvensi. ”Juostessa saa hevonen korkeintaan kahdesti ruveta laukkaan, kuitenkin ei kadottaa travia pitemmälle kuin korkeintaan 25 kyynärää erältään ja välttämättömästi puhtaassa travissa tulla määrän päähän. Saman nopeuden ohessa voittaa se hevonen palkinnon, joka ei ole lyönyt laukkaan.”¹²⁶

Pyhäjärven maaliskuiseen kisaan osallistui neljä Tammelasta ja 25 muualta tullutta juoksijaa. Kun kahden virstan taival oli heiltä ohi, sääksmäkeläinen ohjastaja julistettiin voittajaksi 4 minuutin ja 17 ½ sekunnin tuloksella. Toiseksi ajoi mies Jämsästä: ”Hänen hevosesensa viipyi matkalla vain yhden sekunnin kauemmin.” Paras ajaja palkittiin 100 markalla, toiseksi ja kolmanneksi nopeimmat 60 ja 40 markalla. Pienimmän summan ansainnut talonpoika luovutti palkintonsa ”kehoitukseksi hevosten kilpaamisissa” seuraavana vuonna.

Hämäläisen aritmetiikan mukaan ”50 kertaa ajettiin rata päästä päähän ja kuljettiin siis kaikkiaan 100 virstaa, joka tekee 20 virstaa tiimassa ja enemmänki, sillä kaikki väliajat ovat myös niihin 5 tiimaan luetut, jonka ajo kesti”.

Sen jälkeen paneuduttiin päivälliseen Mustialassa, jonne saapui kuutisenkymmentä hevosmiestä. Zittingin johdolla kohosi malja pal-

¹²⁶ Hml 29.1. ja 26.2.1864. Komiteasta, ks. HD 17.1.1862. Zittingistä ja Wegeliuksesta, ks. Tuorlahti 1943, 37–40, 54–55. – ”Juoxuri” oli vanha termi. Ganander 1997, 233. Shakissa se tarkoitti lähettä. Lönnrot 1874, 387.

kinnonsaajien kunniaksi. ”Ilta kului hupaisesti ja direktori Zitting esitelti hevosystävään seuraa toimeen saamaan, josta hetki aikaa väitettiin, ja päätettiin valita toimikunta, joka esittelisi asetuksia seuralle ja pitäisi muita valmistelevia toimia”, voitiin kohta lukea Hämäläisestä. ”Huomionarvoista oli että hevosenlihaa tavattiin jopa ruokalajien joukossa”, tiedotti Helsingfors Dagbladin kirjoittaja, ilman että olisi paljastanut omaa makuaan. – Hevonen oli muinoin ollut uhrieläin. Kristinusko poisti hevosenlihan lautaselta, ja katolisen kirkon langettama kielto vaikutti yhä Suomessakin. ”Hevosen liha kelpaa kyllä meidän seuduilla”, kerrottiin nälkätalvena 1868 Hämeestä. ”Janakkalassa löytyy hevesteurastus, ja ihmiset ei ollenkaan kamoksu sen lihan syömistä, paitsi muutamat akat [...]” Jonkun vuoden kuluttua ihmeteltiin ”taika-uskon” otetta: ”Sillä katovuosien aikana nautittiin olkia, puunkuoria, sammalia y. m. s. rikka-aineita, mutta hevosenlihaan ei uskallettu kajota.”¹²⁷

Tammelan tapahtumilla tuli olemaan Hämeen tuolle puolen ulottuvia seurauksia. Tällöin alkoi muuten vakiintua kilpailujen vuodenaika, sillä talvella 1865 ajoja elvytettiin Mikkelissä, jossa oli ilmeisesti edellisen kerran juostu 1848, ja Kuopiossakin palattiin hevosjuoksuun. ”Tämmöistä ei taas ole pidetty täällä moneen vuoteen”, sikäläinen lehti mainitsi. Palkintorahoja oli kerätty parisataa markkaa ja puolen virstan suora juostiin kahteen otteeseen. ”Kuin kilpa-tien teosta ja muista kustannuksista oli maksettu noin 10 markkaa, niin jäi rahoja jällelle tulevan vuoden varaksi 100 markkaa, jotka pantiin yhdyspankkiin kasvaamaan.”¹²⁸

Monien tahojen toimesta oli näin edetty systemaattisen juoksuurheilun tuntumaan. Jääradan raivaaminen ja palkintomarkkojen kokoaminen tuottivat edelleen huolta, sillä vuoden 1865 alkaessa ei senaatin tuesta ollut mitään varmuutta. ”Totta tosiaankin ei kilpa-ajoratojen tekeminen ja kunnossa pitäminen ole helpointa työtä”, valiteltiin vielä 1880-luvulla. Saksasta käännetty teksti sitä vastoin kirkasti muinaisten ajojen glorioaa. Hevosurheilu ei tarvinnut Suomessakaan tukea anti-

¹²⁷ Hml 11.3.1864; HD 14.3.1864; ST 18.3.1864; Hml 26.3.1868; TS 19.3.1878. Hevosuhreista, ks. Frazer 1963, 532–533, 552–556; Haavikko 2003, 314–315. Ks. myös Olaus Magnus 1977, 34–35.

¹²⁸ Varsta 1946, 52; Tapio 21.1.1865. Vuodenajan pohdinnasta, ks. Tapio 27.2.1864.

kin taruista, mutta lainaan historioitsija A. W. Gruben teosta jo siksi, jotta saamme käsityksen suomen sanaston kehityksestä ravisportin porstuassa.

Kiista-paikan vieressä oli ajo-kenttä (*Hippodromo*) noin 1200 askeelta pituudelta, missä kilpailtiin selkä-hevosilla tai vaunuilla, kaksi ja neljäkin hevosta valjaissa. Kentän toisessa päässä olivat karsinat, joista ajajat lähtivät liikkeelle, toisessa päässä taas oli kaksi pylvästä, joiden välitse vaunujen piti täyttää vauhtia laskea, kulkeakseen koko kentän pituutta 12 kertaa. Tällöinen kilpa-ajo oli kyllä vaarallinen; sillä monet vaunut särkyivät pirstoiksi ja ajajat menettivät henkensä. Mutta voitto pidettiin hyvin maineellisena hevosten omistajalle, ja moni kuningaskin lähetti usein tuliset heponsa voittosille.¹²⁹

Käännös oli nuoren fennomaanin Yrjö Koskisen käsialaa. Joitakin kuukausia Gruben kirjan ilmestymisen jälkeen Hämeenlinnan edustalle linjattiin ajorata, jonne eteläisen Suomen hevosmiehet toivat valikoidut suojattinsa ”täyttä vauhtia laskemaan”. Niin riehakkaita olivat nämäkin kamppailut, että ensimmäisenä vuonna jo noteerattiin kotimaisen kilpaurheilun ensimmäinen kuolintapaus.

RAVISPORTIN SYNTY

Hämeenlinnan mainehikkaiden ravien tarina palautuu Tammelan juoksuihin, maaliskuun 1864 kisaan, jonka juuri esittelin. Yhteys on välitön ja kiistatta osoitettavissa, joskin se on alan kirjallisuudessa jäänyt niukalle huomiolle. Aikalaisille tässä kytköksessä ei ollut mitään epäselvää, kuten nähdään Dagbladin kokosivun jutusta, joka ilmestyi Hämeenlinnan vihkiäisajojen vaiheilla.

Anonymin kirjoittajan mukaan Tammelasta saatu kokemus rohkaisi hakemaan avustusta senaatilta. Varoja anottiin heti usean talven varalle, missä tavoitteessa ei onnistuttu; mutta 1 200 markkaa tulisi valtiolta ”kahdeksi eli kolmeksi palkinnoksi paraimmista vetäjistä ja

¹²⁹ Grube 1864, 182–183. Ratatöistä, ks. Fabritius (toim.) 1886, 162.

juoksijoista”, ilmoitti Suometar helmikuussa 1865. Nopein ori saisi 300 ja paras tamma 200 markkaa, ruunat vain osanotto-oikeuden. Kilpailu olisi avoin Suomessa syntyneille ”virheettömille” ja vähintään neljän vuoden ikäisille hevosille.¹³⁰

Ludvig Fabritiuksen uskoisin jo tuoreeltaan lukeneen raviuutisia Hämeestä. Ainakin hän kuuli niistä isoveljeltään Ernstiltä, ja sittemmin hän totesi kirjoissaan Tammelan ja Hämeenlinnan varhaisten ajojen välisen yhteyden. Tammelaan ei silti perustettu hevosystävään (ruots. *hästväänner*) seuraa 1860-luvulla, vaikka Fabritius siten oletti, ja vaikka sääntöjäkin oli käyty keväällä 1864 valmistelemaan, kuten edellä kävi ilmi. Tapahtumien kulku ohitti paikalliset kaavailut: Hämeenlinnassa perustettiin koko läänin kattanut yhdistys. Fabritius kutsuisi itse koolle Tammelan historian ensimmäisen hevosystäväseuran 1882, jolloin hän oli asettunut Mustialaan, ja oppilaitoksen johtaja Zitting oli sitäkin pyrintöä tukemassa.¹³¹

Anomus valtionmarkoista jätettiin talven kynnyksellä, marraskuussa 1864, ja päällimmäisenä allekirjoittajana oli Zitting, joka myös signeerasi ”toimituskunnan” puolesta lehteen painetun ilmoituksen. Sen mukaan ”näyte-ajo” maksaisi neljä markkaa hevoselta, ja virstan suora täytyisi ennättää 2 ½ minuutissa, jotta eläin voisi esiintyä kilpailussa.¹³²

Ajopäiväksi oli sovittu 16. maaliskuuta 1865. ”Talvi on ollut hyvin tasainen, vähän lumittanut ja pakastanut”, kirjoitti Hämäläinen juhlia edeltäneellä viikolla. ”Kilpa-ajoksi tulevana tuorstaina saadaan siis hyvä rata. Tämä kilpa-ajo on nyt kaikkein mielessä ja tulee luultavasti olemaan loistavimpana sitä lajia, sekä kilpaavain hevosten että kansan paljouden suhteen. Erityinen juna tulee rautatiellä Helsingistä sinä päivänä ja palajaa saman päivän ehtoolla.” Suomettaren kirje Hämeenlinnasta niin ikään vakuutti, kuinka ”kuuluu tänne paljo väkeä aikovan; samaten arvellaan että hevoisia tulee melkein kaikista maakunnista”.¹³³

Rautatien osuutta Hämeenlinnan ajomaineeseen on erikseen painotettava. Pääkaupunkilaisille avautui miellyttävä mahdollisuus todis-

¹³⁰ Str 2. ja 8.2.1865; HD 17.3.1865. Kattilakoski ei huomionnut Mustialan aloitteita. Hän oletti senaatin myöntäneen heti varoja kolmelle vuodelle. Kattilakoski 1980, 17. Ks. myös Raevuori 1982, 12.

¹³¹ Fabritius 1914, 110; Vuorinen 1907, 59.

¹³² KMA Pöytäkirjat 1865, 293–295; SJS 9.3.1865.

¹³³ Hml 10.3.1865; Str 10.3.1865.

taa hevosurheilun syntyä, missä suhteessa Englanti oli näyttänyt mallia 1830-luvulta lähtien. Tilausjunat olivat liikkuneet sielläkin, ja esimerkiksi laukkakisoista tuli valtakunnallista urheilua vasta rautatien myötä. Suomen tapauksessa rataverkoston vaikutus (ravi)urheilun leviämiseen on tutkimatta. Suoraa korrelaatiota tuskin on löydettävissä, sillä 1880-luvulle sijoittuvan maininnan mukaan ”Jänis raukka” laihtui matkalla Viipurista Oulun ajoihin, vaikka taipaleen olisi voinut jo katkaista junalla. Niinä vuosina kiskot tavoittivat Kuopionkin; mutta ainut poikkirata kulki Riihimäeltä Kouvolaan.¹³⁴

Hämeenlinnan neitsytjuoksut olivat yleinen puheenaihe myös Helsingissä. Kun tuttavat kohtasivat ajojen aattopäivinä, tapoihin kuului tiedustella, oliko ehkä aikomus siirtyä ravikaupunkiin. Tämän vahvisti Hufvudstadsbladetin nimimerkki ”O. H.” pakinoivassa raportissaan. Torstaiaamuna Helsingin juna-asemalle saapui sitten ”lähes kaikkien yhteiskuntaluokkien jäseniä” liki sata henkeä, joukossa naisiakin. Hyvinkäällä pidettiin virkistystauko, ja neljän tunnin kiskomatkan jälkeen tultiin Hämeenlinnaan, jossa alkaisivat kello 11 ”ensimmäiset viralliset kilpa-ajot, – sikäli kuin voidaan pitää virallisena sitä että pyritään tässä maailmassa juoksemaan toisten ohii”.

Helsingfors Dagbladissa ilmestyi yhtä ansiokas ajoartikkeli. Kirjeenvaihtaja tosin omisti tekstistään melkein puolet suomalaisen hevosen menneisyydelle, muinaisaikojen ajattelijoiden lausunnoille, ja 1800-luvun hevosjalostukselle toisaalla Euroopassa. ”Pohjolan kansoille ovat kilpailut rekiravureilla aina olleet mieluisia huveja talvella”, kirjoittaja päätteli, ”joten voitiin siis odottaa tämän kilpa-ajon, ensimmäisen jota hallitus tuki, saavan runsaasti suosiota.”

Niin sanotut koetusjuoksut oli todistettu keskiviikkona. Yksitoista yrittäjää ei kyennyt vaadittuun suoritukseen, mutta kaksi hevosta otettiin mukaan ilman karsintaa, jolloin pääkoitokseen valikoitui 32 osanottajaa.

Rata oli vedetty kaupungista katsoen etelään, Vikmaninlahden jäälle, jossa sääntöpykälät luettiin seuraavana päivänä (suomeksi) ääneen.

¹³⁴ Englannista, ks. Vamplew 1979, 310–313. Suomen rataverkostosta, ks. Kuisma 2007, 13. Sen vaikutuksesta, ks. Kirjavainen 1969, 27–28; Kattilakoski 1980, 111; Sironen 1995a, 193. Jäniksen matka Ouluun oli hukkareissu: oriin säkäkorkeus ei täyttänyt kriteerejä. NP 10.3.1886. – Ravuri saattoi vahingoittua junassa. NP 19.2.1885. Junakyyti myös pelotti juoksijoita. Fabritius 1927, 15.

Läheinen kestikievari tarjosi juomien ohella musiikkia, ja istumapaikat ympäröivät palkintotuomareiden kuusin ja lipuin koristeltua lavaa.

Oriit, tammat ja ruunat kamppailivat hevosenkengän eli ”suunnilleen ellipsin muotoisella” radalla. Ajat kirjattiin vain suorilta osuuk-silta, jotka olivat virstan mittaiset; kaartein kilpailijat saivat askeltaa vailla pakottavaa kiirettä. Juoksutouhut veivät nelisen tuntia, ja kun Hufvudstadsbladet luetteli tuloksia virstan väliaikojen tarkkuudella, järjestäjiä ei säästetty kritiikiltä. Hevosia ei ollut jaettu kolmeen sarjaan heti ilmoittauduttaessa, mikä laiminlyönti viivästytti juhlan kulkua.

”Kilpa-ajo näinä päivinä on tehnyt erinomaisen liikkeen kaupun-gissamme, jommoista tuskin ennen on täällä nähty”, avasi paikallinen lehti raporttinsa, jonka jatko on luettavissa viereiseltä sivulta. Suometar suosi ilmaisua ”juoksuri” ja puhui suorituksista ”ensikululla” ja ”toisel-la kululla”, kun taas Dagblad kiinnitti katseen ajotekniikkaan. Useim-mat ohjastajat juoksuttivat hevostaan radan ulkoreunalla, ja joillakin oli allaan turhan iso reki. Yleisön parissa kaipahtiin yhteislähtöjä. Ra-vurit joutaisivat Suomessakin juosta rinnakkain; mutta Dagbladin mielestä oli väärin rakentaa vertauksia Englannin tai Ranskan tapahtu-miin. ”Nämä [kotimaiset] kilpailut suhtautuvat muihin kilpa-ajoihin kuin työ leikkiin.”

Tässä vaiheessa hevosiin ei viitattu erisnimillä. Janssonin tammaksi kutsuttu juoksuri saavutti toisen palkinnon, ja voitti kahden parhaan tammän ylimääräisen ottelun, johon startattiin rinnatusten. Nopeim-malla oriilla taas oli ”pättitaudin alkua, josta syystä siitä ei annettu pal-kintoa”. Tätä päätöstä joutui tuomaristossa vaikuttanut eläinlääkäri Wegelius vielä selittelemään. Hufvudstadsbladetin loppulauselman mukaan kilpailijat ”eivät olleet mitenkään erityisen kauniita laadultaan eivätkä ylipäänsä mitenkään vahvoja juoksijoita”. Varsinkin vetokisan järjestelyjä arvosteltiin, joskin avauskoitos juoksuineen ymmärrettiin kokeiluksi, jonka katsottiin pääpiirteissään onnistuneen.¹³⁵

Suometaren maininta parista tuhannesta ihmisestä on harvoja ar-vioita yleisömäärästä. Kolmen tuhannen asukkaan kaupungissa se tar-koitti markkinapäivien veroista tungosta, tosiasiallista kansainvaellusta. Massoja viihdyttävä kilpaurheilu oli nyt tulossa maahan, ja sen myötä

¹³⁵ Str 17.3.1865; HD 17.3.1865; Hbl 18.3.1865. Selittelystä, ks. Hml 28.4.1865. Vetokisan suhteen ”olttiin vielä ihan tottumattomat”. Hml 24.3.1865.

lieveilmiöiksi sittemmin mielletyt välikohtaukset. Niihin lukeutui ravi-
riehan nostattama innostus Hämeenlinnan kaduilla ja aitovierillä:

Kilpapäivän ehtoolla oli iso joukko hevosystäviä koossa seura-
huoneessa; aterian nautittua esiteltiin malja palkinnon voittajil-
le ja uuteen kilpa-ajoon tulevana vuonna koottiin rahoja vapa-
ehtoisilla lahjoilla ja toimikunta tähän valittiin. Muutoin myös
kului ilta hupaisesti ja riemuiten. Tämä kaikin tavoin mieles-
tämme onnistunut kilpaus ei kuitenkaan taitanut tapahtua il-
man surullisiakaan seurauksia; erään kraatarin kisällä päälle
ajettiin niin pahoin että hän seuraavana aamuna siitä kuoli; sa-
netaan että ajaja oli maalainen ja että kisällä viinapäissä oli ta-
hallaan kadulla asettunut ajajaa vastaan, joka niinkuin täällä
yleisesti on tapana, tuli kovalla vauhdilla ajaen.

Viikon jo vaihduttua valtionkilpa yhä pysytteli ”puheen johteena”. Ve-
tokisa oli pidetty ajojen jälkeen torilla, ja Saarijärveltä saapunut voit-
toisa hevonen oli välittömästi myyty 1 000 markalla. ”Sanottiin että se
juoksussakin olisi ensimmäisen palkinnon ansainnut, mutta ukko omis-
taja ei hennonnut maksaa ensipäivänä 4 markkaa; sanoi muka koko
kassansa olevan 6 markkaa, ja, jos hevonen ei palkintoa saisi, kuinka
sitte olla ja elää. Paljon ukkoa arvelutti 4 markan makso vetoonkin tul-
lessa, vaikka, kun häntä siihen ehtimiseen kehoitettiin, hän lausui: ’pi-
täisi sen jotakin vetämän, onhan se siellä kotona mastopuitakin met-
sästä tuonut.’”¹³⁶

Kuukauden päätteeksi kaupungin lehti julkaisi katsauksen ”Hämeen
hevoslain-parantamis-yhteyden” tileihin. Jäsenmaksuja oli koottu 407
markkaa, ajo- ja vetokilpailujen osanottajilta oli kerätty 236 markkaa,
yhdistyksen kaksi sekundaattoria olivat yhteisarvoltaan 72 markkaa.
Suurimmat menoerät olivat kilparadan tekijälle maksettu 100 markkaa
ja nopeimmille ruunille myönnetty 200 markkaa. Viimeisten maksu-
suoritusten jälkeen pankkitilillä lepäsi 450 markan pääoma.

Näin joutuivat Kuopion hevosmiehet toteamaan kilpa-ajojen pai-
nopisteen siirtyneen eteläiseen Suomeen. Savolaishevoseja ei näissä ki-

¹³⁶ Hml 24.3.1865. Yleisömäärästä, ks. Str 17.3.1865. Markkinahurjasteluista,
ks. Lindeqvist 1930, 159–160.

soissa edes nähty; valtaosa juoksijoista oli Hämeen läänistä. Kilpaker-
tomukset Hämeenlinnasta ”näkyvät nyt täyttävän pääkaupungin sano-
malehtiä”, tokaisi kuopiolaislehti hieman happamasti maaliskuun lo-
pulla. Parhaiden ravureiden kerrottiin kiitäneen virsta kahdessa mi-
nuutissa. ”Kuopion kilpailussa viime markkina-aikana juoksi paras
juoksia virstan 2 minuutissa 12 sekunnissa”, Tapio jatkoi, ”mutta mei-
dän täytyy muistuttaa, ettei tähän hät’hätää toimitettuun kilpailemi-
seen tienneetkään tulla ne joilla oli tietävästi paljoo parempiakin juok-
sioita.”¹³⁷

Kuopion tammikuisia raveja 1865 ei näköjään seuraavana talvena
uusittu. Sinä vuonna eli maaliskuussa 1866 Tapio ei lainkaan notee-
rannut Hämeenlinnan ajoja. Ravisportin toisena sesonkina oli ”nälkä-
hätä” otsikoissa ja kaikkien huulilla: ”Kurjuutta, kurjuutta, jaa mitäs
muuta sitä tänne voisi kuulua.”¹³⁸

Mutta Helsingistä lähti jälleen ravijuna Hämeenlinnaan, jossa
juoksurit puhuttivat kansaa ja ruuhkauttivat paikallislehden palstoja.
”Täällä nyt valmistautaan kilpa-ajoon nousevalla viikolla – se meidän
olympinen peli”, Hämäläisessä huudahdettiin. Lyhyttä ajomainintaa
seurasi laaja hevoshoitoteksti, vaihteeksi yleisellä tasolla ja vailla viittei-
tä juoksu-urheilua.

Palkintorahoja oli varattu 2 000 markkaa, mistä neljännes tuli lää-
nin hevossyhteisöltä. Valtion markat oli suunnattu ”virheettömien,
huolellisesti hoidettujen ja siintö-eläimiksi kelpaavien oritten ja tam-
mojen omistajille” – mutta vielääkään ei toteutunut Dagbladın taannoi-
nen toivomus. Siinä lehdessä oli vaadittu senaatilta pitkäjänteistä tukea
kilpailuille, kahdentuhannen markan vuosittaista summaa sekä Hä-
meenlinnalle että Kuopiolle.¹³⁹

Jääradalle saapui ainoastaan 31 juoksijaa ajureineen, joista yksitois-
ta otettiin ”koetus-ajon” jäljiltä ”palkkiokilvoitukseen”. He olivat suo-
riutuneet virstan velvoitteesta 2 minuutissa ja 20 sekunnissa. Aikarajaa
oli siten kiristetty, mikä heijastui tuloksissa, ja nälkävuosi oli sekın lei-

¹³⁷ Hml 31.3.1865; Tapio 25.3.1865. Helsingin lehdistä kokonaisuudessaan, ks.
Hbl 17., 18. ja 20.3.1865; Str 17., 20. ja 27.3.1865; HT 17. ja 18.3.1865;
HD 17. ja 21.3.1866; Päivätär 18.3.1865; SJS 20.3.1865; Folkvännen
22.3.1865. Turusta, ks. ÅU 21.3.1865; ST 24.3.1865.

¹³⁸ Tapio 31.3.1866. Hädestä, ks. Str 1.3.1866.

¹³⁹ HD 21.3.1865; Hml 16.3.1866; SVL 21.3.1866. Junasta, ks. Hbl 22.3.1866.

kannut tulijoiden määrää. Asiaan vaikutti myös kontrollin eli tarkastuksen siirtäminen karsintakoituksen yhteyteen: sovitut sekunnit saavuttaneen hevosen oli oltava käypää ilmaisua seuraten ”rammaton”.

Sääntökokoelma painettiin sellaisenaan lehteen, joten sitäkin sopii nyt katsastaa. Kilpailijoiden oli ensinnäkin tultava perille ”puhtaassa juoksussa”. Ravin rikkominen sallittiin kolmesti, ”eikä koskaan pidemmälle kuin 25 kyynärää erältään”, kuten tarkennus kuului. ”Kuritusta ei saa kilpauksessa käyttää.” Mikäli kahdelle hevoselle merkittäisiin sama tulos, palkintotuomarit ratkaisisivat tilanteen haluamallaan tavalla; mutta voittorahoja ei tarjottaisi hevoselle, joka oli niihin aikaisemmin yltänyt. ”Palkintoja määrätessä muutoin otetaan lukuun myös hevosen kunto ja ruokko, erinomattain koska kysymys tulee ensimmäisen palkinnon antamisesta.”

Lopulta kävi niin, että toiseksi nopeimmalle oriille tarkoitettu rahasumma jäi luovuttamatta. Sen sarjan kolmannen palkinnon ansaitsi hevonen, joka oli edelliskerralla hylätty ”jonkun vian tähden etujaloissa”. (Aikalaiset toki tiedostivat, että ravurin haltuun ei kolikoita jäänyt: 1880-luvun juoksijahevonen sai ”ensimmäisen palkinnon ja antoi sen vanhalle, kokeneelle hoitajalleen, ollen niinmuodoin päivän sankari”.) Yksikään kilpailija ei alittanut virstan matkalla kahta minuuttia. Rata koostui jälleen kahdesta yhtä pitkästä suorasta, ja sen sanottiin olleen ”hyvä ja tasainen, vaikka hevosen kengän muotoon rakettu keskelle järveä”. Hämmäläinen jatkoi tunnelmointia kotiseutuhengessä:

Suunnaton väen paljous oli kilpauksissa ihastelemassa hevosten kuntoa ja voimia; luultavasti tämmöinen tilaisuus ei voi olla vaikuttamatta yleisön mieleen, antamaan kunnioitusta meidän jaloimmalle koti-elävälle. [...] Vaikka on varsin vaikia sitä verrat menneen vuotiseen kilpaan, näkyy kuitenkin että Hämeessä elää halu parempaan hevoshoitoon, niinkuin se tosin onki tässä maakunnassa todellinen osa taloudesta.¹⁴⁰

Lehden etusivun ahmaisi koko leveydeltään oheinen taulukko. Se oli vapaassa jakelussa eli kului ”suurilukuisen yleisön käsissä itse kilvoituk-

¹⁴⁰ Hml 23.3.1866. Kohta puhuttiin ”koettelu-juoksusta”. US 29.12.1873. Viitaillessaan viitattiin ”koetus-harjoituksen” jälkeiseen ”juhlapäivän näytäntöön” näytelijöineen. KS 18.2.1886. Oivasta, ks. sama.

№	Omistajan nimi, lehto jne.	lajia	laji	itä. lehti	1 puolesta		2 puolesta		Summa		Muuksutettuja.
					m.	f.	m.	f.	m.	f.	
1	Ernesti Kluckert, Hämeentie	penuri	eri	6	2	12	2	9	4	21	1 palkki 350 m.
2	Mimmius & U. Hallgren, Suokallio	penuri	eri	6	2	11	2	9	4	20	
3	Maatamias J. Wengman, Hiltola	penuri	eri	6	2	15	2	10	4	23	3 palkki 100 m.
4	Lautapöytä G. Joffin, Teisko	ruokla	eri	4	2	14	2	10	4	24	
5	Lautapöytä A. Kerola *, Lyyssä	vanho	tamma	8	2	6	2	3	4	0	1 palkki 300 m.
6	Elkkinen E. Selmaqvist, Heijuni	penuri	tamma	17	2	8	2	10	1	18	
7	Elkkinen A. Pahlala, Vainia	penuri	tamma	11	2	7	2	3	4	19	2 palkki 100 m.
8	Bohneri A. Wälch, Sääksmäki	ro	tamma	16	2	13	2	8	4	21	
9	Minkimies K. Kang, Hiltola	ruokla	tamma	14	2	6	2	4	4	10	3 palkki 75 m.
10	Rajakallio S. Bergala, Wainia	leakies	tamma	6	2	11	2	9	4	20	
11	Lautapöytä O. Heikinen, Wessälkä	muuta	leakies	13	2	10	2	18	4	28	

Tässä näkyvät erät ovat toimitetun aineen toista puolta ostettuja. Keuhkomaan puolesta ja kanta kareensa, jota tuoti lafapevia haimojettiin joutui aivan tähden ajajalehtiä; mutta nyt se on jo parantunut ja haimon muuttanut parantuneeksi haimon.

* Wengmanin osto ajasta on numeroinen Registre Lyyssä.

sessä, jossa kukin sai avoimiin palstoihin tehdä merkityksensä”. Näin aloiteltiin urheilullisen kirjanpidon taitoa, статистиikan, joka tiivisti kilpailijan osaamisen numerosarjaan, ja jossa sarakkeet täyttyivät sievistä merkinnöistä. Suomalaisessa ihmisjuoksussa käytäntöä kokeiltiin ilmeisesti ensimmäisen kerran 1880-luvun alussa, silloinkin vain Viktor Heikelin muistivihon verran. Muihin ihmisurheiluihin taulukkomania tarttui samalla vuosikymmenellä. – Hämeenlinnan kaupungin historia-teoksessa varhaiset ajot mainitaan ravintolaelämän kohdalla, jolloin käy ilmi, että maistraatilta saatiin 1866 lupa anniskelukojun pystyttämiseen radan viereen.¹⁴¹

Hämeenlinnan ulkopuolella toinen ravijuhla huomioitiin pelkistetysti. Esimerkiksi Hufvudstadsbladet ja Sanomia Tampereelta lainasivat Hämäläisen selostusta. Åbo Underrättelser sitä vastoin viittasi kilpa-ajoihin, ”joista näinä aikoina on ollut niin paljon puhuttavaa”, mutta lisäsi, että sellaiset oli pidetty Turussakin. Palkintotuomareina oli ollut kaupungin merkkimiehiä, palkintorahoja kokonaiset 20 markkaa.¹⁴²

Porissakin juostiin samoina päivinä, ilman ajanottoa ja vailla palkintoja. Uudenmaan hevostmiehiä puolestaan innostivat Pohjanpitäjänlahden ajot Tammisaaren tuntumassa. Virstan suora taivallettiin kahteen otteeseen, ja kun kaksi kilpailijaa sai sekunnilleen saman ajan, uusintajuoksu suoritettiin yhteislähtönä. Huutoon ja piiskaan turvautuneen ohjastajan hevonen rikkoi juoksunsa, jolloin kisa uusittiin vielä kerran – mutta ilman ruoskaa. Dagbladın kirjeenvaihtaja tyrkytti rinnakkainajoa muillekin tapahtumille. Nämä ajajat olivat ikävä kyllä rasittaneet juoksureitaan ennakkoon niin rajusti, että eläimet olivat itse asiaan siirryttäessä jotenkin haluttomia. ”Hevonen huomaa nopeasti, että radalla ei ole kyse leikistä, vaan hevosen äärimmäisistä voimista eikä sitä pidä sen tähden uuvuttaa.” Kilpailun edellä olisikin tyydyttävä kevyeen raviin, kirjoittaja ehdotti.

Pisimmällä näissä pohdintoissa olivat Hämeenlinnan ”likiseuduilla” asuneet hevostmiehet. Hämeen läänin hevosystävien syyskokouksessa 1866 kilpa-ajaja arveltiin jatkettavan täysi vuosikymmen, mikä varmistaisi alan ihmisille ”kestävän kehoituksen”. Senaatin puoleen

¹⁴¹ Lindeqvist 1930, 355–366. Heikelistä, ks. Suomela 1953b, 189–190.

¹⁴² Hbl 26.3.1866; ST 26.3.1866; ÅU 27.3.1866. Hämeenlinnasta, ks. myös Str 22.3.1866; HD 23.3.1866; HT 23.3.1866.

käännyttäisiin vastaisuudessakin, mutta läänin jokaiseen pitäjään nimettäisiin asiamies, jonka päällimmäisin tehtävä olisi varojenkeruu. Lisäksi päätettiin, että palkitun juoksijan täytyisi ”näyttää edistymistä” eli kohentaa tulostaan, jotta se voisi jälleen päästä palkinnoille, ja että voittorahoja ei myönnettäisi samalle ravurille kahdesti, ”ettei se kaikkia muita pelättäisi kilvoittelemasta”.

Rata säilyisi yhtenä virstana. Pidemmällä reitillä ”olisi mahdotointa vaaria pitää kilpailevan hevosen juoksusta ja tavoista”, mutta kokonaismatka joutaisi olla kolme virstaa, ”joten hevosen kestäväisyys tulisi oikein tunnetuksi”. Ja juuri kestävyyskoetuksia olisikin suosittava. Vetokiistoja arvosteltiin tarpeettomina näytöksinä, sillä kuormia kiskomaan hevoset harjaantuivat muutenkin.

Juoksia sitä vastaan tarvitsee erityisen hoidon ja kasvatuksen, ja turha on se luulo että kelpo-juoksia ei voimia tarvitsisi. Päin vastoin kysyy kestävä juoksu väkevyttä. Näin väkeviksi juoksioiksi kasvatetut hevoset kelpaavat sitte siittämään kelvollisia ja väkeviä varsoja, joista useimmat arvattavasti joutuvat työhevoiksi. Kelvollisten juoksia palkitsemalla siis todellakin parannetaan hevoslajia [*sic*], josta kuorman vetoon tulee suurin hyöty.¹⁴³

Kevättalven 1867 raveihin Hämeenlinna sai valtiolta 2 000 markan potin. Se oli yhä kertaluonteinen avustus, vaikka anomuksessa oli toivottu kymmenen vuoden sitoumusta. ”Ei nyt mitään, ei nyt auringon pimenemisenkään toispäivänä, joka pilvisen ilman tähden vain vailinaisesti oli nähtävänä, ei nyt muuta ajatella niin yleisesti kuin kilpa-ajoa huomenna”, rupatteli paikallinen lehti. ”Paljo kauniita hevosia jo näkyy liikkeellä ja sanotaan olevan kotosin hyvin hajalta maasta.”

Edellisen kappaleen huomina tarkoitti perjantaita. Koska Hämäläinen ilmestyi torstaisin, kerran viikossa, juoksun vuoksi julkaistiin yhden sivun lisälehti.

”Oikia Derbypäivä on meillä ollut”, perjantain ylimääräinen painos julisti. ”Semmoista hevoskilpaa ei vielä ole Suomessa pidetty kuin tämä, joka äsken päätettiin.” Halukkaita kilpailijoita oli peräti 93, joista

¹⁴³ Hml 13.7. ja 21.9.1866. Porista, ks. HD 4.4.1866. Tammisaaresta, ks. HT 5.3.1866; HD 15.3.1866.

67 pyrki juoksutapahtumaan, jonka koetusrajaksi oli palautettu 2 ½ minuuttia. Siinä ajassa virstan riensi 55 hevosta. Juttua koristi vastaava taulukko kuin ensimmäisten ravien yhteydessä, joten sen jäljentämisen asemesta totean kellon käyneen nopeimmalle juoksurille 4 minuuttia ja 8 sekuntia. ”Yleensä näyttää siltä että kiinnostus tähän urheiluun ulottuu yhä laajempiin piireihin”, analysoi Dagbladın kirjeenvaihtaja. Osanottajia oli saapunut entistä kaukaisemmista maakunnista, mikä ”lupaa hyvää tulevaisuudelle”.¹⁴⁴

Myös Dagbladın mies nimesi Hämeenlinnan kisan ”meidän suomalaisiksi Derbypäiväksi”. Mahdollisesti hän ennätti nähdä Hämäläisen erikoisnumeron ennen kuin lähetti tekstinsä Helsinkiin; tai sitten viittauksia Derbyyn suoritettiin Hämeenlinnassa ahkerasti. Kaupungin lehti oli edellisvuonna julkaissut pitkän kirjoitelman alkuperäisestä Derbystä: ”Kaikista kilvoituksista ovat kilpa-ajot Epsomissa kuuluisimmat”, ja niistä ”etevin päivä on toukokuun 29säs, jota erittäin kutsutaan Derby-päiväksi, sentähden että kreivi Derby alkoi tämän kilpailemisen vuonna 1780”.¹⁴⁵ Ulkomaista perua ollut artikkeli oli lähes sivun pituinen ja se ilmestyi heti ravijuhlan päätyttyä.

”Kilpa-ajosta on vielä tähteitä mainitseminen”, Hämäläinen jatkoi viikon viiveellä talven 1867 raporttejaan. ”Väkeä oli erinomaisen paljo, arviolta noin puolitoista tuhatta henkeä liikkeellä. Maaseuduilta oli paljo tullut, vaikka ei kaikki kilpaamisen tähden; jo katsomisestakin oli paljo oppimista tuleviksi ajoiksi.” Ja todistettuna pidettiin sitäkin, ”vaikka epäiliät mitä sanoisivat, että nämät kilpaukset silminnähtävästi vaikuttavat parempaa hevosen kunnioitusta ja samalla myös ruokkoa.” Ajojen järjestäjät olivat näköjään niin ikään ojentuneet, sillä ”kaikki tempu” vietiin läpi viidessä tunnissa, mistä lehti osoitti organisaattoreille kiitokset. Kehuja täydennettiin soikion kuvauksella:

Juoksiaın kilpaus nyt oli mukavampi, kun rata oli pytkyläinen että sai sen ajaa kahdesti seisahtamatta. Sekin oli edistymistä että kellon lyönnillä annettiin lyönti kun minuutin päähän oli

¹⁴⁴ Hml 7.3.1867; HD 9.3.1867. Rahoista, ks. HD 9.2.1867.

¹⁴⁵ Jockey suomennettiin ”ratsumieheksi”. Hml 29.3.1866. Ks. myös Hbl 20., 21. ja 22.6.1865. Kohta kerrottiin Derbyn lordin pokaaleista, joita hän, hänen isänsä ja isoisänsä olivat kilpajuoksuissaan voittaneet. ÅU 25.7.1867.

päästy, että yleisö aivan helposti taisi seurata juoksiain kulkua ja arvata sen pikaisuutta; oli muka myös hevosystävään toimesta yleisölle jaettu listoja, joissa juoksiat olivat järjestyksessä luetteluna.¹⁴⁶

Hämeen hevosmiehet suhtautuivat suurajoihinsa kiintymyksellä ja ammattitaitoaan tarkistaen. Kun hevosyhdistykselle esiteltiin alkuvuodesta 1868 uudet säännöt, pykälän kahdeksan alta oli luettavissa seuraava virke: ”Kohta kunkin kilpa-ajon edellä kokoontuu toimikunta päättämään kilpa-ajon likemmistä seikoista, valitsee kilpa tuomaria [...] sekä järjestysmiehiä, joiden toimi on kokeita tehtäissä ylläpitää järjestystä ja kuntoa.”

Neljännet ajot toteutettiin taas maaliskuussa, ja jälleen suosiollisen sään vallitessa. ”Kauhiat myrskyt ja lumet vaan tulevat joka päivä”, uutisoitiin vielä muutama aamu ennen juoksuja. Näiden kamppailujen suhteen riittää, kun kerron, että Heinolan pitäjämästä saapuneen Ernst Fabritiuksen tamma ravasi ensimmäisen palkinnon arvoisesti, ja että vetokilvan voittanut ori hankki rahaa myös juoksurina.¹⁴⁷ Koitoksen jälkeen hevosystävät pitivät kokouksen, jossa toimikunnan eli nykytermein johtokunnan puheenjohtajaksi asetui Hämeen läänin kuvernööri. Valtionmarkat olivat tietysti jo aikaisemmin kulkeneet hänen kansliansa kautta.

Hämäläinen otti palstoilleen ajokannanoton samana päivänä, jona tiedotti hevosyhdistyksen tilaisuudesta. Mielipidekirjoittaja ehdotti ensinnäkin ”kourakaupan” eli rahastuksen lopettamista niiden hevosten osalta, jotka olivat koeajon läpäisseet. Tämän perusteella järjestysmiehet olisivat rajoittaneet harjoittelumahdollisuuksia raviareenalla. Toimen aihe ei ollut uusi; se koski kilpailtavaa matkaa. Etäisyys voitaisiin pidentää yhtä kyytiä ajettavaan kolmeen tai neljään virstaan, sillä

sitten vasta tultaisiin näkemään hevosen kestäväisyys ja rinnan väljyys, joka kukatiesi on siitos hevosillen paremmin tarpeen, kuin kovalla kurilla saatu äkkinäisyys lähdössä, jolla he sitten voittavat hitaamman ja pidemmällen kestävä hevosen.

¹⁴⁶ Hml 14.3.1867.

¹⁴⁷ Hml 5. ja 12.3.1868. Säännöistä, ks. Hml 13.2.1868.

Sille sivulle mahtui kolmaskin ruumiinharjoituksia koskeva tiedonanto. Jyväskylän seminaarin voimistelunopettaja K. G. Göösin *Voimistelun harjoitus-oppi* oli painettu Hämeenlinnassa ja ostettavissa 1 markan ja 75 pennin hinnalla. Göösin teos keskittyi ihmisruumiin rasittamiseen, ja koska ajureille suunnattuja opaskirjoja ei ollut suomen kielellä ilmestynyt, tässä suhteessa kaksijalkaisten ruumiinkulttuurien suosijat ehdivät asialle ensin. Mutta ravia hevoset olivat ”taivuttaneet” vuosia sitten, kuten Kallaveden kilpa-ajoissa 1851. Göös ohjasi nyt juoksu liikkeen ”taivuttamiseen” sisätiloissa ja ihmisten toimesta.¹⁴⁸

Tasan vuoden kuluttua – Hämeenlinnan seuraavien ajojen aattona – Hämmäläinen julkaisi Mustialan eläinlääkinnän opettajan tekstin. Johan Alarik Wegelius oli Tukholmassa tutkintonsa suorittanut 49-vuotias lääkäri, joka oli noutanut alan tietämystä Tanskasta, Saksasta ja Sveitsistäkin, opettanut ratsastusta Helsingissä, ja muuttanut Mustialaan 1853. Otsikko lupasi katsausta Suomen kaikkiin kilpajuoksuihin 1862–68. Wegelius oli jäljittänyt informaatiota sekä sanomalehdistä että omilla kyselyillään, ja Hämeen läänin hevosseura laittoi jutusta teettämänsä eripainoksen myyntiin.

Tutkimustulokset Wegelius esitti taulukkona, joka huomioi radan pituuden, palkintojen laadun, kilpailun luonteen ja saavutetut sekunnit. Valtionravien ohella hän oli paikallistanut yhdeksät yksityiset kisat, alkaen Viipurista 1862, jolloin hevosia oli juoksettu kesällä. Mutta esimerkiksi maaliskuulle 1866 oli merkitty Hämeenlinnan lisäksi vain Paimion ravit. Turussa ja Porissa nähdyt ajot, joihin edellä viittasin, Wegeliukselta puuttuvat. Raviurheilun tapahtumahistoriasta kiinnostuneilla kirjoittajiilla on siis yhä askaroimista.

Hämeenlinnan kisa oli varhaisen ajokalenterin huipentuma. Aikalaiskatsannossa se oli vuoden odotetuin juoksujuhla ja Hämeenlinna tultiin tuntemaan ”yleisten kilpa-ajojen kehtona”, joskin Dagblad niputti 1868 yhteen Turun, Kuopion, Hämeenlinnan ja Sortavalan kiistat, jotka muodostivat ”meidän derbypäivämme”.

Kuopioon ja Sortavalaan saatiin mainitusta talvesta lukien valtionrahoja. Savoan annettiin heti 2 000 markkaa, saman verran kuin Hämeeseen, mutta Karjalaan aluksi 600 markkaa. Sortavalan jääradan sanotaan olleen virstan pituinen ja ”hyvin omalaatuinen ellipsi”. Tämä

¹⁴⁸ Hml 19.3.1868; Göös 1868, 31.

kaupunki olikin näinä vuosina Karjalan ravikeskus; Suomen ja Venäjän välinen hevoskauppa kulki perinteisesti sen kautta. Helmikuun 1868 ajoihin osallistui Sortavalassa 15 ravuria, rata juostiin neljään otteeseen, ja suurimman palkinnon kooksi oli määräytynyt 274,50 markkaa.¹⁴⁹ (Sortavalan ajoja pyöritti Hevoisystävät Karjalassa; Kuopioon perustettiin yhdistys vasta 1873.)

Wegeliuksen taulukosta on vielä todettavissa kilpakäytäntöjen kirjaus, mihin hän itsekin kiinnitti huomiota. Kuopiossa oli puolen virstan, muualla yhden tai kahden virstan rata. Kokonaismatkat vaihtelivat yhdestä virstasta Sortavalan neljään virstaan. Eläinlääkäri ehdottikin, että ”tarkempaa vertausta varten kilpa-ajoin kesken, kaikkialla yhtä pitkä rata pidettäisiin”. Hänen suosituksensa oli 7 200 jalkaa eli kaksi virstaa. Hevosyhdistysten sopisi vaihtaa keskenään tietojakin, ennen muuta kilpailusääntöjen suhteen – mistä aikeesta Dagblad oli edellisellä vuonna kertonut.

Kallaveden 1850-luvun raveissa nopeutta jo mitattiin jalkoina sekunnissa. Niin tehtiin myös Wegeliuksen jutussa, sillä juoksumatkojen eriparisuus oli voitettavissa matemaattisella toimenpiteellä. Muutoin oli ajan vangitsemiseen tarjolla näin kehittyneitä konsteja:

Helpottamaan vaarin ottamisia kilpa-ajoissa ovat sekuntimittarit, jotka silmänräpäyksessä voidaan panna käymiseen ja pysähtää, varsin mukavat. Semmoisia tekee uurimaakari H. T. Mansner Forssassa 32 markalla ja taidetaan tilata joko suoraan häneltä taikka allekirjoitetun kautta.¹⁵⁰

Kelloja naksauteltiin Hämeenlinnan edustalla viidettä kertaa joitakin päiviä Wegeliuksen artikkelin ilmestymisen jälkeen. Aikaisemmin pal-

¹⁴⁹ HD 6.3.1868. ”Nyt alkaa hätä ja ahdistus todenperästä astua meidän silmäimme eteen”, kirjoitettiin Kuopiossa. Tapio 22.2.1868. Koska juoksureista moni oli ”herrain syötiläitä”, palkinnonsaajien toivottiin tyytyvän hevostensa ”hyvään maineeseen”. Yksi heistä lahjoittikin viidenneksen palkinnostaan (50 mk) vähäosaisille ja toinen ”sitoutui vuorokauden elättämään kaikki Pielaveden köyhät ja apua tarvitsevaiset”. Sama 7. ja 14.3.1868. Kehdosta, ks. NP 14.3.1886; Fabritius (toim.) 1887, 64.

¹⁵⁰ Hml 4.3.1869. Ks. myös Wegelius 1878, III. Dagbladin juttu ilmestyi 16.3.1868. Wegeliuksesta, ks. Maamies 1879, 65–68.

Keskimääräinen nopeus muoressa kun rata on ollut 2 wirstan pituinen.																							
	1864.		1865.		1866.		1867.		1868.		1869.		1870.		1871.		1872.		1873.		1874.		
	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	m.	sek.	
Jalkaa sekunnissa edellä seisovasta keskimääräisestä nopeudesta . . .	4	21	4	20	4	25	4	13½	4	25½	4	27¼	4	31	4	17½	4	20	4	19	4	25	
	jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.		jalkaa.
	27,586		27,692		27,169		28,402		27,118		26,891		26,568		27,961		27,692		27,799		27,169		27,169

Wegelius 1878. – Kansalliskirjasto.

kitut juoksijat eivät tulisi rahoja jaettaessa kyseeseen, ”jahka ne ei ole entisestensä parantuneet”, ja isoimman rahasumman ansaitsijan oli ravaattava virsta ”korkeintaan kahtena minutina”. Muussa tapauksessa tuomarit jakaisivat voittajalle kuuluvat markat tahtonsa mukaan.¹⁵¹

Koko kaupunki oli jälleen ”hyörinyt hevoskilpauksien hommassa”, tarinoi Hämmäläinen ajojen päätyttyä. Nopeimmalle ravurille otettiin 3 minuutin ja 58 sekunnin tulos, mutta oriitten ensimmäistä palkintoa ei myönnetty, ja saman ajan juosseiden tammojen paremmuusjärjestys arvottiin. Ernst Fabritius pääsi rahoille sekä oriin että tamman kyydisä, ja moni hevosmies maksoi ratarahan testatakseen eläimensä nopeuden, vaikka palkinnosta ei ollut toivoa. Vaasalaisen ajajan ruuna kiisi virstat 4 minuutissa ja 3 sekunnissa, ”joka hänelle tulee olemaan hyvänä todistuksena”. (Ruunille ei palkintoja varattu.) ”Ei pienintäkään kunnottomuutta voitu havaita koko tässä tilaisuudessa”, vakuutti Hämmäläinen.¹⁵²

Lehden kiitokset kohdistuivat juoksijain kuntoisuuden sijasta yleisön sopuisaan tai käytännössä raittiiseen liikehdintään.

Kaikki kilpa-ajajat eivät olleet raittiusaatteen miehiä, ja juoksurit varmasti saivat ryypystä osuutensa. Alkoholi oli yleisin piristysaine 1800-luvun urheiluiissa. Toisiakin keinoja vauhdin lisäämiseen oli: ”Oman hevosensa saa virkuksi ja joutuisaksi kilpa-ajossa siten, että koetusajossa pitää silmällä, mikä hevonen on virkuin ja joutuisin, ja ottaa sen hevosen längistä hikeä ja pyyhkii sitä leipäpalaseen ja syöttää sen leivän omalle hevoselle. Sitten se tulee virkuksi ja joutuisaksi, ja se hevonen hidastuu, jonka längistä hikeä otti.”

Hevosten asetussanoja on tallennettu ympäri maata, hyviä ja pahoja loitsuja. Niihin liittyi tiettyjä rituaaleja: ”Jos kiertää hevosen kolmesti kolmella itävällä ohranjyvällä sekä kullakin jyvällä pyyhkäisee kolmesti hevosta oikealta puolen päästä häntään asti pitkin sivua, panee jyvät sen jälkeen tumppiinsa ja näillä tumpeilla ajaa hevosta, niin kilpa-ajoissa aina pääsee kilpailijan edelle. Pyyhkimisen pitää tapahtua niin, ettei toinen kilpa-ajaja näe.”

Hevosmiesten taikauskoisuudesta kielii myös 1880-luvun episodi Mikkelistä. Muuan ajaja oli nähnyt kilpailua edeltäneenä yönä ennen, jossa vastustajan rinta ”kohoili kopeudesta”, ja kun sana alkoi

¹⁵¹ Hml 14.1. ja 4.3.1869.

¹⁵² Hml 11.3.1869.

aamun tunteina kiertää, ajajien parissa levisi yleinen masennus. Alakulo tarttui näköjään hevosiinkin ja ”päivän kohtalo oli määrätty”.¹⁵³

Hämeenlinnan kaukaisin ajohistoria voidaan nyt viedä päätökseen vilkaisemalla maaliskuun 1870 juoksuja. Kilpaväylä oli virstan pituinen suorakaide, paitsi että päädyt olivat puoliympyröitä, kuten Dagblad kuvaili. Soikio oli pysyvästi syrjäyttänyt hevosenkengän. Perinteinen ravijuna höyrysi juhlakaupunkiin, ja koska ”tämä suomalainen urheilu [*sport*] näyttää vuosi vuodelta saavuttavan suurempaa suosiota yleisön taholta, on myös luultavaa, että monet täällä [Helsingissä] asuvat henkilöt tulevat olemaan halukkaita hyötymään helpommista kulkuyhteyksistä tähän tilaisuuteen, nähdäkseen meidän syystäkin kuuluisien suomalaisten ravureiden kilpailun”.

Niin kirjoitettiin Dagbladissa, jonka mukaan kaksijalkaisilla oli ensimmäisen kerran mahdollisuus suorittaa pääsymaksu. ”Vox populi oli esteen avulla erotettu – maksavista katselijoista, jotka sitäpaitsi hyötyivät kohotetuista istumapaikoista.” Infrastruktuuri oli epäilemättä kehittänyt, joskin maksullisia istumasijoja taisi olla jäällä jo 1865.

Paikallisessa aviisissa pyydettiin ”juoksukilvasta pidettämään poissa koirat, jotka siinä tekevät suurta häiriötä”, mutta kiihkeimmin kansaa puhutti tulostason notkahdus. Minkä tähden eläinten nopeus ei edistynyt toivotulla tavalla? Täydellistä vastausta pulmaan ei ollut, kuten helsinkiläislehden kirjoittaja myönsi. Yhden teorian mukaan ajoja ei pitäisi järjestää joka talvi. Uudelle ravuripolvelle tulisi antaa aikaa varttua: ”Ne jotka olivat tätä mieltä, löysivät tukea ainakin historiasta. Olympisiä leikkejä vietettiin joka neljäs vuosi, luultavasti jostakin samankaltaisesta syystä.” Mutta myös laihojen vuosien epäiltiin vaikuttaneen sekuntitaantumaan. Ja sitten oli niitäkin, jotka arvelivat hevosenlihan nauttimisen saaneen rangaistuksen.

Mutta vielä pahempaa oli, että jotkut katsoivat koko kilpailuinstituution harhautuneen tavoitteestaan, siksi että runsas harjoitus [*dressuren*], jonka valtaan varsinkin maalaiset palkinnon toivossa joutuvat, heikentää hevosta ja tekee sen sopimattomaksi siitoseläimeksi ilman että se tapa edes tällä hetkellä tuottaisi hyviä juoksijoita.

¹⁵³ Fabritius (toim.) 1887, 58. Taioista, ks. Suomen kansan [...] 1933, 1175–1176; Suomen kansan [...] 1935, 706–708.

Dagbladin mielestä tällä näkemyksellä oli eniten todistusvoimaa: rahvas käsitteli hevosiain ra'asti. Virallisten kilpailujen kauteen oli näin ajatellen siirrytty liian aikaisin. Hämeenlinnassa ei jaettu talvella 1870 ensimmäistä palkintoa juoksijoille eikä vetäjille. Tulevaisuus näyttäisi, mikä jalostustapa oli tuloksellisin, ja sitä odotellessa kirjoittaja kiitteli järjestäjien ”isänmaan rakkautta ja hyvää tahtoa”. Kaikkien niiden, jotka ovat ”maamme edistyksen ystäviä tässä tai tuossa asiassa, täytyy myös kiinnostua sen laatusesta edityksestä, joka tapahtuu hevosen kanssa”.

Periaatteellista ravikritiikkiä oli lausuttu 1850-luvun Kuopiossakin, mutta siihen arvosteluun ei sikäläinen kilpailuvillitys kaatunut. Hevosjuoksut asettuvat yhtä hyvin urheilulliseen kuin isänmaalliseen kontekstiin. Sitä tarkoitti Dagbladin reportteri, ja siinä suhteessa varhaiset ajot ennakoivat 1870-luvulla yleistyneitä kansanjuhlia, rahvaan ja säätyläisten yhteisiä kesähuveja. Jyväskylässä ilmestyneen Keski-Suomen pakinoitsijakin muistutti, kuinka ”kouluja perustetaan, kilpa-ajaja pidetään, sanomalehtiä tilataan ja luetaan”, millä litanialla hän havainnollisti maassamme otettuja edistysaskeleita.¹⁵⁴

Kansanjuhlien hyökyä aavisteltiin Iitin kirkonkylässä 1870 käytyjen ajojen jälkeen. ”Kaikkina aikoina ovat Suomen hevoset olleet syystä kuuluisat”, Uuden Suomettaren kirjeenvaihtaja taustoitti. Hevoskasvatuksen parhaaksi keinoksi hän näki juuri ravit, joissa nopeimmat yksilöt myydään pois ”ja jäljemmäksi jääneitä koetellaan tulevaksi kerraksi vielä paremmin syöttää ja taitavammin opettaa, että ehkä hekin vuorostaan voiton saisivat”.

Paitsi sitä ovat nämät kilpa-ajot myöskin kansanjuhline hyvin terveelliset meidän maassa, missä sellaisia tilaisuuksia tuskin yhtään löytyy. Ihmisellä pitää välistä olla päivät, jolloin hän tavalliset askarensa unohtaa ja jotakin yhteistä asiaa miettii.

Hallitus tuki yleisiä kilpailuja, joita täydensivät paikalliset ajot, kuten Iitin ravit. ”Se todisti että kansalaiset itsekin ovat ruvenneet innokkaammin tätä asiaa harrastamaan. Ja ainoastaan niillä asioilla on vakava tulevaisuus, joita kansa näin omin voimin ottaa ajaaksensa.” Iitissä oli virstan rata vedetty Kymin jälle, jota hevoset ”kippasivat” vuorotel-

¹⁵⁴ HD 15., 18. ja 21.3.1870; Hml 17.3.1870; KS 28.1.1886.

len. ”Ajon aikana ei kuulunut muuta kuin joskus ajajan kehoitushuutoja. Mutta kun matka oli suoritettu, silloin kajahti ensin kilpatuomarein asemalta ilmoitus kuinka kiiruinen juoksu oli ollut ja levisi sitten kaikellisilla muistutuksilla varustettuna, miehestä mieheen koko katsojajoukkoa myöten.”

Tuloksia kirjattiin puolen sekunnin tarkkuudella, ja vähiten aikaa kulutti Ernst Fabritiuksen kuusivuotias ori. Heinolan pitäjän Herransaassa asunut Fabritius oli valtionajoissa jo kunnostautunut hevosmies, joka sittemmin tunnusti, että ravureiden niukan tarjonnan vuoksi ensimmäisinä ajovuosina palkittiin ”monia heikkoja, kelpaamatonta juoksijaa”. Hänen hevosiinsa havainto ei soveltunut. Iitin kisan jälkeen kokoonnuttiin päivällisille, ”missä samppanjalla juotiin Innon ja hänen opettajansa malja”, joka olikin sillä kertaa ainut palkinto. (Samppanja oli Englannin laukkausheilun vientituote.) Into oli juossut virs-tan 1 minuutissa ja 56 sekunnissa, ja tehnyt sen siitä huolimatta, että ilmat eivät hurjastelua suosineet. Räntää oli sadellut aamulla ja radalle noussut vesi oli ”suureksi esteeksi kululle”.

Lakkaamaton hurraaminen tervehti oivaa voittajaa. Riemulla kerrottiin, että paras juoksija, niistä jotka julkisissa kilvoitelluissa ovat voiton saaneet, kuitenkin oli *3 sekuntia kauemmin* viipynyt. Ja aika koreasti Into vielä päällisiksi juoksikin juoksu-ansa; eipä kertaakaan yrittänyt neliseen. [...] Ajanmääräysten tarkkuudesta on täytenä takauksena se, että tuomarein asemalla kolmea sekuntikelloa katsottiin.

Maalaisajojen systemaattinen kartoitus olisi oma hankkeensa, jonka siirrän muihin yhteyksiin. Iittiläinen innostus taisi kuitenkin kivuta lähelle Epsomin kisan tunnetasoa. Jälkimmäisessä kylässä juhliittiin joka kevät Derbyn voittajaa, kymmenien tuhansien katseiden alla, ja suomeksi 1850-luvulla käännetyn selostuksen mukaan ”koko ilma kaikkui äänestä *Emilius for ever* (Emilius ijäti)!”¹⁵⁵

¹⁵⁵ ST 29.5.1855. Iitistä, ks. US 20.1.1870. Heikoista hevosista, ks. Fabritius 1898, 240. Ravijuhlien ennakoinnista, ks. FAT 5.3.1862. Ajopaikkakuntien listasta, ks. Fabritius 1885b, 74–75. – Ernst Fabritiuksella oli tutkinto Leipzigin konservatoriosta, ja hänet tunnettiin viulistina vuoteen 1864 asti. Lappalainen 2003. Muusikonurasta luopuessaan hän oli 21-vuotias.

Iitin juoksu ei ollut edes huomattavin näiden vuosien yksityinen kilpa-ajo, mutta siihen lopetan hevosurheilun kaukaisimman tapahtumahistorian. Hämeenlinnan, Kuopion ja Sortavalan ravit viettelivät alan miehiä ja naisekin maakunnasta toiseen, sekunteja jännitettiin ja voittajille hurrattiin kirkonkylä myöten. Sitä kaikkea tuli Ernst Fabritius valvomaan valtion asettamana tarkastajana ja ajotilastojen laatijana. Hänen pikkuveljensä Ludvig Fabritiuksen kirjallinen tuotanto on vieläkin ratkaisevammin keventänyt omaa työtäni, joka jatkuu syventävillä merkinnöillä kahdelta seuraavalta vuosikymmeneltä.

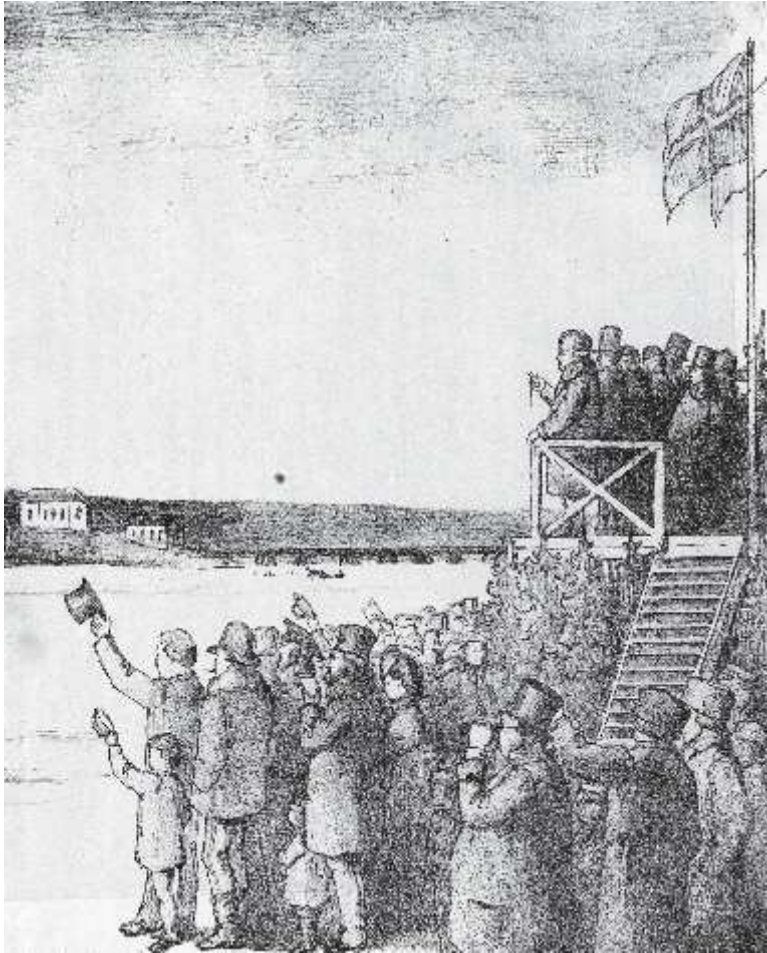
Silloin voitiin tutustua kaksijalkaistenkin kisoihin. Kilpa-ajojen kannatusta eivät uudet tulokkaat ainakaan 1870-luvulla uhmanneet, sillä vakaa tulevaisuus oli vain sellaisilla koitoksilla, joita rahvas ”omin voimin ottaa ajaaksensa”, Suomettaren analyysiin yhtyäkseni.

KIITOKSISTA KRITIIKKIIN

Käsillä olevan luvun avannut kuva on maaliskuun 1873 ajoista Vikmaninlahdella. Kilpailu käytiin torstaina, ja sen päivän Hämäläinen lupasi lähempää informaatiota lisälehdessä, jota jaettaisiin kirjakaupassa ilta-kuudesta alkaen, ja maaseudullekin raviuutisia lähtisi pikimmiten. Myös kuopiolaisen lehden erikoisnumero menisi ”kuin kuumille kiville”.¹⁵⁶ Tiedossani ei ole, että sanomalehdet olisivat painaneet edes 1880-luvun hiihdoista ekstranumeroita, ja mitä sen vuosisadan ihmisjuoksoihin tulee, he saivat olla tyytyväisiä yhdelle palstalle mahtuviin mainintoihin.

Suomen Kuvalehden julkaisemasta piirroksesta nähdään ohessa ”palkintomäärääjien” lava, jollainen oli ollut käytössä valtionajojen perustamisesta asti. Kuvaan liittyvä teksti kehotti vaalimaan ”Suomen juoksurien hyvää mainetta”, joka johdettiin 1600-luvun ratsastavaan armeijaan, hakkapeliittoihin; silloin nimittäin ”koko Keski-Eurooppa tiesi arvossa pitää meidän pieniä, vaan vahvoja konkareitamme”. Sittemmin suomalaisia hevosia oli viety Ruotsin ja Saksan sijaan Venäjälle, mutta eläinten alkuperää ei sen maan kieli kunnioittanut. ”Minä

¹⁵⁶ Hml 6.3.1873; Savo 17.1.1889. Ks. myös Oulun Lehti 18.3.1885; NP 20.2.1886.

Suomen Kuvalehti 7/1873.

olen itselleni *Schwetkan* (Ruotsikon muka) ostanut! sanoo rikas Venäläinen, kun se oikein tahtoo kehua.” Kotimaan kilpa-ajot olivat joka tapauksessa tulleet ”oikein kansallisjuhliksi”, Kuvalehden kirjoittaja vahvisti.¹⁵⁷

¹⁵⁷ SK 1873, 76. Palkintomääräjästä, ks. US 26.3.1878.

Juhlien keskeisillä hahmoilla ei ollut vielääkään laajalti tunnettuja erisnimiä. Hämeenlinnassa 1873 teki suurimman tienestin ”talollinen Jaakkola Längelmäeltä, jonka ori juoksi 2 virstaa 4 m. 11 sekunnissa”. Ludvig Fabritiuksen tilastollisen tutkielman selailu osoittaa, että valtionajoissa palkittujen ravureiden nimeäminen yleistyi 1870-luvun lopulla, ja että viimeisen kerran palkintorahoja meni nimettömän hevosen haltijalle 1883. Niihin aikoihin omistajat velvoitettiin ilmoittamaan suojateistaan iän ja värin kaltaisten seikkojen kanssa nimikin. (Englannissa kilpahevosten nimet vakiintuivat 1800-luvun alussa.)

Jos sitten palkintoja ei voitu myöntää yhdellekään juoksijalle, kuten Oulussa tapahtui 1872 toisena vuonna peräkkäin, syynä ”lienee osaksi ollut hevosten harjaumattomuus ajorataan ja isoon katsojajoukkoon”. Eläimetkin reunustivat ja osittain peittivät rataa. Esimerkiksi Porissa ”jotkut hurjapäät työntyivät, järjestyksen valvojista huolimatta, radalle hevosineen, näyttääksেন সিতেন গুলিসৌলৈ নোৱেতাৱাৰা গল্লেখিতসৈ”. Satakuntalainen ravireportteri noteerasi myös hevosten ”edessä ja sivuilla juoksevat ja rähisevät koira-parvet”, joiden tähden moni kilpailija eteni arastellen tai rikkoi ravinsa.¹⁵⁸

Puhtaasti juossut ravuri ansaitsi tuomaristolta kiittävän lausunnon ja toisinaan ylimääräisen palkinnon. Joillekin juoksijahevosille – ei siis hevosjuoksijoille – ravi soveltui näköjään luonnostaan, sillä lehdessäkin mainittiin eläin, jota ei ”millään tavalla saa nelistä ottamaan, jota on koetettu oikein vedon perästä”.¹⁵⁹

Talvella 1874 Viipurissa omaksuttiin katselijoita palvellut aikalaite, minkä lisäksi rata oli ”varattu tarpeellisilla vartijoilla ja suojeluslaitoksella”. Yleisön sanottiin tarkkaavaisesti tutkineen ”jokaisen juoksijan omituista hyvyistä”. Siinä toimessa auttoi palkintotuomareiden lavalle nostettu ”tiima-kello, joka jo etäällekin näytti minuutti- ja sekunti-määrät, jotta syrjäinenkin tarkastaja saattoi selvästi huomata missä ajassa ku-

¹⁵⁸ Jaakkolasta, ks. US 10.3.1873. Velvoituksesta, ks. Fabritius (toim.) 1886, 122. Vrt. sama (toim.) 1884, 24–25. Ks. myös Kalske 2005, 53, 116. Englannista, ks. Vamplew – Kay 2005, 202–203. Oulusta, ks. SVL 9.3.1872. Porista, ks. Satakunta 11.3.1876.

¹⁵⁹ Karjalatar 22.12.1876. Ks. myös Fabritius (toim.) 1885, 102. Kiitoksista ja palkinnosta, ks. US 29.1.1877; KS 17.2.1877. Juoksuhevosista, ks. Lönnrot 1874, 387.

kin juoksija joutui kaksi kertaa radan ympäri”. Kaiken tämän ohella jokainen numerosarja kuulutettiin erikseen. (Yleisönsuosioon vedoten kaupunkiin vaadittiin valtionpalkintoja.) Helsingissä juostiin valtion rahoista ensimmäisen kerran 1875, ja sekuntiseuranta oli välittömästi järjestetty moderniin malliin: ”Juoksu alkoi parven kohdalta, jonka vastapäätä oli suuri sekunti-kello, ja aina kun minuuti oli kulunut, soitettiin.”

Myös lähtömerkki annettiin soittokellolla. Sen kolmannella lyönillä oli lupa ottaa ensimmäinen askel, mutta Viipurissa 1878 muuan ori viivytteli sekunnin verran, ja kun ajanotto-laite osoittautui vialliseksi, yhteensattumat maksoivat ajurille 150 markkaa. ”Kun hän saapui maaliin, oli sekuntiviisari juuri jättänyt 6:20 viivan ja heilahti sen tähden tämän puutteellisen mekanismin vuoksi seuraavaan täyteen sekuntiviivaan (melko suuri vika sekundometrissä, jonka täytyy palvella ohjeena virallisessa ravikilpailussa, jossa jaetaan valtionpalkintoja!).” Näin todisti paikalla ollut Ludvig Fabritius, ja täsmänsi mainitun rahasumman olleen ensimmäisen ja toisen palkinnon välinen erotus. Viisari ei siis pysähtynyt murto-osien kohdalla, joten ajaksi tuli 6 minuuttia ja 21 sekuntia, kun tosiasiallinen tulos oli toista sekuntia parempi.¹⁶⁰

Valtionajojen järjestelmää tarkistettiin kahteen otteeseen 1870-luvulla. Vasta tällöin voidaan ”yleisten kilpa-ajojen” sanoa alkaneen, kuten Mustialan opiston J. A. Wegelius huomautti. Varhaisia juoksujensaatti oli pyydettyä tukenut, mutta kilpailut olivat olleet paikallisten yhdistysten vastuulla. Ludvig Fabritiuksen periodisoinnissa ”esihistoriallinen” aika päättyy puolestaan 1862, minkä jälkeiset ”lapsuusvuodet” ulottuvat ajosesonkiin 1874.

Keisarillisilla ilmoituksilla luvattiin talvesta 1871 lukien palkintorahat kahdeksitoista vuodeksi, jokaiselle kaudelle yhteensä 15 000 markkaa, ja kuuden paikkakunnan ajoille julkistettiin yhdenmukaiset säännöt. Oriiden sarjan isoin palkinto (500 markkaa) olisi kaksinkertainen tammoihin nähden, mutta sääntöjä hiottaisiin ajojakson 1871–74 kokemusten varassa. – Valtion kasvanut kiinnostus juontui suurelta

¹⁶⁰ US 6.2.1874 ja 1.3.1875; Fabritius 1882b, 41–42. Jatkosarjana ensin ilmestynyt *Maailman ympäri 80 päivässä* on relevantti teksti: ”Kellon minuuti-viisari kulki eteenpäin matemaattilisen tarkasti. Kukin pelari luki itseksensä jok'ainoan lerkkauksen.” SVL 28.11.1874.

osin katovuosista, jotka olivat johtaneet toisaalta hevosten joukkourmaan ja toisaalta massiiviseen myyntiin Venäjälle.¹⁶¹

Vetokilpailu poistui ohjelmasta 1874. Silloinen komitea antoi lausunnon, jonka mukaan valtionajoja jatkettiin yhdeksän talvea. Osanottajamäärät lähtivät nousuun ja asettuivat sadan juoksijan paremmalla puolelle, viimein yli kahteensataan kilpailijaan ravikautta kohti. Taakanvedon katsottiin vahingoittavan hevosta ”esiintuomatta sen todellista voimaa”, kun taas juoksua puollettiin, sillä ”ne hevoset, joilla on juoksijoilta vaaditut omaisuudet, hyvät keuhkot, lujat lihakset ja notkeus, ovat juuri meidän oloihimme parahiten sopivia”. Komitean kaksi jäsentä ilmaisi eriävän mielipiteensä; he olisivat sysänneet ajot yksityisille tahoille ja sijoittaneet valtionvaroja vetokamppailuihin.

Vuodesta 1875 valtionpalkinnot ratkottiin kolmen virstan juoksulla. ”Matka siis 3 virstaa = 10,800 jalkaa = 3,206,68 meteriä = 2 engl. peninkulmaa ynnä 43,2 jalkaa.”¹⁶²

Metrijärjestelmä otettiin Suomessa virallisesti käyttöön 1890-luvun alussa, tosin ei ravisportissa, jossa kolmen kilometrin matka omaksuttiin vasta 1907. Ihmisjuoksussa virstamitoista luovuttiin aikaisemmin, mikä epäsuhta selittyi hevostkansan konservatiivisuudella eli kiintymyksellä perinteiseen pituusyksikköön.

Kotimaisen juoksu-urheilun syntyä todisti muiden muassa Zachris Topelius. *Maamme kirjan* varhaisin painos ilmestyi 1875, ja sen sivuilla runoilija-professori antoi suomalaiselle hevoselle kauniin tunnustuksen: ”Kilpa-ajoissa, joissa matkat ovat lyhyet, se ei vedä vertoja uljaille Arabian, Englannin tahi Venäjän hevosille, mutta pitemmillä matkoilla sen ei tarvitse pelätä kilpailijoitaan. Sillä, kun se on hyvin hoidettu ja harjoitettu [*inkörd*], se osoittautuu usein erinomaiseksi juoksijaksi, ja mitä se menettää toisten kiivaan alkuvauhdin aikana, sen se ajan myötä voittaa takaisin kestäväällä juoksullaan”. Rekordivertailua Topelius harasti vielä parikymmentä vuotta myöhemmin, jolloin sitkeydestään

¹⁶¹ Wegelius 1878, III; Fabritius (toim.) 1884, 47–48. Ks. myös Porthan 1907, 352–353. Katovuosista, ks. Vilkkunen 1958, 89.

¹⁶² Fabritius (toim.) 1885, 185. Komiteasta, ks. SVL 9.6.1874. Osanottoluvuista, ks. Katilakoski 1980, 107–108.

tunnettu suomalaisjuoksuri oli näyttänyt ”tavatonta etevyyttä” nopeu- tensakin puolesta.¹⁶³

Helsingin ajot talvella 1875 toivat säännönmukaisen urheilun pää- kaupunkiin. Tätä juhlaa kannattaa siksi pysähtyä tarkastelemaan; niin teki Topeliuskin, ja suorittihan myös Suometar ansiokasta taustoitusta.

Tapahtuman aattona ilmestyneessä lehtijutussa myönnettiin, että kilpa-ajoista oli monen mielestä ”varsinaiselle taloudelle vähempää hyötyä, kuin muutamille hevois-miehille huvitusta ja voittoa”. Veto- kilpailun poistamista oli vastustettu, koska kysyntää oli muka vankois- ta kyntöhevosista, ja ”komeat juoksijat ovat pidettävät jonakuna ylöl- lis-tavarana, jota ei hallituksen pitäisi suosiman”. Anonyymin kirjoitta- jan mukaan Suomen oloihin vaadittiin monitaitoista hevosta. Juoksun tuli olla liukasta ja kuorman täytyi nousta mäen päälle:

Eikä se hevonen, joka on kova juoksija, koskaan ole huono ve- täjä, vaikka parhaimpia juoksijoita harvoin pannaan kovan kuorman eteen, koska ne ovat liian kalliit semmoiseen rasit- tavaan työhön. Että muuten kova juoksu kysyy yhtä paljon ja ehkä enemmänkin voimia kuin kova vetäminen, tarvinnee tus- kin muistuttaa, mutta suuri eroitus siinä kuitenkin on. Vetäessä on hevosen ruumiin-paino suuressa merkityksessä, niinikään li- hasten jänteveys, mutta hermojen vaikutusta ei siinä yhtä pal- jon kysytä, eikä keuhkojen voimistelu juuri ole suuri. [...]

Juoksu sitä vastaan etupäässä kysyy hermoisuutta ja tilavia keuhkoja, eikä se kuitenkaan käy päinsä ilman lihastenkaan vä- kevyyttä. Muuten ainoastaan se hevonen voi kovaa ravia laskea, jonka koko ruumiin-rakennus on kaikin puolin semmoinen kuin olla pitää. Englannissa ei hevosten nopeutta koeteta ra- vaamalla, vaan nelistämällä elikkä oikeammin täyttä lentoa las- kemalla. Sentähden onkin englantilaisen täysiverisen kilpajuok-

¹⁶³ ”Suurin tunnettu maailman rekordi on 1 min. 17 sek. 1 kilometriä kohti. Kor- kein Suomessa tähän asti saavutettu rekordi on 1 min. 42 sek. 1 kilometriä kohti. Mutta jälkimmäisessä on rata ollut kahta vertaa pidempi kuin edellisessä.” Topelius 1893, 82–83. Maamme kirjasta, ks. Topelius 1981, 100. Vrt. Ranta- nen 1997, 209–210.

su-hevosien ruumiin-muoto perin toinen kuin mitä meillä ra-
vaajalta vaaditaan; siinä on jotakin vinttikoiran-muotoista, jota
ei suomalainen voi ensinkään suosia. Kuinka juoksu kehittää
kaikkia hevosille tarpeellisia avuja, todistaa sekin, että Englan-
nissa pidetään juoksija-hevosta oivallisena parantajana kaikille
muille hevos-lajeille, joita siellä onkin suuri joukko eri tarkoi-
tuksia varten.

Kahteen kappaleeseen tiivistyi keskeisiä perusteluja, joilla juoksu-ur-
heilua näinä vuosina oikeutettiin. Vinttikoiraa muistuttavaa ravuria
vieroksuttiin jatkossakin ja rahvaanmiesten sanottiin suhtautuvan eng-
lantilaiseen laukkahevoseen ”täydellisenä epäsikiönä”. Mutta Suomes-
takin väitetyksi löytyi hevosmiehiä, joita kiinnosti vain ja ainoastaan
nopeus; ulkomuodoltaan juoksuri joutaisi olla ”mimmainen rotta hy-
vänsä”.¹⁶⁴

Pääkaupungin valtionajoihin saapuneet hevoset tarkastettiin helmi-
kuun viimeisenä torstaina, jolloin katselijamassat tungeksivat kaupp-
torilla. Kontrollin läpäisseet juoksijat siirtyivät Eteläsataman radalle, ja
”suuri ihmispaljous” saatteli heitä koeajoon, vaikka katseluhuvista ve-
loitettiin 50 penniä. Perjantain kilpailuja jännitti sitten ”ääretön ih-
misjoukko”. Näin kirjoitti Uusi Suometar, ja arveli samalla, että harva
helsinkiläinen oli tätä ennen ravureita nähnyt.

Rata oli sääntöjen mukaisesti ”virstan pituinen puikelo, jonka toi-
selle sivulle oli palkintotuomareita ja kutsuvieraita varten rakennettu
sievästi koristettu parvi, jolta oli helppo kilpailiain juoksua seurata”.
Siellä olivat myös penkkirivit maksavalle yleisölle; parhaista paikoista
pyydettiin kaksi markkaa. ”Mutta suurin ihmisjoukko tietysti katseli
kilpailua seisoalta, asettuen tuon pitkän puikelon ympäri.” Folkvännän
viittasi tuhansiin ihmisiin ja huomautti lippujen loppuneen kesken,
minkä vuoksi toistasataa henkeä lunasti istumapaikan ilman tositetta.
Satamassa talvehtineiden alusten kannet olivat katselijoiden kansoitta-
mat, samoin Ullanlinnan kukkulat.

”Suurella innolla ja uteliaisuudella seurasi yleisö kilpailiain juoksua,
ja kun tämä hyvin onnistui, kaikui raikkaita hurraahuutoja”, selosti

¹⁶⁴ Lehdestä, ks. US 26.2.1875. Vinttikoirasta, ks. Fabritius 1914, 130–131.
Epäsikiöstä, ks. Fabritius (toim.) 1888, 5. Rotasta, ks. SU 1899, 125.

Tidsbild.

IV.

(Dagen före kappkörningen.)

Laiha. – Jaaha, te siis aiotte osallistua kilpa-ajoihin?

Lihava. – Totta kai.

Laiha. – Ja aiotte ajaa itse?

Lihava. – Totta kai.

Laiha. – Jaaha, en tiennytkään että lastinvetäjille olisi mitään palkintoja.

Lihava. – Vaiti! Ettehän te ymmärrä, tehän ette ole mikään hevosties, kuten jaloistakin näkyy.

Kurre 5/1875.

Suometar. ”Tytöstä” tuli yleisön kiistaton suosikki jota tervehdittiin äänekkäällä kannustushuudoilla ja kättentaputuksilla”, havaitsi Hufvudstadsbladet.

Tytöstä puhuttiin Porvoon yhtiön tammuna. Siihen kaupunkiin oli hiljattain perustettu hevossikiöyhtiö, kuten Virallinen Lehti termin kirjoitti. ”Yhdistyksen tarkoitus on saada toimeen kelpo kotimainen hevosties, ostamalla paraimpia siittöeläimiä, mitä omasta maasta saa, ja kasvattaa niistä varsoja.” Eteläsataman nopeimmasta suorituksesta vastasi juuri Tyttö, joka kiersi rataa 5 minuutin ja 58 sekunnin edestä; oriitten puolella paras aika oli 14 sekuntia hitaampi. Kuuden minuutin

tin alitus tapahtui varoittamatta ja oli yllätys kokeneillekin hevosmiehille, jotka olivat pitäneet 6 minuutin ja 20 sekunnin tulosta mahdollisena vasta 1880-luvulla.

Voittoisa ori tunnettiin Jaakkona, ja myös hän oli porvoolaislaitoksen suojatti. Nimi oli annettu samoilla lumilla, kun edellinen omistaja, nimeltään Jaakkola, myi juoksurinsa jalostusyhtiölle. Tämä mies oli muuten ”talollinen Jaakkola”, jonka todettiin oriillaan voittaneen Hämeenlinnan ajot 1873. Sekuntirajojen tähden siellä oli jäänyt ensimmäinen palkinto myöntämättä, mutta Helsingissä päästiin jakamaan kaikki palkinnot, mitä ei ollut valtionajojen historiassa aikaisemmin koettu.¹⁶⁵

Jaakosta tuli varsinaisen juoksijadynastian kantaisä. Hevosmiesten juttujen mukaan hänessä olikin arabiverta, ja 1880-luvun valtionajoissa todella palkittiin juoksuri, jonka sukuun sanottiin johtavan ”puhdas-veriseen araabialaiseen Keisarillisesta tallista”. – Kun Rurik Pihkala julkaisi Jaakosta sukuselvityksen, hän muistutti astutustodistuksia edeltäneen ajan epäluotettavasta kirjanpidosta: monet omistajat oksastivat hevosensa mahtisukuun, ”siten lisätäkseen sen mainetta”.¹⁶⁶

Helsingin ajojen yhteydessä Uudenmaan hevosystävät keskustelivat englantilaisen ”puhdasta lajia olevan oriin” maahantuonnista. Päätös oli myönteinen, joskaan ei yksimielinen. Voittoisan kannan puolella oli esimerkiksi Ernst Fabritius, ja samoihin aikoihin pohdittiin laukkakilpailujen sopivuutta Suomeen – mutta ei ensimmäistä kertaa, kuten Ludvig Fabritius kirjoitti. Nuoremman Fabritiuksen mukaan suomalaisen hevosen vähättely oli alan ruotsalaisen asiantuntijan C. G. Wrangelin syytä. Wrangelin näkemysten nojalla maahan hankittiin jokunen norfolkinori, joiden jälkeläisiä palkittiin näyttelyissä, mutta juoksureiksi heistä ei ollut.¹⁶⁷

Kevätalvelta 1869 voidaan muistaa J. A. Wegeliuksen tilastollinen silmäys sen vuosikymmenen juoksuihin. Yhdeksän ajokautta myöhem-

¹⁶⁵ Hbl 24., 26. ja 27.2.1875; SVL 27.2.1875; US 1.3.1875; Folkvännen 3.3.1875. Hevosmiesten virhearviosta, ks. Biet 1884, 149.

¹⁶⁶ Pihkala 1919, 5. Arabiverestä, ks. Fabritius 1882b, 36–38; sama (toim.) 1886, 103–104. Vrt. Vilkuna 1958, 89.

¹⁶⁷ US 26.2.1875; Fabritius 1881d, 129; sama 1909, 325–326. Ks. myös Biet 1886, 72–73. Vrt. Maamies 1879, 59–60; Fabritius 1888. – Wrangel vaikutti laukkaurheilussakin. Martin 1946. Hänen käynnistään Turun hevostonäyttelyssä, ks. Kuopion Sanomat 19.1.1882.

min oli materiaalia kasautunut siinä määrin, että Wegelius julkaisi vastaavan tekstin kirjana, jonka täydellinen nimi oli *Tilastollisia tauluja kilpa-ajoista Suomessa vuosina 1862–1877*. Minkä tahansa muun urheilumuodon historia olisi vienyt sanomalehdestä korkeintaan jonkun palstan, ja ihmisjuoksuun olisi riittänyt toteava otsikko: Tilastollisia tauluja kaksijalkaisten kilpajuoksuista Suomessa ei ole laadittavissa.

Kohtuullisen pitkästä raviperinteestä huolimatta Wegelius joutui perustelemaan teoksensa olemassaolon. ”Nykyaikoina kun tilastolliset tiedot ovat iso-arvoisia, niin ehkä muutammat ilmoitukset maassamme valtion kustannuksella pidetyistä kilpa-ajoista auttaisivat selvittämään, josko nämät kilpailut ainoastaan ovat oikeutettuja eläin-rääkkäyksiä hevoshuujarien huviksi, tahi jos ne todellakin ovat tarkoituksen mukaisesti parantaneet hevoisrotuamme.” Koska rahoja jaettiin minimivaatimusten varassa, ajojen hyödyn todisti vuosittain myönnettyjen palkintojen jatkuva kasvu. Sitä tietä oli lisääntynyt kelvollisten siitoseläinten määrä. Kansan parissa oli edelleen noteerattu, että

hyvään hevosen ajamiseen tarvitaan vakaisuutta, kärsivällisyyttä ja taitoa, ja että hevonen vaurastuakseen nopeudessa ja voimassa, josta se korkeampaan arvoon nousee, siihen tarvitaan hyviä siitin-eläimiä, hyvä ruoka ja ruokko. Jos näitä seikkoja todellakin on ruvettu älyämään, niin ovat kilpa-ajomme tuottaneet hyvän hedelmän.

Kolmen virstan taipaleen Wegelius katsoi tulleen jäädäkseen. Nopeudet olivat kohentuneet kahden virstan vuosiin verrattuna, minkä lisäksi ”useista koetuksista on huomattu parasten hevosten kolmannella virstalla enentävän vauhtiansa, jota vastaan kehnommat ja vähemmin kestävämmät vähentävät”. Toisaalta juoksureiden tulostason oli havaittu heittelevän. Selittäviä tekijöitä olivat radan laatu, pakkasasteet, tuulen voimakkuus, ”hevosen valmistus ajoon, jos ajaja on keho tahi hyvä j. n. e.” Asiansa tueksi Wegelius järkeili ravureiden keskimääräiset vauhdit ja sommitteli laskelmistaan taulukon, jossa nopeus ilmaistiin jalkein sekunti.¹⁶⁸

¹⁶⁸ Wegelius 1878, III–VI, 36. Vrt. Maamies 1879, 5. Wegeliuksen työn jatkajista, ks. sama 91; Biet 1880, 229–248; Fabritius 1881d, 137–140; sama 1895.

Tilastotieteelliset vakuuttelut eivät vaientaneet sekuntiturheilun vastustajia. Tässäkin tapauksessa olisi mahdollista ohittaa kritiikki, jolla ei käytännössä ollut vaikutusta kilpailujärjestelmän laajenemiseen; mutta kuten Henning Eichberg on huomauttanut, modernin urheilun historiankirjoitus olisi epätäydellinen ilman urheilukritiikin historiaa. Miltei identtinen ajatus löytyy kotimaisen hiihtourheilun varhaisen kronikoitsijan, oululaisen H. W. Claudelinin tekstistä, ja Englannin 1800-luvun laukkaurheilun kääntöpuolta on vuorostaan esitellyt historioitsija Mike Huggins. Arvostelu oli siinäkin maassa äänekästä, pitkäjänteistä, ja yleensä ottaen tuloksetonta.¹⁶⁹

Kun Wegeliuksen teos ilmestyi vuoden 1878 alussa, Satakunnan maanviljelysseuran kokous hylkäsi kesällä hänen teesinsä. Kilpa-ajot todettiin ”mitä kauheimmaksi eläinräökkäykseksi”. Vähemmistöön jääneen näkemyksen mukaan rekiraveja ei tulisi kavahtaa, koska ainakin Itä-Suomen juoksijoita kohdeltiin ”mitä suurimmalla hellyydellä” ja niiden myynti Venäjälle tiesi maallemme tuloja. Rääkkäysargumentti vei kuitenkin voiton: Suomessa tarvittiin vauhdinpitäjien asemesta tuhteja työhevoseja.

Varsin elävästi kuvasi usea [puhujia], kuinka moni pelkästä voiton- ja kunnian-himosta pieksää hevostansa viikkokausia, kuu-kausia jopa puolen talvea, voidakseen kilpa-ajon tullessa näyttää kokoontuneelle yleisölle, että hänelläkin on hyvä hevonen.¹⁷⁰

Näitä kuvauksia julkaistiin muillakin foorumeilla, kautta maan ja toistuvasti. Edellisenä talvena olivat Jyväskylän hevosystävät jutelleet ”eläinsuojelusyhtiön” perustamisesta; kaavailuja oli käyty kilpa-ajojen yhteydessä, mutta niistä kertonut lehti uutisoi samalla sivulla keuruulaisisännän 100 markan eläinräökkäystuomion. Tämän juoksuri oli ”mennyt karkua pitkät matkat” eli rikkonut ravinsa, jolloin omistaja oli ”kääntänyt sen lumihankeen ja ajellut siinä edes takaisin kauan ai-

– Tulosten ilmoittaminen sekunteina (”kaksi virstaa 269 sekunnissa”) oli poikkeuksellista. US 19.2.1872.

¹⁶⁹ Claudelin 1939, 44–52; Eichberg 1973, 170; Huggins 2000, luku 8. Vrt. Kattilakoski 1980, 23; Vanha-Similä 2007, 128.

¹⁷⁰ Satakunta 13.7.1878.

kaa, piiskalla suomien elukkata selkään, niin että se, löylystä päästesään oli ollut aivan uuvuksissa”. – Helsingin Eläinsuojelus-yhdistys perustettiin 1874. Topelius valittiin sen puheenjohtajaksi, ja muissa kaupungeissa seurattiin kohta esimerkkiä, mutta valtakunnallisesti eläintensuojelijat järjestäytyivät vasta 1901. Ravureiden hyvinvointi ei ollut näiden yhdistysten keskeinen huolenaihe.

Oululaislehden kirjoittaja sanoi omistajienkin kärsivän ajovillityksestä. Juoksijahevoseet vaativat erityistä ravintoa; heitä ei sopinut käyttää raskaaseen työhön; ja jos harjoitus ei johtanut himoittuihin palkintoihin, tuloksena saattoi olla vararikko. Useille hevosmiehille oli ”sauva vain jäänyt käteen”. (Ajot tuomittiin myös elitistisenä harrasteena.) Tämäkin tarkkailija mainitsi tutustuneensa ravureiden valmennukseen, tai ”juoksemisen-opetustapaan”. Eläimiä hakattiin niin ”että veri korvan juuresta tihkuu”, minkä jälkeen ne ryhtyivät raviin ”pelon paljoudesta”.

Joensuussa kehoitettiin keskittymään ”kohtuulliseen juoksuun” ja katsottiin, että ajot olivat ”kokonaan kadottaneet yleishyödyllisen merkityksensä ja muodostuneet yksityiseksi affäri-toimeksi”. Jalostusaatteen edistämisen sijaan samat juoksurit haalivat palkintoja paikkakunnalta toiselle. Kuopiossa pidettiin niin ikään tosiasiana, että ”ankarat harjoitukset” eli ”ylelliset ponnistukset” voivat turmella hevosen. Kaikissa kilpa-ajoissa nähtiin venäläisiä ostajia, jotka veivät parhaat juoksijat mennessään, joten rodunjalostukseen suunnatut rahat eivät täyttäneet tarkoitustaan. Konkreettisin tulos kilpailuista oli se vahinko, jota ”säännötoin harjoitus” aiheutti. Kuopiolaiskriitikolla oli lopulta – ja poikkeuksellisesti – rakentavaakin sanottavaa. Juoksureiksi aiotut oriit ja tammot olisi tutkittava vuotta ennen ajoja, ja venäläisten varalle tulisi tehdä järjestelyjä, jotka varmistaisivat palkittujen hevosten pysymisen Suomessa.

Nekään siirrot eivät olisi estäneet vauhtiviruksen leviämistä jääraatojen ulkopuolelle. Kuopiossa oli säännöllistä ravitoimintaa takana toistakymmentä vuotta, kun sikäläinen lehti surkutteli ajotapojen rappeutumista kaupungissa. ”Poika-hulivilit ajavat useinkin kiljuin täyttä laukkaa ilman vähintäkään katsomatta mitä on edessä.” Näin kirjoitettiin hevosmiehen ajettua naisen yli kohtalokkain seurauksin, ”niin että veri päästä tulvasi hangelle”. Satiirijulkaisu Kurre kehitti vuorostaan kysymyksen, johon sporttimiehet eivät koskaan kyenneet kunnolla

Hästkomitén

Valtion asettama "hevoskomitea" kokoontuu. Spets 26/1882.

vastaamaan: minkä tähden Viipurissa kykynsä osoittanut juoksija täytyi tuoda Helsinkiin asti soikiota ravaamaan? Kirjoittaja ehdotti motiiviksi omistajan lompakkoa.¹⁷¹

"Vaan mitä sanomme ja ajattelemme noista niinkutsutuista 'hevosystävään seuroista?'" Tämän haasteen esitti Hämmäläinen, siis hämeenlinnalaislehti, ja muotoili vastauksen yksin tein: "Eiköhän niitä pikemmin sopisi nimittää hevosvihaajain seuroiksi?" Raviväki ei kulkenut markkinoilla hevosräökkäystä estämässä – päinvastoin, sillä Tampereen kilpa-ajoissa oli ollut palkintona kaksi "riisin rikkomaa, kampura-jal-

¹⁷¹ KS 24.2.1877; Kaiku 24.5.1879; Karjalatar 14.4.1882; Tapio 23.2.1878 ja 26.2.1879; Kurre 4/1878, 1–2. Eläinsuojelusta, ks. Nieminen 2001, luku I. Elitismistä, ks. Sporten 1881, 2. – Joensuun seudun hevoseuran synty on talioitu tunnollisesti. Piirteitä [...] 1923, 13–18, 44–46, 80–81.

kaista” yksilöä. Hevosyhdistykset olivat kasvattaneet oman säätynsä, rahan ja kunnian perässä kilpailuja kiertävän ihmistyyppin, lehti päätteli.

Se on se seura, joka, niin pian kuin Luoja antaa sataa lunta maahan, panee ruoskan jokaisen hevos-huijarin käteen. Sillä kilpajossa tosin ei ruoskita hevosta, mutta hevosen vauhko ja hurjistunut muoto siellä näyttää, että häntä on koko talven piesty ja erinomattain päivinä ennen kilpa-ajoa, ja häntä pakoitettu panemaan viimeisetkin voimansa, saadaksensa kiini ne sekundit, jotka kilpa-ajopäivänä sitte ovat niin tärkeät.

Viipurissa ilmestynyt Ilmarinen nouti vertailukohdan Euroopan toiselta reunalta. Ajojen oikeutus oli samaa tasoa kuin ”Espanian härkätapelujen” eli ne joutaisi välittömästi hävittää. (Härkätaistelun kaltaisena paheena nähtiin kilpahihtokin.) Juoksunopeudella ei ollut tekemistä työkyvyn kanssa, ja lisääntynyt vauhti oli väkivaltaisen valmennuksen tulosta. ”Hevosen liikejäteret sekä hermosto tulevat pakollisessa juoksussa luonnottomaan liikkeeseen ja saavat turmionsa”, lehti kirjoitti. ”Tuhansia hevosia on tullut ylellisessä juoksussa rinnastansakin viallisiksi.” Näyttelypalkintojen ja asianmukaisten esitelmien pitäisi riittää kannustamaan eläinten omistajia. Suomessa oli käyttöä väkeville työhevosille, koska ”ei täällä leikillä eikä tyhjän-päiväisellä juoksulla eletä”.

Ilmarisen äänensävy oli konservatiivinen tai jopa patavanhoillinen, mistä kertoi kirkkomatkoja koskenut sivuhuomautus. Hevosia juoksettiin kirjoittajan mielestä kirkoltakin palattaessa aivan liian kiivaasti. Se oli viesti väistyvän agraarisen ajan ihanteista, verkkaisten turvallisuudesta elämänmenosta, jota kiitävät sekunnit olivat järkyttäneet. Siinä viitekehysessä julistettiin tähän tyyliin: ”Ei erinomaisen nopea juoksu ole tarpeellistakaan. Harvoin ihmisillä on niin isoa kiirettä, etteivät tavallisella juoksulla ennättäisi.”

Uuden Suomettaren kirjeenvaihtaja paneutui ravi aiheeseen 1878 perinnöllisyysopin näkökulmasta. Kilpailujen myönteisenä piirteenä hän näki hyvästijätön markkinoiden villille elämälle, ”jolloin oli suurin miehuus, kun jaksoi vaan piiskaansa heiluttaa ja kiroillen repiä hevoistaan”. Ajosportin avulla hevosrotu tuskin silti jalostuisi, hän arveli. Juoksupalkinnot kuuluisivat kasvattajalle, eivät ajajalle tai omistajalle. ”Hänellä [eli kasvattajalla] on ollut siis jo hyvää rotua, tahi, hän on tavallisen hevoisrotumme parantanut niin että siitä on tullut juoksija.”

Teksti jatkui kritiikillä, joka kohdistui uskomukseen hankittujen ominaisuuksien periytymisestä.

Usein kuulee väitöstä: ”hevoisrotu paranee sillä, kun vanhemmat ovat harjaantuneet juoksijoiksi, niin se kyky menee jo veressä varsaan ja siten siitä tulee sekä emäänsä että isäänsä vikkelämpi juoksija”.

Väitöstä emme uskalla mennä jyrkästi kumoamaan, kun puutumme kokemuksellista tietoa. Mutta epäilykseen, ainakin nyt vielä, joudumme sen todellisuudesta, kun kuulemme, että nuo nuoruudessaan mainiot juoksijat usein puoli-ikään jouduttuaan ovat tulleet melkeen kelvottomiksi kankeutensa vuoksi ja emme ole nähneet mitään tilastollista tietoa, joka näyttäisi että hevoisrotu on nyt paljoo voimakkaampaa ja kestävämpää kuin esim. 100 vuotta tätä ennen [...].

Tämän jälkeen kirjoittaja siirtyi ruoskakysymykseen. Kun normaalioloissa eläin piti hoitajaansa ystävänä, juoksijan ja ajajan ”tarvitsee olla epäsuosiolliset toisilleen”. Vain piiskaamalla kasvatettu hevonen voi tuottaa omistajalleen mainetta ja markkoja. ”Tästä kuulee usein todistuslauseita: ’sille tarvitsee vielä hyvästi syöttää rautaruoskaa’. Kilpajoissa kun ei saa käyttää näkyväistä kuria mielin määrin, on saatava äänen aallot koskeviksi. Tähän juuri onkin rautaruoska omaisensa. Kun reessä olevia vitjoja ramauttelee, luulee eläin saavansa niiden sivalluksia ja pakenee voimainsa takaa.” (Ehdolliset refleksit opittaisiin Pavlovin koirien ansiosta.) Kilpailuissa oli siten tavattu hevosia, jotka olivat suorituksen jäljiltä ”melkeen pakahtumaisillaan ja joskus vertaakin pärskyvät”.¹⁷²

Joitakin vuosia myöhemmin Sporten-lehdessäkin kiistettiin juoksu-kyvyn yksioikoinen periytyminen. Hitaiksi todettujen hevosten jälkeläiset voivat osoittautua poikkeuksellisen nopeiksi juoksijoiksi. Ulkomuodosta täytyi pitää jalostusasiassa vaari, sillä suomalaisten kriteerien mukaan tukeva Veikko oli siitosoriina arvokkaampi kuin isänsä Jaakko, jonka ajoennätys oli (toistaiseksi) Veikkaa parempi.

¹⁷² Hml 3.10.1878; Ilmarinen 31.12.1879; US 20.12.1878 (lisälehti). Hiihdosta, ks. Claudelin 1939, 50.

Kritiikin rinnalle on kaiketi aiheellista tuoda toisessa hengessä laadittuja tekstejä. Ravimiehet kieltämättä olivat vastustajiaan vähemmän äänessä, mutta hekin saivat näkökantojaan esille.

Parjatuissa hevosystävissä oli herkkä puolensa. Jämsässä eivät kaikki koetusjuoksun selvittäneet ajajat lähteneet palkintokilpailuun, ”katsoen radan pituuteen, joka oli kolmeen kertaan seisahtamatta ajettava, ja hevoistensa nuoreen ikään”. Kuopion hevosseura lupasi 10 markkaa ”sille, joka ilmoittaa ken hevostaan on ruoskinut viime markkinoilla”. Hämmäläisen kirjeenvaihtaja sanoi Jumalan antaneen hevosen ihmiselle avuksi, ja siksi hän oli valmis hyväksymään kilpa-ajotkin, jos vain pahoinpitelyyn yllyttäviä palkintorahoja leikattaisiin. Joillakin paikkakunnilla (kuten Porissa) eläinsuojelijat toimivat yhdessä hevosystävien kanssa, ja sellainen järjestely oletettavasti ehkäisi väärinkäytöksiä. Eläinräkkäyksen kielsivät hevosseurojen säännötkin. Vaasassa puolestaan lausuttiin kysymys, moniin tarpeisiin soveltuva kompa, johon lehden toimitus reagoi pitkällä ajohenkisellä jutulla. ”Mitä niillä juoksioilla tekee, kuin ei niillä kumminkaan saa jäniksiä kiini?” – Jäniksen nimellä tunnettu ori pääsi palkinnoille 1880-luvulla. Hän oli varsana tappanut jäniksen ”hyvinsuunnatulla etukavion iskulla” ja osasi vastata kysymykseen, millä jalalla oli surmatyön suorittanut.

Kuopio ei ollut ainoa paikkakunta, jossa hevosmiehet hillitsivät eläinten huonoa kohtelua rahapalkkioilla. Niin tehtiin Oulussakin, ja sen kaupungin lehti julkaisi myös runon, ”hevosten kasvattajille” omistettun lorun, jonka poljento viittasi kansanrunouden kuuluisimpaan niteeseen.

Siitä kiitän seura sua,
Hevosystävät ylistän,
Kun te annatte apunne
Niille kunnan kumppaneille,
Jotka varsan valjastavat,
Jolla saattavi samota
Niiden rinnalle rivihin,
Jotka poikki ponnistavat
Juoksuradan juonimatta
Neljän minuutin mitassa.¹⁷³

¹⁷³ Veikosta, ks. Sporten 1881, 31. Jämsästä, ks. US 12.1.1876. Ks. myös Fabritius (toim.) 1887, 21. Kuopiosta, ks. US 17.2.1877. Jumalasta ja Porista, ks.

Kilpa-ajaja avoimesti ja varauksetta puoltavat puheenvuorot olivat harvinaisia. Tästäkin kehkeytyy analogia ihmisurheiluja sittemmin saatelaisiin sananvaihtoihin: kritiikki oli vuolaampaa kuin kiintymyksen osoitukset, mikä ei suinkaan seisauttanut kilpakoneistoa.

Kun nimimerkki Hevosystävä kirjoitti Hämeen Sanomiin 1878 ajomyönteisen artikkelin, toimitus vastasi välittömästi vielä pidemmällä tekstillä. Sitä paitsi nimimerkin juttu sabotoitiin toimituksellisilla alaviitteillä, kuten siinä kohdassa, jossa hevosystävään yhdistysten väitettiin antavan opetusta eläinten ”järjellisessä” kasvattamisessa. ”Missä ja milloin ja millä tavoin on sitä opetusta ja neuvoa jaettu?” Ruuskalla huitomista Hevosystävä ei hyväksynyt, mutta hän suhteellisti asian huomauttamalla, että kouluissakin oli hiljattain piiskattu oppilaita päivittäin. Ei ollut siis ihme, että jokunen ajaja heilautti vitsaa, kun kerran ”laki myöntää [sitä] käytettäväksi ihmisille”.

Toimituksen vastine palautti mieleen 1860-luvun ajot, joita hämeenlinnalaiset olivat uteliaina tarkkailleet. ”Hevoset olivat pulskeita, kauniita; niiden juoksu luonnollista, sievää. Se oli eliti Suomen hevosista, kuin tänne oli kokountunut.” Silloiset ravurit oli kasvatettu vailla toivoa rahapalkinnoista, mutta kaikki muuttui muutamassa vuodessa. Heikkoja hevosia pakotettiin juoksureiksi ja hyviä yksilöitä harjoitettiin ”yli voimainsa”. Tästä seurasi paitsi ulkomuodon rapistuminen myös juoksun kauneuden katoaminen. ”Me emme ole langettaneet tuomiota kilpa-juoksuin yli”, Hämeen Sanomat jatkoi. ”Suuri yleisö sen on tehnyt. Sama yleisö, joka alussa, niinkuin mekin, kävi mieltymyksellä katselemassa kilpa-juoksua.” Edes vetokisat eivät lehden mukaan olleet ravien veroista räähkäystä, ja

mitäs sanomme siitä, että yksi etevimmistä kilpa-ajureista on niin säälimättömästi pidellyt hevosiansa, ettei hän uskalla itsemennä niiden kanssa radalle, pelkää muka niiden raivoa, vaan lähettää muita niillä ajamaan.¹⁷⁴

Hml 26.2. ja 29.3.1879. Vaasasta, ks. Vasabladet 6.9.1876. Säännöistä, ks. Kansalliskirjasto, Hämeen ja Satakunnan hevosystävät. Jäniksestä, ks. NP 3.4.1886. Oulusta, ks. Oulun Lehti 14.3.1885; Oulun Ilmoituslehti 9.3.1889. – ”Voittaahan jäniskin hevosen”, tokaistiin ajokatsomosta myöhemmin. SU 1906, 215.

¹⁷⁴ HäS 17.10.1878. Ludvig Fabritius myönsi monien hevosseurojen havahtuvan

Nostalgia on urheilupuheen pysyvä elementti. Ihmisurheilussakin opittiin haikailemaan niin sanoakseni syntiinlankeemusta edeltäneen ajan harmoniaa, kotimaisittain heti 1900-luvun alussa. Englantilainen historioitsija Theodore Cook ajoitti tuolloin laukkausurheilun onnelan esimoderniin kauteen, 1700-luvun alkuvuosiin, jolloin juoksijahevosia osattiin harjoittaa ”luonnollisesti”.¹⁷⁵ Hämeenlinnalaislehden mukaan Suomen ravisportin rappio käynnistyi 1870-luvulla, Dagbladin kirjeenvaihtajan mielestä 1870, kuten sen talven kilparaportista voitiin hetki sitten havaita.

Periodin laajimpiin lukeutunut ajokeskustelu käytiin Vasabladetissa. Yhteenotto alkoi ”barbaarista huvia” vastaan suunnatusta polemiikista, johon raviyhteisön edustaja reagoi kaksiosaisella puolustuspuheella. Siinä välissä sama hevospäivä ihmetteli sitä kiivautta, jolla maalit hyökkäsivät ravien kimppuun; mutta sehän heijasti ”uusien ajatusten” yleistä vastustusta, ja yhtä uskollisesti lehtien toimitukset myötäilevät ”n. k. yleistä mielipidettä”. Siitä huolimatta tämäkään kirjoittaja ei kiistänyt piiskan ”väärinkäyttöä” kilpa-ajoissa.

Debatti sai jatkoa puolen vuoden viiveellä, kun Vasabladet julkaisi ruotsalaisen Tidning för Hästvännerin kirjoituksen. (Sen lehden tietoja amerikkalaisten ja venäläisten ”ravarihevosien” tuloksista käännettiin suomeksikin.) Ruotsin ajoauktoriteetti C. G. Wrangel oli tutustunut edellisvuoden vaasalaisjuttuihin, ja niitä hän nyt pääsi tässäkin maassa kommentoimaan, ravikilpailujen tarpeellisuutta seikkaperäisesti esitellen.

Wrangelilta oli vastikään ilmestynyt *Handbok för vänner af traf-tävlingar*, johon alan ihmiset perehtyivät myös Suomessa, heidän joukossaan Helsingfors Dagbladin pakinoitsija. ”Tietääkö kukaan, mitä ruotsin sana ’träning’ tahtoo sanoa?” Wrangelin mukaan juoksuharjoitus oli Suomessa alkukantaisella tasolla, Dagbladin kirjoittaja pahoitteli, ja esitti treenauksesta oman määritelmänsä. ”Harjoittelu – se on hevospedagogiikkaa. Harjoittelu on pönttämistä [*plugging*]. Puu ja pönttääminen [*trä och plugg*] ovat toisilleen sukua. Molempia käytetään tutkintoihin valmistauduttaessa.” Pakinoitsija sovitti uudenolaiset termit

kerran vuodessa, ajopäivän edellä. Fabritius 1882a, 363. Vrt. Vuorinen 1927, 67.

¹⁷⁵ Hoberman 1992, 273. Suomesta, ks. Vettenniemi 2007a, 170.

”kondition” ja ”starta” lainausmerkkeihin, ja oli hämmästelevinään ”kasvatuksellisten periaatteiden” kehittymistä rinnakkain: kun kepillä kurruttaminen tuomittiin kouluissa, piiskaan turvautuminen kiellettiin hevoshoitossa.¹⁷⁶

Vaasan ajohistoriasta on olemassa Mika Laakson tutkielma vuodelta 1999. Tekijä noteerasi ”värikkäät mielipidekirjoitukset”, joissa olisi liioiteltu kilpa-ajojen kärkeutta. Lehdissä ei tietävästi ollut ”mainintoja siitä, että kilpailuissa olisi hevosia käsitelty mitenkään poikkeuksellisen ra’asti”. Myöskään alkoholista Laakso ei löytänyt viitteitä, vaikka vahvasti vaasalaisravintolan olleen 1870-luvulta lähtien kaupungin ravikeskus.¹⁷⁷ Mahdollisesti Vaasan hevosmiehet olivat mieltyneet maitoon ja kotikaljaan, ja kenties heidän juoksijoitaan kasvatettiin lämmöllä ja lempeydellä – mutta epäillä sopii. Ja sehän ei vielä tarkoita, että ravikriitikoiden läksytys tulisi hyväksyä vailla varauksia.

Suomenkielisen lehdistön tunnetuimpia keskustelijoita oli Antti Jalava, *Matin* nimimerkkiä käyttänyt yliopistomies. Hän piti palstaa Uudessa Suomettaressa, ja kun pääkaupungin valtionajot olivat talvelta 1880 ohi, Matti omisti aiheelle puolet viikkokatsauksestaan. Mielipiteet olivat kasautumassa kilpa-ajojen vastaan, hän totesi, ja vähätteli itsekin väitteitä, joiden mukaan hevosrotu kaunistuisi ”sen kautta, että siellä täällä maakunnissa muutama kymmenkunta hevosta kasvatetaan semmoisiksi, että ne jonkun kerran vuoteensa saattavat juosta 3 virstaa 7 tai 8 minutissa”. *Matin* mielestä moinen vauhti oli miltei luonnotonta.

Kun lisäksi tietää, kuinka paljon hevos-raukkoja todellakin rääkätään sillä aikana, jona niitä kilpa-ajoihin valmistetaan, kuinka niiden omistajat panevat melkein kaiken aikansa ja työnsä tuohon valmistukseen, kuinka he sitte ajavat pitkin maata kilpajosta kilpa-ajoon, laiminlyöden kaikki muut toimet, kuinka sillä välin kilpa-ajoissa ehkä saadut palkinnot enemmiten väkeviksi juomiksi muutettuina ’juoksevat’ alas saajan kurkkuun

¹⁷⁶ Barbariasta, ks. *Vasabladet* 19.7.1876. Vastineista, ks. sama 2., 13. ja 16.9.1876. *Wrangelista*, ks. sama 28.4. ja 2.5.1877. Ravareista, ks. *Maamies* 1878, 170–171. *Pakinasta*, ks. HD 13.2.1878. Kilpa-ajot ovat ”hevoskulttuurin eräänlaisia korkeakouluja”. *Fabritius* 1881d, 141. Ks. myös sama 1914, 113.

¹⁷⁷ Laakso 1999, 4, 71–73. *Vrt. Rapila* 1967, 93.

– niin ei todellakaan voi muuta toivoa kuin, että maamme hevosrodun parantamiseksi, joka epäilemättä on varsin tärkeä asia, keksittäisiin parempia ja tarkoituksenmukaisempia keinoja, kun nyt tavalliset yleiset kilpa-ajot.

Matti osoitti sanansa hallituksen asettamalle elimelle. Siitä puhuttiin hevoskomiteana, mutta ”kosk’ eivät jäsenet tässä suinkaan ole hevosia”, Matti suosi täsmällisempää nimitystä, ”komitea lausunnon antamista varten hevosrodun parantamisesta”. Se muuten otti tosissaan Dagbladin parodioiman koulukurianalogian: koko laitosta ei pidä tuomita vanhentuneen kasvatus- eli piiskauseriaatteen vuoksi.¹⁷⁸

Hevoskomiteaan kuuluivat muun muassa Ernst ja Ludvig Fabritius. Kun isovelji Ernst oli vielä 1877 yltänyt valtionpalkinnoille ajajana, Ludvig oli asettunut Mustialan opiston eläinlääkinnän lehtoriksi, mistä virasta hän siirtyisi 1887 Turkuun läänineläinlääkäriksi. Myös Ludvig tuli saavuttamaan nimeä juoksureiden ohjaksissa, ja Turussa 1894 hän perustaisi paikallisen Hippoksen, Suomen Hippoksen edeltäjän.¹⁷⁹

Komitean mietintö valmistui vuoden 1880 alussa. Sen julkistaminen kirjoitti sapekkaita kannanottoja, ja vaikka suppea referointi ei tee tämänkään keskustelun mittasuhteille oikeutta, tyydyn lainaamaan Hämäläisessä ilmestyneitä iskuja hevosurheilua vastaan.

Kansa oli jakautunut ”kahteen lahkoon”, ajojen puoltajiin ja niiden vastustajiin, ja juuri sen tähden lehti kyseenalaisti komitean jäävyyden. Lähes kaikki miehet tiedettiin entuudestaan ravisportin suosijoiksi. Kun kilpakriitikot sanoivat, että pitkin talvea kamppailuissa kiertänyt hevonen tuskin kelpaisi siitostöihin, komitea oli päinvastaista mieltä. Kolmen virstan pyrähdys ei voinut muka olla turmioksi, sillä kiihdytti hän moni hevonen kulkuaan viimeisellä virstalla. ”Mutta tässä astuu sama juttu esiin kuin ruoskan käyttämisessä, joka ei saa tulla kysymyksenkään kilpa-radalla, vaikka ei sitä ole kielletty käyttämästä radan ul-

¹⁷⁸ Matista, ks. US 11.2.1880. Komiteasta, ks. JYK Mietintö, 15–16. Ks. myös Fabritius 1881d, 136; sama 1914, 93–94.

¹⁷⁹ Alitalo 2003. Fabritius matki sirkuksessa eläinten ääniä. Hirn 1982, 95. Hän oli myös musiikkimies, kuten historioitsija Eino Jutikkala muistutti, ja aloitti Turun ravihistorian Hippoksen synnystä. Jutikkala 1957, 932–933, 938, 951.

Wilskman (toim.) 1907.

kopuoarella. Ja tietääkö komitea, kuinka paljon hevosta ajetaan ja 'risataan' ja 'rillataan' ennen ja jälkeen kilpajuoksua, kuinka pitkiä matkoja kuljetaan yhdestä maamme äärestä toiseen?" Kirjoittaja katsoi reilummaksi, että radallakin sallittaisiin "pari kolme ruoskan sivallusta, niin päästäisiin ehkä tuosta räökkäyksestä nurkissa". Hämeenlinnassa hän oli nähnyt, miten

muuan Liedon mies, joka koetoksessa edellisenä päivänä oli hyväksytty pääsemään hevosinensa radalle, sitte kilpa-ajopäivänä, vähää ennen ajoa, pahasti ruoski ja ajeli hevostansa erällä takakadulla. Hän olisi ainakin tuomittu sakkoon, jos joku olisi hänen haastanut oikeuteen. Hevostansa hän tietysti ruoski ja räökkäsi siinä toivossa, että se radalla tulisi virkummaksi.

Kuinka hevonen onnistui, sitä emme enää muista. Mutta totta se oli samaa kyytiä saanut jo Liedosta tänne – ja sitäkin ennen.

Kilpa-ajot olivat ainoastaan hevosmarkkinoita, tosin "siistimmässä muodossa" kuin perinteiset markkinat. Juoksentelua juovuspäissä tai "pattikonttisella konilla" ei suvaittu. Ravureita oli kuitenkin ajettu pillalle eli piiskattu niin kutsutun hylkyhevosen tasolle. Kirjoittaja ym-

märsi komitean viittaukset kohentuneisiin tulosnumeroihin, mutta ei pitänyt vauhtien kiihtymistä yksinomaan ajojen ansiona. Hevoshoitoa edistivät lukuisat tekijät, ja eiväthän kasvattajat aina ohjastaneet hohkkejaan kilpailuissa. Siihen tehtävään käytettiin harjaantuneita ajajia, jotka ”milloin yhdellä hevosella, milloin toisella” saalistivat palkintorahoja. ”Kun siis väitetään numeroilla, että minutien ja sekuntien luvut radalla vuosivuodelta vähenevät voiton ansainneilta, niin todistaa se vain, että ajajat ovat paremmin tottuneet ammattiinsa.”

Hevosmiesten yksityisiä kisoja Hämmäläisessä puollettiin. ”Niillä on sekin etu, ettei ole pakko kulkea maamme toisesta päästä toiseen, kun niihin kokounnutaan – ja vieläpä sekin, että kaikki kilpa-ajajat tuntevat toinen toisensa, joten he vaikuttavat siveellisesti toinen toisensa käytökseen hevosen suhteen.” Näihin tapahtumiin saapuivat ”todelliset hevos-ystävät”, millä tarkoitettiin tahoja, jotka hyvien hevosten suosimisen ohella nostivat kehnosten hevosten tilaa.

Kesken puhein muistuu tässä mieleemme sekin komitean huvittava väitös, että koska maassamme tarvitaan kyytihevosia, niin on niidenkin harjoittamiseksi kilpajuoksut tarpein. Ikäänkuin ei matkustaja saisi ruoskallansa semmoisen hevosen kulkemaan tunti ja penikulma – ilman kilpajuoksussa harjoittamista!

Lehdellä oli lopulta esittää uusi kohde kaikille niille rahoille, kymmenille tuhansille markoille, jotka valtio aikoi jatkossa tähän ”sporttiin” sijoittaa. Yhden talven palkintosummilla voitaisiin välittömästi ostaa toistakymmentä kruununoriita. ”Luulemme sen keinon paljoa etuisammaksi parantamaan hevos-rotuamme, kuin kilpa-ajot.” Ja silti kirjoittaja myönsi todeksi komitean maininnan, oikeastaan häpeilemättömän rehellisen aforismin, jonka mukaan ”tämä aika on kilvoitusten aikakausi ja että jokaisella ihmistoimen haaralla koettaa itse kukin päästä toisensa edelle”.¹⁸⁰

Siltä tilanne todella näytti ajojen osalta. Ravikaravaani kulki ja rekordit kaatuivat kritiikin louskutuksesta piittaamatta.

¹⁸⁰ Hml 6. ja 13.10.1880. Komiteasta, ks. JYK Mietintö, 7; Fabritius 1914, 76–81. Vrt. Biet 1880, 32–35.

Helmikuussa 1881 jääradoilla kirjattiin pitkästä aikaa viidellä alkavia tuloksia. Näin kävi ensin Helsingissä Jaakko II:n toimesta, sitten Hämeenlinnassa, jossa saavutettu ennätys oli 5 minuutin ja 55 $\frac{3}{4}$ sekunnin veroinen ja merkittiin Ampiaiselle, joka oli Jaakon pojanpoika. Kun Veikolle pysäytettiin samana päivänä kellot tasan kuuden minuutin kohdalla, Ludvig Fabritius noteerasi suoritukset kursiivien ja huutomerkkien kera.¹⁸¹

Vajaan vuoden kuluttua Viipurissa koettiin sitäkin järähdyttävämpi rekordiharppaus. Tämän sankarin nimi oli Putti, yleisemmän kirjoitusasun mukaan Putte. Fabritius puhui ”nuolen nopeudella” kiitäneestä oriista, jota seurattiin ”henkeäsalpaavalla jännityksellä” ja joka tuotikin ”suunnattoman sensaation”, kun sekuntikello ”ilmiselvästi näytti 5:45”. Putte oli ahkeroinut edelliset vuodet siitosoriina, joten ajoharjoitusta hänellä ei ollut takanaan. Fabritiuksen mukaan hän ravasi ”ylen syötettynä”.

Viipuriin Puten oli tuonut savitaipalelainen omistaja, tarkoitukseenaan hankkiutua hevosesta markkinoilla eroon. Hän testasi vielä kerran tämän nopeutta, ja kun virsta taittui 2 minuutissa ja 3 sekunnissa, ostaja oli tyrkyllä: Putte vaihtoi omistajaa tuhannella markalla. Uuden haltijan palveluksessa ollut valmentaja (*tränare*), ”tunnettu Niklas Havu Jämsästä”, piteli ohjaksia itse kilpailussa.

Episodi opetti Fabritiukselle, että ulkonäkö ei korreloi hevosen juoksukyvyn kanssa, ja että raviharjoitusta ei pidä aloittaa nuorella iällä. Putella oli ikävuosia täydet kymmenen. Ennätysurakan myötä vaihtui nimikin, sillä eläimestä tuli ensin Pamaus ja sitten Viipurin Pamaus, Viborgska Smällen.¹⁸² Monet omistajat muuten näpistivät voittoisan juoksurin nimen, ja jopa toistakymmentä kilpailijaa esiintyi näinä vuosina samalla nimellä.¹⁸³ Tämän vuoksi 1870-luvun ravikuningas on virallisissa yhteyksissä Jaakko I.

¹⁸¹ Sporten 1881, 25.

¹⁸² Fabritius 1882a, 368–370. Lihavuudesta, ks. sama (toim.) 1885, 70. – Havu omisti alkuperäisen Jaakon talvella 1872. Sama, 104. Puten ja orlovintamman suhteesta syntyi Eclips (s. 77 yllä).

¹⁸³ Fabritius (toim.) 1886, 57. Ks. myös NP 3.4.1886. Fabritius tarjosi uusia nimiä, kuten Arabia ja Kaleva. Fabritius (toim.) 1885, 199–202. Ks. myös Sporten

Fabritius kehaisi Östra Finlandin ajoraporttia ja sen kupeeseen painettua tulostaulukkoa. Kiintoisaa on siitäkkin syystä todeta, että viipurilaislehdessä ei puhuttu ennätöksistä tai rekordeista yhtään mitään. Niistä ei jutellut mikään muukaan julkaisu; terminologian vakiintuminen oli työn alla. ”Hevoisystävien sydämet tykyttivät sen juostessa ja hurra huudoilla sitä tervehdittiin, kun se oli päähän päässyt”, selosti voittajan suoritusta Hämäläinen, tai itse asiassa suomensi Östra Finlandia. Putte eli Pamaus ”juoksi paremmin kuin mikään hevoinen on ennen Suomessa juossut”.¹⁸⁴

Kolmisen viikkoa Viipurin kohu-uutisen jälkeen hevoskansaa koontui Suomenlahdelle, Helsingin valtionajoihin, jonne Pamaus oli ilmoitettu. Fabritius arveli suosion selittyvän mieluummin uteliaisuudella kuin kiintymyksellä juuri tähän urheiluun. ”Kello kädessä tähysteltiin levottomina jääkentälle jossa jo jokunen ravuri halkoi kinoksia, niin että lumipyörteet kohosivat rekien takana.”

Rata oli suhteellisen kapea, mikä pakotti kaarteissa varovaiseen ajoon, ja toisena epäkohtana Fabritius mainitsi palkintotuomareiden lavan: se oli jäänyt tyystin koristelematta. Nämä puutteet korvasi Viipurin Pamaus, joka tuntui olevan hyvässä vireessä, *väl disponerad*, kuten ilmaisu kuului. Katsojamassa oli vaivoin viitsinyt seurata ensimmäisiä kilpailijoita, mutta se ”tervehti heti hurrahuudoilla tätä komeaa eläintä”, tiedotti Virallinen Lehti.

”Bravo! Kaunis startti”, Fabritius aloitti eläytyvän selostuksen, josta voidaan tehdä tulkintoja yleisön käyttäytymisen suhteen.

[...] katsohan kelloa – – 55, 56, 57 ja **1:58** ! bravo – 59 – 2 min.; katso miten kaukana jo paalulta! Loistava eläin, katso mikä askel, höyhenenkevyt, jäntevä ja elegantti! – – vaiti, katso kelloa! 50 – 51 – 52 – 53 ja **1:54** ! hurmaavaa [...] katsohan – – katso kelloa! – – 52 – 53 ja **5:54** ja **puoli**, hurraa!

Huutoon ja aplodeihin yleisö tapasi puhjeta vasta suorituksen päätyttyä. (Joskus siihen vaadittiin tuomarilavalta tullut aloite.) Tämän hevo-

1885, 22. Tällöin jo tunnettiin Hölmö, ”kelpo ja arvokas varsatamma”. Rekkortti kilvoitteli (lämminverisen) Kingin tavoin 1900-luvulla. Fabritius (toim.) 1887, 5; SU 1905, 118; Kalske 2005, 465.

¹⁸⁴ Fabritius 1882a, 371; Östra Finland 1.2.1882; Hml 4.2.1882.

sen kohdalla ääntä ei tarvinnut käyttää usean talven pituudelta, sillä Pamaus palasi seuraavana vuonna siittäjäksi, ja myöhemmät juoksupyrinnöt tahtoivat olla ponnettomia. ”Pamauksen esiintyminen muistuttaa ilma-näkyä, meteoria, hän loisti äkkiä ja katosi”, Fabritius joutui kirjoittamaan. Villit huhut saattelivat Pamausta haudan tuolle puolen; esimerkiksi sekarotuisuusepäilyjä ei koskaan kyetty kumoamaan. – Neljä talvea rekordiravinsa jälkeen Pamaus kilpaili jälleen Viipurissa, jossa hänet tiedettiin yhä ravikuninkaaksi, ja viimein, englantilaisessa omistuksessa ja ohjauksessa, hän kohensi 19-vuotiaana vanhuksena taannoisia ennätysnumeroitaan seitsemällä sekunnilla.¹⁸⁵

Pamauksen alkuperäinen viipurilaisrekordi ohitettiin ripeästi. Veiko juoksi maaliskuussa 1882 Turussa ”nopeammin kuin yksikään Suomen hevonen” eli ”lyhemmässä ajassa kuin mikään hevonen tätä ennen”. Tulos oli 5 minuuttia ja 41 sekuntia, se huomioitiin Ruotsia myöten, ja Fabritius päätteli numeroiden vastaavan 31,67 jalan sekuntinopeutta. Moista menoa arvostettiin myös Kuopiossa – kaupungissa, jossa oli haaveiltu englantilaisjuoksureiden vauhdista sukupolvi sitten. ”Onhan se jo kyytiä!”

Ajokauden 1882 viiden parhaan oriin keskinopeudeksi Fabritius sai 5 minuuttia ja 50,9 sekuntia, toisin sanoen 30,77 jalkaa sekunnissa. Veikon ennätys oli vahvistettu rautateiden kelloseppä C. A. Grubbin kookkaalla laitteella, jossa oli kaksi päällekkäistä viisaria ja johon tutustuivat samana vuonna ihmisjuoksijatkin. Grubbin kellomekanismilla oli ”vakava käynti” eli se vaikutti ”tarkoituksen mukaisuudessa voittavan kaikki tähän saakka maassamme siinä suhteessa koetellut sekundometrit”.¹⁸⁶

Jaakon ja hänen poikansa Veikon myötä Suomessa siirryttiin modernin urheilusankaruuden aikaan. Vanhempi mestari ravasi Ernst Fabritiuksen mukaan sellaisella kepeydellä, ”että hän näyttää pikeminkin liukuvan maata pitkin kuin juoksevan – niin vaivihkaa hän sujauttaa jalan eteen kovimmassakin vauhdissa”. Kun Jaakko teki talvella

¹⁸⁵ Helsingistä, ks. SVL 23.2.1882; Fabritius 1882a, 371–374; sama (toim.) 1885, 116. Tuomarilavan aloitteesta, ks. Savo 17.1.1889. Kuninkuudesta ja huhuista, ks. NP 14.2.1885; SU 1905, 346. Vanhuksesta, ks. Karjalatar 17.3.1891.

¹⁸⁶ US 6.3.1882; ST 6.3.1882; SVL 6.3.1882; Savo 14.3.1882. Nopeuslaskelma, ks. Fabritius 1883b. Kellosta, ks. myös Hml 4.3.1882.

Joseph Leja,
Kunink. Hovileverantöri.
Sporttitavarain osasto
Tukholmassa.
Suurin Warasto
kaikenlaisia tavaroita kuuluvat
Ratsu- & Ajosporttiin sekä Talliin.

Erittäinkin tarjotaan
rikas valikoima
Sporttimiehille sopivia

niinkuin:

*Satuloita, Päätsiä, Voitlä, Satulapulloja ja Voileipäästioita nahkasäiliöissä, Ratsupiiskoja & Ratsukeppiä, Ruoskia ja Ajopiiskoja, Hevos- & Reki-
peitteitä, sopivat kirjaeltaviksi.*

Huom! *Pyydettyessä lähetetään kaunistettu hintaluettelo maksutta.*

Fabritius (toim.) 1886.

1885 näytösluonteisen paluun valtionajoihin, joista hänen oli ikänsä tähden täytynyt luopua, juoksu sujui 20 ikävuodesta huolimatta ”puhtaasti ja iloisesti”.

Ernst Fabritius julkaisi isästä ja pojasta laajat tekstit kuvien kera 1881. Jaakko oli virallisesti poistunut kilparadoilta viisi vuotta aikaisemmin, joten kirjoitus alkoi ”vanhalle herralle” osoitetuin kiitoksin. (Jaakon vetäytyminen oli ollut äkillinen: syntymävuoden tarkentuessa

hänen havaittiin olevan valtionajoihin yli-ikäinen.) Nyt Jaakko saisi ”levätä laakereillaan ja tyytyväisenä ajatella kaikkea sitä iloa, jota lapset ja lapsenlapset ovat hänelle suoneet”. Huhujen mukaan emeritusjuoksuri tosin elätteli toiveita jälleensyntymästä tai vähintään marmoripatasaasta. ”Me emme sentään ole taipuvaisia uskomaan tämän vanhan filosofin turhamaisuuteen edes hänen heikoimpina hetkinään”, Fabritius kommentoi. Veikon hän kertoi ostaneensa kovaan hintaan 1875, jotta tämä ei olisi kulkeutunut Venäjälle, ja sitä seuranneesta vuodesta alkaen Jaakon joutuisa poika kokosi palkintoja sekä näyttelyissä että kilpa-ajoissa.

Myös Veikon ”erinomaisen nopea ja kaunis” juoksu ihastutti katseilijoita. Mutta kriitikoiden mielestä eläin ajettiin ”varsin pilalle ja olisi tullut hylky-hevoseksi, [...] ellei se olisi joutunut semmoisen miehen käteen, joka siitä taidolla teki hyvän hevosen”. Fabritius olikin myynyt jalkavaivaisen juoksijan 1877. Rekorditalven 1882 umpeutuessa Veikko oli haalinut kavioillaan 5 450 markkaa, noin 20 000 euroa, ja hänestä otettujen valokuvien ilmestyminen ulkomaisissa julkaisuissa noteerattiin vastaavalla ylpeydellä kuin ihmisurheilijoiden maineen karttumisen, josta ei vielä kenelläkään ollut aavistusta.¹⁸⁷

Maaliskuussa 1884 Veikko lukeutui seurueeseen, joka avasi lyhyeksi jääneen kilpailukontaktin Ruotsiin. Hämeenlinnan ajoihin saapuneet hevosemiehet olivat lähettäneet tiedustelun Tukholmaan ja kuulleet olevansa tervetulleet juoksemaan, minkä jälkeen neljän ravurin iskuryhmä talutettiin höyrylaivaan.

Suomesta seilanneet tai Suomessa syntyneet hevoset ansaitsivat kaksipäiväisen tapahtuman kolmen startin palkinnoista 89,44 %. Tällaiseen lukemaan päätyi Ludvig Fabritius, ja Ruotsin prosenttiosuudeksi hän piirsi soikean nollan. Suomalaisille hävisi myös norjalainen Kvik, joka sentään tunnustettiin Pohjoismaiden nopeimmaksi ravajaksi – joskin Ampiainen oli kilpailujen ulkopuolella yltänyt 5 minuutin ja 30 sekunnin tulokseen. Fabritius havainnollisti suomalaisten ”todellista etevyyttä” keskinopeuksillakin, mutta myönsi Norjasta tullei-

¹⁸⁷ Isästä ja pojasta, ks. Fabritius 1881a ja 1881b. Jaakon paluusta, ks. NP 1.2.1885. Kauniista juoksusta, ks. US 21.2.1877. Kriitikeistä, ks. Hml 14.10.1880. Vrt. Fabritius 1881a, 47. Rahoista, ks. Karjalatar 14.4.1882. Valokuvista, ks. Biet 1884, 341.

den osanottajien olleen puutteellisesti valmistautuneita. Kotonaan Kvik juoksi mailin kohta viitisentoista sekuntia Veikon ruotsalaista voitotulosta nopeammin.

Tukholman rata oli mailin pituinen suora, jonka toisessa päässä kahden mailin kisailijat kääntyivät takaisin. Ensimmäisenä päivänä jäätikölle lapioitu lumikerros hidasti menoa. ”Lisäksi oli rata kapea ja tuhansia katsojia kummallakin puolen ja niiden hurraaminen koko juoksun aikana hämmästytti Suomen hevosia, jotka olivat tottuneet riemuhuutoja kuulemaan vasta voiton saatuaan”, referoi Hämeäläinen matkavaikutelmia. ”Veikko alkoi jo ensi käännöksen tehtyään pyrkimään radalta pois.” Nämä tiedot välitti Hämeenlinnaan palannut kauppias Fredrik Kiuttu, Veikon omistaja vuodesta 1878 ja ajosportin merkittävä kehittäjä. ”Näin on siis Suomi voittanut Skandinavian mitä hevoisiin tulee”, lehti julisti.

Sporten otti palstoilleen ruotsalaisen Tidning för Idrottin selostuksen. Hevosmies Wrangel muisteli ravikisojen paikallista kukoistusta 1830-luvulla, ja vaikka lamavuodet olivat nyt ohi, ajot eivät hänen nähdäkseen korvaisi laukkausheilua, koska ravi oli ”keinotekoisia liikettä”. Siten oli väitetty Ranskassakin, ja lisätty raviaskellajin tekevän hevosen juoksusta koneellista. Valmennuksen suhteen Ruotsissa oli näköjään suosittu kuritukseen perustuvaa treenausta. *Rationel träning* eli järkipäinäinen harjoittelu – kuten suomeksi sanottiin – ei ollut levinnyt kyllin laajalle: eläinrääkkäyksestä kohistiin siinäkin maassa. Näiden ajojen yhteydessä luotiin valtakunnallinen ravijärjestö, Allmänna Svenska Trafklubben, ja terminologian osalta huomautan ruotsalaislehden sijoittaneen ”ajat” sulkuihin (”tiderna”) ja käyttäneen lainausmerkkejä sekä niistä että ”recordista” puhuessaan. Jälkimmäinen sana oli myös kursivoitu.

Norjalaistakin palautetta Sporten julkaisi, ja erityisesti Veikon ”pitkät, briljantit askeleet” olivat viehättäneet sikäläistä tarkkailijaa. Norjassa ajoja sanottiin järjestettävän urheilun tähden, kun Suomessa asiaan suhtauduttiin avarammin, siis hevosjalostuksen ehdoilla. Viipurilaislehteä lainannut Virallinen Lehti kertoili Venäjänkin raveista. Kolme virstaa oli katkaistu Pietarissa 5 minuutissa ja $4 \frac{2}{5}$ sekunnissa, mille eivät ”meidän juoksijamme vielä vertoja vetäne, vaan toivottava olisi että ne myöskin Venäjän pääkaupungissa joskus saisivat etevyyttään

näyttää, sillä silloin vasta ne suuremman maineen saivat”.¹⁸⁸ – Venäjällä tiedettiin toimivan ”8 jockey ja 27 ravijoklubia”. Turussa taas nähtiin venäläinen ori, joka ”palkintoa vaatimatta” ravasi virstansa 5 minuutissa ja 27 sekunnissa.¹⁸⁹

Tukholman viestit eivät nostattaneet pelkkää omaa kehua. Maatalousalan ammattilehti *Biet* mainitsi Niklas Havun, suomalaisajurin, joka oli ”karkeasti kiroten” sanonut mailin kilpailun olleen ”vain leikkiä”. Hän ei ollut saanut hevosestaan irti palkinnoille oikeuttavaa vauhtia. Kohta *Biet* julkaisikin seitsemän sivun mittaisen kilpa-ajokritiikin. Luonnottomaksi mielletyn juoksun fysiologiset haitat korosivat, tällä kertaa sydänvauriotkin, ja vertauskohdaksi kirjoittaja keksi ylikuumenneen höyrykoneen. Kun menestyneet ajajat katsoivat ansainneensa ”olympisen laakerin”, kehnompien kuljettajien ”karkeat intohimot” kuohahtivat. Alaviitteessä muisteltiin Vaasan valtionajoissa pettynyttä talonpoikaa, joka oli juoksuttanut kotimatalla hevosensa kuoliaaksi. (Tahko Pihkala todisti ajojen jälkeistä ”kopukoilla” hurjastelua 1940-luvullakin.) *Nya Pressenin* ravireportteri vastasi syytöksiin taulukolla, joka osoitti hevosten olevan nopeimmillaan kolmannella virstalla; mutta kaksi päivää myöhemmin hän selosti Hämeenlinnan raveja, joissa viimeisen virstan ajat olivat hitaimmat.¹⁹⁰

Suomalaisjuoksureiden arvostus kuningaskunnassa kasvoi 1885. Brunnsvikenin jääkentällä tungeksi tällöin toistakymmentä tuhatta henkeä, ja kokonaisuus alkoi *Nya Pressenin* mukaan ”vähitellen yhä enemmän muistuttaa jättiläismäistä kuohuvaa muurahaispesää”. Suomessa eivät yleisömäärät kohonneet millään paikkakunnalla paria kolmea tuhatta korkeammiksi. Kruununprinssi oli läsnä ja lippurivistössä lepattivat Suomen värit; ne olivat joko punakeltaiset tai sinivalkoiset,

¹⁸⁸ Tukholmasta, ks. SVL 3.3.1884; Hml 8.3.1884; HD 20.3.1884; *Biet* 1884, 106–110; *Sporten* 1884, 28–30, 37; *Fabritius* (toim.) 1885, 135–142. Amppaisesta, ks. *Sporten* 1884, 37. Ranskasta, ks. Bruant 1992a, 26–27. Norjasta, ks. myös *Fabritius* (toim.) 1884, 91–94; *Biet* 1885, 100. Suomessakin ”ajat” pantiin lainausmerkkeihin. *Biet* 1884, 149. – Myös Yhdysvalloissa ravi nähtiin ”luonnottomana” juoksuna. Hoberman 1992, 97. Ks. myös *Fabritius* 1914, 187.

¹⁸⁹ *Biet* 1883, 279; AL 15.2.1887. Venäjän raveista, ks. *Biet* 1885, 24–32, 228–239.

¹⁹⁰ *Biet* 1884, 107, 320–326; NP 19. ja 21.2.1885. Tahkosta, ks. Pihkala 1945b, 270. Kolmannesta virstasta, ks. myös *Fabritius* 1881d, 136–137; sama 1885b, 78–79; sama (toim.) 1887, 5.

Hevoslehti julkapäivälliset Tukholmassa.

-Suosittelemme!

Mellä on tarolta tulla, mikä jättä-
jennä tunteita vakuuttaa vakuutta. —
Eivät vakuutta vakuutta vakuutta.
jättä jättä, jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä

kerjämme jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
Suosittelemme ja jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä

suosittelemme jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
Suosittelemme ja jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä
jättä jättä jättä jättä jättä jättä jättä

Matti Meikäläinen 5/1884.

sillä molemmilla yhdistelmillä oli puoltajansa. Voittoisa kiertue teki tosin lopun Pohjanlahden yli suuntautuneesta ravimatvailusta, koska Tukholmassa päätettiin vastaisuudessa myöntää isoimmat rahapalkinnot hevosille, jotka olivat olleet ruotsalaisomistuksessa vähintään kuusi kuukautta.¹⁹¹

Oheinen kuva vahvistaa kritiikin saatelleen ulkomaisiakin urheilujuhlia. Sama lehti vakuutti Darwinin olleen oikeassa, kun tämä esitti ihmisen polveutuvan apinasta, ”sillä mikä se muuten niin suurella voimalla vetäisi kaksijalkaisia ja heidän markkojaan eläinrääkkäyshuveihin”. Helsingissä esiintyi tällöin kaksi sirkusta, joiden repertuaarista poimin ”suuren urheilunäytännön” 75 hevosella, Jumbo-nimisen elefantin, leijonankesyttäjän, afrikkalaisen apinaperheen ja ”maailman parhaan jockeyn”.

Raviurakan jälkeiset päivälliset olivat rutiininomainen kohde arvostelijoille, kuten Tampereella 1878. Yleisöä oli heti koetusjuoksuissa ”niin, että jää rusahteli”, ajopäivänä kaupusteltiin hehkuviiniä ja viinaksia, ja hyvää se ”näkyi tekevän uteliaille katselijoille ja vielä parem-

¹⁹¹ NP 13. ja 14.3.1885; Sporten 1885, 69; Fabritius (toim.) 1886, 131–136. Suomen katsomoista, ks. Fabritius 1885a, 170. Ks. myös Laakso 1999, 65–67.

paa ajajille”. Illalla jaettiin sitten palkinnot sekä nosteltiin kiitosmaljat. Fredrik Kiuttu lahjoitti palkinto-oriin takaisin järjestäjille; hän oli Hämeenlinnan varakkaimpia asukkaita ja ”juopottelupahetta” vastaan taistelleen ravintolan perustajajäsen. Tampereen seudulta ei ollut tullut osallistujia lainkaan, mistä huolimatta paikallinen lehti otaksui juoksujen uusiutuvan vastedes vuosittain:

Sopii tätä toivoa, vaikk’emme ole juuri suuria kilpa-ajojen ystäviä, etenkin kun olemme nähneet, ett’ivät hevoset, ennen ja jälkeen kilpa-ajoa roimalta ”rautariimua” saatuansa, saa kilpaajokemuissa edes viiniä, sampanjasta ei puhettakaan, sillä tämähän toki on liian kallista juomaa vaivan-nähneelle, mutta vaivan-näkemätöin nauttii sitä vallan hyvin voimiksansa.¹⁹²

Yksityiskohtainen selvitys hevospäivällisten kokoonpanosta tuli vuosien viiveellä, Vaasan vaiheilta. ”Ensin pieni hirnumalaulu ja voileipää, sitte hipposoppaa ja läjäyksiä, keitettyä lohta ja ravikastiketta, *vuol ou vent à la Eol*, sekoitettua liharuokaa ilman laukkaa, hyytelökompottia ja harjakannuja sekä lopuksi kaunisväristä tummanruunia kahvia.”

Samppanjaa tai hipposoppaa maistelemaan ei rahvasta kaivattu, mutta raviurheilun tavallaan demokraattista luonnetta on jälleen tähdennettävä. Tasa-arvoisuutta pidettiin esillä Yhdysvalloissakin, kuten luvun I katsauksesta kävi ilmi; siinä maassa vain oli kilpailun spiraali kiertynyt niin pitkälle, että työhevosen muodonmuutos juoksijasankariksi onnistui enää viihdekirjallisuudessa. Reaalimaailman radoilla kiisivät totaalisen valmennuksen tuotteet, myöhempien aikojen muotoilu lainaten.

Suomessa oli vielä niukasti mahdollista kohota ryysyistä rikkauksiin, amerikkalaiseen fraasiin turvautuakseni. Siitähän kertoi Viipurissa 1882 koettu rekordipamaus. Samana vuonna Ludvig Fabritius tiedotti ”luotettavien henkilöiden” todistamasta maantieravista: 25-vuotias ori olisi juossut virstan vailla harjoitusta 2 minuutissa ja 18 sekunnissa, mikä oli ”todellakin uskomaton” tulos. Kotimaisessa fiktiossakin erot-

¹⁹² ”Tämmöisiä kemuja ei kaupungissamme liene pidetty tuskin koskaan, ei ainakaan pariin miespolveen.” US 26.3.1878. Oriista, ks. TS 26.3.1878. Kiutusta, ks. Koskimies 1966, 321–322, 464. Darwinista, ks. Matti Meikäläinen 21/1887, 2. Sirkuksista, ks. US 17.9., 20.9. ja 8.10.1887.

tuu amerikkalainen juonikuvio, tuntemattoman maatiaishevosen harppaus valtionajojen juhlaesineeksi. Hämmäläisen jatkosarjassa ainoastaan käväistään jääradalla, mutta tekijä on tallentanut ilmeisen uskollisesti ja myös sosiaalishistoriallisesti hyödyllisellä otteella varhaisen ravisportin piirteitä. Talvella 1884 ilmestyneet jaksot olen sijoittanut kirjani liitelukemistoksi.

Useimmissa tapauksissa ravuri taidettiin jo vapauttaa pelloilla ja metsissä raadannasta. Ludvig Fabritius katsoi Veikon ja Jaakon olevan niihin puuhiin ”aivan liian kallisarvoisia hevosia”, ja erikseen mainittiin palkittu juoksuhevonen, joka oli ”väsymättä toimittanut kaikkia maanviljelystöitä”.¹⁹³

Helsinkiäjournalisti Rafael Hertzberg vahvisti 1880-luvulla, että ”niin ylhäiset kuin alhaisetkin kautta maan tuntevat voittaneiden hevosten nimet”. Alhaisista ansainnevat erityismaininnan pikkupojat: monen nulikan tietämys kesti vertailun varttuneiden hevosten kanssa. Ludvig Fabritiuksen Kirppu oli 1890-luvun vaihteen molemmin puolin kotimaan ravikuningas, jonka kiittämistä koululaiset tulvahtivat seuraamaan omistaja-ajajan sanoin ”luvalla tai luvatta”. Rurik Pihkalan mukaan – hän oli Lauria kolmisen vuotta vanhempi – Jyväskylän lyseon rehtori ei vain tahtonut oppilaiden hakeutuvan ”synnin paikkoihin”. Ravilupa jäi näin ollen saamatta, ja ”kun en malttanut lähteä pois välitunnin päätyttyä kilpa-ajoista, [...] sain tästä tottelemattomuudesta ja sen yhteydessä ilmenneestä vastustuksesta kaksi päivää karsseria eli pimeää huonetta.” (Ainakin 1886 Jyväskylän koululaisille annettiin ajopäiväksi lupa.)

Hertzbergillä oli tarkentaviakin mietteitä suomalaisen juoksukulttuurin kotokutoisuudesta. ”Meidän ravikilpailumme eivät ole eivätkä edes tule olemaan sellaisia kuin kilpa-ajot esim. Englannissa tai Ranskassa”, hän kirjoitti.

Meiltä nimittäin puuttuu se hermoja raastava tekijä, jonka äärettömän suuret palkinnot ja suuret ja yleiset vedonlyönnit tuottavat. Sitä paitsi ravikilpailut eivät ole lainkaan niin katsojien tunteita nostattavia kuin ulkomaiset villit laukkakilpailut,

¹⁹³ Vaasasta, ks. Pohjalainen 28.2.1901. Fiktiosta, ks. Adelman 1990, 69. Ks. myös Mandle 1988, 11–12. Maantieravista, ks. Fabritius 1882b, 36. Veikosta, ks. Fabritius 1881d, 135. Maatöistä, ks. Fabritius (toim.) 1885, 41–42.

joissa eläinparat kilpailevat yhteislähtönä ja ponnistavat piiskaniskujen kiidättäminä voimansa äärimmilleen ollakseen puoli päänmittaa edellä kanssakilpailijoitaan. Tällaisesta vastenmielisestä ja raa'asta "huvituksesta" poiketen ravikilpailu on, kun sen järjestävät todelliset eläinystävät, kaunis ja arvokas urheilumuoto.¹⁹⁴

Arviota ei ole ymmärrettävä niin, että ajan pienimpiä yksikköjä olisi tässä maassa halveksittu. Sekuntikellon "hermoja kiihoittava naksutus" koetteli ravikansaa, ja kruununasiamiehenä 1880-luvulla toiminut Ernst Fabritius huolehti, "että sekuntimittari, jota kilpailussa käytetään, on asianomaisesti justeerattu". Puolen sekunnin eron voitiin toisaalta olettaa johtuvan "sekundomeeterin väärinosoituksesta", joten palkinnon arvoisesti mutta samalle sekunnille juosseiden hevosten suoritukset uusittiin. Keuruun maalaisajoista lähetettiin sitten niin huimia tuloksia, kuten kaksi virstaa 3 minuutissa ja 41 sekunnissa, että Helsingissä epäiltiin radan olleen lyhyt tai kellon käyneen omaan tahtiinsa.

Suurjuoksijoiden joukkoon pääsi yhä kuuden minuutin alituksella, ja Ludvig Fabritius kokosi ennätyslistoja myös paikkakunnan ja ravurin ikävuosien mukaan. Kun Mikkelin ajojen alla kiersi "mitä eriskummallisimpia huhuja" tulossa olevista rekordeista, Jyväskylässä odotettiin "jotain oikeen virkistytävää, uutta, loistavaa ennätystä". Jyväskylän kiisoihin tulivat muuten levollisimmat ajajat, joiden energia ei tärveltenyt arvailuun; he tiesivät liki sekunnin tarkkuudella suojattiansa nopeuden. Heitä sopikin kunnioittaa "meidän maamme arabialaisina".¹⁹⁵

"Sekundomeeteri näytti melkein jääneen takapajulle", tokaistiin rivakan tamman kohdalla. Lupaavan oriin juostessa niin ikään sutkautettiin, että kello "voi vielä näyttää seisovan", mutta myös verkkai-

¹⁹⁴ Hertzberg 2004, 196–197. Rehtorista, ks. Raevuori 1982, 13. Luvasta, ks. KS 18.2.1886. Kirpusta, ks. Fabritius 1927, 34. Lyseoässä Rurik haastoi pikkuväljen juoksukisaan; hänestä olisi Laurin mielestä voinut tulla "melkoinen sprintteri". Kare 1975, 76–77. Sittemmin hän opiskeli ja opetti Mustialassa. Vihola 2006.

¹⁹⁵ Naksutuksesta ja väärinosoituksesta, ks. Fabritius (toim.) 1887, 44, 67. Justeerauksesta ja suurjuoksijoista, ks. sama (toim.) 1886, 49, 124–125. Keuruusta, ks. AL 8.1.1885; Sporten 1885, 13–14. Listoista, ks. Fabritius (toim.) 1885, 64–65. Huhuista, ks. sama (toim.) 1887, 57. Jyväskylältä, ks. sama, 19–21; sama (toim.) 1886, 36. – Uusintajuoksut tapasivat olla virstan pituisia.

semmin liikkuvan yksilön tapauksessa sekuntikello ”menee kuitenkin hitaammasti”. Peräti ”satumaisen” ennätyksen oli saavuttanut amerikkalaisravuri. Rekordin vanha merkitys ei silti joutunut väistymään; ennätys saattoi olla mikä tahansa tulos. Nya Pressenin nimimerkki Filippus oli 1880-luvun johtava ravikirjeenvaihtaja, ja juttunsa alaviitteessä hän täsmensi: ”Hevosen recordiksi kutsutaan urheilukielellä lyhyintä aikaa, jonka se on suorittanut yleisissä kilpailuissa.” – Filippuksen eli hevosystävän nimi rakentui kreikan sanoista *filos* ja *hippos*. Jääradoilla oli ravannut jo 1871 ori Hippos.¹⁹⁶

Nopeusmatematiikan eräs kulminaatio kirjattiin 1885, kun Sporten-lehti julkaisi Hämeenlinnan Vikmaninlahdella tehtyjä laskelmia. Hevosten vauhtia oli mitattu 600 kyynärän pituisissa mutkissa ja kaksi kertaa pidemmillä suorilla osuuksilla. Loppuajoissa oli kolmelle virtalle muutettuna ”merkittävä ero” – neljätoista sekuntia – luotisuoraan tapahtuvan juoksun hyväksi, ja Ludvig Fabritius lainasi lehden aritmetiikkaa ravikalenterissaan, luonnollisesti vuolaiden kiitosten kera.¹⁹⁷

Veikon rekordinumerot maaliskuulta 1882 uhmasivat haastajia tasan viisi vuotta. Hämeenlinnassa täyttyi viimein ”hevosmiestemme hartahin toivo”, kun Vilpaksen 5 minuutin ja 38 sekunnin suoritus nosti hänet ”pohjoismaiden kuuluisimman pikajuoksijan”, norjalaisen Kvikin rinnalle. Kvikillä oli Suomen juoksuradoilla kaima ja huhun mukaan tšekäläiset vanhemmat. Lihavaksi sanottu Viipurin Pamaus näyttäytyi näissäkin ajoissa, toisin kuin Veikko, jonka juoksut olivat dramaattisesti katkenneet. Mutta päivän sankari oli Vilpas, tuo ”korvesta tuotu ”Tuhkimus”” eli ”Suomen uusi ravalichampion”. Jaakon pojanpoika aloitti tehtävänsä

tasaisesti, mutta sellaisella vauhdilla, että katsojain huulilta pääsi ehdoton kummastelemisen huudahdus. Kellä vain kello oli, otti sen esille ja kaikki suurella jännityksellä seurasivat hevosen kulua.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Takapajusta, ks. Fabritius (toim.) 1887, 27. Ks. myös Biet 1885, 233. Oriista, ks. Fabritius (toim.) 1885, 90. Yksilöstä, ks. sama (toim.) 1886, 24. Amerikkalaisesta, ks. sama, 149. Rekordista, ks. NP 19.2.1885. Hippoksesta, ks. Kalske 2005, 93–94.

¹⁹⁷ Laskelmista, ks. Sporten 1885, 22; Fabritius (toim.) 1886, 27–31.

¹⁹⁸ HäS 15.3.1887; TS 16.3.1887. Ravalista, ks. Uljas 1887, 23. Huhusta, ks. sa-

Eläinten etenemistä suhteutettiin silmiinpistävän usein koneiden parista noudetuilla kielikuvilla. Käytäntöä ennakoivat luvun II junajaksot, ja tämäkin maneerit omaksuttiin ihmisurheilussa.

”Sehän menee kuin lokomotiivi!” Näin kuultiin palkintotuomarin parkaisevan Jyväsjärven jäällä 1886. ”Ja lokomotiivin vauhdiksi sitä saattaakin sanoa, kun hevonen ensimmäisen puolen virstaa lentää 45 sekunnissa. Siinä on jo silloin ’höyryä päällä’ sellaisessa menossa.” Veikon kerrottiin kiitävän ”kronometterin vakavuudella”, toinen kilpailija juoksi ”tasaisesti kuin kellopeti”, ja kolmas ravuri oli ”oikea juoksu-kone”. Liikkeelle kaapaistiin ”kuin tykistä ammuttuna” ja rataa kierrettiin ”raketin tapaan”.

Ludvig Fabritius osti rovaniemeläisen Kirpun 2 000 markalla maaliskuussa 1887. Hevosen edellinen omistaja ei ollut ”pohjolan perukoilla tottunut ottamaan huomioon neljänneskunteja”, kuten Hämeenlinnan kilpa-ajoista kirjoitettiin. Taitavan ohjaajan käsissä Kirpusta voisi tulla totinen ”radanpolttaja”. Kaksi talvea kului, ja Fabritiuksen ajaman Kirpun ”koko koneisto joutui kiihtymystilaan” lähtöhetkellä, kunnes viimeisellä neljännesvirstalla ”höyry vähän heikkeni”. (Kirpun muuan esi-isä tunnettiin vanhakantaisemmin ”ilmanhalkaisijana”).¹⁹⁹

Höyryn loppuminen oli hevosmiehen peloista pahimpia, tai toisella tavalla asia ilmaisten, ”tuli” ei saanut sammua suorituksen aikana. Fabritiuksen mielestä hevonen oli höyrykoneen tavoin testattava mahdollisimman korkealla paineella. Jokunen ravuri todella ”höyräsi täydellä koneella”, mutta varovainen ohjastaja antoi eläimen juosta ”niin sanotusti puolella koneella” tai Pamauksen tyyliin ”vain $\frac{3}{4}$ koneen vauhdilla”.²⁰⁰

ma; Hml 8.3.1884. Sen kiistämisestä, ks. Sporten 1885, 3. Kaimasta, ks. Fabritius (toim.) 1886, 160. – Englannin *quick* = nopea.

¹⁹⁹ Veturista, ks. KS 18.2.1886. Veikosta, ks. NP 1.2.1885; Fabritius (toim.) 1886, 13–14. Kellopelistä ja tykistä, ks. Sporten 1881, 24. Juoksu-koneesta, ks. Fabritius (toim.) 1887, 73–74. Raketista, ks. sama (toim.) 1886, 40. Kirpusta, ks. sama 1927, 1, 10, 29, 32–33.

²⁰⁰ Tulesta, ks. Fabritius (toim.) 1887, 13–14. Testauksesta, ks. sama 1885b, 75–76. Höyryn loppumisesta, ks. Sporten 1881, 25; sama 1885, 84–85; NP 1.2. ja 2.3.1885. Koko koneesta, ks. Fabritius (toim.) 1884, 32. Ks. myös Sporten 1886, 101; Fabritius 1914, 119. Puolesta koneesta, ks. NP 21.2.1885. Ks. myös KS 4.3.1886. Pamauksesta, ks. NP 14.2.1885.

Eläinkuvastoa ei kokonaan unohdettu. Fabritius kunnioitti tulosurheilun eläimellistä tekijää kavahtamalla ”syötettyjä ruokamasinoita”. Hänen nähdäkseen Veikko siirsi suorituksen alussa painon takajaloilleen ja ”heittäytyi kuin kissa rotan perään” – ei kuitenkaan leijonan lailla, kuten toisen juoksurin starttia kuvailtiin. Oivakin oli kilpailut Ruotsissa asti, jossa hänen runoiltiin juosseen ”pehmoisesti ja notkeasti kuin kissan penikka”. Ja kun Ampiaisen juoksu meni maaradalla rikki, hän alkoi ”silloin tällöin laskea jäniksen ravia ja otti kerran oikein suden potkuja”.

Fabritius niin ikään pelkäsi juoksijahevosen kehittyvän ”jonnin joutavaksi ’lentokoneeksi’”. Siihen tapaan hän varoitteli uudella vuosisadalla, jolloin propellikoneet pysyivät ilmassa; mutta Ampiaisen ”kulkikin miltei lentämällä” jo 1880-luvulla, tai sitten suorastaan lensi tuulen nopeudella. Ampiaisen ruumiinkieli oli laajalti tunnettu. Jos pää ei ollut painettu alas tai häntä sojottanut suorana, kone ei käynyt maksimiteholla. Kaikissa tapauksissa Ampiaisen askellusta oli ilo seurata; hän juoksi ”kuten keikarimainen herrasmies tanssisalissa, tietäen että monta neidon silmää häntä katselee”. – Ampiaisen oli myös sisäistänyt soittokeillon funktion. Kun hän odotteli ihailijoiden keskellä vuoroaan, toiselle hevoselle soitettiin lähtömerkki, ja silloin hän ”veti häntäänsä reisien väliin ja oli menossa matkaansa, jolloin tietysti ympärillä oleva väkijoukko kirkuen kiiruhti kápälämäkeen”.²⁰¹

Kirpun juoksuvuosiin mennessä yleisökin näyttäisi oppineen, että ravureita ei tarvinnut eikä edes kannattanut ihastella kosketusetäisyydeltä. Katselijat eivät häirinneet kilpailun kulkua ”radan viereen jopa itse radallekin tunkeumalla, joka tapa ennen oli hyvin yleinen”. Jyväskylä sai Filippukselta ja Fabritiukselta kauneimman maininnan, siellä kun ei täytynyt törmäillä ”toimettomiin ällistelijöihin, humalapäisiin huutajiin ja tyhjäntoimittajiin”. Ravimiljö ”tarjoo oikein luonteenmukaisen kansallisen näytelmän, jommoista ei myöskään muualla saa nähdä”, Jyväsjärveltä kerrottiin. Toisaalla katsomo seisahdutti py-

²⁰¹ Ruokamasiinoista, ks. Fabritius (toim.) 1885, 141–142. Vrt. sama, 67–68. Veikosta, ks. Sporten 1881, 24. Leijonasta, ks. NP 1.2.1885. Oivasta ks. KS 18.3.1886. Ampiaisesta, ks. sama; Sporten 1881, 24; Uljas 1886, 23. Lentokoneesta, ks. Fabritius 1914, 198. Vrt. sama 1927, 41, 198. Kápälämäestä, ks. sama (toim.) 1887, 6–7. Vrt. sama, 112.

KILPA-AJOT Hämeenlinnassa Helmikuun 13 päivänä 1884.

Kilpailun nro.	Kilpailun nimi	Kilpailun paikka	Kilpailun ajaja	Kilpailun tulokset			Ajon aika	Kilpailun tulos
				Kilpailun aika		Kilpailun tulos		
				Kilpailun aika	Kilpailun tulos			
1	Ensimmäinen kilpailu	100	Veikko	10.1.1884	10.1.1884	10	1000	6 23
2	Toinen kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	5	2000	5 52
3	Kolmas kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	8	1000	6 03
4	Neljäs kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	7	1000	6 05
5	Kuudes kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	9	1000	6 07
6	Seitsemäs kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	8	1000	6 08
7	Kahdeksas kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	5	1000	6 09
8	Yhdeksäs kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	7	1000	6 10
9	Kymmenes kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	8	1000	6 11
10	Yhdeksäs kilpailu	100	Antti	10.1.1884	10.1.1884	12	1000	6 12

Hämeenlinnan suuren orikilpailun pöytäkirja. Voittajahevonen Lahja, joka ansaitsi juoksullaan 1 000 markkaa, myytiin kisan jälkeen 6 000 markalla, "joka lienee meidän maassamme korkein [hintaa], mikä on hevosesta maksettu". Nykyrahassa se olisi yli 30 000 euroa. Ludvig Fabritius oli Jaakko II:n ohjaksissa, vaikka ei tätä hevosta omistanut, kun taas Veikon juoksu tärveltyi ensimmäisellä virstalla pudonneeseen kenkään. Hämeen Sanomat selosti kilpailua 15. helmikuuta 1884. – HMA.

sähtymishuutelullaan ajajan hevosineen, ja Turussa radalle säännännyt koira vauhkoonnutti juoksijakuningas Veikon.

Hämeenlinnassa vuorostaan asevelvolliset ”sulkiivat kansan kokonaan pois radan läheisyydestä, ett’ei päässyt tunkeutumaan 50 kyynärää lähemmäksi”. Jos voimakeinoja kaihdettiin, kuten Mikkelissä 1885, ihmisiä valui yhä juoksureitille. Samana talvena Kuopiossa asetettiin vartija ”estämään niitä sporttimiehiä, jotka viimeisillä hetkillä tahtoivat opettaa hevosiansa, minkä vuoden aikana olivat laimin lyöneet”. Näin pyrittiin säästämään sekä hevosia että kilpajäättä. Mutta juuri Mikkelin rataa kiersivät kisojen aattona ”sellaiset ajajat, jotka parissa päivässä luulivat voivansa toimittaa saman, mikä muutoin vaati kuukausittain, jopa vuosittainkin työtä ja vaivaa”. Kiivaan viimeistelykuurin arveltiin olevan syrjäseuduilla yleisesti käytössä.²⁰²

Rahapalkinnot vetivät edelleen kevytmielisiä yrittäjiä valtionajoihin. ”Saisihan kerran koittaa”, kuului tämän tästä tuomareille osoitettu vetoisuus, ja jos lähtölupa annettiin, tuloksena tapasi olla ”luuskien lötkötystä” tai ”härän hölkkää”. (Maalaisajoissa moni hevospöytätyyppi kilpailusta, koska varjeli eläimensä mainetta.) Pahimmillaan virsitan kierros vei ”rekojuoksijoilta” pitkälti yli seitsemän minuuttia, mikä tahtoo sanoa, että asianmukaisesti valmistautunut juoksuri olisi edennyt siinä ajassa neljännelle ratakiekkorokelle. Koetusajon 2 ½ minuuttia oli muun muassa Filippuksen mukaan helppo tinki. Se piti yllä vieden toivetta, että hevonen ”itse kilpailussa muuttuu joksikin ”Viipurin pamaukseksi” tahi sen vertaiseksi juoksijauroksi”.²⁰³

Kesäkuusta 1884 alkaen jää ei ollut ainut alusta, jolla suurjuoksijoita tervehdittiin ja luuskien kustannuksella kaskuultiin. Oulunkylässä, Helsingin kupeessa, avattiin tuolloin maarata. Siitä vastasi edellisellä vuonna syntynyt Finska Trafklubben, jonka oli tarkoitus tulla ”maamme hevosystävien keskustaksi”, ja joka suomenkielisessä tekstissä tunnettiin kilpa-ajo-klubina ja ravaajaklubina. Se jäi käytännössä

²⁰² Fabritius (toim.) 1885, 33–34. Ks. myös Karjalatar 17.2.1880. Jyväskylästä, ks. NP 12.3.1885; Fabritius (toim.) 1887, 21–22. Huutelusta ja koirasta, ks. Fabritius (toim.) 1884, 23, 27. Hämeenlinnasta, ks. HäS 15.3.1887. Kuopiossa, ks. Fabritius (toim.) 1886, 48. Mikkelin yleisöstä, ks. NP 20.3.1885.

²⁰³ NP 9.2. ja 10.3.1886; Fabritius (toim.) 1887, 11–12, 41–42, 61. Maineesta, ks. Kaiku 6.3.1888. – Tiedossa oli kolme Pamaus-nimistä ravuria. NP 19.2.1885.

helsinkiläisten kerhoksi. – Toimittaja Helge Nygrénin mielestä tämä klubi ”voidaan perustellusti määritellä ainoaksi 1800-luvulla maassamme perustetuksi varsinaiseksi raviurheiluseuraksi”, mikä väite nojaa väärinkäsitykseen, joka on levinnyt laajalle Nygrénin laatiman urheiluseuraluettelon myötä.²⁰⁴

Kesäradan pituus oli normin mukainen virsta, kun taas lievästi kallistetut mutkat olivat jotain uutta, samoin 900 hengen kiinteä katosoma ja koko hoitoa reunustanut aita. Englannin laukkaratojen aitaaminen oli alkanut 1870-luvulla, joten kehityksen kyydissä kuljettiin, Viipurissa kolme vuotta pääkaupungin jälkeen.

Oulunkylän vihkiäisajoihin kaivatut ruotsalaiset ja norjalaiset eivät noudattaneet kutsua, mutta Helsingistä saavuttiin kolmella tilausjunalla. Niin kehkeytyi ”ihmisvirta, joka pitkän käärmeen muotoisena vyöryi radalle vievää jalkatietä myöten”, ja virrassa kulkeneet lehtimiehet hakeutuivat heitä varten nikkaroiduille paikoille. Yleisölavat täytyivät, Kaartin soittokunta viihdytti kansanpaljoutta, ja Hufvudstadsbladetin juttua lainanneen Suomettaren sanoin ”kunnaat radan ympärillä aivan vilisivät”. Morgonbladetin mukaan tuhannet ihmiset tarkkailivat tapahtumia aitauksen takaa.

Kilpailun kokoonpanokin oli läsnäolijoille uutuus: mailin juoksu kahdesti, välillä puoli virstaa kevyesti jaloitellen. Radan pehmeiden liisäksi kuumuus vaikutti tuloksiin, ei vähiten siksi, että juoksureita perinteisesti syötettiin kesäisiin hevosenäyttelyihin, joissa ”muhkeaa lihavuutta” pidettiin hyveenä. Neljänneksi jäänyt Veikko oli ”syötiläskunnossa” eli mestaria ei ollut ”valmistettu juoksukuntoon”.²⁰⁵

Talvioloissa ”amerikkalainen ’heat-ajojärjestelmä’” testattiin Tammelassa 1885. Tätä kautta päästiin vertailukelpoisiin sekunteihin mailimatkoja suosivien maiden kanssa, ja rinnakkaislähdöt ”3 heatissa (kerrassa)” olivat katsojienkin kannalta ”huomiota herättäviä, koska

²⁰⁴ Klubista, ks. SVL 19. ja 30.3.1883; Sporten 1883, 29–30. Ks. myös Kattilakoski 1980, 41–42. Nygrén uskoi muiden ravitahojen olleen ”pääasiassa hevoskasvatukseen keskittyneitä ’Eläinsuojelu- ja Hevosystävien seuroja’”. Nygrén 1989, 13. Kasvatustyötä katsoivat tietysti tekevänsä ihmisurheiluseuratkin.

²⁰⁵ US 30.6.1884; Mbl 30.6.1884; Fabritius (toim.) 1885, 66–72, 76. Englannista, ks. Huggins 2000, 123–124, 152–153. ”1,600 metriä = 1 engl. maili = 1 ½ suomal. virstaa”. Biet 1882, 62.

paremmin voi verrata kilpailevia hevosia toisiinsa, mitenkä vuorotellen toinen ja toinen alkaa juoksun”. Mustialan opisto näytti näin ollen jälleen suuntaa, kuten kaksikymmentä vuotta aikaisemmin yleisten kilpajojen alkuhämärässä; rehtori Zitting oli edelleen virassaan, mutta eläinlääkäriin tehtäviä hoiti edesmenneen Wegeliuksen sijaan Ludvig Fabritius. – Englannista useiden lähtöjen kisat olivat kadonneet. Termin *heat* syntyperä on hevosen lämmittämisessä, *heating*, ja suomenoksesta esiintyi ”syöksykin”.

Kolareiden uhka oli tässä kamppailumuodossa ilmeinen. Tamme­lan hevosystävain seuran säännöt antoivat eläinten omistajille luvan päättää siitä, startattiinko soikion eri puolilta vai rinnatusten, ja jäl­kimmäisessä tapauksessa sisemmän lähtöpaikan sanelisi arpa. Hämeen­linnaan amerikkalaisajot – johon ei lääkäriinsyyniä sotkettu – saapuivat 1886 Ludvig Fabritiuksen aloitteesta, ja hän joutui välittömästi rauhoittelemaan kilpailun turvallisuudesta huolestuneita hevosmiehiä. Valtioajojen jäljiltä oli jääradoilla nähty kymmeniä juoksijoita saman­aikaisesti, hän muistutti. Hämeenlinnassa hevoset starttasivat rinnak­kain, mikä ”suuresti jännitti katselijain huomiota”, ja yltiöpäisimmässä arviossa amerikkalaisuuden uskottiin johtavan siihen, että ”koko nykyinen ajotapa jätetään”. Seuraavalta vuodelta esittelen vielä Tamme­lan ravit:

Ajo oli kahdenlainen, nimittäin ’ennätys kilpailu’, jossa hevoset juoksivat yhden Englannin penikulman 3:meen kertaan, 15 minuutin väliajalla, ja johon sai ottaa ainoastaan sellaiset hevoset, jotka olivat ennen saaneet valtion palkinnon. Ja toiseksi ’Ensikertalaiskilpailu’, jossa hevoset juoksivat myöskin Englannin penikulman, ainoastaan kahteen kertaan, samoin 15 minuutin väliajalla, ja johon ajoon sai ottaa osaa kaikki terveet oriit ja tammät.²⁰⁶

²⁰⁶ Kisan voitti Kirppu. HäS 18.3.1887. Tammelasta muutoin, ks. Hml 25.2. 1885; Fabritius (toim.) 1886, 95–97. Säännöistä, ks. HMA Hevosystävät, Sääntöjä. Englannista, ks. Huggins 2000, 33. Syöksystä, ks. Fabritius (toim.) 1885, 168. Hämeenlinnasta, ks. HäS 12.3.1886; Uljas 1886, 4–5; Fabritius (toim.) 1887, 113–114.

Näin hienostuneet kilpailukäytännöt asettivat juoksurin virittämislle uusia haasteita. Siihen tarpeeseen vastasi Fabritiuksen 1884 julkaisema *Suomen juoksihevonen*, urheiluvalmennuksen ensimmäinen kotimainen opaskirja.

Se oli siinä ohessa paljon muutakin, ja oireellista on heti avausriiveiltä lukea tekijän kysymys: miksi valtionajoja järjestetään? Tavoitteena on kehittää rodunjalostusta, ei suinkaan ”kiihoittaa hevoshuijarien voitonpyyntöä siihen, että he kidutetuilla hevoskonillansa laahaisivat kilpa-ajosta toiseen”. Eläinrääkkäystä on maailmassa aina ollut ja tulee olemaan ”niin kauan kuin vielä raakoja ihmisiä löytyy”. Vetokilpailut olivat tuottaneet silkkää kärsimystä, Fabritius selvensi, mutta valtionajoissa edellytetty puhdas juoksu takasi, että hevosta ei juokseteta ”yli voimainsa”.

Ei ja taas ei! raviajo ei ole mitään hevoshuijausta tai eläinrääkkäystä vaan päin vastoin jalo ”Sportti”, jonka harjoittamista ei edes herkkätuntoisimmankaan tarvitse hävetä.

Valmennusta käsitelleen luvun nimeksi Fabritius antoi ’Juoksijan harjoitus eli valmistus kilpailuun’. Mikäli joku epäili valmistavien toimien välittämättömyyttä, ”koettakoon itse vallan harjoittamattomana päätäpahkaa juosta puolen tai neljäsosan virstaa”, hän puhutteli lukijoitaan. Hengitys ahdistaisi ja pohkeet kipunoisivat seuraavanakin aamuna. Yleisohjeena Fabritiuksella oli yksilöllisyys, ”eläimen mielenlaadun” huomioiminen, ja harjoitukset hän jakoi sen mukaisesti kolmeen lohkoon: vammautuneen hevosen kuntouttaminen, satunnaisen juoksurin hoito, säännöllisesti kilpailevan hevosen valmennus.

Kun hevosesta tehdään juoksijaa, ensimmäinen vaihe on päivittäinen, korkeintaan kuuden virstan pituinen jaloittelu. ”Jonkun ajan perästä ruvetaan hevosella ajamaan *lyhyttä ravia* (lotkojuoksua).” Varovaisuutta on alati noudatettava; vauhti ja matka määräytyisivät tapauskohtaisesti. Toisella viikolla ajaja voi kokeilla ”lyhyitä mutta *vilkkaita hyökkäyksiä* (’spurts’)”. Seuraavaksi spurtteja otetaan puolella vauhdilla, ja kun juoksija sopeutuu kasvavaan rasitukseen, viimein ajetaan suppeita matkoja maksimaalisella nopeudella. ”Tästä tulevat keuhkot avarammiksi”, Fabritius valisti, ”ja jäsenrakennus tottuu vahingoittumatta kestämiään niitä suuria vaatimuksia, joita sittemmin hevoselle pannaan.”

Kilpa-ajopäivälle ja sitä edeltäville viikoille hän luovutti yhtä seikkaperäiset ohjeet, mutta niitäkin referoin valikoiden. Ruokavalion hienosäädön jätin tyystin väliin. Oleellista on, että ajaja pitää silmällä hevosen halukkuutta juoksuun, ja jos uupumisen oireita lainkaan ilmenee, harjoittelutaakkaa vähennettäköön. Jääradan sijaan Fabritius suositteli alustaksi tasaista maantietä, jolla juostaisiin näyteajoksi (”n. k. triaali”) kutsuttu sessio, täydellä vauhdilla ja enintään 1 ½ virstan etäisyydellä. Mikäli hevonen kulkee tämän matkan rivakasti, tilanne on turvattu kahden virstan kamppailua ajatellen.

Kolmen virstan kilpailuun valmistaminen vaatii enemmän sekä aikaa että työtä, jota kuitenkin voi toimittaa hitaammallakin ajolla, koska kestävyys etupäässä enenee ajosta puolinopeudella pitempiä matkoja. Välillä tulee kuitenkin joskus ajaa vilkkaalla vauhdilla, sillä liian yksitoikkoinen työ väsyttää mielen ja poistaa halun kokonaan.

Pitkälle matkalle tähtäävät juoksurit suorittaisivat virstan koetusajan kolmisen viikkoa ennen kisaa. Se uusittaisiin kymmenen päivän kuluttua, ja siinä välissä ”jatketaan työtä entiseen tapaan”. Jos kilpailu läpäistään menestyksellä, uutta koitosta varten olisi harjoittelua mieluummin kevennettävä kuin lisättävä. ”Onhan hevonen jo tarpeellisessa kunnossa ja se rahtu, mikä ehkä puuttuu, voidaan täyttää uusilla toimilla.” Niitä olisivat kevyen ravin lomassa otetut spurtit, kiivaat hyökäykset, jotka kartuttaisivat eläimen nopeutta ja itseluottamusta.²⁰⁷

Koska Fabritius seurasi alan kirjallisuutta monilla kielillä, koko ohjelmaa hänen ei tarvinnut keksiä omin avuin. Ainakin C. G. Wrangelin Ruotsissa 1877 julkaisemaan käsikirjaan hän oli perehtynyt; se oli laadittu ”parhaiden ranskalaisten ja amerikkalaisten lähteiden mukaan”, kuten Suomessakin tiedettiin. Norjan ravikalenteria Fabritius oli mainostanut useilla foorumeilla ja suonut silloin kunnioitusta ”maineikkaimmalle raviurheilijalle” Hiram Woodruffille, *the King*

²⁰⁷ Fabritius 1884, 1, 6–8, 44–48, 52–55. Terveysargumenteista, ks. myös sama 1885b, 79–81. Hevosten sanottiin olevan ”paremmin valmistettuina (träänattuina)” tai ”hyvässä kunnossa (konditionissa)”. Uljas 1886, 4. – Ruotsalaisesta treenauksesta, ks. Balck 1886, 341–343.

of American Horsemen. Edesmennyt yhdysvaltalainen oli saanut sekä kuvansa että elämäkerrallisen tekstin norjalaiskalenteriin, ja Fabritius kertoi Woodruffin osoittaneen todeksi hevosen hellävaraisen hoidon hyödyllisyyden. Aikalaisarvostelija sanoi myös Fabritiuksen kirjasta huokuvan ”hellyyttä luontokappaleita, ja erittäin ihmisen jaloa toveria kohtaan”²⁰⁸.

On pelkkä yhteensattuma, mutta kaunis sellainen, että Helsingin yliopiston eläintieteen professori julkaisi juuri 1884 oppineen ja samalla verrattoman sympaattisen tutkielman eläimen sielusta.

Fabritiuksen valmennusohjeissa huomio kiinnittyy nykytermein vauhtileikkelyyn ja intervalliharjoittelun osuuteen. Avainsana on mallillisuus, rasituksen sovittaminen juoksurin psykofyysiseen tilaan. Paljastavaa on sekin, että tekijä tahtoi tynnytyellä voitollisia hevosmiehiä. Ravurin kunto ei kohenisi kilpailun jälkeisellä juoksukuurilla – päinvastoin, silloin oli jo varaa nautiskella, hellittää hieman, lyhyitä syök-sähdyksiä silti unohtamatta.

Eläinlääkäriin valmennusfilosofian vaikutusta olisi kai mahdotonta mitata tuloslistojen valossa. ”Tunkemalla pakoittaminen ei auta mitään; ei etanasta tule kilpajuoksijaa eikä rotasta vaunuin vetäjää”, kirjoitettiin lehdessä 1882. Kun talven 1875 valtionajoissa – jolloin kolmen virstan käytäntö omaksuttiin – oli voitu luovuttaa 21 palkintoa, vuonna 1884 jaettiin kaikki 32 rahasummaa. Niiden ohella myönnettiin 48 diplomaa suorituksista, jotka alittivat viralliset minimisekunnit, mutta joista ei kilpailun tasokkuuden vuoksi markkoja suotu.²⁰⁹

Hämäläisen jatkokertomus antaa niin ikään viitteitä ajokäytäntöjen jalostumisesta ennen opaskirjan valmistumista. Asianomaiset jaksot, jotka olen tallentanut liitteeksi 3, ilmestyivät 1884. Kun maalaisohjastaja kehottaa ”hiljaisella puhuttelemisella” juoksuriaan lisäämään vauhtia, ”huvityöksi” kilpailun kokeva eläin tekee pyynnön mukaan.

²⁰⁸ Wrangelista, ks. *Sporten* 1881, 31. Norjasta, ks. *Biet* 1882, 61–62; HD 17.3.1884. Ks. myös *Sporten* 1885, 22–23. Hellyydestä, ks. *Suomen Teollisuuslehti* 1885, 26–27. Hiram Woodruffia (1817–1867) arvostettiin *Ruotissakin*. Balck 1886, 333–335, 341. Hänen elämäntyöstään, ks. Foster 1869. Ks. myös Fabritius 1914, 53–55.

²⁰⁹ *Kansan Ystävä* 14.10.1882. Sielusta, ks. Reuter 1884. Palkinnoista, ks. Duncker 1884, 148–149; Fabritius (toim.) 1885, 49.

Siitä vuodesta lukien *Suomen juoksiahevon* levisi paitsi vähittäismyynnissä myös ylimääräisenä palkintoesineenä. Pari talvea myöhemmin Filippus luonnehti tilannetta tähän tyyliin: ”Kun on saanut kuulla huutoja ja rähinää kilpa-ajoissa [...] kymmenkunta vuotta takaperin, jolloin ’hevoshuijarit’ ajoivat jo ennen kilpailua uupumaisillaan olevia koniaan, kun on nähnyt tämän ja paljon muuta lisäksi, niin käsittää helposti mitä yleiset kilpa-ajot ovat vaikuttaneet [...]” Eläinrääkkäyssyytöksiin Filippus vastasi muistuttamalla palkinnoille veikatusta ajajasta, joka oli vetäytynyt kilpailusta, koska juoksija hengitti koetusajossa raskaasti. Tunnettiin myös omistaja-ajaja, joka onnistuneen urakan jälkeen hypähti reestä,

taputti päristelevää ja vielä kokonaan riemastunutta eläintä kaulaan ja suudellen sitä kuiskasi nämät sanat: ’Kiitos toveri!’ Näytipä siltä kuin eläin olisi ymmärtänyt häntä.²¹⁰

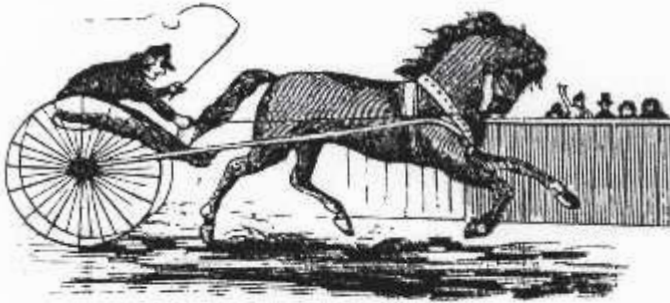
Kirjailija Emil Lassisen ajonovelli ilmestyi vuosisadan lopulla. Päähenkilö on talollisen poika, jonka ”hevosmiehen henki” ottaa valtoihinsa, kun hän siirtyy ”reistaamaan” jääradalle. Mutta piiskaa hän käyttää vain nimeksi, jonkun kerran sitä reen laitaa tai jään pintaan sivaltaen. ”Ei ole miestä toista sen enemmän toimessaan olevan näköistä kuin hevoismies ajojen aattopäivänä”, kerrottiin Kuopiosta. Sen kaupungin lehdessä osattiin silti – tai sen vuoksi – varoittaa, ”ettei anneta hevosen pitkältä astua, eikä pitkältä juosta hölkkä-juoksua”. Sellainen jolkotus tekisi ravurin veteläksi. Kirjoittaja suositteli lyhykäisiä harjoitusrupeamia, joiden aikana sopisi pienissä erissä lasketella ”täyttä kyytiäkin”.²¹¹

Valmennusaiheen suhteen pitäisin Fabritiuksen omaa arviota 1910-luvulta kyllin luotettavana todistuksena. Hän julkaisi tuolloin kirjastaan ajantasaisen laitoksen, käytännössä uuden teoksen, koska myönsi aikaisemman järjestelmän vanhentuneen. Se oli kuitenkin saanut ”he-

²¹⁰ Kirjapalkinnosta, ks. Fabritius (toim.) 1885, 50. Rähinästä, ks. NP 2.2.1886; Fabritius (toim.) 1887, 3–4. Vrt. Biet 1885, 49–50. Hengityksestä, ks. NP 12.3.1885. Suutelusta, ks. Fabritius (toim.) 1886, 27; Sporten 1885, 19. Ks. myös Karjalatar 17.3.1891.

²¹¹ ”Samallaista huolenpitoa [kuin ihmislapsi] se eläimenkin sikiö tarvitsee.” Savo 24.1.1890. Novellista, ks. Lassinen 1897, 5, 7. Kuopiosta, ks. Savo 17.1.1889.

Från „statstäfningen“ vid Äggelby.

Sää, sää, min flicka, sää, sää; visa hvad
du brås på, sää sää.

Oulunkylän kesärata on avattu. Spets 23/1886.

vosmiesten piirissä tunnustusta ja väitetään sen tehokkaasti myötävaikuttaneen siihen, että juoksijahevosen opetus ja hoito tulivat paljon paremmalle kannalle”.²¹²

Eläinlääkäri siirsi oppejaan itsekin käytäntöön, ja Kirpun muokkaamisesta mestariravuriksi hän on jättänyt havainnollisen kuvauksen. Oulun valtionajoissa 1886 Kirppu ansaitsi ensimmäisen palkinnon, minkä jälkeen juoksija vaihtoi omistajaa ja hankki muun muassa kolme voittopalkintoa Hämeenlinnan suuressa orikilvassa. Mutta ajotekniikkaakin täytyi kehittää, sillä aluksi tuntui ”yhtä mahdottomalta pidättää sitä, kuin heikoilla käsivarsillani pysäyttää liikkeellä olevaa veturia”, Fabritius kirjoitti Kirpun elämäkerrassa. Kun hän kaarteessa hieман kiristi ohjaksia, Kirppu saavutti ”murhaavan vauhdin” suoralle osuudelle kierryttäessä.²¹³

²¹² Omasta arviosta, ks. Fabritius 1914, 3–4. Ks. myös Kattilakoski 1980, 104–105. Vrt. Hyypää – Hagner 2007, 224; Vanha-Similä 2007, 132.

²¹³ Fabritius 1927, 13–14. Valmennuksesta lähemmin, ks. sama, 14–23.

Maaliskuussa 1888 Kirppu sitten survoi kavioihinsa Vilppaan nimissä olleen rekordin. ”Yksi ’ravi-kuningas’ toisensa perään astuu näytämölle työntäen edeltäjänsä syrjään”, selosti Hämmäläisen kirjoittaja kilpailun saldoa. Kirpun työ oli ohi 5 minuutissa ja 34 ½ sekunnissa. ”Näki, että omistajansa eläinlääkäri Fabritius oli yhden vuoden aikana, jonka se hänellä on ollut, onnistunut mainiosti kasvatuksessaan”, analyysi jatkui. Muutoin Hämeenlinnassa oli perinteinen markkinatohina, ”puuttuu vaan Englannin ja Amerikan tavat, vedonlyönnit tuhansien markkojen päälle sitä ja sitä hevosta vastaan, mutta eihän niitä tarvita-kaan”. Hämeen Sanomat kutsui Lapissa varttunutta sankaria ”erämaan hevoseksi” ja välitti tarinan, jonka mukaan Kirppua ”hoidetaankin niin hyvin, että makuutetaan höyhenpatjoilla, pidetään tallissa trossut ja housut jalassa”.²¹⁴

Kirpusta oli puhuttu kunnioittaen hänen asuessaan vielä Rovaniemellä. Niiden vuosien pikkupoika on muistellut munuaisia ravistelutta päivää, jona hänen onnistui sitoa mäenlaskuun tarkoitettu pärekoppa Kirpun rekeen ja istahtaa siihen. Paikkakunnan pojat olivat pitkään uneksuneet Kirpun kyydistä, mutta äkäinen trenari oli estänyt edelliset yritykset. Nyt tempu onnistui, ja kun ajaja antoi juoksurille merkin, Kirppu ampaisi raviin ”niinkuin suusta ladattavasta lähtenyt”.

Niin sisukas kuin jo silloin olinkin, eikä päätä huimannut jyrkimmässäkin Ounasvaaran mäessä, tunsin olevani viimeisellä matkalla: rauhasiani viilsi, sydämeni pamppaili ja aivot läimähelivät, maailman mustuessa silmissäni. Koppa lenteli ilmassa kuin rajumyrskyn riuhtomana, silloin tällöin hiukan tietä riip-poen.

Jos hevonen ei ollut yhtä hanakka juoksemaan kuin Kirppu, kilpailuvauhdin ylläpitoon oli löydettävä toinen keino. Piiska se ei voinut olla, ja siksi muuan ajaja yllytti ravuriaan ”yksitoikkoisella puoleksi laulavalla to– to– to– to– äänellä”. Toisen hevostiehen hokema oli ”noh, noh, noh, noh”, ja mikäli eläin ei vielä ymmärtänyt, hän ”ojensi oikean kätensä sivulle ja heilautti sitä ilmassa”. Tämän eleen oli arvatenkin mää-

²¹⁴ HäS 13.3.1888; Hml 14.3.1888. Ravurit olivat paitsi kuninkaita myös ”tähtiä”. HäS 15.2.1884.

rä muistuttaa juoksuria ruuskasta. Tiedossa oli myös myhäilevä ajuri, jolla oli mielestään varaa vitsailla yleisön kanssa; hän vaihtoi jonkun sutkauksen jokaisen kierroksen täytyessä. (Varhaisimman maininnan väliaikoja huutavista katselijoista olen tavoittanut 1900-luvulta.) Persoonallisin ravuri nähtiin Jyväskylässä. Juoksijaori teki lähtöpaalulle saavuttuaan äkillisen käännöksen ”ja varsin tyynesti kulki pois radalta kotiin kaupunki-kortteriinsa”.²¹⁵

Piiskaamisen puolesta julkaistiin *Sporten*-lehdessä 1885 periaatteellinen teksti, jossa kummasteltiin lyhytnäköisenä pidettyä kieltoa. ”Kai-kissa maissa, joista järkea löytyy, on piiskan ohjesäännönmukainen käyttö sallittu.” Nyt sen oli päässyt korvaamaan ”vandaalimainen ulvo-minen”, mistä äskeiset esimerkit oletettavasti todistivat. Liberaalia näkemystä vastaan hyökättiin välittömästi, ja samalla pahoiteltiin, että Ludvig Fabritius ei ollut tuominnut piiskausperinnettä riittävän pontevasti. Mutta vasta vuosisadan vaihduttua säännöt mahdollistivat kilpailuoikeuden epäämisen henkilöltä, ”joka räyhäämällä tahi loukkaavalla käytöksellään osoittautuu sopimattomaksi ajajana esiintymään”.²¹⁶

Yleensä ottaen ajosportti oli paitsi viihdyttävää myös ehdottoman totista aktiviteettia. Muuan ravuri näytti juoksevan ”kuin olisi ollut elämästä kyse” ja toinen muistutti ”jaloon taisteluun antautunutta sankaria”. Valtionajoissa hevoset starttasivat radan vastakkaisilta puolilta, ja onnistunut ohitus oli aina juhlahetki: Mörkö sivuutti kilpailijansa ”palkintotuomarien lavan kohdalla suurenmoisesti ja eläköön huutojen kaikuessa”. Yhtä hyvin ohitus voitiin estää kiemurtelevalla juoksulla – minkä säännöt tosin kielsivät. Kun Oulunkylässä kokeiltiin pari-lähtöä rinnakkain, ”ajaminen yhdeltä puolelta rataa toiselle” ei tullut kyseeseen.²¹⁷ Pienemmillä radoilla ohitukset saattoivat olla väylän ka-peuden vuoksi käytännössä mahdottomia.

²¹⁵ Kirpusta, ks. Fabritius 1927, 6–9. Yllytyksistä, ks. KS 18.3.1886; Fabritius (toim.) 1887, 68–69. Vitsailusta, ks. NP 1.2.1885. Väliajoista, ks. SU 1904, 72. Jyväskylässä, ks. Fabritius (toim.) 1887, 52. Vrt. sama (toim.) 1885, 176. – Ruuskalla uhkaamisen psykologiasta, ks. Budiansky 1998, 75–77.

²¹⁶ Kattilakoski 1980, 90. Piiskauksesta, ks. *Sporten* 1885, 22; *Biet* 1885, 234–236.

²¹⁷ Elämästä, ks. Fabritius (toim.) 1884, 36. Sankarista, ks. sama (toim.) 1885, 20. Möröstä, ks. sama, 38. Kiemurtelusta, ks. sama (toim.) 1886, 49. Kiellos-ta, ks. sama (toim.) 1887, 109. Ks. myös Pesonen 2007, 28. Valokuva kertoo kesäradankin kapeudesta. SK 1894, 212.

Sallittujen laukka-askelten lukumäärä oli sekin ilmaistu säännöissä. Ludvig Fabritius mainitsi joidenkin hevosten rikkovan raviaan ajajan käskystä, jotta askellus sitä kautta piristyi, ja Jyväskylässä kerrottiin-kin kokeneesta ohjastajasta, joka tiesi laukkajuoksun vauhdittavan kul-
kua. Hän antoi hevosensa ”tasan neljä kertaa rikkoo ja niin pitkään kuin on asetuksissa juuri enintään määrätty”.²¹⁸ Tällöin voisi 2000-luvun puheenpartta seuraten kauhistella eettisesti kyseenalaisen harmaan alueen hyödyntämistä. Jos näin todella tehdään, silloin on ravisportin uskottava olleen sen verran sanokaamme primitiivistä urheilua, että kukaan ei paheksunut ajotapaa, jonka säännöt yksiselitteisesti sallivat.

Hevosmiehillä oli itsetunto kunnossa, ja esimerkiksi Oulun ajopäivinä 1886 he olivat taas ”hyllyneet koko yhteiskunnan kermana, niin että tuskin muut ovat oikeen täysiä miehiä olleetkaan”. Kotiinpaluu ilman kukkarontäytettä tuotti sitäkin syvemmän häpeän. Samana talvena kuultiin Jyväskylässä tyyppillistä kehuskelua, ajajien suunsoittoa kilpailun aattona. Sitä harjoitti miltei jokainen mies. ”Ja vielä hän arvelee lisäksi, että jos palkintoa ei anneta, niin on se vahingon syy, eli radan syy, eli ilman syy, mutta ei hevosen syy eikä ajajan”.²¹⁹

Yksinomaan juoksuradan laatu leväytti selittelyjen sulut sijoiltaan. Jää tapasi olla liian kovaa tai liian pehmeää, lunta oli jäällä turhan paljon tai ei ollenkaan, lumi vaikutti liian kuivalta tai liian märältä, ja niin edelleen *ad nauseam*.

Kilpa-ajojen vakavuudesta ei ole vakuuttavampaa osoitusta kuin Veikon kohtalo. Veikko oli Jaakon ja Kirpun väliin jääneiden vuosien juoksijasankari, joka menestyi näyttelyhevosena Venäjälläkin ja hankki valtionraveissa 1876–86 kuusitoista palkintosijoitusta. Vuonna 1878 hän ei sitä paitsi kilpaillut lainkaan.

Talvella 1886 Veikko kiersi viimeistä kertaa yleisissä kilpailuissa, ”sitten kuolinpäivään asti levätäksensä perhe-elämän tyyneessä helmassa”, kuten Fabritius suomensi Nya Pressenin juttua. Yli neljätoistavuotiaat hevoset eivät saaneet kilpailla valtionpalkinnoista. Vaasan helmikuisista ajoista Fabritius otti ravikalenteriinsa Filippuksen raportin, joka eteni hienosti sanottuna antropomorfisella otteella. Hevosista on

²¹⁸ KS 18.2.1886; Fabritius 1914, 187.

²¹⁹ Oulun Lehti 27.2.1886; KS 18.2.1886. Radan laadusta, ks. Fabritius (toim.) 1886, 11, 31; sama (toim.) 1887, 10.

perinteisesti jutusteltu kesyttäjien ehdoilla, inhimillisiä tunteita eläimen tajuntaan heijastaen. Veikon astellessa vaasalaiskoituksen lähtöpaikalle ”tyytyväisyyden sorina” kohosi yleisöstä, Filippus tarinoi, ja juuri silloin ravuri ”katsahti vielä yhtä kirkkaasti kuin ennenkin katselijajoukkoa; nyökäyttäen päätään näkyi tämä vanha lemmikki ilmoittavan ymmärtävänsä, mitä siltä nyt vaadittiin”.

Vaasassa Veikko ennätti jälleen voittajaksi, ja hänen juoksunsa jälkeen ihmismassojen nähtiin palaavan kaupungin suuntaan. Nuoret haastajat saivat ravata ankarasti harventuneen katsomon edessä. Veikon kokonaisansiot valtionajoista olivat 8 975 markkaa eli reilut 40 000 euroa, mihin summaan ei tullut lisäystä Tammelassa, jossa ”vanha herä” esiintyi rahakisan katveessa. Se oli kevyt kirmaisu Hämeenlinnan orikilpailua varten.²²⁰

Kun valtionravien sääntöjä reivattiin 1883, Hämeenlinnasta tehtiin ”eliitille” eli ”voiton sankareille” varattu tapahtuma. Kriteereiksi otettiin sukupuoli ja vähintään toiseen valtionpalkintoon oikeuttava ennätys. Palkinnot olivat poikkeuksellisen muhkeat, parhaimmillaan 1 000 markkaa, kun muualla saattoi yhdellä juoksulla ansaita korkeintaan 400 markkaa; mutta rahoille asetetut minimivaatimukset olivat nekin tavallista kireämmät. Näin varmistettiin ”maan mahtavimpien ja loistavimpien juoksija-nimien” läsnäolo.²²¹

Veikon askeleen oli epäilty käyneen kankeaksi jo kuutisen vuotta aikaisemmin. Se oli naurettavan harhainen arvio, ja Hämeenlinnan orikilvassa – jota hän ei ollut vielä voittanut – ”kaikkein lemmikiltä” odotettiin viimeistä suurtekoa. Mutta Veikolla oli vihamiehiäkin, Filippuksen täytyi todeta, sillä näiden ajojen aattona mestari joutui ”mitä ilkeimmän” tuhoteon kohteeksi. ”Sen etujalat olivat nimittäin poltetut jollakin väkevällä aineella, niin että ne olivat kovin turvonneet ja karvakin oli niistä vallan lähtenyt”, Fabritius suomensi Filippuksen tekstiä.

Ravikansan piirittämä eläin tarkkaili ”kirkkailla silmillensä” jääareenan hälinää. ”Paras ja kokenein ystävänsä, omistaja itse, seisoi kyy-

²²⁰ NP 4.3.1886. Tammelassa kerättiin nyt ensimmäistä kertaa pääsymaksut. Vuorinen 1927, 65. Vaasasta, ks. NP 26.2.1886; Fabritius (toim.) 1887, 35–36. – Antropomorfismin houkutuksesta, ks. Budiansky 1998, 104–105; Cassidy 2002, 126–129.

²²¹ Säännöistä, ks. Fabritius (toim.) 1885, 120–130. Eliitistä, ks. NP 21.2.1885. Sankareista, ks. Hml 13.3.1886. Juoksijanimistä, ks. KS 18.3.1886.

nelsilmin sen vieressä ja silitti hyväillen sen kaulaa, tai tasoitti Veikon pitkää, harmaantunutta tukkaa. Veikko itse näytti kyselevän ja tutkivan, miks'ei se saanut juosta rataansa niinkuin toverinsakin?"²²²

Lääkärit eivät onnistuneet huoltamaan jalkoja ajokuntoon. Sabotaasissa oli käytetty rikkihappoa, ja yleisön mielestä Veikon olisi iästään huolimatta annettava kilpailla seuraavanakin talvena. Näin ankeasti eivät sankarin juoksut saisi loppua. Joka tapauksessa ”vanha ravurikuningas” ja ”rakastettu veteraani” olisi ikuisesti ”raviradan suvereeni hallitsija”, toisin sanoen ”numero yksi, sille ei voi mitään”. – Valtionajojen ulkopuolella Veikko juoksi jatkossakin ”majestetillisella tavalla” eli ”yh-tä kauniisti kuin ’ravikuninkaana’ ollessaan”.

Fabritiuksen ravikalenterissa happohyökkäyksestä puhutaan murhayrityksenä. ”Vaan muuan konna Veikolta / Nyt jalan turmeli”, anonyymi runoilija riimitteli, ja koska juoksurille omistetut rivit veivät kalenterista neljä sivua, jäljennän suppean otteen.

Hän rikottuina jalkoineen
Radalle vietihin,
Kuin ylemmäksi vedoten
Hän katsoo ihmisiin:
”Sä kansa, jot' oon palvellut,
Kuink' oot sä näin mun palkinnut?”²²³

Runo antaa vihjeen pahantekijän henkilöllisyydestä, josta oli liikkunut arvailuja tuoreeltaan. Epäilykset olivat kohdistuneet toisen juoksurin tappaneeseen ja itsensä surmanneeseen renkiin. Karjalan Veikko, ori-kilpailuun niin ikään ilmoitettu hevonen ja Tammelan äskeisten ajojen kakkonen, ei ollut Mustialan opistolta lähdettyään päässyt jääradalle asti. Viimeiset näköhavainnot tehtiin Hämeenlinnan liepeillä.

Nuoremman ravurin otaksuttiin ensin tulleen varastetuksi ja päätyneen Mikkelin markkinoille. Poliisitutkinta johti etsintöihin Pietaria

²²² NP 11. ja 14.3.1886; Fabritius (toim.) 1887, 69–70, 73. Kankeudesta, ks. Sporten 1881, 24.

²²³ Fabritius (toim.) 1887, vii–x. Murhayrityksestä, ks. sama, 69–70. Lääkäristä, ks. Hbl 12.3.1886. Rikkihaposta, ks. Häs 12.3.1886. Yleisöstä, ks. NP 14.3.1886. Arvonimistä, ks. HD 12.3.1886. Jatkosta, ks. US 16.3.1887; Hml 14.3.1888. – Tilapäisravirunosta, ks. myös Spets 30/1889, 1.

ja Ruotsia myöten, kunnes huhtikuun puolella, lähes kuukausi katoamisen jälkeen, sekä rengin että hevosen jäännökset löytyivät Hämeenlinnan tuntumasta. Karjalan Veikko oli Fabritiuksen sanoin joutunut ”surullisimman kohtalon alaiseksi kuin mikä tähän asti on kohdannut mitään suomalaista juoksijaa”. Renki oli hirttäytynyt, mutta sitonut sitä ennen hevosen puuhun, joten tämä oli lehti uutisen mukaan ”nähtävästi nälkään kuollut sillä se oli kalvannut kovasti puuta ennen kuolemaansa”.

Kansan parissa Veikkojen kärsimykset liitettiin toisiinsa. Koska myös alkuperäistä Veikkoa oli pidetty Mustialan tallissa, rengin uskottiin syövyttäneen tämän koivet ja sen päälle syllisyydentunnossa hirttäneen itsensä.²²⁴

Raviurheilun synkkä mysteeri jääköön sikseen. Muutaman vuoden kuluttua J. H. Erkkö rakensi rivejä runoon, joka ilmestyi nimellä ’Entinen juoksija’ ja päättyi traagisesti, mutta Veikkojen sijaan tekijää oli koskettanut yleisempää laatua ollut ajoinspiraatio (liite 2). Jos hevosen kilpakausion oletetaan kestäneen viitisen vuotta, Erkon tekstiin mennessä jääkentiltä oli väistynyt neljä juoksijapolvea.

Talven 1889 tunnelmiin Kuopion ja Oulun radoilla lopettelenhevoshistorian seurannan. Savossa oli paikallinen ravilama voitettu, kun taas Oulun juoksurit olivat saaneet rinnalleen suksiurheilijoita, joista enemmän tuonnempana.

Kuopion valtionajot pidettiin maanantaina, ja mikäli edeltävänä viikonloppuna käyskentelit kaupungilla, ”niin tuon tuostakin kursasi ohitsesi punavöinen hevoismies, kädet ojona ja suu supussa vihellykseen”. Näin kirjoitti joko Juhani Aho tai hänen veljensä Pekka, jotka tällöin toimittivat Savo-lehteä. Perinteisen virstamatkan jälkeen nähtiin ”n. k. amerikkalaiset kilpa-ajot”, joissa kaksi juoksijaa taittoi (mailin asemesta) virstan kolmeen otteeseen samalta viivalta lähtien.

”Näissä ajoissa on lupa käyttää ruoskaa ja ajaa vaikka laukkaa”, kuopiolaislehti selvensi. ”Sillä tavalla tulevat ajot kilpailijoille kiihoittaviksi ja katsojille on ainainen hupi nähdä, mikä hevonen milloinkin toisen voittaa.” Tämä oli ilmeisen kysyttyä urheiluviihdettä, koska ”summaton väenpaljous” seurasi piiskan tahtiin käytyjä kiistoja, joissa todistettiin jokunen nurinmenokin. ”Isoa naurua herätti se tapa, jolla

²²⁴ Hml 13.3.1886; US 16.3.1886; HäS 6.4.1886; Fabritius (toim.) 1887, 119.

Mäenalainen ajoi 'Paasi' orittaan. Hän ei tyytynyt istumaan reessään, vaan nousi seisalleen ja hätisti siitä hevostaan menemään.”²²⁵

Lehtiselosteen perusteella Kuopiossa lähestyttiin asetelmaa, josta Rafael Hertzberg oli suuren maailman laukkakisoja kritisoinut. Niissä otteluissa ”eläinparat kilpailevat yhteislähtönä ja ponnistavat piiskanikujen kiidättäminä voimansa äärimmilleen”. Juuri tähän kohtaan en ole keksinyt Ludvig Fabritiukselta kommenttia, mutta luulisin, että eläinlääkäri-urheilija olisi joutunut tarkistamaan kantansa, jonka mukaan ravisporttia ”ei edes herkkätuntoisimmankaan tarvitse hävetä”. Siten hän oli huudahtanut humanissa opaskirjassaan.

Oululaislehden pakinoiva teksti puolestaan osoittaa, tai mieluummin muistuttaa, että Fabritiuksen hevoskasvatukselle vahvistamat tavoitteet riitelivät modernin urheilun hengen kanssa. Kilpakamppailujen kulovalkea teki Oulussakin tuhojaan agraariselle elämänrytmille. Selittämätön kiire leviää oululaisten keskuudessa, hevosia hakataan ”kuin tulipaloon olisi meno”, kiihko tarttuu kaupunkiin saapuviin maalaisiin, kunnes yksikään hevonen ei kulje kävellen, sillä ”juokuttaahan nuo muutkin”.²²⁶

Nimettömän tekijän juttu ilmestyi valtionajojen yhteydessä, ja sille kuuluu kunniapaikka kotimaisen urheilukirjoittelun toistaiseksi julkaisemattomassa antologiassa.

KAIVOPUISTON PROFETIA

Ruotsiin suuntautuneet ravurivierailut 1884 ja 1885 vain lujittivat luottamusta suomalaiseen juoksu- ja saavutuksiin. Saavutuksia ja mainesanoja oli tšekäläisille hevosille kertynyt Tukholmaa edeltäneiltäkin vuosilta.

Oulun valtionajot 1880 voittanut Tapio oli myyty Ruotsiin, ja heti seuraavana vuonna hänen tiedettiin nujertaneen Malmössä lämminverisen vastustajansa. Tapio pääsi palkinnoille Norjassa asti, kunnes

²²⁵ Savo 17.1.1889. Kuopion lamasta, ks. Fabritius (toim.) 1885, 36–37; sama (toim.) 1886, 46–48.

²²⁶ Kaiku 9. ja 12.3.1889. Ajureiltakin oli piiskaus kielletty. Viipurissa pykälä kierrettiin poliisin avulla: ”On siis poliisiviraston vaikutusalalle osoitettu uusi ura: lyödä hevosta asianomaisen ajajan pyynnöstä.” Viipurin Sanomat 9. ja 17.7.1889.

		Tid: reduce- rad till 3 versts bana		Antal fot i sekun- den.
		Min	Sek	
1.	Nord-Amerika	4	21 $\frac{1}{2}$	41,3
2.	Ryssland	5	$\frac{1}{4}$	36
3.	England	5	12	34,28
4.	Italien	5	19	33,85
5.	Frankrike	5	21,4	33,29
6.	Österrike	5	35	32,24
7.	Norrige	5	38	32
8.	Finland	5	55 $\frac{1}{4}$	30,35
9.	Tyskland	6	10	29,18
	Finland i Paris (Due) . .	5	33	—
	Finland i Norrige (Flygaren)	5	34	—

Sporten 11/1881.

otti Tukholman edustalla 1884 yhteen Veikon ja kolmen muun Suomesta tulleen juoksijan kanssa.

Tapiotakin ennen oli Norjan radoilla juhlistettu suomalaissyntyistä hevosta. Tämän ravurin nimi oli Flygaren, siis Lentäjä; mutta synnyinmaassa hänet oli tunnettu proosallisesti Pikkuna. Kun Norjan kesä- ja talviradoilta saatuja aikoja tutkittiin vuoden 1882 alussa, suomalaisten ennätysten todettiin olevan yleensä nopeammat. Kiivain norjalaisjuoksija silti voitti vertailun, sillä Flygaren oli Norjan rekordin haltija tuloksella, joka merkitsi kolmen virstan radalla 5 minuutin ja 34 sekunnin vauhtia.

Niihin numeroihin olisi Ernst Fabritiuksen ollut vaikea uskoa, jos samoille sekunneille ei olisi yltänyt moni muukin norjalainen. Pikku/Flygaren ei ollut Suomessa juostessaan nostattanut poikkeuksellisia odotuksia. Fabritius arvelikin harjoittelutaidon (*konsten att träna*) olevan Norjassa suhteellisen kehittynyttä. Oheisen taulukon hän julkaisi pitkillä selityksillä, ja kuten on järkeiltävissä, yhdeksän maan ravirekordit on siinä muutettu kolmen virstan loppuajoiksi – mitä käytäntöä suosi myös pikkuveli Ludvig Fabritius. Näiden laskutoimenpiteiden mielekkäisyys tultiin kohta kiistämään.

Yhdysvalloissa tavoiteltiin mailin ravissa kahden minuutin kangastusta. Sikäläisen ennätysjuoksijan vauhti oli 41,3 metriä sekunnissa, Ernst Fabritius kertoi, joten nopeimmat suomalaiset jäisivät lähes 11 jalkaa sekunnissa. Mutta amerikkalaiskisat olivat vain mailin pituisia, ulkomaiset hevoset tapasivat olla suomalaisia isompia, useissa maissa kilpailut aloitettiin täydessä juoksussa eli lentävällä lähdöllä, ja kotimaiset jääväylät olivat kimmoisiin kesäratoihin verrattuna hitaampia juosta. Venäläislaskelmien mukaan erotus oli kolmella virstalla maaradan hyväksi vähintään kymmenen sekuntia. Nämä seikat Fabritius tarjosi puolustuksena, ja niiden ohella sekä treenauksen että ajotavan ilmeiset heikkoudet, mihin listaan Ludvig lisäsi Suomessa kielletyn ja esimerkiksi Norjassa sallitun piiskan.

Suomen sijainti vertailevassa taulukossa olisi oleellisesti korkeampi, jos suoritukset luettaisiin hevosen synnyinmaan ansioksi. Tämän totesi vanhempi Fabritiuskin, ja viittasi Norjan lisäksi Ranskaan, jonne jääratojen kasvatteja oli muuttanut.²²⁷

”Suomen juoksija Parisissa”, uutisoitiin talvella 1881. Ranskaan myyty ori Duc (suomeksi Herttua, entinen Polle) oli päässyt uudessa kotimaassaan rahapalkinnoille, ja hänen vauhtinsa 4 000 metrin kilpailussa vastasi kolmella virstalla 5 minuutin ja 32,69 sekunnin tulosta, kuten Suomessa pääteltiin. Ernst Fabritius julkaisi kohutusta vedonlyöntijuoksustakin – panoksena 10 000 frangia – yksityiskohtaisen selostuksen. Lähempien tietojen puuttuessa hän joutui tekemään sen muistikuvien ja mielikuvituksen avulla. Fabritiuksen ravikokemus ulottui 1860-luvun puoliväliin eli kotimaisen urheilun syntyyn asti, millä perusteella hän katsoi Ducin olevan kelvollisin yksilö suurtekoihin.²²⁸

Näin lupaavasta juoksurimaineesta huolimatta wieniläinen vierailija ei tahtonut löytää kelpo vastusta maamme kaksi- tai nelijalkaisista.

²²⁷ Ernstistä, ks. Fabritius 1881c, 48, 58–59. Ludvigista, ks. sama 1881d, 139–140. Tapiosta, ks. sama 1883a; sama (toim.) 1885, 119. Norjasta, ks. Biet 1882, 61–62. Lentäjistä, ks. myös Fabritius (toim.) 1885, 121–123. Amerikkalaisraveista, ks. myös sama, 162–172. Laskelmien kritiikistä, ks. Biet 1885, 236 alaviite.

²²⁸ US 11.1. ja 22.3.1881; Sporten 1881, 17. Ks. myös Fabritius (toim.) 1885, 120–121. Pollen nimi oli vaihdettu jo Suomessa.

Adolf Dibbels oli luvussa I esittelemieni taitojuoksijoiden viimeisen polven edustaja. Upseeri ja ammattiravuri vaelsi vaimoineen pitkin Eurooppaa, ja eteläisessä Suomessa heidät nähtiin syksyllä 1882. Paris-kunnan telttarakennelmaan mahtui noin sadan metrin juoksuväylä ja kuutisensataa katselijaa. Dibbelsin suomalainen debyytti sijoittui Turkuun, jossa jokunen nuorukainen kykeni ”ilman vaikeuksia pysymään mukana, jopa juoksemaan hänen ohitse, mutta kohta heidän oli pakko lopettaa yrityksensä”. Wieniläinen viihdytti kansaa juoksemalla yhden kierroksen takaperin ja ”välillä jopa muuttaen tasaisen ravinsa laukaksi”, paikallinen lehti ihasteli. Toisena iltana hän sai rinnalleen ratsastajan, ja kun reilun tunnin kestänyt kamppailu päättyi, hevonen oli tullut kolmesti ohitetuksi. Tulos oli tarkistettavissa ratsastajan ”huomattavasti venähtäneestä naamataulusta”.

Helsingissä Dibbelsin askellusta arvioivat muiden muassa yliopiston voimistelunopettaja Viktor Heikel ja hänen nuorempi kollegansa Ivar Wilskman. Heikel ei sellaiseen menoon mieltynyt: hän vertasi Dibbelsin juoksua keppihevosella ratsastavaan pikkupoikaan. Wilskman näköjään laati raportin Uuteen Suomettareen, jonka mukaan ihmisoravurin lupaus vauhdinpidon suhteen ei toteutunut, ”eikä juoksun kauneuskaan viehättänyt”. Helsingfors Dagbladissa – sen jutun taisi kirjoittaa Heikel – vierailijan vauhdiksi laskettiin 895 jalkaa minuutissa. Suomalainen rahvaanmies ravasi suuremmalla nopeudella, mutta harppasi radalle hieman myöhässä, mistä johtuen koitos huipentui yleiseen sekasortoon.²²⁹

Jalkataiteilija Dibbels kisaili myös Helsingissä hevosia vastaan, mutta kiinnostavampaa on nyt todeta, että hänen laitimmainen näytöksensä rautatientorilla osui samaan sunnuntaihin, jona Viktor Heikel juoksutti nuoria miehiä Kaivopuistossa.

Se mittelo oli nimetty helleeniseen tapaan Akilles-kilpailuksi. Kolmannesvirstan nopein mies kruunattaisiin laakeriseppeleellä, jollaista kunniaa ei ollut suotu hevosille tässä maassa ja tuskin missään muualakaan. Osanottajille asetetut koetustehtävät puolestaan selittyvät ravikäytännöillä, samoin kuin valmennukselliset ohjeet. Täysi virsta tuli edetä harjoitteluvaiheessa ”vitkalleen ravissa”, kuten Heikelin tekstiä suomennettiin.

²²⁹ Vettenniemi 2006b, 99–111.

Akilles-kiistoja käytiin kolmena syksynä. Jokaisen vuoden viimeinen ohjelmanumero oli Kaivopuiston juoksukisa, jonka pituuden Heikel hilasi neljännesmailiin; mutta alusta säilyi kumpuilevan muhkuraisena, sillä edes pääkaupungissa ei ollut ihmisjuoksuun tarkoitettua rataa.

Heikel ennätti eläkeläisenä todistaa seuraavan vuosisadan kotimaiset stadionkaavailut. Mikäli Aamulehden Helsingin-kirjeenvaihtajalla riitti elinaikaa yhtä runsaasti, hän saattoi havahtua muistelemaan viikopakinaansa lokakuulta 1884. Alkuvuodesta olivat suomalaiset ravurit juosseet menestyksellä Tukholmassa, ja nähtävästi Brunnsvikenin päivien perusteella hän oli Kaivopuiston kisaa selostanut.

Kaikki koiventuntijamme sanovat sen onnistuneen oikein mainiosti. Paraiten juoksi eräs lyseolainen, joka mennä kippasi 1,355 jalkaa pitkän radan 57 sekunnissa. Sama vekara oli viime vuonna saanut toisen palkinnon juoksemalla saman matkan $59\frac{4}{5}$ sekunnissa. Tänä vuonna ei ilmoittautunut muuta kuin kolme juoksijaa, mutta he juoksivat kaikki oivallisesti. Sanomalehtemme ennustavatkin jo kaksijalkaistenkin juoksijoittemme kautta pian herättävämmä huomiota ulkomailla. Lykkyä tykö!²³⁰

²³⁰ AL 4.10.1884.

neksi. Juoksukäytänsä hän" päätti saavut-
tamalla Helsingin Jyryn kilpailuissa lo-

Lämminverisen juoksijan etujalkojen "reisiluu on pitkä ja kapea, polvi tanakka, sääriluu lyhyt, voimakas mutta hienopiirteinen". SU 3/1907. Hannes Kolehmainen kriittiset mitat olivat "reisi 48,5 sm., polvi 34 sm., pohje 34 sm. ja nilkka 21 sm." SU 15/1912.

III

KAKSIJALKAISET URHEILIJAT

Lähti se meidän Hannes sitten
ja juoksi kuin kruunun ori ja ori,
Venäjän miehet ne kuuntelivat,
kun raikui Tukholman tori ja tori.²³¹

SAVOLAINEN VESIPERÄ

Kansainväliset olympiaottelut pidettiin kesällä 1912 Tukholmassa. ”Suomalaiset hevoset Olympialaisissa kisoissa”, otsikoi Helsingin Sanomat heinäkuun 11. päivänä. ”Suomalaiset hevoset kunnostautuneet”, lehti jatkoi seuraavana aamuna. Ruotsalaista raporttia lainannut Hufvudstadsbladet vuorostaan tarkensi, että yleisöä riitti kaikkiin ”enemmän tai vähemmän” olympisilta kuulostaviin kiistoihin, vaan ei hevoskilpailuihin.

Ne olivat Tukholman raviklubin kisat, jotka järjestettiin olympillisten juhlien kupeessa. Kolmen kilpailun sarjassa juosseet suomalaiset, kuten mestariravuri Eino-Vakaa, eivät siis ansainneet olympiamitaleja. Lämminverisiä vastustajiaan he silti ahdistelivat palkintosijojen arvoisesti.²³²

Siihen mennessä oli syyskuun 1884 Akilles-kilpailusta kulunut lähes kolmekymmentä vuotta, ja silloin viimein toteutui Aamulehdessä julkaistu ennustus – kunnioitus suomalaisen ihmisjuoksijan vauhtia kohtaan karttui kaukomaita myöten.

²³¹ Velikulka 14/1912, 2. Ville Ritolastakin sommiteltiin hevosmainen runo. Lehmusto 1925. Hänet tunnettiin Peräseinäjoen sutena: ”Mä juaksin ja kävelin kuin hullu susi.” Viita 1997, 157–159, 297.

²³² HS 11. ja 12.7.1912; Hbl 11., 12., 13. ja 14.7.1912.

Muinaisen Olympian mukaan nimetyn festivaalin suosikkeja oli 22-vuotias Hannes Kolehmainen, jonka oli kerrottu lähtevän ”amerikkalaisille, ensimmäisille urheilijoille, opettamaan oikeata juoksukurssia”. Kuopiolaissyntyinen nuorukainen kiersi Tukholman rataa vauhdikkaimmin sekä 5 000 että 10 000 metrin kilpailuissa, ja hän oli paras mies maastajuoksussakin; mutta ”ensimmäinen suomalainen urheilu-sankari” hän ei suinkaan ollut, vaikka juuri siten takavuosina itsekin uskottelin.

Hannes Kolehmaista ja Eino-Vakaata ei ilmeisesti koskaan esitelty toisilleen. Kolehmainen matkusti Ruotsista merten halki Amerikkaan, kun taas Eino-Vakaa kohtasi seuraavana vuonna sankarikuoleman Turun raviradalla, suorilta jaloilta kilpakentälle kaatuena. Kolehmaisella oli kuitenkin kokemuksia nelijalkaisista haastajista, kuten isoveljien kanssa hevosia vastaan hiihtäen ja juosten käydyistä kymmenien kilometrien kamppailuista.²³³

Varsin luontevaa on olettaa, että sellaisia muistoja oli Kolehmaisen sukupolven kaikilla ihmisjuoksijoilla. Lauri Pihkala on jättänyt värikkään kuvauksen omasta koitoksestaan veljensä Rurikin ajaman hevosen rinnalla. Yhteenotto tapahtui Tukholmaa ennen, ja Tahkon mukaan hänen aikansa olisi ollut 10 000 metrin kilpaan suhteutettuna niin hyvä, että sillä olisi kinasteltu palkintosijoista ruotsalaisessa olympiariehassakin (jossa hän keskeytti 800 metrin kisan).²³⁴

Tukholman vuonna kenties juuri Pihkala julkaisi Urheilulehdessä artikkelin Kolehmaisesta, laajan ja seikkaperäisen selostuksen nuoren juoksijan vaiheista. Toinen tämän luvun alkuun painetuista koipikuvis-ta ilmestyi sen tekstin koristeena. Kirjoittaja punnitsi Kolehmaisen osaamista numerosarjoina: juoksuvauhdin kehittyminen vuosi vuodelta todettiin, raajojen täsmälliset mitat listattiin, mutta toisin kuin Eino-Vakaa lajitovereineen, ihmisravuri antoi lausuntoja omallakin äänellään.

Välittömästi Tukholman kilpailujen jälkeen Pihkala hakeutui Kuopioon, Kolehmaisen lapsuudenmaisemiin. Hänellä oli poikavuosiin palautuva kiinnostus juoksemalla jalostettavaan hevosrotuun, ja han-

²³³ SU 1912, 133; Kaila 1926, 14. Juoksukurssista, ks. US 17.7.1912. Sankaruu-desta, ks. Vettenniemi 2003.

²³⁴ Kare 1975, 82–83. Ritolasta ja hevosista, ks. Viita 1997, 34.

kittujen ominaisuuksien hän mielsi useimpien aikalaistensa tavoin pe-riytyvän ihmisurheilijoillakin.

Kolehmaisella ei ollut vielä perillisiä, joten Tahko ei voinut testaut-taa teoriaansa suoraan alenevassa polvessa. Sen sijaan hän jututti juok-sijan äitiä Sofia Kolehmaista. Oliko edeltävissä sukupolvissa ilmennyt taipumusta alaraajojen rivakkaan ojenteluun? Sellaisesta liikunnasta ei Hanneksen äiti tiennyt yhtään mitään. ”Itehän tässä vuan oon ollu semmonen mänökäs, kun on pitänä monissa paikoin töissä käyä”, kol-men pojan yksinhuoltaja haasteli, ”mutta mitäpä sitä juoksuksi asti.”²³⁵

JUOKSUASKELTA OPPIMASSA

Hannes Kolehmainen oli syntynyt 1890, mihin mennessä sekunneilla mitattuja ihmisjuoksujia oli Suomessa todistettu parinkymmenen vuo-den pituudelta.

Johdantoluvussa vilautin Laukaan jääjuoksua keväältä 1878. Urhei-luhistoriaan se episodi päättyi Martti Jukolan kokoaman *Urheilun pik-ku jättiläisen* ansiosta, ja monien kirjoittajien toimesta Laukaa tultiin hyväksymään kotimaisen ihmisjuoksun – tai jopa ihmisurheilun – kantakilpailuksi. Kirjassani *Joutavan juoksun jäljillä* toin sitten keskus-teluun 1870-luvun muita ihmisraveja sekä osoitin, missä määrin myös Peurungan jäällä käyty kisa noudatti hevosurheilun tapoja.

Aikaisempaa tekstiäni täydennän huomauttamalla, että Laukaan ottelu ei ollut maalaisrahvaan tempaus, jollaisena siihen suhtauduin. Maaliskuisen juoksun järjestivät oluttehtaan tirehtöörit, ja inspiraation lähteeksi ehdotan helmikuisia kilpa-ajoja, joissa kiireisimmin ravasi Laukaan oma tamma. Jyväskylässä oli juostu sitäkin suuremmissa puit-teissa niin ikään helmikuussa. Niistä kahinoista raportoi Keski-Suomi, mihin lehteen kirjoittanut laukaalainen paheksui ihmiskiistaa, jonka hän samaisti ”luontokappaleilla toimitettaviin kilpajuoksuihin”. Toises-sa tyylilajissa Keski-Suomen alkuperäistä selostusta kommentoi pori-laislehti: ”Kirjoittaja ei mainitse, käytettiinkö ruoskaa kilpailussa, mut-ta juoksun piti oleman puhdasta ja kaunista.”²³⁶

²³⁵ SU 1912, 378.

²³⁶ KS 23.2., 30.3. ja 6.4.1878; Satakunta 6.4.1878. Laukaasta lähemmin, ks. Vettenniemi 2008a.

Peurungan pyyhällyksen väitetty historiallisuus rajoittuu näin ollen paikalliselle tasolle. Valtakunnallisesti tarkastellen se oli yksi sen vuosikymmenen tusinoista ihmiskirmailuista. Kun Jämsässä juostiin jäisellä alustalla 1879, reitti oli ”saman muotoinen kuin hevoisratakin”, ja osallistujilta kerätyt markat jaettiin palkintoina, joita varten oli asetettu aikarajat. Varhaisin näkemäni maininta varsinaista ravirataa kiertävistä ihmisistä on talvelta 1886. Kaiken tähänastisen perusteella pidän selvänä, että lapset ja leikkisät aikuiset olivat toistuvasti kisailleet ”hevoisyttävyuden kilpauradaksi” kutsutulla arenalla. Sen rinnalle sopsisikin lanseerata ilmaisu ”ihmisystävyyden kilparata”. – Pariisissa hevosjuoksun jäljittely meni niin pitkälle, että aihetta tutkinut Gérard Bruant on puhunut muinaisajan kentaurin eli nelijalkaisen ihmisen paluusta. Nuorukaiset esiintyivät laukkaradalla, käyttivät jockeyn asua ja hevosten nimiä, omaksuivat tasoitus- ja estejuoksut, ja suosivat herrasmiesratsastajan tavoin lievää takanojaa. Ruumiintekniikka muuttui vuosisadan lopulla, jolloin jenkkijockeyt opettivat eurooppalaisille aerodynaamisen asennon edut.²³⁷

Laukaan kisaan nähden samana vuonna, syksyllä 1878, nuori Juhani Aho – silloinen Brofeldt – lähetti siskolleen kirjeen Kuopiosta. Hän kertoi olleensa Väinölänniemellä vapaaehtoisen palokunnan kansanjuhlassa: ”Siellä tehtiin samaa kuin tavallisesti, juostiin kilpaa, kiivettiin tankoja myöten y. m. ja viimeksi tanssittiin.” Tässä yhteydessä paino lankeaa sanalle *tavallisesti*. Esimerkiksi Helsingin vapaapalokunnan juhliin ihmisjuoksu oli asetunut 1875, ainakin välillisesti Viktor Heikelin ansiosta, hän kun vaikutti siinäkin yhteisössä.²³⁸

Kansanvalistusseuran ja vapaapalokuntien kaltaiset yhteenliittymät kokosivat rahvasta ja säätyläisiä kesäisiin huveihin, kansanjuhliin, joista lausuttuja tulkintoja sivusin johdantoluvussa. Nykyaikaisia urheilukilpailuja niissä ei nähty. Näin on sanottava myös kesällä 1878 Teiskossa

²³⁷ Jääjuoksuista, ks. Vettenniemi 2006b, 138–139. Kilpauradasta, ks. Ilmarinen 9.1.1878. Ranskasta, ks. Bruant 1992a, 37–39, 42. Ks. myös Charreton 1985, 29. Kentauri oli Ranskassa myös ratsastajan ihanne. Coubertin 1986c, 223–224. Ihmisjuoksijat omaksuivat muuallakin Euroopassa jockeyn habituksen päiskaa myöten. Bernett 1987, 56. Heitä ennen niin olivat tehneet pyöräilijät. Bruant 1992a, 31–32.

²³⁸ Kuopiosta, ks. Niemi (toim.) 1978, 26; Helsingistä, ks. Vettenniemi 2007b, 152–153.

käydystä juoksusta, jota mainostettiin lehdessä ”Ihmiskilpailuna” (harvennuksen kera). Hanke sai seuraavana vuonna jatkoa, ja samalla kantatusta Tampereen Sanomilta, jossa mainoksetkin olivat ilmestyneet.

Maassamme on ryhdytty jo monenlaisia kansanhuveja toimeenpanemaan, sillä kilpailijana on tässä ei usein puheeksi tullut ja paljon puoltamalla jos vastustamalla väitetty hevonen, vaan urhea, notkea ja iloinen ihmis-nuorukainen, joka vapaalla tahdolla, ruoskan pakoituksetta, rientää kilpakentälle saamaan maitta, kunniaa ja palkintoa.

Juoksevan ihmisen ei siten odotettu hamuilevan jalkojensa avulla muuta kuin rahaa ja kunniaa. Rodunjalostuksen, sielullisen hyvinvoinnin ja kansainvälisyyskasvatuksen tapaisten tavoitteiden aika koittaisi myöhemmin. Helsingistä Hämeeseen johtavalla maantiellä pidettiin syksyllä 1872 kahden nuorukaisen haastejuoksu, jonka palkinnoksi oli sovitettu viiniputeli, ja niin riehakkaalta tällainen toimi tuntui, että lehtijutun mukaan ihmiset, ”jotka tulivat vastaan ja katselivat raivoisaa juoksemista, kuuluvat joko luulleen kohdanneensa karanneita vankeja tai että kaikki ei ollut oikein kohdallaan juoksia yläpään seudulla”.²³⁹

Kilpa-ajot ovat ”meidän ainoa urheilumme [*sport*]”, voitiin vielä 1880 todeta. Silloin alkaneella vuosikymmenellä virstoja ahnehtivan juoksurin hegemonia viimein horjui. Raviurheilu sai seuraan ihmiskilpailuista, ja suomalaisuusliikkeen kattojärjestö Kansanvalistusseurakin hyväksyi festivaaliensa kupeeseen urheilukoitoksia.

Näin tapahtui ensimmäisen kerran Tampereella 1888. Ammunnan ja soudun ohella juhlien ohjelmassa oli ”ihmisten kilpajuoksua”, kuten lehtimiehenä paikalla ollut Juhani Aho kirjoitti. Muutaman sadan metrin pyrähdykset oli porrastettu ikävuosien mukaan, mihin käytäntöön ei hevosten puolella ollut opittu, mutta epäkelpoja yksilöitä raskattiin pattipolvisten konien tavoin. ”Kilpailuun osanottaminen maksaa 50 penniä ja pidättävät palkintotuomarit oikeuden tutkia ja hyljätä heikkoruumiiset.”²⁴⁰

²³⁹ Mbl 12.9.1872; TS 25.6.1878 (lisälehti) ja 28.5.1879. Ks. myös Vettenniemi 2006b, 91–92, 135–136.

²⁴⁰ Biet 1880, 32–33; AL 29.5.1888; Savo 26.6.1888.

Terveystilan kontrollia harjoitettiin jatkossa ainakin ylioppilaiden urheilukisojen edellä. ”Juoksua ylipäin väitetään siihen tottuneelle huokeaksi, mikä olkoon myönnettyä, mutta ainoastaan kohtuudella ajettuna.” Tämä ravikommenttaari 1870-luvulta soveltuu myös ihmisjuoksijoista koettuun huolenpitoon, joskaan heidän kuntoisuuttaan ei koskaan varmistettu yhtä antaumuksellisesti kuin ravureiden virheettömyyttä. Valtionajoissa parhaimmillaan neljä eläinlääkärinä ”kopeloi kaikki paikat, katsoi edestä ja takaa, alta ja päältä, ett’ei asevelvollisia niin tarkoin tarkasteta”.

Kopelointikuvaus tulee Hämeenlinnasta, jossa kuultiin kaipaillavan muodoltaan kauniita juoksureita. Lehtijuttu antoi ammattimaisen selvennyksen: ”Asian laita onkin se, että juoksun harjoituksen kautta kehittyvät jalkajäntereet lujemmiksi ja pyöreimmiksi, kuin tavallisissa koruhevosissa.” Toisten juoksijoiden tapauksessa hämmästeltiin vuorostaan koipien ohuutta. ”Jalkojen hentous ei suinkaan merkitse niiden huonommuutta”, Hannes Kolehmaisesta elämäkerrassa vakuutetaan. ”Ovathan jalorotuisten kilpahevostenkin jalat paljon hennommat ja sirommat kuin tavallisten työjuhtien. Eivät amerikkalaiset aiheettomasti verranneet Kolehmaista sirojäseniseen antilooppiin.”²⁴¹

Kaikki varhaiset ihmisjuoksut eivät ole johdettavissa hevosjuoksuun. Viktor Heikel ja K. G. Göös toivat saksalaisilta opintomatkoiltaan Suomeen niin sanotun voimistelujuoksun, jota suoritettiin oppituntien puitteissa, kouluissa ja yliopistossa, huolitellun koreografian mukaan ja voimistelususavaa mieluusti kantaen. Askelrytmiä ja etenemisnopeuttakin muunneltiin ilman että tällä juoksukulttuurilla olisi tekemistä modernin kilpaurheilun kanssa.²⁴² Kuvioratsastus lienee sen läheisin sukulainen.

Ravien, voimistelun ja englantilaisen urheilun käytännöt yhdistyivät omaperäisesti Heikelin ideoimissa Akilles-kilpailuissa, joihin edellisen luvun lopetin. Ne taas palautuivat Topeliuksen käynnistämiin koululaisten kevätkuuluihin, joihin Heikel oli 1871 liittännyt pieniä kisailuja, kuten juoksua ja hyppäyksiä.

²⁴¹ Ylioppilaista, ks. Vettenniemi 2006b, 196. Kohtuudesta, ks. US 20.12.1878 (lisälehti). Hämeenlinnasta, ks. HäS 12.3.1886. Kolehmaisesta, ks. Kaila 1926, 27. – Lääkärintarkastuksista, ks. myös Bruant 1992a, 104–105.

²⁴² Vettenniemi 2006b, 112–122.

Kellomestari Grubbin laitteella saatiin ajat samanaikaisesti kahdelle kilpailijalle. Kellotaulujakin siinä oli kaksi, etu- ja takapuolella. – Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo.

Akilles-sarjan avaustapahtuma syyskuussa 1882 oli Heikelin sanoin ”ensimmäinen yleinen kilpajuoksu nuorille miehille”. Pituutta sillä oli kolmannesvirsta, ja ”ennakkokoetukseen” lukeutui rekkiliikkeiden ohella virstan taivallus $4 \frac{1}{2}$ minuutissa. Harjoitteluviikkoja varten Heikel antoi sanomalehdissä levitettyjä ohjeita. Kävelyä ja juoksua tulisi vuorotella, ja vasta sitten, ”kun ollaan päästy niin pitkälle, jotta voidaan juosta kokonainen virsta vitkalleen ravissa, koetetaan lisätä vauhtia”.

Heikel siis omaksui valtionajoista virstan karsintakoituksen. Hän luetteli englantilaisten ihmisurheilijoiden ennätyksiä vaihtelevilla juoksumatkoilla, ja puhutteli sulkujen sisällä lukijaa tähän tapaan:

Kun meilläkin nyttemmin ymmärretään rasittavan juoksun hyödylliset vaikutukset silloin kun on kyse hevosista, ei pitäisi olla vaikea päätellä samalla tavalla sen hyvistä vaikutuksista ihmisen elimistöön. Kuinka monta hevosystävää löytyykään, jotka kielivät omalta ruumiiltaan sen hoidon ja harjoituksen [*öfning*], jota he innokkaasti hevosilleen antavat!

Kaivopuiston lehtokujalla kerättiin vapaaehtoisia pääsymaksuja, joten yleisöä kertyi valtionajojen verran, parisen tuhatta henkeä. (Toisena vuonna juoksureitti erotettiin köysillä.) Kisan voittaja saisi laakeriseppeleen ja 200 markan arvoisen kellon, mutta se edellytti 60 sekunnin suoritusta. Kotimaisen ihmisurheilun historiassa tämä oli ensimmäinen kerta, kun tulokset määräytyivät sekuntikellon nojalla, ja koska ajanoton takasi C. A. Grubb, ravikansan sekuntinätkää entuudestaan tyydyttänyt kelloseppä, nuorukaiset saivat juosta pareittain. Grubb julkaisi *Sporten*-lehden sivuilla aikaraudan käyttöohjeetkin. Toimitus ei katsonut tarpeelliseksi sovittaa sanoja asiayhteyteen, mistä johtuen jutussa puhuttiin hevosjuoksun ajanotosta.

Grubbin kilpa-ajokellot olivat halkaisijaltaan hevosenpään luokkaa. Niitä hän myi 600 markan kappalehintaan, kun taskuun sopiva sekundaattori maksoi 50 markkaa; mutta jälkimmäisellä voitiin vangita virallinen aika vain yhdelle kilpailijalle.

Myös Heikel kirjoitti *Sporten*iin. Saavutetut ajat hän muutti metreiksi sekunnissa ja arveli, että sen julkaisun lukijoille ei tarvinnut selittää juoksun olevan ”ihmiselimistölle, ja erityisesti hengityskyvyn kehitykselle, lähes yhtä merkityksellistä kuin raviajo hevosille”. Lisäksi Heikel yksilöi ”kauneinta juoksua” harjoittaneet osanottajat, aivan kuten raveissakin kiiteltiin puhtaasta juoksusta. Ihmisurheilulla oli kuitenkin fyysisen ripeyden ja esteettisen nautinnon ylittäviä päämääriä. Ruumiinharjoituksilla luotiin perusta ”älylliselle ja moraaliselle kehitykselle”, mitä näkemystä oli hankala ympätä nelijalkaisiin.²⁴³

Maatalouslehti *Biet* oli kilpa-ajoille perinteisesti suosiollinen, mutta otti palstoilleen Akilles-juoksujen jatkuessa kiivaan ajokritiikin. Kir-

²⁴³ HD 6.8.1882; SVL 28.8.1882; *Sporten* 1882, 81–82; sama 1883, 83. Hinnosta, ks. Fabritius (toim.) 1884, mainosliite. Valmennuksesta, ks. myös *Vetenniemi* 2006b, 36–40, 129–132.

joittaja tiesi parhaillaan eletävän uusien ajatusten ja kokeilujen aikaa. Hän ei tahtonut silti uskoa, että ravikisojen tapainen innovaatio vastasi muihin tarpeisiin kuin urheiluun (*sport*) kiintyneiden hevosystävien mielihaluun. Alaviitteessä hän vielä muistutti, että myös ihmisjuoksuja oli ryhdytty maassamme järjestämään, ja ne hän tuomitsi ajojen tavoin sekä ruumiille että sielulle vahingollisina harrasteina.

Juhani Ahon romaanissa vuodelta 1885 ihmisaskellus vertautuu kurjen juoksuun. Useimmille aikalaisille Akilles-kisat toivat mieleen karvapintaiset kiittäjät: ”Sil o rinta ko ryöväril ja perse niiko puokaril ja jalat ko juoksijal vasikal”, sutkautettiin Sakkolassa. Satiirilehti Spets puhui Heikelin propagoimasta ”jalosta juoksusta” ja totesi koirien olevan siinä lajissa mestareita ”vailla mitään ’träänausta’”. Kaivopuistossa jahdattiin lehden mukaan ”hyvän ravurin” mainetta, mihin vaadittiin ”rehellistä ravia”. Juoksun rikkomista takajaloilla ei sallittu, mutta erotuksena eläimiin nämä kisailijat olivat ”vapaaehtoisia urheilijoita, voisi sanoa – vapaaravureita”.²⁴⁴

Yleensä ottaen ravisportin käytännöt omaksuttiin ongelmitta ihmisjuoksuun. Kilpailijoiden valmennukseen, tapahtumien esillepääntöön, niiden uutisointiin ja viimein osanottajien hylkäämiseen oli tarjolla vakiintunut malli. Etenemisterminologian osalta on erikseen todettava hölkkä, jonka hevoset olivat hallinneet kauan ennen valtion-ajojen aikakautta,²⁴⁵ ja joka ihmisillä yleistyi 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Mutta toisin kuin Ruotsissa, jossa jokunen aktivisti edisti sekä hevos- että ihmisjuoksua, Suomessa ilmeisesti ainoastaan Ludvig Fabritius puuhaili ihmistenkin parissa.

Fabritius järjesti Turun pikkupojille 1890-luvulla korttelijuoksun, jota sikäläinen monitoimiurheilija August Karlsson on muistellut. Ajat otettiin sekundaattorin sijaan herätyskellolla, pojilta kerättiin kymmen pennin osanottomaksu – ajotermein rataraha – ja kadunkulmiin Fabritius sijoitti – edelleen ajotyylisiin – valvojia, Karlssonin sanoin ”noin vain muodon vuoksi”. Nuori August ansaitsi Eerikinkadun triumfistaan ”ranskalaisen konjakkipullon mitalin ja vähäsen hevosen

²⁴⁴ Spets 17/1882, 4 ja 20/1882, 2; Biet 1884, 320–326; Aho 2000, 43–44. Sakkolasta, ks. Kuusi (toim.) 1979, 656. Ks. myös Vettenniemi 2008b.

²⁴⁵ Suomen murteiden [...] 1994, 559–561. Maltillinen ravi oli ruotsiksi ”långsam traf (jogging)”. Balck 1886, 342.

nauloja”. Joitakin vuosia korttelikisan jälkeen, kesällä 1902, Karlsson osallistui Turusta Naantaliin ulottuneeseen ihmiskilpailuun, josta vastasi Turun Urheiluliitto, ja koska Paavo Nurmikin tuli edustamaan tätä seuraa, mainitsen maantietaipaleen mahdollisena esikuvana Fabritiuksen edellisenä talvena Turussa toimeenpaneman 10 kilometrin käynti-kilpailun hevosille.²⁴⁶

Kuinka sitten olisi ymmärrettävä Laukaan ihmisravureilta 1878 toivottu puhdas juoksu? Yli kaksi vuosikymmentä myöhemmin 16 henkeä tempautui jämsäläisen kansanjuhlan kilvoitteluun, jossa ”enin osa ’raakattiin’”. Palkinnoille päässet kisailijat sitä vastoin näyttivät ”erittäin moitteetonta, puhdasta juoksua”. Samaan aikaan Ruotsissa myönnettiin ”tyylikkäästä juoksusta” pokaali 10 kilometrin kilpailussa.²⁴⁷ Visuaalisen todistusaineiston puuttuessa on harjoitettava hillittyä arvuuttelua, mutta sen verran lienee lupa sanoa, että ihmisjuoksulle asetettiin monin paikoin odotuksia, jotka eivät sopineet yhteen modernin tulosurheilun yksioikoisen eetoksen kanssa.

Lähtölaukausta ihmiset eivät aristelleet, toisin kuin ravurit, joille heläytettiin soittokelloa. Suomalaiset juoksurit kammoksuvat Tukholmassa 1884 katsomon äännähtelyä, ja tässä suhteessa ihmisurheilijat olivat yhtä herkkiä. ”Sanottiin, että yleisön läheisyys häiritsee kilpailijoita”, kertoi viipurilaislehti kaupungin suurjuhlien jälkeen 1903. ”Mutta siihen pitäisi tottua.”²⁴⁸ (Äänekäs painikatsomo oli asia erikseen.)

Englannissa oli ihmisille tehty krikettikentän viereen juoksurata 1830-luvulla, ja nurmelta hiilimurskalle siirtyminen alkoi 1860-luvulla. Suomessa kaksijalkaiset kilpailivat sekä jäällä että kuivalla maalla, ja kun jääjuoksujen aika 1900-luvulla väistyi, hevosareenat säilyivät ihmisjuoksun näyttämönä. Paavo Nurmenkin juoksuhistoriasta on osoitettavissa tilastokelpoinen raviratakisa. Tätä perinnettä on elvytetty Tampereen suunnalla, jossa perustettiin 1987 ihmisjuoksuseura ravikeskuksen rahoilla. Ensimmäinen yksinomaan ihmisten käyttöön tarkoitettu juoksuväylä valmistui Suomessa 1904, ja sattumoisin silloinkin Tampereella, Pynnikin kupeessa.²⁴⁹

²⁴⁶ Ruotsista, ks. Cederström 1939. Karlssonista, ks. Kisatorvi 2/1932, 14. Maantiekisoista, ks. Fabritius 1914, 111; Vettenniemi 2006b, 267–276.

²⁴⁷ Suomalainen 26.6.1903; Ny Tidning för Idrott 1904, 339.

²⁴⁸ Viipurin Sanomat 24.6.1903.

²⁴⁹ Pynnikistä, ks. Vettenniemi 2006b, 306. Juoksuseurasta, ks. www.saunalahti.fi/

Mutta vasta vuoden 1907 sääntöremontin myötä ihmisjuoksun ratoja rakennettiin hevosurheilun veroisella täsmällisyydellä. Jäljennän 1880-luvun ravipykälistä yhden ainoan virkkeen: ”Rata määrätään sillä tavoin, että käytään kuudensadan kyynärän pituinen suora linja ja tämän linjan kumpaakin päätä vastaan vedetään kohtisuorat linjat, jonka jälkeen, mainitut päät keskipisteinä, näitten kohtisuorain linjain ulkosivulle piirustetaan puoliympyrät, joiden säteet ovat yhdeksänkymmentäviisi ja puoli kyynärää; mainitut puoliympyrät yhdistetään sitte toisiinsa kahdella kaaren päistä menevällä suoralla linjalla, jotka kulkevat rinnakkain ensiksi vedetyn linjan kanssa.”²⁵⁰

Pääkaupungin nuorukaisilla oli aluksi ollut käytössään Kaivopuisto, Kaisaniemi, Oulunkylän ravirata ja Eläintarhan velodromi, joista viimeksi mainitun historia kattoi vuodet 1897–1903. Niihin aikoihin Helsingissä toimi kaksi niin sanottuun jalkaurheiluun (*fotsport*) erikoistunutta seuraa, mutta ensi-innostus laantui nopeasti.²⁵¹ Kävely- ja juoksukilpailuja tarjonneiden yhteisöjen lyhyt tarina tuo mieleen Akilles-tapahtumien pikaisen lopun. Ihmisjuoksua yritettiin juurruttaa Suomeen 1870-luvulta alkaen, ja etenkin pitkien matkojen kohdalla hanke vaati usean vuosikymmenen pohjustuksen, tai maaperän muokkaamisen, jos agraarista kielikuvaa halutaan suosia.

Se edellytti myös luotettavaa ajanottoa. Kun ihmisjuoksulle julkaisitiin sääntösikermä 1903, matkojen pituudet yksilöitiin, samoin ohitusluvut ja vähintään kahden sekuntikellon käyttö. Kellojen tuli sitä paitsi käydä samaan tahtiin viidesosasekunnin tarkkuudella. Tämä oli akateeminen pykälä, kuten Tahko Pihkala myönsi: sekuntikellon käsittely oli Suomessa ”sangen alkeellisella kehitysasteella”, sillä niistäkin henkilöistä, ”joilla on onni omistaa sekuntikello, pystyy vain aniharva tehtävään”. Edes hevosmiesten ajanottokykyä hän ei pitänyt pikajuoksua ajatellen kyllin visuna.²⁵²

-teivo/stayers (tarkistettu 8.8.2008). Englannista, ks. Bale 2004, 41–42. Nurmesta, ks. Karikko – Koski 1975, 93.

²⁵⁰ Fabritius (toim.) 1886, 123. Vrt. SVUL 1907. Ks. myös Pihkala (toim.) 1908, 138–139, 149–157.

²⁵¹ Vettenniemi 2006b, luku III.

²⁵² Säännöistä, ks. SU 1903, 307–308; Vettenniemi 2006b, 276–277. Tahkosta, ks. Pihkala (toim.) 1908, 134–136.

Viktor Heikelille se oli Akilles-otteluissa kelvannut, ja hänen silloiset ohjeistuksensa olivat tässä maassa varhaisimmat ihmisjuoksun harjoitustekstit. Neljännesvuosisata myöhemmin oli Pihkalan vuoro johdatella kilpajuoksun taitoon.

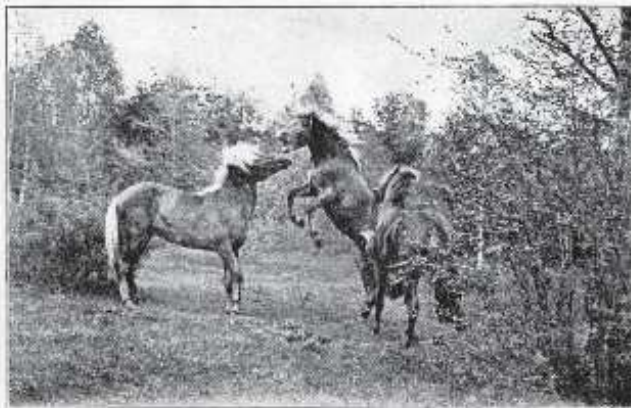
”Suomen hevosurheilun alkuaikoina juoksijat harjoitettiin räakkämällä”, Tahko esitti 1910-luvun oppaassaan. ”Niillä ajettiin tämän tähtäkin kolme virstaansa minkä kavioista pääsi ja kilpailupäivänä niitä vielä viimeiseksi voiteluksi suomittiin rautariimulla ’saaren takana’.” Sitten oli opittu kaihtamaan piiskan käyttöä, Tahko jatkoi, ja siinä määrin olivat hevosten otteet hienostuneet, että ravuria oli ”täysi työ *pidätellä* ennen kilpailua, jossa se käskemättä heti alusta lähtien panna parhaansa ja vasta lopussa uupuessaan tarvitsee pienen varvun rip-sauksen *merkiksi* kaikkensa pinnistääkseen”.

Sellainen sisu pitää [ihmis]urheilijoillakin olla. Ilman riemullista ja pidättämätöntä ponnisteluhaluja, siekailematonta *rohkeutta* kilpailutilaisuudessa ei pakottavalla ja orjuuttavalla piiskasisulla tehdä mitään.²⁵³

Ihmisjuoksusta on löydettävissä viitteitä, joiden perusteella muinaisai-kojen treeninkiä tapahtui uudellakin vuosisadalla. Periaatteena oli juosta kilpailtava matka kellon kanssa, toistuvasti ja sen verran vauhdikkaasti, mitä kintut antoivat myöten. Esimerkiksi Kolehmaisen veljessarjan harjoittelu sai Hanneksen muisteluissa kilpailullisen luonteen. ”Aloitin niinkuin moni muukin suomalaispoika urheilu-urani hiihtämällä tai juoksemalla aina sen kuin pääsin, siinä paikassa hengästyksiin ja kaiken aikaa hengästyksissä”, Pihkala on pakoinoinut. ”Harjoittelikin kuin hevonen sen ajan tapojen mukaan”, hän kirjoitti ikätoveristaan, menestyneestä lyseolaisurheilijasta. ”Valmennusaikana joka päivä 2000 tai maili kellon mukaan.”

Shän oli takavuosien ohjastajien käytäntö, kuten Ludvig Fabritius 1910-luvulla vahvisti. Mutta silloin saivatkin ravurit luvan oppia ihmisiltä: ”Niinkuin ihminen, kaipaa hevonenkin tunnustusta, eikä tyydy koneelliseen hoitoon.” Fabritius katsoi Hannes Kolehmaisen nuorena

²⁵³ Pihkala 1914, 14–15. Ks. myös Vesa 1918, 60; Pihkala 1923b. Vrt. Fabritius 1914, 206.

"VAPROIT"

Kärsivästä omasta ja vapautuneesta liianasi lähtenyt.

ORIKASVATUS ENNEN JA NYT

URHEILIJAN JOULULLE KIRJ. LAURI PIHKALA

Sitten aikaa ja vähän myöhemminkin sen syyt sironnaksi: „rehella asa ja hevosella pää-
gä” — ja nykyään jalkatanssita: „ja autila oh-
ti” — oli hevoshoitoin kurein kulkonut n. s. varso-
läseri. Oikeastaan se oli tarpeellista juoksujoukkoi-
ksille. Mutta siihen aikaanhan minä luulin, että syöminen
se vasta parhaiten auttaa juoksemista ja muutenkin
voimankasvatusta. Tärkein keino väärästä joko-

pitämykseen. Mies, joka pystyi kengittäessä pöte-
mään sen jalkaan, saavutti heti kyllä voimamies-
maineen, ja ken sen yksin laenoihin löi, oli hoito
maailman kuulua. Ja sen syytöihin asettaminen, var-
sien alusta. Vekkeet oli aikaisesti tarkastettava
sekä karkotettava kolarat kuuilla, etteivät jalkoihin
joumista. Onnellista on pikapuna, jotka saavat vi-
dellä seistä kotoisissa, kuin sillä lähtenyt.

Tahko Pihkalan teksti, jossa ”uudenaikainen varsakasvatus” rinnastuu ”nyky-
aikaiseen leikkitetieteeseen” eli kaksijalkaisten ruumiilliseen kasvatukseen. Ur-
heilijan Joulu 1923.

taittamien juoksukilometrien osoittaneen, että myös varsoja voisi
juoksuttaa harjoitusmielessä.

Lähinnä Tahkon ansiota oli, että suomalaiset ihmisurheilijat keksi-
vät kilpajuoksun niin sanoakseni hevospäisen riemun. Ihmisiääkään ei
tulisi pakottaa yhden ja saman kaavan mukaiseen valmennukseen.
”Urheiluharjoittelu on yksilöllistä”, Pihkala julisti edelleen 1910-luvul-
la. ”Sen takia on mahdoton antaa suurelle joukolle yleispäteviä neuvo-
ja.” Muitakin juoksukykyyn vaikuttavia seikkoja Tahko omaksui hevo-
silta. Lapsena Lauria oli harmittanut, miten hevonen kärryineen jä-
mähti tarpeen yllättäessä seisomaan. ”Minä sitten kerran päätin kokeil-
la, että minkälaista on juosta ja paskantaa”, hän kaskuili vanhalla iällä.

Ekperimentin hetkellä pojalla sattui olemaan ripuli, ja ”sen jälkeen minä kyllä sanoin aina hevoselle, että ole hyvä ja pysähdy”.²⁵⁴

Kotimaisen ihmisjuoksun kehittyminen noudattelee valmennusajattelun historian päälinjaa. Vastaavat harhapolut ja imitaatiot tiedetään toisaaltakin; laukkahevonen oli maailmanhistorian ensimmäinen urheilija, josta huolehdittiin ravintoa ja piristeitä myöten. Pihkalan vanhuusvuosilta sopii vielä mainita Percy Cerutty, Suomessakin tunnettu australialaisvalmentaja, joka suositteli ratajuoksijoille laukkaa ja maratoonareille ”mukailtua neliä”. Hevosten ohella gaseleja, gepardeja ja ihmisapinoita tarkkailtuaan hän uskoi, että niiden parhaat ominaisuudet yhdistyisivät ”tulevaisuuden urheilijassa”. Kriittisessä katsannossa kaksijalkainen kisailija oli tosin alkanut muistuttaa mieluummin kyborgia kuin gepardia.²⁵⁵

Ceruttyyn esiintuloon mennessä ihmiset tapailivat juoksuaskelia kilpakenttien ulkopuolellakin. Se oli hölkkähuuman aikaa, ja vaikka auto oli syrjäyttänyt hevosen vuosia sitten, 1960-luvun Suomesta on tallennettu hevosen ja ihmisjuoksijan välinen maantiekohtaus.²⁵⁶ Siinäkin ajassa aikuisen ihmisen juoksuviimma nostatti kysymyksiä, mikäli kiireeseen ei ollut konkreettista syytä.

Poikkeama kuntojuoksun vuosiin velvoittaa korostamaan, että ravisportin vaikutus ei välittynyt hetkessä eikä täysimääräisenä ihmisurheiluun. Virikkeitä saatiin ja puhetavat tarttuivat, mutta niistä ammensi myös vastapuoli, ihmisjuoksun tarpeellisuuden epäilijät. Kun kilpaajot olivat vetäneet ylleen arvostelua niin kauan kuin niitä oli sekuntien ehdoilla suoritettu, kaksijalkaisten juoksupuuhia vastustettiin yhtä jyrkin näkemyksin. Ähtärin kansanjuhlien ohjelmassa 1877 oli juoksukisa, ”jossa pienet pojat ja tytöt koettivat, ken vikkelin oli harppaamaan”, ja sellaista lystiä vastaan tuskin kenelläkään oli yhtään mitään. Aikuisten ihmisten suhteen ajateltiin toisin: juoksuaskeleet kuuluivat hevosille. Juuri siihen tapaan tokaistiin Saarijärven kansanhuveissa

²⁵⁴ Veljeksistä, ks. SU 1912, 134. Tahkosta, ks. Pihkala 1917, 147–148; Klemola (toim.) 1963, 274–275, 277; Kare 1975, 124. Ikätoverista, ks. Vettenniemi 2006b, 285. Fabritiuksesta, ks. Fabritius 1914, 196–198, 204.

²⁵⁵ Cerutty 1961, 58–61; Cerutty 1971. Vrt. Bale 2004, 85. Kyborgista, ks. Brohm 1976, 154–155; Cole 1998. Ihmisvalmennuksen esi- ja varhaishistoriasta, ks. Radford 1986/87; Mewett 2002.

²⁵⁶ Juoksija 1/1972, 23.

1880-luvulla. Samojen vuosien pakinatekstissä halveerattiin ”kiipimistä, killumista, roikkumista” ja muita muodikkaita ruumiinrasituksen keinoja, koska ihmistä ”ei ole oravaksi luotu eikä apinaksi aijottu”.

Viipurilaislehtikin hylkäsi kahden jalan juokсутaidon vaalimisen. Lehdessä esiteltiin Turkin sulttaanin hevosta nopeammat hovijuoksijat, jotka katkaisivat taipaleita vaunujen edellä, ja joiden alaraajojen nahka oli niin parkkiintunut, että moni oli antanut ”lyödä jalkopohjaansa pienet hopeaiset hevosen kengät”. Kirjoittajan mielestä uudet kulkuneuvot olivat tehneet juoksusta kuriositeetin; ihminen mukautuu kehitykseen ja muinaisajan kyvyt joutuvat unohtua.²⁵⁷

”Juoksemista me pidämme pienille lapsille erinomaisen sopivana, niinkuin se onkin”, huomautti Viktor Heikelin sukulaispoika Oskar vuonna 1906. ”Mutta jos aikaihminen juoksee ilman erinomaista hengen hätää, niin sitä pidetään hätiköimisenä tai perin hassunkurisena tapana.” Oskar Heikel oli lääkäri ja ruumiinkulttuurien kannattaja, joka setänsä Viktorin tavoin toi esille juoksuharjoitteiden fysiologista hyötyä. Vauhtiaskelten vähättelyä hän selitti esteettisilläkin seikoilla, sillä kaikkien juoksua ei valitettavasti kärsinyt katsella.

Jos hevonen tai koira juoksee, niin siitä ei ole mitään muistuttamista. Ne juoksevat kauniisti. [...] Mutta kun nykyajan sivistysihminen tulee vähän isommaksi, niin hän sidotaan kiinni kytkyllä, jonka nimi on ”sopivaisuus” eli ”etiketti”, jota vielä velttous ja välinpitämättömyys tukevat. [...] Ja kun sitten joku ei enää aivan nuori nainen joutuu siihen onnettomaan tilaan, että hänen *täytyy* juosta, esim. ennättääkseen ohi kulkevaan raitiovaunuun, niin jo kuulemme: ”Ha, ha, ha! Juoksee kuin leh-mä.”²⁵⁸

Mitä tahansa ruumiinharjoitusta voitiin kritisoida eläinmaailmasta noudetulla vertauksella. Viktor Heikel olisi jättänyt voimistelunäytösten käsilläkävelyt apinoille; painojen ylenpalttista nostelua hän suositteli gorillaksi tai sonniksi pyrkiville voimailijoille; kilpapyöräilijän etu-

²⁵⁷ Viipurin Sanomat 8.6.1886. Ähtäristä, ks. US 1.9.1877. Saarijärvestä, ks. Smeds – Mäkinen 1984, 36. Kiipeilystä, ks. Maamme 20.5.1890.

²⁵⁸ Vettenniemi 2006b, 474–475.

kumara asento sai hänet muistelemaan marakattia. Ravimiesten pahimpia pelkoja oli puolestaan lehmän kaltainen hevonen. Muuan ohjastaja tosin ilmoitti ajavansa mieluummin ”lehmällä joka juoksee, kuin hevosella joka hiipii kuin lehmä”.²⁵⁹

Oskar Heikelin juoksutekstien ilmestyessä oli kotimainen ihmisurheilu viimein asettumassa modernille kannalle. Kilpajuoksua oli tarjolla kymmenien kilometrien kiistoihin eli maratoniin asti, ja ennätysisiä vahvistettiin kesästä 1907 lähtien yhtä täsmällisin menoin kuin hevosurheilussa. ”Mainetta ovat juoksijamme saavuttaneet ulkomailla-kin”, kirjoitti Lennart Porthan juuri sinä vuonna, ja tuota pikaa niin lausuttiin ihmisjuoksijoistakin.

Sitä ennen haettiin ratkaisua myös tätä sukupolvea askarruttaneeseen pulmaan: olisiko ihminen sittenkin hevosta sitkeämpi ravaaja? Kysymys oli edelleen avoin, vaikka kuopiolaisen kansanjuhlan mainos oli kesällä 1890 luvannut juoksukisan ”neli- ja kaksijalkaisen välillä”. Väinölänniemen kamppailu käytiin hevosta hitaamman otuksen kanssa – eläimen, jolle oli varattu pakenijan rooli: ”Voittaja saa sian palkinnoksi.”²⁶⁰

Lokakuun 1907 maratontapahtumaan saapui tunnettu ihmisjuoksija Kaarlo Nieminen seitsemän muun kaksijalkaisen kisailijan kera. Kärryjä vetäviä vastustajia Kaisaniemeen tuli lopulta ainoastaan yksi, Karl Hellgrénin ohjastama Poika. Juoksijat kiersivät hetken hiekkakenttää ja poistuivat Turkuun vievälle tielle, kunnes liki kolmen tunnin kuluttua torvisoitto kertoi ensimmäisen maratoonarin lähestyvän puistoa. Tuokion verran piti vielä arvuutella – ihminen vai eläin? ”Hevosmiehet hymähtivät itsetietoisesti”, kun Pojan turpa havaittiin yleisömassan välistä.

Heidän kunniansa on pelastettu. Vaan ennenkuin väsynyt hevonen on suorittanut kierroksensa loppuun, juoksee sisään

²⁵⁹ Apinoista, ks. *Sporten* 1885, 40. Gorillasta, ks. Heikel 1892. Marakatista, ks. Heikel 1904, 102. Lehmästä, ks. Fabritius 1882a, 366; Savo 16.1.1890. Juoksevasta lehmästä, ks. myös Knuutila (toim.), 1978, 117. – Juhani Ahon tehdessä paluuta Jyväskylästä Kuopioon 1886 kärryjen eteen valjastettiin lehmä. Aho 1951, 261; Kuusi 1979, 64–65.

²⁶⁰ Savo 19. ja 22.7.1890. Maineesta, ks. Porthan 1907, 357. Vrt. Wilskman 1907c, 141–143.

Nieminenkin. Kolme minuuttia hevosesta hävisi. Vaan jos olisi tie ollut vähemmän kurainen, eikä Niemisen olisi täytynyt loppumatkalla kävellä, emme tiedä, kumpiko olisi ennemmin juossut portista sisään.

Niemisen kerrottiin johtaneen maantiemittelöä Pitäjänmäeltä Helsinkiin palattaessa. Sitten hän joutui pistoksen vuoksi kävelemään viitisen kilometriä. Ilma oli ”raskas ja hikinen”, selvensi Työmies, ja siitäkin syystä ihmisjuoksijan olo kävi tukalaksi. Reportteri ei ilmeisesti uskonut hevosen voivan läikähtyä. Pojalta kului tehtävään 2 tuntia 49 minuuttia ja 38 ¹/₅ sekuntia, minkä katsottiin olevan ”suomalainen ennätys, sillä tuskinpa yksikään nelijalkainen lie ennen juossut kellon mukaan 40,2 km.”²⁶¹ (Maratonilla ei ollut standardimittaa.)

Samana vuonna testasi Englannissa maailman maineikkain pitkien matkojen ihmisjuoksija Alfred Shrubbs vauhtinsa hevosen rinnalla. Shrubbin elämäkerrassa hevossaasteisiin suhtaudutaan ihmisen kannalta nöyryyttävinä tapauksina, mikä on takautuvan viisauden tuottama huomio; mutta edes omassa ajassaan ne eivät näyttäytyneet vain kekseliäässä tai vitsikkäässä valossa. ”Aivan liian usein unohdetaan, että ihmisen ei ole tarkoitus kilpailla eläinten kanssa nopeudesta”, Viktor Heikel kirjoitti hieman ennen suomalaista maratonia. Hän pahoitteli, että ihmisten ruumiinharjoituksia arvioitiin ”mekaanista tulosta” palvoilla kriteereillä, joilla tutkittiin esimerkiksi veturin ominaisuuksia – miten lujaa se kulkee, kuinka paljon se vetää.

Palokuntamies Oskar Ekman hyökkäsi Heikelin hengessä ihmiskilpailujen tiettyä trendiä vastaan. Ekman oli kotimaisen ihmisurheilun innokas kehittäjä, ja hänen tekstinsä painettiin sekä Finsk Idrottsbladiin että Hufvudstadsbladetiin. Kilpavimma oli Ekmanin mielestä luisumassa turmiolliseen suuntaan: yleisölle tarjottiin urheilijoiden terveydestä piittaamatta ”mauttomia” kiihokkeita. ”Jos sitten lisäksi ihmisolento kasvatetaan kilpailemaan eläimen tai koneen kanssa, niin silloin ollaan hulluuden rajoilla, suokaa anteeksi ilmaisu! Mikä on tällaisen kilpailun tarkoitus? Terveyttä se ei totisesti edistä.”²⁶²

²⁶¹ US 6. ja 8.10.1907; Työmies 7.10.1907; HS 9.10.1907.

²⁶² Shrubbinista, ks. Hadgraft 2004, 210–212. Kriitistä, ks. Heikel 1903; Finsk Idrottsblad 1907, 121; Hbl 6.10.1907. Ekmanista, ks. myös Wilskman 1907b, 564, 566.

Ekman ymmärsi ihmisurheilun olemuksen väärin, mutta sen hän teki vilpittömin mielin, ja Heikelin huoli ihmisarvoisesta ruumiinkulttuurista oli sekin pyyteetöntä. Kaksijalkaiset vain olivat varttuneet ravureiden varjossa, ja yhtä luontevasti heidän vauhtiaan tulkittiin koneiden kautta.

Heinäkuussa 1908 Kaarlo Nieminen pääsi kokeilemaan olympista maratontaivalta, johon sallittiin ainoastaan ihmisten ottaa osaa. Menomatkalta Suomeen saadun raportin mukaan hän vannoi olevansa ”hevoskunnossa”.²⁶³ Kilpailu käytiin Englannissa, polkupyörien saattelmana, Niemisen sijoitus oli kymmenes, ja Lontoon stadionilla hän piiskasi itsestään asianmukaisen spurtin.

Sinä kesänä ilmestyi kotimainen käsikirja juoksuvauhdin salaisuuksiin. Tahko Pihkalan kokoama *Urheilijan opas* tuli markkinoille Niemisen ja kumppaneiden Lontoon-matkan kuluessa, ja Suomeen palatuaan maratonmieskin sai havaita aikakauden vaihtuneen. Agraarisen ajan hevoskunnossa ollut urheilija rinnastettiin nyt lokomotiiviin, modernin yhteiskunnan tehokkuutta symboloivaan koneeseen. Tähän tyyliin Tahko kirjassaan järkeili – Heikelin varoituksista välittämättä:

Tahtoisin verrata urheilijan ruumista höyryveturiin. Työkyky ei riipu suinkaan yksinomaan koneiden ja käyttöpyörien suuruudesta, vaan etupäässä pannun lujjuudesta ja uunin polttokyvystä. [...] Pitkänmatkan veturilla tulee olla ennen kaikkea hyvä pannu, joka kykenee valmistamaan höyryä matkankin aikana [...].

Se oli tarkkaan ottaen vanhentunut vertaus, sillä Suomessa kulki jo automobiilikin. Asiasta oli Pihkala perillä paremmin kuin moni muu. Hän oli julkaissut siitä menopelistä informatiivisen pakinan 1905, paljastaen samalla ”automobiilisuksi” kutsumansa ominaisuuden, jonka oli kaiketi alan kirjallisuudesta paikallistanut.²⁶⁴

”Te ette ole juoksija, te olette kone”, vakuutteli kesällä 1912 ruotsalaislehti, kun Hannes Kolehmainen kiiruhti Tukholmassa olympiavoit-

²⁶³ Suomalainen Kansa 13.7.1908.

²⁶⁴ Pihkala 1950, 614. Veturista, ks. Pihkala (toim.) 1908, 163, 234–235. Ks. myös sama, 218; Pihkala 1909, 3–7.

toihin. Englannissa Kolehmaiseen viitattiin ”juoksevana mekanismina” ja Yhdysvalloissa ”ihmeellisenä juoksumasiinana”. Isoveli Tatu puolestaan keskeytti suurin toivein alkaneen maratonkilvan. Kun häneltä sen jälkeen tiedusteltiin, millaiset ovat juoksijan kokemukset niin pitkän urakan aikana, vastaus tuli rutiinilla: ”Täytyy ajatella itsensä vain koneeksi ja koettaa asettua ulkopuolelle sitä.” Kolehmaisen veljesten olympisia pyrintöjä seurattiin Suomessa lehtiä lukemalla. Tatun lausahdusta kenties kummasteli 15-vuotias turkulaispoika, joka tultiin niin ikään tuntemaan ”koneihmisenä” ja jonka ”Rolls-Royce-moottorin veroisista kintuista” kohuttaisiin ulkomaita myöten.²⁶⁵

Silloin oli ihmisjuoksu ilmeisen lopullisesti loitonnut hevosjuoksupuolelta.

SUKSIURHEILUN HUMAUS

Paavo Nurmen suurjuoksujen vuosikymmenellä hiihtäjätkin hakivat etäisyyttä raviurheilun tapoihin. Ilmaisuuksia on käsiteltävä kirjaimellisesti, sillä 1920-luvulle asti oli huomattavimmat hiihtokiistat käyty joko osittain tai kokonaan jäällä. (Nuori Nurmi hiihti kilpaa Turun raviradalla.) Suomessa oli Pihkalan sanoin ”lumouduttu sokeasti tuijottamaan ennätysaikoihin sekä niitä tavoitellessa päädytty keväisten jäälautojen käyttämiseen ja niille sopiviin suksiin”. Tätä rekordihimoa hän oli omalta kohdaltaan tyydyttänyt jo pikkupoikana, kahden ja neljän kilometrin mittaisilla kierroksilla puhkuen, väliajat tuvan seinäkellosta tarkistaen. ”Ja tällaisessa kilpailussa kellon voittaakseni hiihdin aina vain tietä tai kovaksi kulutettua ja tasaista järvi- tai niittyä.”²⁶⁶

Ihmisjuoksun tavoin hiihdossa tunnettiin kansanomaisia kisailuja. ”Kyllä siihen aikaa hiihetti, kun miäkki nuar miäs olin, niin vaan et lumi pöllys”, Suomenlahden saaristolaisen sivakointeja on muisteltu. Ne olivat eräänlaista hyötyliikuntaa omatekoisilla välineillä; miehet koekelivät, kuka ennättäisi ensin jääkenttien yli verkoille.²⁶⁷

²⁶⁵ Tukholmasta, ks. US 14. ja 18.7.1912. Englannista, ks. Bale 2004, 88. Amerikasta, ks. Sullivan (toim.) 1912, 71. Pojasta, ks. Lukka 1997, 256–257.

²⁶⁶ Pihkala 1923a, 91. Ks. myös Tanner 1947, 112–113. Nurmesta, ks. Kolkka – Nygren 1974, 10. Lumouksesta, ks. Pihkala 1948, 88.

²⁶⁷ SU 1912, 57–58.

Tietysti suksillakin otettiin yhteen juoksureiden kanssa. ”Hiki miehen hiihtäneen, jano juosseen hevoisen”, todistelee sananlasku, ja Lemminkäinen lupaili sukset veistettyään olevansa kaikkia neljällä jalalla juoksevia otuksia nopeampi. ”Hevonen ja reki ovat liian hitaita kulku-
neuvoja kun mies saattaa suksilla kiittää eteenpäin ainoasti porkka kädessään”, suomensi tamperelaislehti ruotsalaista tekstiä. Helsingissä pidettiin ensimmäiset yleiset hiihto-ottelut talvella 1886, luontevasti jääreitillä, ja metsänvartijan toimestaan harjoitusta saanut Antti Väyrynen merkittiin kisan voittajaksi. Lunaan urheilulehti Uljaan selostusta:

Pari herraa ajoi hevosella pitkin tietä Korkeasaaren luona jonka ohitse hiihtäjien täytyi kulkea. Kun näkivät Väyrysen tulevan, käskivät he miehen kääntää hevosen ja seurata häntä. Mutta ennenkuin mies ehti kääntää hevosensa, oli V. laskenut ohitse ja vaikka renki sitten ajoi minkä hevonen jaksoi, eivät he tavanneet Väyrystä ennenkuin radan lopussa.²⁶⁸

Kolme vuotta myöhemmin alkoi Oulun hiihtojuhlien historia. Aappo Luomajoki ja Juho Aitamurto olivat sen ajan suksiuoksia, joista jälkimmäinen on tarinoinut miesten treenaustavoista, kymmenien peninkulmien taipaleista Pohjanmaalla. ”Eikä ollut sellaista hevosta, joka olisi kannassa pysynyt”, Aitamurto jutteli. ”Tuolta Koivikosta panivat kerran juoksijaoriin valjaisiin meitä jättämään, mutta vain vajaan pari kieverinväliä se jaksoi nelistää. Sitten tippui vaahto mahan alta!”

Otto Hepoahokin oli varhaisia ladunnielijöitä. ”No metsäkö täällä hiihdetäänkin, olisihan täällä mertakin ollut”, hänen kerrotaan tokaiseen Tampereella, jossa ladut oli vedetty murtomaalle. Oulun hiihdoista Hepoaho poistui 1899 suksipelillä Ruovedelle, ja kun muuan isäntämies pyrki hänestä juoksurillaan eroon, yritys ei onnistunut. ”Oletteko ihminen?” kysyi mies silloin. ”Kyllä minä vaimosta olen”, vastasi Hepoaho. (Sama utelu oli taannoin suunnattu hevosta nopeammalle rahvaanjuoksijalle.) Mutta kahden talven kuluttua Hepoaho joutui nöyrytymään eläimen edessä, eli ajelemaan reessä Oulusta Raaheen asti ulotuneen kilvan maaliin.²⁶⁹

²⁶⁸ Uljas 1886, 6. Hiestä, ks. Lönnrot 1842, 135. Lemminkäisestä, ks. Lönnrot 1993, 7: 20–29. Käännöksestä, ks. TS 31.3.1883.

²⁶⁹ Koivikosta, ks. Kirjavainen 1938, 56. Hepoahosta, ks. sama, 152–153, 155; Vesa 1925, 26. Rahvaanjuoksijasta, ks. Vettenniemi 2006b, 65.

Näkymä Oulun hiihdoista 1890-luvulla rinnastuu samassa miljöössä pidettyihin kilpa-ajoihin. Palkintotuomarit lavalla, jota liput ja muut koristeet ympäröivät; kansanpaljous reunustaa kilpailijoiden jälle linjattua etenemisväylää. Claudelin 1939.

Johdantoluvussa siteerasin Pihkalan pohdintoja ”Oulun hiihtojen ym. lylynlykkiäisten” kannatuksen suhteen. Tahko katsoi 1890-luvun suksiturheilun hyötyneen hevosjuoksun historiasta. Mainittu suosio ”mahtoi hyvinkin olla verensiirtoa kilpa-ajoista”, Pihkala kirjoitti 1940-luvun artikkelissaan, jota jäljennän aikaisempaa laajemmin:

Kilpahiidot olivat tästä askel eteenpäin. Sisukkaan voittamistahdon elähyttämä miesten kamppailu oli toki sekä jännittävämpää että jännättävämpää kuin kuransattujen luontokappaleiden seuraaminen. Kuin humauksessa vyöryi hiihtokilpailujen aalto yli maan. Luomajoet, Ritolat, Aitamurrot ja Jussilat saavuttivat kansallissankareiden sädekehän, ja paikkakunnillakin oli omat pienemmät epäjumalansa.²⁷⁰

²⁷⁰ Pihkala 1948, 87.

Pihkala ei lainkaan liioittele. Ihmisurheilujen kotimaisessa hierarkiassa hiihtomiehillä ei ollut näinä vuosina kilpailijoita. Nuori Lauri todisti heidän kulttinsa rakentumista ja sai tuoreeltaan kuulla suomalaishiihtäjien Tukholman-triumfista 1892. Sen kisan jäljiltä Suomessa oli vankkoja haastajia Veikon ja Kirpun kaltaisten juoksureiden kansansuosiolle.

Laajennan nyt Tahkon havaintoja ”verensiirrosta”. Tällöin riittää tarkastelun rajaaminen Ouluun, varhaisimpaan hiihtokeskukseen, joka toimi mallina muille suksijuhlille. Tämän totesi aikoinaan Klaus Uuno Suomalakin, ja hänen merkintänsä 1880-luvun hiihdoista ovat lajissaan edelleen arvokkaat. Otteluja käytiin tasamaalla ja metsissä, muinaisten ravien tyyliin virstan suorallakin, kunnes avara jääkenttä vakiintui tärkeimpien kilpailujen miljöökksi.²⁷¹

Näin ei olisi välttämättä täytynyt tapahtua. Esimerkiksi Kuopiossa hiihdettiin 18 virstan pituudelta 1887, ja osa reitistä oli ”mäkistä maata, sillä ainoastaan mäkisessä maisemassa voi oikea hiihtokyky täydellisesti esiintyä”. Sotaväessä harjoitettiin ”estehiihtoa” ja ”esteetöntä hiihtoa”, mutta kun *Sporten*-lehdessä vaadittiin latuja norjalaisittain metsään, toimitus vetosi ravureiden opetuksiin: nopeuskoitokset eivät sovi maastoon eivätkä maantielle.

Oulun hiihdoista on harrastelijahistorioitsija H. W. Claudelin laatinut ansiokkaan teoksen, josta vain unohtui hevosurheilun perinne. Siksi tekijä saattoi esittää, että ”kansan suhtautuminen kaikkeen varsinaiseen urheiluun vielä 1880-luvulla oli jyrkästi kielteinen”. Suksikilpailujen leviäminen viimein lievensi urheilun karsastamista: hiihto osui ”niin lähelle kansan omaa ajatuspiiriä ja sydäntä, että vanhoillisen ja jäyhäluontoisenkin ihmisen oli vaikea sitä ilman muuta tuomita ja vastustaa”.²⁷² Juuri näin oli jo käynyt ravisportin kohdalla.

Yleisiä hiihtoja ennen Oulussa tunnettiin vapaapalokunnan ja pataljoonan suksikisat, jotka eivät olleet suurten massojen kokouksia. Valtionajojen laita oli toinen. Säännönmukaisia raveja oli siinä kaupungissa pidetty vuodesta 1871, ja niillä pohjustan vaikutusyhteyden

²⁷¹ Suomela 1944, 107–108, 247, 364–365. Tukholmasta, ks. Pihkala 1951, 13. Virstan suorasta, ks. TS 20.3.1886.

²⁷² Savo 15.3.1887; *Sporten* 1892, 44; Claudelin 1939, 44–45, 86–87. Armeijas-ta, ks. Sandberg 1979, 96–97.

kartoituksen – yhteyden, jonka filosofian oululainen Kaiku julkaisi keväällä 1885: ”Liikkukaa, liikkukaa, aika kuluu, – niin huudetaan melkein joka paikassa.”

Pari viikkoa aikaisemmin olivat ravurit supistaneet sekunteja kauptungissa ”eli oikeammin meren jäällä sen läheisyydessä”, kuten tunollinen tarkennus kuului.

”Tällä ’hevospääniikolla’ on nähty kaduillamme markkinain tapaista elämää ja hurjaa ajoa”, Kaiku tiedotti kilpa-ajoista. Niitä oli jännittänyt ”lukematon ihmisjoukko”, mikä oli johtanut välikohtauksiin, joista voisi puhua mallikäyttämisen tuloksina. ”Jäällä muuan mies joutui hevosen alle ja kasvonsa pahasti pilaantuivat. Niinikään kadulla ajettiin erään vaimon päälle, josta meni tainnoksiin. Ravintoloissa on juotu, tapeltu ja rähisty. Kyllä vaan hevoset tietävät kyytissä olleen.” Oulun Lehti noteerasi ravit miltei yhtä nihkeästi. Kirjoittajan mukaan oli kiistatonta, ”että ’kilpamarkkinat’ olivat ’huonot markkinat’ *huonoille* hevoisille ja varsinkin niiden *järjettömille* omistajille; – muille markkinat olivat hyvät ja kaikinpuolin tervetulleet”.²⁷³

Talven 1886 kisoista Kaiku tarinoi taas ”hevospääniikkona” ja raportoi itse juoksut pelkistetysti. ”Aika lystiä niille, joita lystää.” Katso-morakennelmien sanottiin olevan Vaasan lavojen kanssa vaikuttavimmat tässä maassa. Oulun Lehti omisti pääkirjoituksen ”sportin eli urheuden eli kisan eli ripeyden” piiriin kuuluneelle tapaukselle, ja leikitteli myös ”alkututkinnon” eli koetusajon tyypisillä termeillä.²⁷⁴ (Sportille haettiin parhaillaan suomennosta.)

Seuraavanakin vuonna puheltiin kilpamarkkinoista, ”joiksi kruunun toimeenpanemat kilpa-ajot ovat muodostuneet”, yleisönsuosion käydessä ilmi kiertoteitse. ”Väkeä on tulvinut kaduilla ja tavaraa tarjoutu torilla niinkuin markkinoilla ainakin.” Viinanmyynti oli poikkeuksellisesti kielletty ajojuhlan ajaksi, mitä päätöstä saatteli ”tavaton hiljaisuus ja kansan siivo käytös, eivätkä hevosetkaan liene pahana pitäneet näitä raittiita markkinoita, koska ovat päässeet vähemmällä ruoskan läiskäyksillä kuin ennen”.²⁷⁵

²⁷³ Kaiku 14. ja 31.3.1885; Oulun Lehti 18.3.1885. Ihmisjoukosta, ks. Fabritius (toim.) 1886, 53.

²⁷⁴ Kaiku 24. ja 27.2.1886; Oulun Lehti 27.2.1886; NP 26.2.1886.

²⁷⁵ Kaiku 2., 9. ja 12.3.1887. Ks. myös Oulun Lehti 12.3.1887.

Oululaislehtien enimmäkseen penseä raviuutisointi – joka jatkui 1888 – on nähtävä periaatteellisena vastenmielisyytenä ruoskaurheiluksi ymmärrettyä ajanviihdettä kohtaan. Hiihtelyn vastaanotossa varautuneisuus karisi. ”Enpä voi kyllin kiittää tällaisen ajanvieton terveellisyyttä”, lausuttiin lehdessä 1887, jolloin sukset olivat yleistyneet kaupungin nuorison parissa ja asevelvollisia hiihdätettiin 8 ½ virstan jääreitillä. ”Niin hyvin ruumiin kuin hengen voimia virkistää, vahvistaa, elvyttää sen suuntainen huvittelu.”

Kilpa-ajojen vähättelyyn vaikutti alkoholikin. Hämeenlinnassa ohjastaja sammui rekeen kesken ajon, mistä huolimatta hän saapui perille kuuden minuutin sisällä. ”On tunnettu asia”, kirjoitti Kaiku helmikuussa 1889, ”että juoneen miehen käsissä ei ole hyvä olla hevosen.” Sitten kerrottiin Oulusta Raahan markkinoille matkanneesta hevosesta, jonka humaltunut kuljettaja oli ajanut kuoliaaksi. Joitakin päiviä myöhemmin lehdellä oli sanottavaa tulossa olevasta hiihtokilpailusta; mutta sitä ennen ravattaisiin hevosjuoksut, ja niiden kimppuun Kaiku jälleen kävi.

Oulun läänin hevosmiesten pääteltiin kerrassaan kiintyneen kapakoihin. Perinteinen varsanäyttely pidettäisiin ravintolan tiloissa, samoin hevosystävään yhdistyksen vuosikokous, siellä otettaisiin vastaan ilmoittautumiset ajoihin, ja sinne palattaisiin koetusjuoksujen jälkeen hevosten lähempää kontrollia varten. ”Tietysti ja arvatenkin kilpa-ajot lopetetaan – Raatin ravintolassa, sillä tavalla että hevosystävät kerääntyvät syömään ja juomaan, ja syövät ja juovat omasta ja hevostenkin puolesta.”²⁷⁶

Maaliskuun 1889 hevos- ja ihmiskilpailut erotti toisistaan kolmisen viikkoa. Suksitapahtumaan Kaiku suhtautui ratkaisevasti myönteisemmin kuin kilpa-ajoihin, joissa muuten ensimmäisen kerran tässä kaupungissa rikottiin kuuden minuutin raja. Lehden toimittajista on sen vuoksi mainittava Teuvo Pakkala, hiihtoreippailun rakastaja, joka lukeutui suksikisan järjestäjiin. Hänen teoksensa *Oulua soutamassa* oli

²⁷⁶ Oulun Ilmoituslehti 2.3.1887; Uljas 1887, 21; Kaiku 5., 12. ja 21.2.1889. Vuodesta 1888, ks. Oulun Ilmoituslehti 6.3.1888; Kaiku 8.3.1888. Hämeenlinnasta, ks. Fabritius (toim.) 1887, 69. – Urheilun ja alkoholin yhteiselo ei siis ala 1900-luvun ihmiskisoista. Vrt. Vasara 2000, 44–45. Juupoista 1800-luvun laukkaurheilijoista, ks. Vamplew – Kay 2005, 11–12.

vastikään ilmestynyt, ja Oulun ajot eli ”kilpamarkkinat” vilahtavat siinäkin tekstissä.

”Muutamien paikoin Suomen maata ei älytäkään suksista enemmän kuin hopealusikasta”, Kaiku valitteli pääkirjoituspalstalla kuukautta ennen kilpahiihtoa. Juttu taisi olla Pakkalan itsensä laatima. Kyläily ja kirkolla asiointi olisi kirjoittajan mukaan ”paljon sukkelampi” tehdä suksilla kuin hevosella, ja eihän kaikilla ollut hevosta, jolloin täytyi ”jalkasin lappasta”. Kisojen aattona lehti jatkoi aiheesta:

”Kilpamarkkinat” syntyy kukatiesi kilpahiihdonkin aikana täällä Oulussa, niinkuin kilpa-ajojenkin. Maalaisia on kulkeutunut kaupunkiin tavallista enemmän. Jäällä on kilpahiihdon edellisinä päivinä vilissyt suksimiehiä harjoituksissa. Sanalla sanoen, on se näyttänyt siltä kuin olisi vähän kiire.²⁷⁷

Hiihtourheilussa koettu kiire ei näköjään vertautunut ravisportin rynnistykseen. Tässä vaiheessa vedottiin vielä verikkaista matkantekoa ihannoivaan kansanperinteeseen: ”Joka hiljan hiihtänee, se jalot jättänee.” (Jalous tarkoitti väkevyyttäkin.) Pääkaupungin niin kutsutuissa ennätushiihdoissa 1886 oli voittajalle luvattu 200 ja toiselle miehelle 100 markkaa, mutta vain siinä tapauksessa, että ”eroitus ensimmäisen palkinnon saajan ajan ja toisen välillä olisi lyhempi, kuin yksi minuutti”. Yleisö oli odottanut Suojärveltä saapuneelta Hilppa Vornaselta neljättä sijaa parempaa suoritusta. Toiveiden ja tuloksen välinen epäsuhta selitettiin näin: ”Vornanen, tuo tyyni salon mies, ei liioin hätäillyt, vaan kulki tasaista kulkuansa pitämättä muista lukua arvellen, että, kun Jumala ei luonut kiirettä, mitäs ihmiset sitten hätäilisi.”²⁷⁸

Oulussakaan ei kiritty sekunnin päälle. Kaupungin ensimmäisessä hiihtojuhlassa miehet katkaisivat 30 virstaa, voittopalkintoon (100 markkaa) vaadittiin ajojen tavoin määrääjän puitteissa (3 tuntia) tehty suoritus, ja loputkin rahat jaettaisiin ”kilpailijain ennätyksen mukaan”. Aappo Luomajoki kykeni kolmen tunnin tinkiin kymmenen sekunnin

²⁷⁷ Kaiku 26.2. ja 23.3.1889. Pakkalasta hiihtäjänä, ks. Pakkala 1982, 64, 77–78, 103, 335 viite 5. Hänen kirjastaan, ks. Pakkala 1886, 48. – Hiihtokisan synnystä, ks. Claudelin 1939, 133–134.

²⁷⁸ Uljas 1886, 5–6. Sananlaskusta, ks. Kuusi 1953, 252. Jaloudesta, ks. Suomen murteiden [...] 1997, 100–101.

turvin, mutta sellainen marginaali oli sattuman seurausta. ”Ettei hän enemmän kuin monet muutkaan sekunneista eikä minuuteista välittäneet, osottaa se että rupesivat pakinoimaan yleisön kanssa radan päässä ja keskenään taipaleella siinä vieretysten hiihtää liputellessa.”

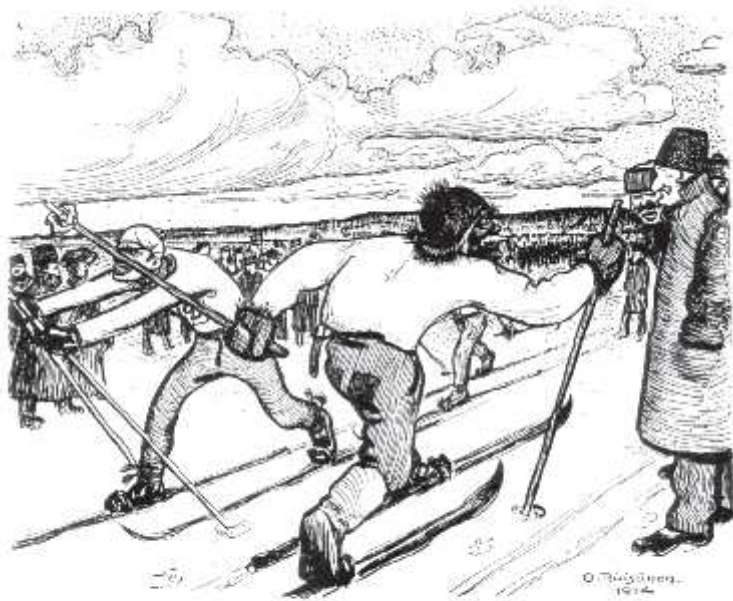
Rahapalkinnot toki kannustivat suksiurheilijoita, Pihkalan sanoin köyhiä miehiä, ja markkoja he hamusivat juoksureitakin kiihkeämmin, kuten Tahko edelleen totesi. Kilpa-ajoja matkien vauhti voitiin ilmoittaa metreinä sekunneissa, ja hevosmiesten sekundaattoreita sormeiltiin Pihtiputaan latukisoja myöten. Vastaavasti tiedettiin, että sekuntiverailu ei ollut hiihdossa yhtä luotettavaa kuin vakioiduilla ravikentillä. ”Paikalliset olosuhteet, rata, keli, ilma ja monet muut pienet seikat voivat pian minuuttien erotuksia vaikuttaa.”²⁷⁹

Massiivisten yhteislähtöjen ohella suosittiin väliaikalähtöjä, joissa puolenkymmentä miestä poistui kerrallaan jäätikölle. Pihkala sai tästä aiheen olettaa, että juuri starttikäytännön ansiosta hiihtokilvat ”erosivat siihen aikaan yleisön silmissä edukseen kilpa-ajoista”. Ravurit kappailivat rinnakkain vain amerikkalaisajoissa. ”Mutta pääasia oli hiihdossakin, että kilpailu tapahtui kaiken aikaa katsojien nähtävissä ja jännättävissä, siis mieluummin jäällä.”²⁸⁰

Pihtiputaalla ja muilla pienillä paikkakunnilla näin saattoi olla. Parin virstan kierros mahdollisti kiinteän silmälläpidon, mutta useimpien miehet loittonivat näkymättömiin pitkäksi toviksi. Tältä osin hevosajot perivät voiton suksikisoista. Esimerkiksi Oulussa 1889 rata oli viiden virstan pituinen, joten näköyhteys kilpailijoihin katkesi muutama minuutin pinnistuksen päätteeksi: ”Sinne se meni ja katosi matkan taakse”, todettiin hiihtäjäläumasta kohta starttikomennon jälkeen. Lähtöryminät olivat sinänsä intensiivisiä kokemuksia, kuten samalla viikolla Kuopiossa, jossa ”[l]iukkaiden lylyjen sujakat kätet notkahtelivat kuin levottomain juoksijain jäsenet ennen ajo”, ja ensimmäinen

²⁷⁹ Oulusta, ks. Kaiku 23.2. ja 28.3.1889. Köyhistä, ks. Pihkala 1954, 24. Vauhdista, ks. Sporten 1888, 34; sama 1892, 44. Putaasta, ks. Pihkala 1966, 8. Olosuhteista, ks. Sandberg 1979, 125–127.

²⁸⁰ Pihkala 1954, 24. Ks. myös sama 1948, 88; Klemola (toim.) 1963, 349. Näin oletti Toivo Arokin (s. 15–16 yllä). Tahko lisäsi Oulun sijainneen ”ylen laakeassa” ja ”vähälumisessa ympäristössä, missä kilpalatuja ei aina voitu vetää edes entisen merenpohjan metsämaille”. Pihkala 1954, 24. Vrt. sama 1945a, 668.

Eräistä hiihtokilpailuista Pohjois-Savossa.

Katsoja „Isolle lerikalle”, joka saapuu vasta ensi kierrokselta, kun toiset jo kolmatta aloittavat: „Paa, paa, enempi onkoo peälle, lerikka!”

Iso lerikka: „Eepä toassoo pahoookaa kiirettä . . . Kovan toa on vielä ylläällä toa aorinkokii . . . Kuhan jouvun siitä sinne palakinnonjaolle . . .”

Piirt. Oki Räisänen. SU 18/1913.

neljän karpaasin ryhmä ”puhaultui kuin laukassa” ladulle.²⁸¹ Se oli siten väliaikalähdöllä toteutettu kisa.

Rekeä käytettiin uupuneiden miesten kyyditsemisen lisäksi tiedonvälitykseen. Kun Oulun kilpailijat olivat 1892 olleet järvenselällä kolmatta tuntia, katsomo alkoi liikehtiä levottomasti. Sankka lumikerros jäällä esti hiihtäjien seuraamisen hevosella, ”mikä olisi muuten ollut suuresti kiinnostavaa”. Näköyhteyden puuttuminen oli takautuvasti ajatellen iso epäkohta, ja tutkimus tarjonnee jatkossa selityksiä siihen, miksi näinä vuosina ei pitäydytty reiteillä, jotka olisivat tuoneet kilpailijat toistuvasti katselijain eteen. Mutta jääkentille yleisö hakeutui vuo-

²⁸¹ Oulusta, ks. Kaiku 28.3.1889. Kuopiosta, ks. Savo 14.3.1889.

sikymmenten rutiinilla, ja höyryn (ruots. *ång*) riittävyys, josta edellisen sivun karikatyyri huolehtii, oli puhuttanut hevosmiehiä yhtä kauan.

Tunnustetuille ja entuudestaan palkituille hiihtäjille kaavailtiin Helsinkiin Derbyksi kutsuttua kiistaa. Sen suomalainen esikuva oli Hämeenlinnan orikilpailu: pääpalkinto olisi 200 markkaa, ja Hämeenlinnan malliin osanotto-oikeus evättäisiin tilapäisurheilijoilta, *försökare*, jotka saapuivat kisoihin koettamaan onneaan.²⁸²

Se hanke raukesi, ja opettavaista on myös huomata, että edes Oulun hiihtojen jatkuvuuteen ei välittömästi uskottu. ”Kilpahiihdon toimeenpaneminen vaatii melkoisia varoja, niin että jokavuotisina niitä tuskin kannattaa pitää”, kirjoitettiin lehdessä ensimmäisten sekuntisurvausujen edellä. Tapahtuman vakiintumista epäilemättä tuki suksinäytely, josta niin ikään myönnettiin palkintoja, ja joka vertautui kilpajojen varsanäyttelyihin. Huhtikuun 1889 puolella hiihtokisan ilmoitettiin tuottaneen rahallista voittoa ja lisävarojakin tultaisiin tuonnetuksi keräämään. Jokatalviset ajomarkkinat saisivat pysyvästi rinnalleen latumarkkinat; suksikisailu olikin hevosravin tavoin ”jaloa urheilua”.²⁸³

Vain joitakin vuosia sen tokaisun jälkeen hiihtosportista juteltiin ”urheilujen urheiluna”. Kyselytutkimusta ei koskaan järjestetty, mutta juuri näin useat aikalaiset ajattelivat, ja sama kirjoittaja vahvisti Oulun hiihtojen saaneen kansanjuhlan luonteen. ”Päiviä ennen itse kilpailua jo tulvii väkeä maakunnan joka suunnalta, Muonion periltä ja Kajaanin kankahilta näille ’hiihtomarkkinoille’. Liikkeessä ovat nuoret ja vanhat, miehet ja lapset. Sama asia on kaikkien puheissa se napa, jonka ympäri muut tuumat kiertyvät.” Hämeenlinnan suurajoja seuraten latukisat toivat mieleen myös ”olympolaiset leikit”.

Torniolainen metsänvartija Hugo Sandberg oli hiihtokirjallisuuden kotimainen pioneeri, ja hänen 1891 julkaisemansa teos on arvokas dokumentti suksiurheilun vastaanotosta. Kilpailujen hän kehaisi kokoavan parhaimmillaan tuhansia katselijoita. ”Torvisoitto raikuu, liput liehuvat. Parasten hiihtäjien nimet menevät suusta suuhun, niistä niin-kuin ainakin uroista kysellään, kerrotaan, keskustellaan, niitä ihmetel-

²⁸² Lumimassoista, ks. *Sporten* 1892, 34; *Derbystä*, ks. sama, 44. ”’Oulun hiihto’, suksimiesten Derby!” *SU* 1910, 14. – Hevosille tarjottiin Helsingissä 1914 ’aito’ Derby (ilmoittautumiset 1-vuotiaina). *Suomen Raviurheilun* [...] 1917, 5–7.

²⁸³ *TS* 12.3.1888. Oulusta, ks. *Kaiku* 21.2. ja 4.4.1889.

lään. Eläköön-huudot kaikuivat voittajille. Jopa tarttuu yleisö paraasen ja heittää hänet ilmaan innokasta hurraata huutaen.”²⁸⁴

Jos unohdetaan sankarin heittälyt, kuvauksen kaikki elementit soveltuvat raviurheiluun, jonka parissa kansa oli juhlinut neljännesvuosisadan ajan.

Hiihtourheilukaan ei ollut arvostelun yläpuolella. Kymmenien kilometrien kamppailujen nostattama kritiikki selittyy huolenpidolla itseään piinanneita urheilijoita kohtaan. Aikaisempi kirjallisuus on niitä keskusteluja esitellyt, ja ne hän muistuttavat närkästyneistä hyökkäyksestä ravisporttia vastaan – ”liiallinen voimainponnistus” nähtiin jälleen terveydellisenä riskinä. ”Sen olemme oppineet jo eläimistä, ja lieneekö ihmisenkään lujempi tässä”, pohti oululaislehti talven 1896 hiihtojen jälkeen. ”Hevosien sanotaan pilautuvan ylenmääräisestä ajosta ja on tapahtunut, että se on kuollutkin.”²⁸⁵

Kilpa-ajojen lailla epäilijöiden äänet hautautuivat mitä kiihkeimpien kannustushuutojen alle. Kalevalainen patina varmisti tälle urheilulle statuksen, jota juoksureita lukuun ottamatta muut urheilijat saivat kadehtia. Muinaissuomalaisien tuntemat välineet – lyly, kalhu ja sauva – oletettiin modernin suksiurheilun edeltäjiksi, hiihto miellettiin kansallisurheiluksi, ja niin joutuivat hevoset talviteillä sietämään kilpailuihin kiiruhtavia hiihtomiehiä.

Tai ehkä nämä olivat suorittamassa sunnuntairetkeä. Väinö Tanner on muistellut poikavuosiensa paluuosuutta Porvoon-reissulta pääkaupunkiin; keli oli luistava ja nuorukaisilla energiaa jäljellä. ”Sain tällöin todeta, että pitkällä matkalla hevonen ei riitä hiihtäjälle.” Porvoosta lähti samaan aikaan juoksija Helsinkiin, reen ja ajajan kera. ”Toisinaan hän oli edellä, toisinaan me”, Tanner selosti 1890-luvun episodiat. ”Mutta jo puolimatkaan tullessamme olimme jättäneet hevosen kauas taakse.”²⁸⁶

²⁸⁴ Kansanvalistus-Seuran Kalenteri 1894, 120; Sandberg 1979, 123–124. Leikeistä, ks. Kaiku 11.3.1896. Huutomerkkin kera on hämmästely, että Oulun hiihdoissa oli jo tällöin käsiohjelma ja maksullinen katsomo. Raevuori 1983, 24.

²⁸⁵ Kaiku 8.4.1896. Ks. myös Claudelin 1939, 44–52; Heikkinen 1977, 41–45.

²⁸⁶ Tanner 1947, 115. Vastaavia kokemuksia oli Hannes Kolehmaisellakin. SU 1912, 133.

Hiihdon tilannetta voidaan nyt suhteuttaa ihmisjuoksuun. Urheilullisen ajantajun ja kilpailumiljöön osalta molemmat hyötyivät hevosjuoksuista, mutta suksikiistojen nopeaan läpilyöntiin ravureilla oli vain välillistä vaikutusta. Ruumiinharjoituksena hiihto oli vauhdista, matkasta ja muista tekijöistä riippumatta kytkettävissä suomalaiskansalliseen menneisyyteen, jollainen kaksijalkaisten juoksulta puuttui. Hevosten esimerkkiin vetoaminen ei sillä suunnalla ottanut tehotakseen, kun kerran aikalaiskatsannossa juoksuaskeleet sopivat selkeimmin nelijalkaisille.

Ravijuoksun puhtauden vaatimus näyttäisi siirtyneen myös hiihtoon. Hevos- ja ihmisjuoksijoiden ohella hiihtäjille säilytettiin odotuksia, joiden valvominen oli kaikesta päätellen satunnaista, ja jotka häilyvät ainakin ihanteina 1900-luvulle asti.

Kun Tampereella kiidettiin suksilla kilpaa 1888, kolmanneksi nopeimman miehen ”kaunista ryhtiä palkintoja annettaissa mainittiin”. Sitä vastoin sekunneilla mitattuna parhaan miehen etenemistä kuvattiin ”liika reutovaiseksi”. Hugo Sandbergin kirjassa muistutettiin, että kilpaillessa ”pitää huomioon otettaman, osaako hiihtäjä kauniisti liukua suksillaan”, ja Urheilulehtikin ihaili täydellistä suksimiestä, ”joka mahdollisimman suuren nopeuden saavuttamiseen yhdistää hyvän ryhdin ja jäsenistön monipuolisimman kehityksen”.²⁸⁷

Voimisteluaatteen iskostama ryhdikkyys, johon vedoten Viktor Heikel hillitsi kilpajuoksua, lienee rinnakkainen alkuperä hiihdon esteetikalle. Mutta liikeratojen mukaan ei palkintojärjestystä millään seudulla manipuloitu. Kaunosielujen arvostukset olivat modernin urheilun varhaisvuosien kuonaa; yleinen kehitys kulki tasaisesti kuin juna, ja siinä kyädissä paljaat sekunnit ratkaisivat voittajan.

PURJEET, PYSSYT JA PYÖRÄT

Kun avausluvussa lainasin näkemyksiä kilpaurheilun lapsuusvuosista, purjehdus nousi toistuvasti pinnalle. Siihen on joskus suhtauduttu ensimmäisenä suomalaisena urheiluna, ja jokunen purjehduskisa todella nähtiin 1860-luvulla, samoina vuosina, joina ravurit kokosivat kansaa

²⁸⁷ AL 13.3.1888; Sandberg 1979, 125–127; SU 1898, 122.

jäätyneille ulapoille. ”Purjehdus on urheilumuodoista kehittynein, ja se herättää suurinta kiinnostusta”, luonnehti toimittaja-kirjailija Rafael Hertzberg Helsingin tilannetta 1880-luvulla, lisäksi vain kilpa-ajojen kiistelevän sen kanssa yleisönsuosioista. Purjehtijat seilasivatkin sulaneilla hevosradoilla. (Saksassa ravattiin kohta ”meren rannalla eli oikeammin sen pohjalla”.)²⁸⁸

Porissa oli perustettu jo 1856 purjehdusseura, Segelförening i Björneborg, mistä johtuen puolitoista vuosisataa myöhemmin Suomen Liikunta ja Urheilu -niminen yhdistys juhli tasavuosia. Järjestäytyneellä urheiluseuratoiminnalla olisi tuolloin ollut takanaan 150 vuoden historia.

Porin porvareiden purjehdusriennot eivät tietenkään olleet nykyäikaista kilpaurheilua, eikä heidän yhteisöään voida mieltää urheiluseuraksi ilman että tehtäisiin käsitteellistä väkivaltaa.²⁸⁹ Virkistysliikunta olisi hieman kohdallisempi termi, joskaan ei niin täsmällinen ilmaisu, että se huomioisi maanpuolustuksellisen ulottuvuuden. Rannikkokaupunkien valvontaan osallistuivat näinä aikoina paitsi tykkialukset myös purjehdusveneat.

Yksittäiset kisat tai samanmielisten seurat eivät oikeuta puhumaan purjehduksesta modernina urheiluna ennen 1880-lukua. Varhaisin yleisenä mainostettu kilpailu käytiin Viipurissa 1875, mutta järjestelmä oli jäsentymätön: muutama pурсiseura tarjosi toisinaan kisailuja, sekä soutajille että purjehtijoille tarkoitettuja tapahtumia. Saaristoveineille suunnatut rahvaanpurjehdukset hiipuivat 1880-luvulle tultaessa, jolloin päädyttiin Leena Laineen sanoin ”erikoisveneitten eliittuurheiluun”.²⁹⁰

Sellainen käänne ei ollut kaikkien mieleen. Viktor Heikel julkaisi 1889 kirjoituksen, jossa hän tuomitsi purjehdusurheilun lipumisen ”pörrsjaristokraattien” huviksi eli ”pikapurjehdusominaisuutta” palvovaksi kikkailuksi. Käytännön taitoja kansan pariin levittävien kilpailujen sijaan alan ihmiset nikkaroivat mittatilauskiittäjiä. Kotkan Sanomat

²⁸⁸ Hertzberg 2004, 195–196. Ks. myös Topelius 1893, 83–84. Saksasta, ks. SU 1902, 356.

²⁸⁹ Vettenniemi 2006b.

²⁹⁰ Söderlund 1907, 498–499, 512–513; Laine 1984, 6–14, 65–72. Nopeusstatistiikasta, ks. Uljas 1886, 48; sama 1887, 77. – Turun tilanteesta, ks. Kujanen 1997, 226–230.

suoritti kohta identtisen linjanvedon. Lehdessä suositeltiin hiihtoa, soutua ja purjehdustakin, mutta säätyläisten hallitsemia pursikilpailuja vieroksuttiin. Kansa arvosti ”tarvetta vastaavaa” urheilua, joten katseet tuli kohdistaa alusten kantavuuteen ja lujuuteen.

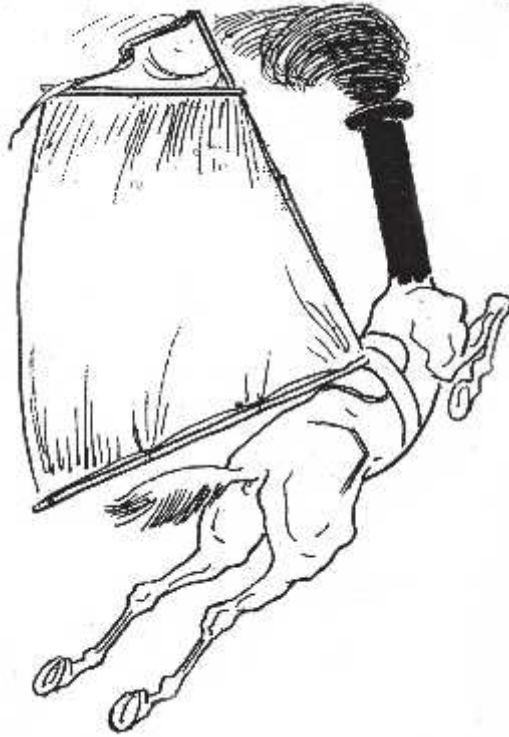
Nykyinen purjehdusurheilu sensijaan on kehittynyt niin omi-tuiseen suuntaan, että jonkun vuoden perästä kukaan tuskin kummastelisi, jos joku rikkiviisas keksisi keinon, millä kiinnit-tää purjeet omaan selkäänsä, että hän vain nopeudessa toisen voittaisi.

”Sama on laita monen muunkin kilpailun, esim. ravikilpailujen”, kot-kalaislehti jatkoi. ”Eiköhän niissäkin vielä keksitää jotain keinoa, ettei tarvitsisi rekeä eikä valjaita ollenkaan, vaan että ajaja jollain muulla ta-paa kykenisi perässä liehumaan.” Kirjoittaja ei ehkä tiennyt, että Ruot-sissa suksiurheilua jo harjoitettiin hevosvoiman turvin, valjaissa roik-kuen. Tällainen reippailu uutisoitiin Suomessakin hiihdon (ei siis ravin) muunnelmana.²⁹¹

Tehokkuusajattelun kritisoinnissa ei ole enää mitään uutta, ja sen vaikutus historian kulkuun valui kuin vesi aluksen kyljestä. Purjehdus oli vakavaraisten piirien urheilua, jota rahvas soutuveneistään käsin jännitti ja jonka mestarit tunnettiin kautta maan – kapteenit ja aluk-set, joista jälkimmäiset olivat elollisten olentojen tyyliin ”kilpasanka-reita”. Urheilullisen kontekstin ulkopuolella purjehdus kohtasi Juhani Ahon ansiosta oman kirjani sankarit. Alus saapuu kotirantaan, hevo-nen havaitsee tulijat ja hirtahtaa heille. ”Vavahtaa vähän koko venhe, puistaa kuin paljon juossut hevonen valjaitaan, purjenuora laukiaa, purje hulmahtaa alas ja me olemme päättäneet purjehdusretkemme”, Aho kirjoitti 1890-luvulla.²⁹²

²⁹¹ Kotkan Sanomat 5.8.1902. Heikelistä, ks. NP 21.7.1889. Hevoshiihdosta, ks. Nordiskt Idrottslif 1900, 49, 67; Hbl 21.10.1901. Suomessa tunnettiin poro-ajot paremmin kuin hiihto hevosen vetämänä. Wilskman 1907a, 476–477. ”Poro ampanseeta heti ensi askeleesta laukkomaan ja siinä miestä koetellaan, pysyneekö tuo suksilla seisomassa.” Sandberg 1979, 8–9.

²⁹² Aho 1893, 44. Sankareista, ks. SK 1894, 224. Purjehdusyleisöstä, ks. Tanner 1947, 120–121.

Ehdollais kilpa-ajohevosoksi.

Velikulta 13/1903.

Kivääriä käytettiin purjehdusaluksen tavoin vaihteleviin tarkoituksiin. Tämän periodin kilpa-ampujat olivat metsästäjiäkin – tai metsästysurheilijoita, kuten kohta osattiin sanoa – ja heidän otteitaan ihasteltiin vastaavalla vilpittömyydellä kuin juoksureiden menoa. Esimerkiksi Alavuden kansanjuhliissa 1874 järjestettyyn ampumakisaaan ilmoitettiin kuutisenkymmentä miestä, joista taidokkain ansaitsi taskukellon. Juhlapaikalla puhunut maisteri liitti luotikiistat eränkävyn ”metsän raikkaassa ilmassa”:

Tuhansia on tullut tänne kilpa-ammuntaa katsomaan sekä kuulemaan kuka monesta tarkk'ampujasta lienee parahin, kuka ne

hyvät voittaa. Kas siinä kunnia, saada ensimmäinen palkinto! Joka sen ottaa, hänen nimensä lentää kulovalkean nopeudella suusta suuhun, mökistä mökkiin, talosta taloon. [...] Koettakoon vaan toinen voittaa toista oikeassa kilpailussa! Ja niin muodoin voipi se kunnia, mikä tulee yhden miehen hyväksi, tulla meidän kotipitäjän ja koko Suomenmaan kunniaksi. Kas siinä päämäärä!²⁹³

Varhaiset ammuskelukoitokset eivät olleet moderneja tarkkuuskilpailuja. Kiväärikisoja suosittiin paitsi yleisissä huveissa myös metsästyssuurojen vuosijuhlissa, mutta epäkohdiksi mainittiin aseiden huono kunto ja tulosten vertailukelvottomuus. Ensimmäiset valtakunnalliset ja kaikille avoimet ampumakilpailut pidettiin 1880-luvulla, ja silloin ryhtyi valtiokin tukemaan tätä urheilua, raveihin nähden parinkymmenen vuoden viiveellä. Aseurheilulla oli muuten purjehduksen lailla elitistinen maine. ”Kansa ei tunne pysyä sitä vähemmin sen viljelemistä muuta kuin nimeksi”, mainitulla vuosikymmenellä myönnettiin.²⁹⁴

Ravureiden kanssa ampumaurheilulla oli sitten sen verran tekemistä, että kädeltään vakaa kiväärimies joutui joskus lopettamaan elinkelvottomaksi katsotun hevosen. Yhtä ohueksi jäänee ravisportin vaikutus soutu-urheiluun, mutta airoihinkin on vilkaistava, jotta saamme ihmisurheilujen alkuvaiheet luotettavaan asentoon.

Kansanomaisen soudun suhde nykyaikaiseen kilpasoutuun vertautuu rekiretket valtionajoista erottaneeseen kynnykseen. Veneiden kyydissä oli perinteisesti käyty spontaaneita otteluita, ja vielä 1870-luvulla kirjoitettiin, kuinka Savon ja Hämeen vesillä ”usein kilpaa lasketaan kirkkomatkoilla ilman muuta palkintoa kuin kirkkoväen ilohuutoa”. Kymmenisen vuotta myöhemmin tiedotettiin Savon suunnalta, että ”kilpasoutu kirkkoveneillä on aivan kokonaan lakannut”, ja yhdeksi syylliseksi esitettiin höyryvoimalla kulkevat laivat.

Rahvaanveneillä kisailtiin kansanjuhlissakin. Helsingin ja Turun vapaapalokuntien miehet harjaantuivat 1870-luvulla säännöllisiin kilpailuihin, mutta ne olivat miehistöjen välisen paremmuuden testejä

²⁹³ US 28.8.1874 (lisälehti). Ks. myös Aho 1922, 187–189.

²⁹⁴ Uljas 1887, 61. Ks. myös sama 1886, 3–4, 12–13, 26; US 9.5.1879. Vrt. Urheilija 1897, 46. Aiheesta lähemmin, ks. Laine 1982, 39–44, 72–82. Vanhin säilynyt tulosliуска lienee vuodelta 1870. Londen 1907, 231–234.

vailla ennätysseurantaa. Airourheilun modernisoituminen alkoi Helsingin Soutuklubin toimesta 1880-luvulla. – Ihmisvalmennuksen historiassa kilpasoudulla tuli olemaan huomattava rooli: soutujoukkueen harjoittaminen vaati Suomelaa siteeraten ”suurempaa yhtenäisyyttä ja ’kuria’ kuin muissa urheiluiissa”.²⁹⁵

Luistinharrasteet tarjoavat kaksi ruumiinkulttuuria, taitoluistelun ja pikaluistelun, joista rakentuu kohtalaisen täsmällinen analogia siihen kuvioon, joka luvussa I havainnollisti modernin urheilun syntyä. Silloin oli puhe ratsastuksen korvautumisesta laukkakilpailuilla.

Kaunoluistelua harjoitettiin Helsingissä jo 1860-luvulla, kuten Kenth Sjöblom on tutkimuksissaan osoittanut. ”Jaa, eikö se ole ihme ja kumma, että menipä täältä Ruotsiin hevonen tahi herra, niin aina se siellä ensimmäisen palkinnon ottaa”, todettiin 1880-luvun lopulla, jolloin taitoluistelija Rudolf Sundgrén kunnostautui Tukholman jäällä.²⁹⁶ Siihen mennessä oli nopeusluistelukin vallannut alaa. ”Kaunoluistelusta me välitimme viis, mutta ennätyksien saavuttajat, kas ne olivat poikien sankareita”, Väinö Tanner on muistellut. Samat kilpailijat menestyivät kuvioiden kaivertamisessa ja sekuntien nujertamisessa, joskin yleinen trendi kulki edellisestä jälkimmäiseen, eleganteista käännöksistä raivoisaan kiitämiseen. Suomelan teksti sopii myös tämän taitekohdan tallentajaksi:

Yleisö janosi ennen kaikkea sellaista jännitystä, jota sille eivät välittäneet palkintotuomarien syvämieliset ja usein käsittämättömät tulkinnat, vaan yksinkertaisen mekaanisesti käyvä kello, jota jokainen saattoi pitää kädessään.²⁹⁷

Voimistelunopettaja Ivar Wilskman ahkeroi palkintotuomarina luistinradoillakin, ja 1900-luvun alussa kirjoittaessaan hän totesi nopeusluistelun asettuneen maahan ennen kilpahiihtoa. Hän tarkensi luistimallin vaikuttaneen pikaluistelun suosioon, mutta lisäsi, että jokainen

²⁹⁵ Suomela 1953a, 300. Kirkkomatkoista, ks. US 28.8.1874 (lisälehti); Uljas 1887, 3. Ks. myös Rasilainen 1988, 10–12. Vapaapalokunnista, ks. Lindberg 1913, 144–146; Pettersson 1914, 49–50. Soutuklubista, ks. Sjöblom 1998b.

²⁹⁶ Matti Meikäläinen 5/1888, 1. Ks. myös Wilskman 1907a, 454. Kaunoluistelusta, ks. Sjöblom 1996.

²⁹⁷ Tanner 1947, 109; Suomela 1944, 383. Vrt. Topelius 1893, 82.

kilvoittelu, jossa ”sekuntometri ja mittanauha saattavat tulla kysymyksen, on aina herättänyt ja tulee vastaisuudessaakin herättämään suurissa katselijajoukoissa jännitystä ja riemastusta”.²⁹⁸ Mietelmä viittasi jääkentillä koettuun siirtymään kaunotaiteesta nopeushurjasteluun, joten Suomelan nähdään lainanneen havaintonsa Wilskmanilta.

Esillepanoltaan pikaluistelu lähestyi ravisporttia. Miljöönä olikin usein ajorata ja lähtömerkki annettiin kelloa soittamalla, kuten Hämeenlinnassa, palkintotuomareiden lava oli ”lipuilla ja kuusilla koristettu”, kuten pääkaupungissa, ja yleisö pidettiin kosketusetäisyyden ulottumattomissa nuoran avulla. Soikiota luistinurhot kiersivät pareittain, siis hevosten tavoin, ja rekordeja tilastoitiin tarkalla kädellä. ”Luistelu on käymässä täällä Helsingissä nyt jo täyttä neliä”, kirjoitettiin alkutalvesta 1884. Kaksi vuotta myöhemmin kaupungissa huhkittiin ”ennätys-luistelu” puolentoista mailin matkalla, ja välittömästi osattiin harmitella, että urakkana ei ollut kaksi mailia, ”kuten muualla on tavallista”. Siinä tapauksessa ”olisimme luultavasti nähneet sen kumman, että meidän luistelijat olisivat luistelleet matkan lyhyemmässä ajassa kuin maailman nopein [norjalainen] luistelijä”.²⁹⁹

Leuka polvien tasalla maileja tai virstoja ahnehtinut luistinurheilija oli niin moderni näky, että edes vaahtoavasta ravurista ei ollut vastusta. Mutta näitäkin koitoksia moni seurasi esimodernilla katseella; pelkkä rynnistys radan ympäri ei tyydyttänyt esteettisiä vaistoja. Kun Wilskman muisteli vuoden 1883 helsinkiläistä luistinkisaa, joka oli ollut lajissaan ”ensimmäinen huomattavampi” tapahtuma, hän myönsi rahvaanmiehen eli saaristolaiskalastajan olleen miehistä nopein. ”Tosin hänen liikkeissään ei ollut sulavuutta eikä kauneutta, mutta voimaa ja sitkeyttä oli niissä yllinkyllin.” Ja kun Helsingissä organisoitiin Euroopan mestaruuskilpailut 1898, palkinnoista osattomien urheilijoiden joukossa oli ”erittäin kaunista” luistelua esittänyt nuorukainen. ”Hänen liikkeensä ovat erinomaisen notkeita, joustavia, sulavia ja tasaisia.”³⁰⁰

Se oli puhtaaksi ymmärrettyä etenemistä, jollaista arvostettiin kaikissa sekuntiturheiluisa. Mikään tyylyttely ei silti korvannut vauhdin-

²⁹⁸ Wilskman 1907a, 458–459.

²⁹⁹ Hämeenlinnasta, ks. HäS 29.2.1884; Uljas 1887, 30. Helsingistä, ks. Matti Meikäläinen 2/1884, 2; US 14.3.1886; Uljas 1886, 7. Luistinradan kuvasta, ks. Wilskman 1907a, 450.

³⁰⁰ Sama, 451–452; US 20.2.1898.

Komparativa velociped-records. *)

Miles.	Amateur Bicycle.		Professional Bicycle.		Amateur bicycle.		Prof. tri.	Miles.
	English.	American.	English.	American.	English.	American.		
1	39	419-5	41	402-5	47	482-5	54	1/2
2	1,193-5	1,181-5	1,20	1,21	1,321-5	1,35	1,43	1/2
3	2, 13-5	1,581-5	1,594-5	1,592-5	2,18	2,241-5	2,33	1/2
4	2,411-5	2,33	2,403-5	2,39	3, 32-5	3,131-5	3,39	1
5	5,383-5	5,423-5	5,334-5	5,453-5	6,263-5	6,27	6,55	2
6	8,32	8,592-5	8,45	8,362-5	9,45	10, 7	9,55	3
7	11,24	11,352-5	11,33	12,113-5	13, 3	14, 8	13,19	4
8	14,18	14,51	14,23	15, 22-5	16,19	17,142-5	16,45	5
9	17,333-5	18,59	17,41	18,144-5	19,35	—	20, 8	6
10	20,30	21,57	20,36	21,172-5	23,54	—	23,32	7
11	23,284-5	24,45	23,32	24,213-5	26, 9	—	26,51	8
12	26,222-5	28, 62-5	26,34	27,212-5	29,23	—	30,15	9
13	29,192-5	31, 42-5	29,22	30, 71-5	32,32-5	—	33,39	10
14	32,192-5	35,44	32,19	33,251-5	37,41	—	37, 1	11
15	35,15	38,55	35,17	38,322-5	42,24	—	40,23	12
16	38,16	42, 9	38,14	42,192-5	45,541-4	—	43,41	13
17	41,26	45,343-5	41,16	45,493-5	49,21	—	47, 5	14
18	44,293-5	48,55	44,12	49,15	52,53	—	50,29	15
19	47,26	52,113-5	47,10	52,431-5	56,23	—	53,48	16
20	50,22	55,274-5	50, 6	56,12	1, 0, 34-4	—	57,12	17
21	53,20	58,533-5	52,56	59,451-5	1, 3, 30	—	60,13	18
22	56,16	1, 2, 252-5	55,47	1, 3, 23	1, 7, 5	—	1,3,59	19
23	59, 63-5	1, 5, 461-5	58,34	1, 6, 30	1,10,50	—	1,7,13	20
24	1, 3, 452-5	1,19,152-5	1, 7, 411-4	1,11,431-4	1,14,33	—	—	21
25	1, 6, 313-5	1,32,51	1,11, 41-4	1,14,351-4	1,18, 3	—	—	22
26	1,10, 93-5	1,16,253-5	1,14,291-4	1,18,36	1,21,13	—	—	23
27	1,13,263-5	1,20, 51-5	1,17,40	1,22,301-4	1,25,21	—	—	24
28	1,18,413-5	1,33,10	1,21,25	1,36, 7	1,28,58	—	—	25

(Wheeling Annual.)

Toimituksellisen alaviitteen mukaan pyöräennätysten täydellinen luettelo oli vienyt lehdestä usean sivun. Sporten 1/1885.

pidon puutteita. Oulussa asti uutisoitiin pääkaupungin luistelukisat 1889, itse asiassa samoina päivinä, joina Perämeren jäällä suksittiin sekunteja vastaan. Kymmenen mailin matka oli katkaistu Helsingissä 55 minuutissa. ”Jos vertaamme tämän nopeuden hevosen nopeuteen, niin huomaamme, ett’ei paraskaan juoksija voisi 15 virstaa juosta noin lyhyessä ajassa.” Ravuri oli luonteva vertailukohde kilpaluistelijallekin, ja siksi en aivan yhtyisi Leena Laineen arvioon, jonka mukaan pikaluistelu muistutti vuosisadan lopulla nykyaikaista urheilua enemmän kuin muut Suomessa harjoitetut sportit.³⁰¹ Näin oli vain kansainvälisten kontaktien suhteen.

³⁰¹ Laine 1984, 166. Ks. myös Sironen 2002, 10. Oulusta, ks. Kaiku 28.3.1889.

Täsmällistä vastausta luistinkiitäjän ja ravihevosen paremmuusjärjestykseen jouduttiin odottamaan maaliskuuhun 1906 saakka. ”Suomen raviurheilun ystävät olivat näet näitten kilpailujen kautta ottaneet ratkaistakseen, pääseekö ihminen kahdella jalalla yhtä nopeasti eteenpäin kuin hevonen neljällä.” Huhtikuussa alkaisivat Ateenassa kansainväliset olympiakisat, joihin Suomesta oli määrä lähettää piskuinen joukkue, ihmisurheilun valioryhmä, ja toukokuussa pidettäisiin Suomen Raviurheilun Ystävien perustava kokous.³⁰² Yhdistyksen varapuheenpuheenjohtajaksi valittaisiin tehtailija Axel Liljefors, hevosjuoksun ja ihmispainin suosija, joka oli raviseuran syntyessä vielä olympialaisella kiertueella.

Helleenistä reissua rahoitettiin Pohjoissataman jäällä hevosten, luistelijoiden ja automobilistin toimesta. Markkoja kertyisi paitsi pääsymaksuina myös vedonlyönnin myötä, ja tämän luulisin olevan kotimaisen urheiluedonlyönnin varhaisin julkinen esiintymä. (Kilpa-ajoihin totalisaattori tuli 1928.) Palkintotuomareista mainittakoon Ivar Wilskman, osanottajista Fredrik Wathén ja Ajatus, joilla kummallakin oli hallussaan 1 500 metrin ”Suomen parhain ennätys: hra W. luistinradalla, 2 m. 33 sek. ja ’Ajatuksella’ ravikilpailussa kesäradalla 2 m. 32 sek.”

Kilometrin pituisen radan sisempi väylä oli varattu ihmisille ja ulompi eläimille. Kierroksia tulisi kaikille kilpailijoille kolme, ja kisa vietiin läpi kuuden parin voimin, raviajon malliin radan eri reunoilta startaten. Mutta heti ensimmäisen lähdön tapahduttua ”voi jo huomata, että ainakin tässä ottelussa hevonen puolensa pitää, ja niin kävikin”. Kun toisessa startissa ravuri päihitti maineeltaan parhaan pitkänmatkanluistelijan, alettiin uskoa, ”että juoksijat ovat nopeampia kuin luistelijat”. Jokaisen koitoksen voitti hevonen, vaikka etevimmät luistelijat käyttivät aikaa hitaimpia eläimiä vähemmän. – Kuvallinen esitys nähtiin sivulla 29.

Päivän pikaisimman kilpailusuorituksen teki Eino-Vakaa, Tukholmasta 1912 tuttu juoksuri, joka joutui ravaamaan yksin. Hänen tuloksensa oli 5 minuuttia ja 13 ½ sekuntia. Yhden kilometrin ylimääräisessä kilvassa luistelija viimein jätätti hevosen, mutta vauhdikkaimmasta ajosta – alle 5 minuutin pyyhälyksestä – vastasi ihmisurheilijat haasta-

³⁰² US 20.3.1906; Suomen Raviurheilun [...] 1917, 1–2.

nut automobiili. ”Luistelijat eivät uskaltaneet lähteä kilpailuun tämän rautahevosen kanssa”, raportoi Työmies, ja kiistely ravurin rinnalla ei sekään tullut kyseeseen. Näinä aikoina automobiili aiheutti hevosille hermostollisia järkytyksiä kautta maailman. Englannissa oli todettu ”perinnöllisten vaistojemme” kuohahtavan, jos näemme maantiellä hevos-ta nopeamman liikkujan.³⁰³

Pohjoissataman urheilujuhla uusittiin viikon kuluttua, kun oli käynyt ilmi, että olympiselle matkalle kaivattiin yhä varoja. Viidessä kak-sinkamppailussa luistinmies osoittautui kahdesti ravuria nopeammaksi – siitä huolimatta, että juuri heidän ratansa keuhkoa kuntoa valiteltiin. Fredrik Wathén, pikaluistelun maailmanmestari viiden vuoden takaa, hävisi parilleen kaksi sekuntia.

Viimeksi kilpailivat hra Nikolajeff automobiililla ja hra Ljung-dahl ratsastaen vapaaherra Cronstedtin omistamalla Sibbul nimisellä ratsulla. Hevonen voitti. Tulokset kilometrin matkalla 1 m. 22 sek. ja 1 m. 41,3 sek.³⁰⁴

Sellainen järjestys ei heijastanut alkaneen vuosisadan voimasuhteita hevososen ja moottoriajoneuvon välillä. Kesällä 1906 Helsingin hevosliikenne sai automobiilista uhkaajan, joka ennen pitkää syrjäyttäisi kau-ravetoiset issikat. (Laukkahevosen nujertama Sergej Nikolajeff jr. oli autokaupan pioneeri maassamme.) Kilpavälineenä se oli sitten niin lä-pikotaisin moderni laitos, että 1890-luvun muotilaitteetkin olivat het-kessä *passé*.

Tarkoitin polkupyöriä, ”vallattomia ratsuja”, joiden oli 1880-luvul-la sanottu olleen sotamiesten parissa suksia ja luistimia ”mieluisimmat leikkikalut”. Velosipedin viehätyksestä kertoo sekin detalji, että kello-seppä Antti Särkelä nikkaroi kolmipyöräisen ajopelin keväällä 1869, heti kun ensimmäiset tiedot tästä ”hullusta hevosesta” maahamme en-

³⁰³ US 10., 15. ja 20.3.1906; HS 18. ja 21.3.1906; NP 20.3.1906; Työmies 20.3.1906. Ks. myös Vettenniemi 2007a, 226–228. Englannista, ks. Kern 2003, 113–114. Hevosen ja auton konflikteista, ks. SU 1907, 110–112; Pih-kala 1950, 614–615.

³⁰⁴ Työmies 20.3.1906; US 20.3.1906; HS 21. ja 27.3.1906. ”Kilpa-autoilu ke-hittyi ensin – taas hevosurheilun malliin – jäärata-ajoina.” Laine 2007, 232.

nättivät. Puheenparressa näin ollen säilyivät agraariset ilmaiset, Juhani Ahon pakinassakin, jossa polkupyörää vilkaistaan varmuuden vuoksi ”sekä suuhun että hännän alle”.

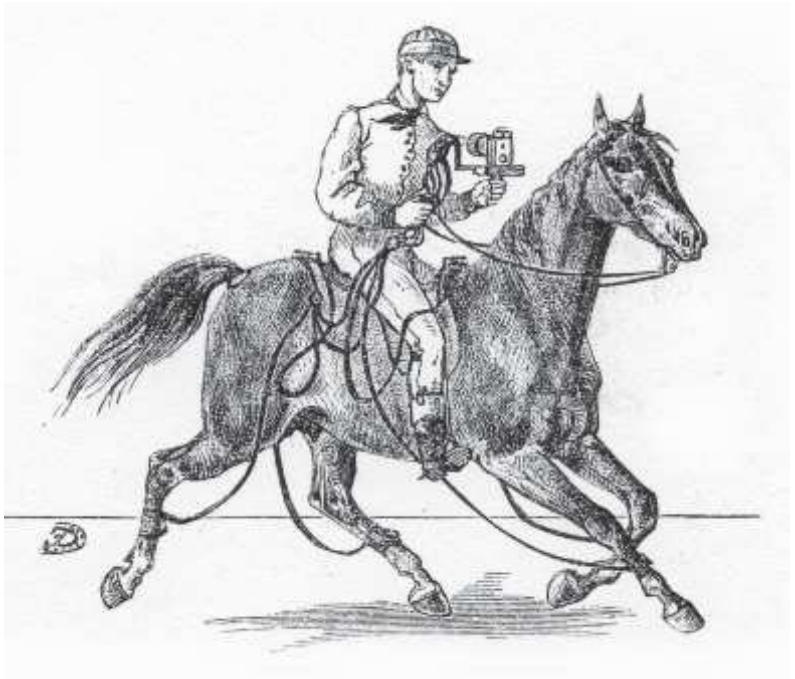
Pyöräurheilun harvoja myönnytyksiä hevosurheilulle oli Oulunkylän kesäradan hyödyntäminen. Sillä soikiolla kisailtiin vuodesta 1894 alkaen. Katsomo oli ajotyylisiin koristeltu lipuilla, orkesteri soitti ja virvokkeita oli kaupan. Oulunkylän ”kunniaakasta entisyyttä elvyttävät runsaat tähteet muinaisista ravikilpailuista”, huomioitiin uuden vuosisadan pyöräilyselostuksessa.³⁰⁵

Ensimmäinen kotimainen polkupyöräkisa oli pidetty Kaisaniemen puistossa 1884, ja vaikka silloin käytettiin kiikkeriä, erikokoisin pyörin varustettuja malleja, kirjanpito oli huolellista kuin hevosurheilussa. Neljännesmailin ”parhaan ennätyksen” (*det bästa record*) tiedettiin olevan Englannissa 41 sekuntia. Se oli saavutettu asfalttiradalla, kun taas Kaisaniemen hiekkapoluilla kierrettiin seitsemään otteeseen neljännesmailin reitti, jonka paras mies polki niukasti alle minuutissa. Lehtijuttuun katsottiin aiheelliseksi merkitä kaikki väliajatkin.³⁰⁶

Kun vielä muistutan polkupyörällä ”ratsastetun” yhtä mieluusti kuin ajetun ja suljen keilailun ja keihäänheiton tapaiset ruumiinharjoitukset käsittelyn ulkopuolelle, ihmisurheilujen vaiheilta voidaan siirtää ravihistorian opetuksiin.

³⁰⁵ SK 1894, 224; SU 1906, 646–647. Armeijasta, ks. Aura 20.4.1886. Velosipedistä, ks. Kylliäinen 2007, 41–45. Pakinasta, ks. Aho 1950. Hevosmiehet eivät antaneet tietä ”rutto-urheilun” harjoittajille. Haminan Sanomat 21.5.1895.

³⁰⁶ Sporten 1884, 95. Pietarilaispyöräilijät kilpailivat ravureita vastaan 10 000 katselijan edessä. Sama 1885, 94. Ranskasta, ks. Bruant 1992a, 33–34. – Ranskalainen urheilufilosofi sanoi pyöräilijän ja luistelijan ”alitajuisesti” jäljittelevän lintua, joka oli jo nujertanut painovoiman. Coubertin 1986c, 224–225. Tämän tiesi anonymi suomalaisrunoilijakin: ”Jäällä mä lintuna liidätän, / Oh! katsojan kiidätän.” Kaikuja Hämeestä [...] 1890, 212.

Ranskalainen tiedemies Étienne-Jules Marey (1830–1904) oli kokeellisen fysiologian pioneeri. Hän ratkaisi kiistellyn kysymyksen ravin ja laukan liikeradoista, ja hän tutki myös ihmisjuoksijan askellusta asentamalla anturat tämän alaraajoihin. Mareyn mukaan kaikissa "eläinkoneissa" vaikuttivat samat lainalaisuudet. Marey 1873.

IV

IHMISIÄ JA RAVUREITA

Ei Jumala kiirettä luonut,
sen on pahat ihmiset suonut.³⁰⁷

NELIVEDON VAIKUTUS

Tutkimukseni aluksi kiistin tuovani käänteentekevää tulkintaa kotimaisen raviurheilun varhaisvaiheista. Kilpa-ajojen 1860-luvulla alkanut historia oli entuudestaan tiedossa ja sitä oli useissa yhteyksissä esitely. Jakamatonta suosiota näkemys ei kuitenkaan ollut saanut, mistä kertoivat johdantoluvussa lainaamani arvailut maamme vanhimmista urheilumuodoista.

Luvussa II syvensin aikaisempien kirjoittajien ravimerkintöjä. Mikäli eksaktiin otteeseen pyrittäisiin, suomalaisen urheilun voitaisiin sanoa syntyneen talvella 1865. Silloin käynnistyivät valtion tukemat kilpa-ajot, joille ei ollut vastinetta muiden urheilujen parissa ennen 1880-lukua. Yksittäiset kisailut ja 1870-luvun kansanjuhlien koitokset eivät modernisoineet ammuskelta, purjehdusta tai ihmisjuoksua.

Vuoden ja jopa päivämäärän tarkkuudella tapahtuva jutustelu lukeutuu ”myyttisen polveutumisen” perinteeseen, josta ranskalainen sosiologi Jean-Marie Brohm on urheilukirjoittelua arvostellut. Historiantutkimuksessakin on toisinaan oikaistu mutkissa, konstruoitu kau niitä kronologioita, jolloin kunkin sukupolven sankariteot solahtavat loogiselta vaikuttavaan jatkumoon. Raviurheilussa korea kaari tuntuisi joka tapauksessa oikeutetulta. Hevosjuoksut kotiutuivat maahan heti kun senaatti ryhtyi niitä rahoittamaan, joskin taukoamaton kritiikki todisti, että aikalaisille menestystarina ei ollut yhtä ilmeinen. ”Kilpa-

³⁰⁷ Kuusi 1953, 251.

ajot ovat noita nyky-ajan tapoja, joita englantilainen nimittää sport”, pohdiskeltiin lehdessä 1880. ”Ja kun joku sport kerran pääsee valtaan, niin ei sitä helpolla juurruteta pois, ellei se itsestään tule vanhan aikaiseksi.”³⁰⁸

Mielekkäintä lienee sittenkin puhua ravisportin vakiintumisprosessista. Valtionajojen ensimmäinen vuosikymmen hahmottuu tällöin omaksi periodikseen. Kilpailujen puitteita kohennettiin, sääntöjä tarkistettiin, osanottajien joukko kasvoi, ja viimein ajot asettuivat myös pääkaupunkiin.

Raviurheilu varttui rodunjalostuksen kupeessa – tai rodunjalostusta harjoitettiin kilpa-ajojen varjolla. Tämän liitoksen tähden hevosjuoksun moderni luonne voidaan haluttaessa kyseenalaistaa. Epäkelpoina pidetyille yksilöille osoitettiin valtionajoissa ovia, mikä istuu huonosti nykyaikaisen urheilun henkeen, jossa kilpailijoiden kelvollisuus katsotaan tulosnumeroista. Palkittujen oriidien täytyi lisäksi astuttaa tietty määrä tammoja, ennen kuin ne saivat palata hamuilemaan valtion lahjoittamia markkoja.

Vastaavia erikoisuuksia on löydettävissä 2000-luvultakin. Kilpaurheilun olemukselle tyystin vieraalla tavalla hevosilta ja ihmisiltä analysoidaan suorituksen jälkeen ruumiineritteitä, ja vasta sitten julkistetaan lopulliset voittajat. Valtionajojen rotukontrolli oli itse asiassa dopingtestausta perustellumpi pykälä. Se hyväksyttiin nurisematta, kun taas alati uusiutuvien dopingsääntöjen relevanttius on etenkin ihmisurheilussa toistuvasti kiistetty.

Työni ei missään tapauksessa ole tyhjentävä esitys 1800-luvun ravi-sportista. Keskityin yleisiin kilpailuihin, koska tehtäväni oli kartoittaa modernin urheilun saapuminen maahamme. Valtionajot yhdenmukaistivat ajanoton, tilastoinnin, juoksuradat ja ajosäännöt. Samalla ne johtivat urheilukatsomon, urheiluvalmennuksen ja urheilu-uutisoinnin syntyyn. Kaikista näistä aspekteista omiin tarpeisiini riitti suurten linjojen taltiointi.

Seuraavat kirjoittajat voivat ottaa haltuun esimerkiksi välinehistorian, kuten rekiä evoluution, ja ohjastajien ammattikunnan muotoutumisen. Urheilu-uutisten rintamalla olisi myös tekemistä. Ludvig Fabritius valitteli 1882 sanomalehtien suppeita ajoraportteja, mutta

³⁰⁸ Hml 6.10.1880; Brohm 1981, 106–108.

surkuttelu oli suhteellista, sillä harvojen ihmisurheilujen selostus oli sitäkin sattumanvaraisempaa. Edelleen olisi hyödyllistä tutkia raviurheilun alueelliset variaatiot ja urheilukielen vaiheet. Ravijargon saavutti kypsän kauden viimeistään 1880-luvulla: ”Itse hevosten puhekin on höystynyt ja kehittynyt erilaiseksi omituiseksi nimitystensä, kompiensa ja vertaustensa puolesta.” Valmennustaidon taivalta sopisi silmäillä lähemmin, samoin ajokritiikin aaltoliikettä, ja hevosenkengistäkin rakentuu ihmisurheiluun luonteva linkki. Suomen hiekkakentillä juostiin 1900-luvun alkuvuosina paljain jaloin, minkä tavan Tahko Pihkala tyrnäsi: ”Lyödäänhän hevostenkin jalkoihin kengät, vaikka niillä on hyvin kehittyneet kaviot!”³⁰⁹

Historiankirjoitus ei tule koskaan valmiiksi edes yhden urheilumuodon osalta, mistä johtuen alistan omat päätelmäni täsmennyksille ja vastaväittämille. Niitä odotellessa luovutan löytöni myös keisarillisen senaatin seuraajan eli valtioneuvoston käyttöön, kun joitakin vuosia kirjani ilmestymisen jälkeen – maaliskuussa 2015 – juhliitaan suomalaisen urheilun 150-vuotista tarinaa.

Kilpa-ajojen osuus ihmisurheilujen syntyyn oli toinen työlleni asetama haaste. Historia ei kuitenkaan ole yhteenlaskutehtävä. Historiantutkimus ei etene tosiasioita kokoamalla tai faktoja keskenään vertailemalla. Historioitsija ei voi vetäytyä tutkijankammioon ja poistua sieltä empiirisesti varmistettujen havaintojen kanssa. Ranskalaisen historianfilosofin Paul Veynen mukaan historiankirjoituksen edistys mitataan ainoastaan uusilla kysymyksillä. Niin sanotut vastaukset ovat vajaita ja väliaikaisia; ne ovat subjektiivisten valintojen ohjaaman tutkimuksen tuotoksia. Kotimaisesta ihmisjuoksijasta elämäkerran laatinut Ossi Viita laushti kirjansa päätteeksi, kuinka ”kukin aika luo omat uskomuksensa”, ja sen viisauden toivoisin erottuvan ravihistoriastani.³¹⁰

Mikään ihmisurheilu ei välttämättä vaatinut vetoapua hevosilta. Päinvastainen väite tulisi todistetuksi vain laboratorio-oloissa. Jos leikitellään ajatuksella, että hevosesta ei olisi ikinä muokattu kilpajuoksijaa, ihmisurheilijan roolimallina olisi voinut olla vinttikoiria. Ludvig Fabritius lainasi (Norjan kautta) amerikkalaista ohjeistusta: ”Kun opetetaan, olkoon koiria, hevosia, tai ihmisiä, on yksi asia erittäin tärkeä, nimit-

³⁰⁹ Fabritius 1882a, 363; HäS 12.3.1886; Pihkala (toim.) 1908, 175.

³¹⁰ Viita 2003, 384; Veyne 2006, luku 10.

täin, ettei puserreta viimeisiäkin voimia, s. o. ett’ei niitä ylen rasiteta.”³¹¹ Mutta meidän tuntemassamme historiassa hevosia opetettiin eli käytännössä puserrettiin ensin, ja hevosurheilun vaikutuksille omistin luvun III.

Ihmisjuoksun velkaa kilpa-ajolle on mahdotonta yliarvioida. Mitkä käytännöt eivät lopulta olisi siirtyneet hevosilta ihmisille? Juoksumatkat ja -alustat, harjoitusmenetelmät, vedonlyönnit, tasoituskisat, aloittelijoiden sarjat, suorituskyvyn lääketieteellinen manipulointi, kiihittäjät ja sekuntimittarit testattiin aluksi hevosilla. Maria Kloeren tutki englantilaisten urheilujen kaukaisinta historiaa 1930-luvulla, ja hänen johtopäätöksensä oli yhtä kategorinen: ihmisjuoksu seurasi hevosjuoksua kaikessa, *in allem*. Modernia ihmisjuoksua sitä paitsi aloiteltiin Englannissakin vasta 1860-luvulla. Siksi ei pidä ihmetellä, että sikäläiset impulssit saavuttivat Suomen huomattavalla viiveellä, ja että kotimainen ihmisjuoksu haki ensioppinsa hevosilta.

Hannes Kolehmaisesta lähtien on suomalaisen ihmisurheilun urotekoja selitetty saunalla, mutta silläkin koplauksella on 1800-luvulle ulottuva historiansa. Fabritius suoritti kokeiluja ennen Kolehmaisesta syntymää ja totesi, että ”löylyllä ei ole mitään arvoa hevosen juoksun kuntoon saattamisessa”. Myöhemmin aikoina joutuivat vuorostaan ihmiset koe-eläimiksi. Triviaalein esimerkki tästä lienee nenälaastari, jonka uskotellaan edistävän hapensaantia: ihmisjuoksijat omaksuivat ihmestarran ennen hevosia, jotka kuitenkin hengittävät ainoastaan sierainten kautta.³¹²

Kilpahiihdon varhaishistoria osoittaa kahteen suuntaan, toisaalta entisaikain taruihin Hiiden hirven hiihtoineen, ja toisaalta ehdottoman moderniin ravisporttiin. Murtomaalla lykittiin heti 1880-luvun kisoissa, mutta jääkentät vakiintuivat suksisankareiden näyttämöksi. Juoksurit vetivät hiihtäjät jäätynelle ulapoille, katsomorakennelmat tuomarilavoineen sekä rekordijännitys ilmoitustauluineen olivat kilpaajojen perua, ja suosionsa suhteen ”hiihtomarkkinat” asettuivat ”ajomarkkinoiden” rinnalle. Suksien muinaiskansallinen patina ei siinä hankkeessa haitannut.

³¹¹ Fabritius (toim.) 1886, 153. Vinttikoirista, ks. Dalziel 1885.

³¹² Tutkijasta, ks. Kloeren 1985, 262. Saunasta, ks. Fabritius 1884, 51. Laastarista, ks. Vamplew – Kay 2005, 326–327.

IS Veikkaaja 7/2005 (yksityiskohta).

Hevosjuoksun vaikutus pikaluisteluun ja pyöräilyyn kattaa kilpailuareenat ja urheilullisen ajantajun. Luistelijoilla kelpasi virstan ajorata, ja pyöräilijät kiersivät sulan maan soikioita, kun sellaisia valmistui. Valtionajojen myötä oli sekuntihuuma ennätyksineen ja tulostaulukkoineen levinnyt koko maahan. Jatkotutkimuksissa voisi kehittää hevosja pyöräajajan välistä analogiaa, ja totta puhuen minkä tahansa urheilumuodon tarinaa tulisi lähestyä vertailevalla otteella, mikä lienee ravihistoriaini tärkeimpiä opetuksia.

Näiden sivujen kuvituksessa olen painottanut tilastoja. Niillä on ollut tarkoin määrätty ja oikeastaan korvaamaton rooli, sillä modernia urheilua ei voida ajatella ilman alati täydentyviä ja mitä sofistikoituneempia tilastoja, taulukkoja ja tulosluetteloja. Ennätysten ja muiden mieltäkiinnittävien saavutusten ikuistaminen olikin pitkään urheiluhistorian keskeisin huolenaihe. Numerovetoinen historiankirjoitus on ”tulosten positivismia” eli ”byrokraattista arkistointia”, jota on verrattu myös tutkintapöytäkirjaan.³¹³ Lihaa ja verta olevan urheilijan taidot tiivistetään muutaman rivin nimi- ja numerolitaniaan. Suomalaisessa ravisportissa niin tehtiin ensimmäisen kerran 1865, ja kohta sen jälkeen urheilullisen tilastotieteen osaaminen kipusi Fabritiuksen veljes-teen ansiosta kansainväliselle tasolle.

³¹³ Brohm 1981, 106–108. Ks. myös Eichberg 1973, 97–104. Vrt. Bale 2004, 172 viite 101.

Kun hevosurheilun voittokulku palautuu valtionajojen käynnistymiseen, mihin vuoteen voitaisiin vastaava merkintä vetää ihmisten tapauksessa? Viittaan ihmisurheilujen lopulliseen läpilyöntiin, edes takautuvasti tunnistettavaan ajankohtaan, jonka jälkeen ihmiskilpailujen legitimiteetti olisi ollut yleisesti hyväksytty.

Nykyaikaisten ruumiinkulttuurien saapuminen Suomeen on toisinaan nähty ongelmattomana riemusaattona. ”Uusi aate oli aste asteelta valloittanut kaikki yhteiskuntakerrokset”, Aimo Halila kuvaili 1890-luvun tilannetta – mutta korjasi sanojaan pari sivua myöhemmin: ”Voimistelun ja urheilun kansansuosio oli vuosisadan lopussa vielä veraten vähäistä.” Halila puhui ihmisurheilusta, ja hänen meriitkseen on luettava sekin, että hän esitteli maaseudun arkailevaa, epäilevää ja tuomitsevaa suhtautumista kilparientoihin. Tuoreemmassa kirjallisuudessa on silti oletettu, että ”vanha vaihdettiin helposti uuteen”. Eeva-Liisa Lehtonen ehdotti johdantoluvussa taitekohdaksi 1870-lukua, ja vähintään yhtä rohkean väitteen mukaan urheilu ”yhdistyi saumattomasti muihin korkeisiin arvoihin”.³¹⁴ Tällöin tarkoitetaan jälleen autonomian aikaa.

Tutkimustekstiin 2000-luvulla eksyneessä näkemyksessä vuosi 1902 oli ”kilpaurheiluaatteen todellinen läpimurtovuosi”. Tämäkään tulkinta ei tunnusta ravisporttia urheiluksi, ja samalla on sivuutettu Leena Laineen hillitty huomautus, jonka mukaan ihmisurheilujen juurtuminen tapahtui liukuvasti, ratkaisujen koittaessa 1900-luvun alkupuolella.³¹⁵

Modernin ihmisurheilun synty oli yhtä kuohuva ja katkelmallinen prosessi kuin modernin yhteiskunnan muodostuminen. ”Urheiluhan on jotakin siveellisesti ala-arvoista”, kirjoitti Tahko Pihkala kansan asenteista olympiavuonna 1908, ”sen nimeä voi käyttää miltei kirosanana!” Juuri silloin oli useiden urheilujen suosio notkahtanut ja rahapalkintojen hylkääminen heikentänyt hiihdon vetovoimaa. Lontoon alakuloinen olympiaretki kolhaisi Pihkalankin vakaumusta: ”Onko urheilumme lamautuva tähän ja menettävä sen vähänkin myötätunnon,

³¹⁴ Halila 1959, 81–85; sama 1960, 22, 24; Laine 1992, 103; Hentilä 1996, 52.

³¹⁵ Laine 1984, 277. Vuodesta 1902, ks. Salimäki 2000, 114–116; Itälä 2002, 19–20; Pelttari 2006, 144.

mitä se on yleisön puolelta näihin saakka nauttinut, vai onko urheilumme nousukausi vasta nyt alkava?”³¹⁶

Hannes Kolehmainen ja kumppaneiden kultamitalit eivät kimmellee edes horisontissa. Täytyykö sen vuoksi taas kerran tähdentää, että ravikuninkaiden kannatus pysyi vakiona ja että hevosurheilun tulevaisuudesta ei milloinkaan tarvinnut murehtia?

HEVOSTEN HYLKIJÄT

Tutkimukset eivät mullista historiaa, mutta parhaassa tapauksessa ne jättävät jälkensä historiankirjoituksen historiaan. Mieluusti uskoisin, että ajohistoriani ansiosta ravureiden asema ensimmäisinä urheilijoina olisi varmistettu, ja että hevosjuoksun sysäys ihmiskilpailuille saisi osakseen vakavaa huomiota.

Moinen optimismi olisi toiveajattelua. Juoksijahevosten hyljeksintä on jatkunut täsmälleen yhtä kauan kuin urheiluhistoriallista tekstiä on Suomessa julkaistu. Se ei ole aina ollut tahallista unohtamista, mutta silloin kun syrjintä on ollut tarkoitushakuista, asetelma rinnastuu moottoriurheilun vastustukseen puhdasoppisina itseään pitävien urheiluihmisten parissa. Koneisiin tai eläimiin eivät ”todellisen sportin” puolustajat sekaannu.

Lainausmerkkien erottama ilmaisu tulee 1880-luvun ravikalentelista. Hevosurheilu on ”jalo urheilu” ja siitä hyötyy koko isänmaa, Aamulehti vahvisti samalla vuosikymmenellä. ”Oikein teki hyvää suomalaiselle sydämmelleni”, huudahti viipurilaislehden kirjoittaja, kun tšekäläinen juoksuri menestyi Norjan kilparadoilla. Ravureiden valmennusta ”köyhässä maassa” pidettiin isänmaallisena velvollisuutena ja suomalaisen hevosen haluttiin kehittyvän kysytyksi vientituotteeksi.³¹⁷ – Käsitys hevosen tai hevosurheilun jaloudesta on kulttuurinen konstruktio, jonka välitön alkuperä on Englannissa (*the noble sport*).³¹⁸ He-

³¹⁶ Pihkala (toim.) 1908, 79; HS 6.8.1908. Modernisaatiosta yleisemmin, ks. Kuusi 1985, 136–138; Mikkola 2006.

³¹⁷ Fabritius (toim.) 1885, 138; AL 18.2.1888; Viipurin Sanomat 8.7.1891; Sporten 1885, 5; Fabritius 1881d, 79.

³¹⁸ Hevosessa on ”todella jotain komeaa ja komea on esteettinen modifikaatio”, järkeille ratsastava filosofi Lauri Routila. ”Voi olla, että me vain interpoloimme

vosessa ei sinänsä ole mitään sanokaamme rottaa jalompaa ominaisuutta.

Ravisportin ylistyksen kupeessa rakentui ihmisurheilujen kuvitteellinen kytkös antiikin Kreikkaan. Modernin urheilun oksastaminen helleenien historiaan olikin ihmiskilpailujen ystävien kannalta kekseliäs siirto. Kun ihmisurheilut nostattivat hevosjuoksujakin hurjempaa vastarintaa, ”jo muinaiset kreikkalaiset” oli nokkelin mahdollinen fraasi, johon urheilupiirit saattoivat vedota. Antiikista noudettiin esikuvia valtiotaitoon, runouteen, kuvanveistoon ja arkkitehtuuriin, joten miksi eivät maatuneet helleenit olisi kelvanneet modernin urheilun kättilöiksi?

Kotimaisessa tutkimuksessa johdettiin vielä 1960-luvulla ”jalon kilpaurheilun moraaliperiaatteet” antiikista – mutta vain ihmisten osalta. Sen suuntauksen puhkilausuttuna mottona on ollut *mens sana in corpore sano*, Topeliuksen aikoinaan Suomeen tuoma latinalainen sananparsi, jolla ei alun perin ollut lainkaan tekemistä urheilun tai edes ruumiinharjoitusten kanssa. Ihmisurheilujen tarpeellisuutta perusteltiin antiikin aforismilla, jonka todistusvoiman otaksuttiin kasvavan sanontaa sinnikkäästi toistamalla. Ja kun tervettä sielua toivottiin terveeseen ihmisruumiiseen, hevosurheilijalle oletettavasti riitti vetreä ruumis.

”Virkisti mieltä katsoessa komeita, solakoita ruumiita, kaunis-
muotoisia jäseniä ja vapaita, uljaita liikkeitä”, kirjoitettiin Kuopion kilpa-ajoista 1890. Hevosten ja hevosurheilun ihailu voidaankin nähdä pohjimmiltaan harmittomana harrasteena. Komean ja kaunis-
muotoisen ihmisurheilijan palvonnassa taas häivähtää fasistinen kiintymys valioyksilöihin: sankarillinen suoriutuja polkee alleen arvottoman häviäjän.³¹⁹

Kun raviurheilun oikeutti rodunjalostus, joka ymmärrettiin isänmaallisena hankkeena, ihmiskilpailuille se ei ollut kyllin. Perusteluja on tullut ja mennyt maanpuolustuksesta raittiuden ja ruumiinterveyden kautta rauhanaatteeseen asti. Pitäisin Leena Laineen luonnehdintaa ”aatteettomasta lihasliikkeestä” pätevänä yhteenvetona, ja sitä havainnollistan 2000-luvun ”olympiaraveilla”. Lahdessa vuosittain järjes-

siihen inhimillisiä tunteita, mutta minä en usko että niin on.” Koski 2007, 111. Vrt. Bruant 1992a, 210–211; Budiansky 1998, 59–62; Haavikko 2003, 14–19.

³¹⁹ 1960-luvusta, ks. Wuolio 1963. Sanonnasta, ks. Vettenniemi 2007a, 56–58, 90–92. Kuopiosta, ks. Savo 16.1.1890. Fasismista, ks. Tännjö 2000. Ks. myös Krüger 1999, 47.

tettävä tapahtuma on rahapeliyhtiön ja Suomen Olympiakomitean projekti. Riehalla kartutetaan olympisen yhdistyksen kassaa, ohjelmassa on ravijuoksun ohella ihmisen ja hevosen välisiä kilpailuja, ja koko hoitoa suojelee ”olympiaravituleksi” kutsuttu valonlähde.³²⁰

Nykyisen olympiaurheilun ikuisiksi uskotellut ihanteet tunnetaan juhlapuheista. Mutta kukaan ei ole toistaiseksi muistuttanut, että sata vuotta sitten eläimen ja ihmisen yhteenotto maratonmatkalla tuomittiin ihmisurheilun ideaalien häpäisynä, ja että vedonlyönti Olympian perillisten kustannuksella olisi tuottanut tuolloin yhtä pontevia protesteja.

Asiallisesti ottaen modernin ihmisurheilun aatteen korvasi numeroilla todisteltu edistysusko. ”Myöntäkäämme suoraan ja ilomielin, että eteenpäin sitä nytkin mennään, tunnustakaamme nurisematta, että yhä se vaan ihmissukukin kehittyi, vieläpä ruumiillisestikin, paremmaksi, jaloksi.” Ivar Wilskmanin lausunto on vuodelta 1901, ja sen hän vakuutti todeksi kilpакentillä saavutetuilla ennätyksillä. Sellaiseen numerovakaumukseen olivat jääradat koulineet suomalaisia hänen lapsuudestaan lähtien. – Wilskmanista on ollut tapana tarinoida ”suomalaisen urheilun isänä”. Arvonimen ansaitsee toki Mustialan opiston rehtori C. A. Zitting, jonka johdolla valtionajot saivat taannoin alkunsa, joten Wilskman olkoon kotimaisen ihmisurheilun isähahmo.

Urheiluväen luottamusta ennätysten siunauksellisuuteen eivät kaikki jakaneet, mistä kertoi takavuosien syytös ”luonnottoman” nopeasta ravista. Nykykatsannossa 1860-luvun vauhtien kauhistelu hymyilyttää, mutta pidettäköön mielessä, että yhtä luonnonvastaiseksi ja hengenvaaralliseksi tulkittiin varhaisten ihmisjuoksijoiden porhallus.

Rekordirallin kiihtyessä tuli muotiin vatvoa ihmisurheilun niin sanottua moraalialia, ja 2000-luvulle siirryttäessä Suomeen perustettiin ”urheiluetiikan” oppituoli. Jälleen oli ravureita syrjitty, sillä mitään loigukkaa en erota siitä, että huolenpito heistä ei ole johtanut hevosurheilun etiikan yliassistentin virkaan. Jos ja kun ihmisurheilun käytännöt palautuvat hevosjuoksuun, eikö eettinen kysymyksenasettelu täytyisi ensin kohdistaa eläinurheiluun? Maallikothan kiivailivat kilpa-ajojen mielekkyydestä jo 1870-luvulla.

³²⁰ www.olympiaravit.fi (tarkistettu 8.8.2008). Lihasliikkeestä, ks. Laine 1992, 123. Ks. myös Pyykkönen – Vasara 1999, 13–14.

Är.	Records på eller under									
	2:30	2:27	2:25	2:23	2:21	2:19	2:17	2:15	2:13	2:11
1843	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1844	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—
1849	7	2	—	—	—	—	—	—	—	—
1852	10	3	—	—	—	—	—	—	—	—
1853	14	5	—	—	—	—	—	—	—	—
1854	16	6	—	—	—	—	—	—	—	—
1855	19	6	—	—	—	—	—	—	—	—
1856	24	7	1	—	—	—	—	—	—	—
1857	26	7	2	—	—	—	—	—	—	—
1858	30	7	2	—	—	—	—	—	—	—
1859	32	9	2	1	1	—	—	—	—	—
1860	40	11	4	2	1	—	—	—	—	—
1861	48	14	4	3	1	—	—	—	—	—
1862	54	17	7	4	1	—	—	—	—	—
1863	59	19	9	4	1	—	—	—	—	—
1864	66	22	12	4	1	—	—	—	—	—
1865	84	29	15	5	2	1	—	—	—	—
1866	101	32	17	6	3	1	—	—	—	—
1867	124	42	21	9	5	2	—	—	—	—
1868	146	52	28	13	6	2	—	—	—	—
1869	171	63	34	15	10	4	—	—	—	—
1870	194	72	35	16	11	5	—	—	—	—
1874	233	99	40	17	13	6	1	—	—	—
1872	323	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1873	376	—	74	28	15	5	2	—	—	—
1874	506	—	98	40	16	11	5	1	—	—
1875	—	—	134	61	30	13	5	2	—	—
1876	794	—	165	81	39	16	6	2	—	—
1877	836	—	214	105	51	19	8	2	—	—
1878	1025	—	270	129	68	24	9	4	—	—
1879	1142	—	325	164	88	33	11	5	1	—
1880	1210	—	366	192	106	41	14	6	2	1
1881	1532	—	419	227	126	49	15	7	2	1
1882	1684	—	495	275	156	60	18	8	2	1

Raviurheilun haamumaili oli kahden minuutin pituinen. Oheinen taulukko koottiin Yhdysvalloissa 1883, ja samana vuonna valmistuneen matemaattisen ennusteen mukaan tavoite täyttyisi 1907. (Näin tapahtui jo 1903.) King 1986/87. Suomeen rekorditaulukko saapui ruotsalaisjulkaisun kautta. Biet 2/1884.

Mainittu oppituoli löytyy Jyväskylän yliopiston liikunta- ja terveystieteiden tiedekunnasta. Kun tämä yliopisto 1960-luvulla syntyi, ”liikunta” oli omaksuttu kattotermiksi, ja juuri sen arvelisin varmistaneen

hevosjuoksun urheiluhistoriallisen unohduksen.³²¹ Hevoset juoksevat, siis liikkuvat, mutta liikuntatieteellisen tutkimuksen katse tarkentui kaksijalkaisiin. Tälle ajattelutavalle voitiin noutaa tukea nuorelta Pihkalalta. Tahko sijoitti hevos- ja moottoriurheilut – mutta myös purjehduksen ja ammunnan – ”seikkailuomaisten urheilujen” eli ”virkistävien huvitusten” luokkaan. Ruumiillisen kasvatuksen suhteen hän ei nähnyt niillä merkitystä, ja sata vuotta myöhemmin kuntoliikuntaa suosiva filosofi Ilkka Niiniluoto muotoili Liikuntatieteellisen Seuran julkaisemassa Liikunta & tiede -lehdessä yhtä vaativan määritelmän: ”Liikunta edellyttää henkilön fyysistä aktiivisuutta.”³²²

Hevonen ei näin ollen harjoittaisi liikuntaa. Hevonen vain sattuu liikkumaan, joko omasta aloitteestaan tai ”henkilön” käskemänä. Mikäli henkilö ratsastaa hevosella, hän tekee filosofin kriteerit täyttävän liikuntasuorituksen – toisin kuin ratsu. Yksikään ravuri ei tiedä edes harjoittelevansa. Jos hevoset eivät kykene liikuntasuoritukseen eivätkä tietoiseen harjoitteluun, saako heistä urheiluhistorian sivuilla ylipäänsä puhua?

Niiniluotoa ennen oli harrastelijahistorioitsija Kirsi Rasilainen julkaissut kirjan Saarijärven ”liikuntaelämästä”. Sen teoksen mainitsen erikseen, sillä Rasilainen korosti hyväksyvänsä 1800-luvun hevosystävien yhdistykset urheiluseuroiksi: hänen mielestään ”hevosurheilu on liikuntaa siinä missä pyöräily tai ampuminen”. Samoin hän totesi, että ravisportin järjestäytyminen oli esimerkkinä ”muille liikunnan organisaatioille”. Hevoset voidaan siten perustellusti tuoda myös liikuntahistorian lehdille, vaikka liikunta maistuisi Esa Sirosta lainaten kliinikseltä termiltä – ja vakuuttihan ratsastusurheilun historioitsija Erkki Vasara nähneensä ”ratsukoita, joiden olemuksesta huokui innostus ja liikunnan riemu”.³²³

Hevosjuoksulle myönteiseen urheiluhistorialliseen suunnanmuutokseen en jaksakaan uskoa, kuten todettua, tai ainakin sellainen revisiointi

³²¹ ”Liikunta” yleistyi terminä 1920-luvulla, mutta sai virallisen statuksen 1960-luvulla. Kärkkäinen 1996, 74–76.

³²² Pihkala (toim.) 1908, 80–82; Niiniluoto 2007. Liikuntakäyttötutkimus paneutuu ”omakohtaiseen liikuntaan”. Laikio 1987, 3. Ks. myös Meriläinen (toim.) 1997, 62. Vrt. Kumpulainen 2000, 45.

³²³ Rasilainen 1988, 22–23, 26; Sironen 1995a, 257; Vasara 1987, 11. Vrt. s. 147 yllä.

vaatisi useamman kuin yhden ravimonografian ilmestymisen. Suomen tilanteessa ei ole mitään tavatonta. Melvin Adelmanin kirjoitukset Yhdysvaltojen ravihistoriasta olivat aikaansa edellä, mutta hevosurheilun ihmiskilpailuille antamat kiihokkeet hän jätti analysoimatta. Ranskassa on Gérard Bruant laatinut ihmisjuoksun varhaisvuosista ansiokkaan tutkimuksen, jota kuitenkin harvoin näkee hyödynnettävän, koska nitettä ei ole käännetty muille kielille. Bruant otti haltuun siirtymävaiheen nelijalkaisten juoksuista kaksijalkaisten kisoihin ja havaitsi eläinmetaforien väistyneen automobiiliin kiinnittyvien kielikuvien tieltä. Ihmisurheilija miellettiin tällöin sekä ajajaksi että koneeksi.³²⁴

Luvussa II vilisi koneiden parista poimittuja kielikuvia. Metaforat saattavat vaikuttaa harmittoman hauskoilta, mutta viattomia ne eivät ole; niiden avulla tulkitsemme eli teemme ymmärrettäviksi ruumiillisia käytäntöjä. Modernin urheilun mekaaninen suoritusperiaate tuotti puhetapoja, joissa ilmeni ”koneruumiin ideologia”, kuten Jean Marie-Brohm on sanonut. Suorittajaksi sysätty urheilija rinnastettiin ”elotomaan systeemiin”, filosofi Jyri Puhakaistakin lainatakseni.³²⁵

Paavo Nurmesta lausuttuja arvioita sivusin lyhyesti luvussa III. Nurmi-myytin tutkimuksessa on huomautettu, että juoksukone oli siinä ajassa ”positiivinen metafora ja tähdensi ylivoimaisuutta, väsymättömyyttä”. Näin oli Nurmea ennen käsitetty hevosistakin käytetyt kielikuvat. Ja jälleen on lisättävä, että kaikki aikalaiset eivät yhtyneet positiiviseen ajatteluun. Viktor Heikel katsoi nimenomaan Nurmeen liitteen sanaston halventavan tämän ihmisarvoa.³²⁶

Ravureista alkanut konekielen perinne on kantanut 2000-luvulle asti, ja muinaisten ajojuttujen malliin eläinkuvastokin sinnittelee mukana. Paavo Nurmen maineikkaimmat kilpajuoksut osuivat Pariisiin olympisille kentille 1924. Suomalaisseurueeseen lukeutui rouva Vesperiksi esitelty nainen, joukkueen ravintoasiantuntija, jonka kaurahiutaletoivomukset ihmetyttivät keittiöhenkilökuntaa. ”Näitähän syötetään vain hevosille”, ranskalaiset paheksuivat. ”Ja meidän pojille myöskin, sanoi rva Vesper, mutta sitten ne juoksevatkin lujempaa kuin hevoset.” Pihkala kirjoitteli Nurmen ”moottoripyörävauhdista”, Yhdysvalloissa

³²⁴ Bruant 1992a, 184–187, 191–197, 229–231. Ks. myös sama 1992b, 47–48.

³²⁵ Brohm 1976, 36–37, 154–155; Puhakainen 1995, 127 viite 1, 208–209.

³²⁶ Heikel 1924; Itkonen – Knuutila 1998, 209–211.

Nurmea verrattiin vinttikoiraan, pilakuvissa hänestä tehtiin strutsi, ja 1930-luvun saksalaisvieras samaisti ihmisjuoksijat suomenhevosiin sekä uskoi maamme koko eläinkunnan kestävyyskykyihin: ”Nurmi ja hänen toverinsa ovat kuin metsän eläimiä.” Sittemmin on Lasse Virenistä puhuttu ”täydellisenä juoksukoneena”, joka tottelee valmentajaansa ”kuin koira”. Hiihtäjä Mika Myllylä on viitannut itseensä formula-autona, mutta katsonut huippu-urheilijan olevan ”kuin vinttikoina: kun portti aukeaa, urheilija vain menee kilpailuviettinsä viemänä”.³²⁷

Kielikuvien summa on paitsi viihdyttävä myös paljastava. Ihmisurheilun eläimellistä esihistoriaa ei ole edes helleenien kultti onnistunut tukahduttamaan. Hevoset, autot, koirat, robotit, leijonat ja kyborgit törmäilevät urheilutekstissä edelleen toisiinsa.

Laukkahevosen lisäksi vinttikoirankin jalostus alkoi ennen kuin ihmiskilpailijan virittäminen koettiin mielekkääksi hankkeeksi. Tahko Pihkala osoitti myötätuntoa ”koppien ja vitjojen avulla huolellisesti kasvatetuille ’championeille’”, ja hänen aateveljensä Toivo Aro vaati valtiolta rahaa ihmiskilpailuihin muun muassa koirien ja sikojen jalostamiseen vedoten. Ihmisurheilu ei ollut Aron mukaan nuorukaisten pyyteetöntä lystinpitoa: ”Se on ihmisrodun jalostusta aivan niinkuin nykyinen karjanhoito on karjarodun jalostusta.”³²⁸

Jalostusopeista avautuviin näkymiin päätän kertomuksen hevosesta, ihmisestä ja kellonviisareista.

RODUNJALOSTUKSEN RAJOILLA

Ranskalainen urheilujohtaja Pierre de Coubertin muistetaan 1800-luvun lopulla keksittyjen kansainvälisten olympiakilpailujen ansiosta. Paroni oli innokas ratsastaja, mutta olympisia ottelujaan hän ei tarkoittanut eläinurheilijoille; niiden asemesta Coubertin jalosti ”valkoista ro-

³²⁷ Vesperistä, ks. SU 28B/1924, 6. Tahkosta, ks. Urheilijan Joulu 1922, 34. Vinttikoirasta, ks. Lukka 1997, 247. Strutsista, ks. Kolkka – Nygrén 1974, 52. Saksalaisesta, ks. Schumacher 1936, 82–84. Virenistä ja Myllylästä, ks. Saari 1979, 71, 75, 153; Myllylä 2001, 240, 284. Ks. myös Brohm 1976, 82–83.

³²⁸ Pihkala (toim.) 1908, 82; Aro 1908, 574 ja 1912, 142. Ks. myös Wilskman 1906, 3–4.

tuamme”, kuten hän ilmoitti. Lämminverisen ihmisen luomiseen hän ei siitä huolimatta ihastunut, kun sillä nimellä ilmestyi Ranskassa fyysisen kasvatuksen oppikirja, *L'art de créer le pur-sang humain*. (Ranskalaiset amatööriurheilijat mielivät nähdä itsensä lämminverisinä, jotka eivät alentuneet kilpailemaan ”sekarotuisten” ammattilaisten rinnalla.)

Kansainvälisten olympiakisojen tarina saavutti sadan vuoden paulun 1996, jolloin vammaisurheilustakin oli tullut aitoa kilpaurheilua, kiistelyä sekunnin murto-osista. Näiden urheilijoiden suurkatselmus tunnetaan paralympialaisina, ja juhluvuonna julkaistun kotimaisen kronikan kokoaja tervehti ilolla ”olympiaideologian filosofiaan syvästi sointuvaa” kehitystä.³²⁹

Näin täydellisesti voivat etumerkit urheilukirjoittelussa vaihtua. Kun Coubertin, Pihkala ja ihmisurheilun vähäisemmät apostolit uskoivat kilpakentillä pysäyttävänsä ihmissuvun väitetyn rappeutumisen, myöhemmän polven tulkitsijat näkevät heissä ”olemassaolon taistelussa” haavoittuneiden ystäviä. Vammaisten ruumiinkulttuurit ansaitsevat tietysti kaiken kunnioituksen, mutta sopii ehkä kuvitella Tahkon reaktiota siihen, jos hänen nuoruudessaan olisi kilpailutettu rampoja ravureita.

Rodunjalostuksen puhemylly hävisi ihmisurheilusta 1900-luvun puoliväliin mennessä. Natsi-Saksan harjoittamat kokeilut tahrasivat pyrkimyksen rodulliseen puhtauteen, ja moderni perinnöllisyysoppi kumosi kasapäin vanhoja oletuksia. Keski-ikäisen Pihkalan työpöydällä valmistui toisen maailmansodan päättyessä alistuneen olinen kirjoitelma.

”Asiantuntijat näyttävät olevan jokseenkin varauksettomasti yksimielisiä siitä, että hankitut ominaisuudet *eivät* periädy”, hän murehti. ”Rodun parantaminen voi tapahtua vain sellaisin keinoin, jotka *valinnan* tietä edistävät suotavampien ainesten syntyväisyyttä ja eloonjääntä tai ehkäisevät sitä epäsuotavien kohdalla. Ja nekin keinot tuntuvat niin toivottoman etäisiltä ja hitailta. [...] Samojen vanhempien yksi lapsi voi saada syntymälahjakseen verrattomasti runsaammat onnen antimet kuin hänen veljensä tai sisarensa.” Kirjoitus jatkui hämärällä

³²⁹ Paronista, ks. Coubertin 1986a, 371; sama 1992, 67–71; sama 2000, 546. Ks. myös Brohm 1981, 342, 446–448, 465–466. Amatööreistä, ks. Bruant 1992a, 49–50, 167–168. Kronikasta, ks. Siukonen 1996, 11.

ajatusleikillä ”perinnöllisiä ominaisuuksia kantavien solujen” kilpailusta, jonka Tahko halusi ensin testauttaa ”erinäisillä eläväsillä marsuista hevosiin”.³³⁰

Hevoskasvatuksessa oli muinaisuskomukset hyvästely aikaisemmin. Laukkahevosen sukupuu tosin painaa perinnöllisyystiedettä enemmän: maineikkaan suvun varsasta koulitaan juoksijaa poikkeuksellisella kiintymyksellä, mistä johtuen perimän osuutta on hankala irrottaa harjoituksen tuottamasta vaikutuksesta. Myös suomenhevosten tutkijat ovat problematisoineet juoksuvauhdin periytymisen.³³¹

Konventionaalisen suvunjatkamismenetelmän oikullisuus on sittemmin ohitettu kloonauksella. Nelijalkaisten kloonauksesta on tullut 2000-luvulla rutiinia, mutta ihmisten suunnalla kulttuuriset estot hiltitsevät kehitystä. Geenimuuntelu sentään on tätä kirjoittaessani saapumassa ihmisurheiluun, ja toisin kuin harhautuneeseen idealismiin taipuvaiset tarkkailijat pelkäävät, geeniteknologian sovellutukset lisäävät sekä eläin- että ihmiskilpailujen tasa-arvoa. Kun geneettiset lähtökohdat on vakioitu, paremmuus ratkaistaan urheilijan enimmäkseen itse hankkimien kykyjen nojalla. Synnynnäiset ja sikäli epäreilut taidot eivät pääse enää sotkemaan tuloksia.³³²

Hitaanpuoleisten eläinten – lampaan, sian ja lehmän – jälkeen kloonattiin hevonen 2003, ja kaksi vuotta myöhemmin niin tehtiin Ranskassa juoksijahevoseksi. Samana vuonna antoi Englannin hallitus luvan hevosten kloonaukselle, mutta vain tutkimuksellisiin tarkoituksiin; laukkahevoseksi ei tällä teknologialla saa markkinoille toistaiseksi luoda. Ensimmäinen kloonattujen juoksijoiden välinen kilpailu todistettiin Yhdysvalloissa 2006. Kamppailijat olivat muuleja, hevosen lähisukulaisia, sillä lämminveristen kloonauksella on siinäkin maassa vastustajia. ”Ensin pitäisi nähdä [kloonattu] ihminen ennen kuin sitä edes harkittaisiin hevoseksi”, Jockey Clubin johtaja kommentoi.³³³

³³⁰ Pihkala 1945d, 356–358. Saksasta, ks. Krüger 1998 ja 1999. Geeneistä ja fyysisestä suorituskyvystä, ks. Luery ym. 2007; MacArthur – North 2007.

³³¹ Ulkomaista, ks. Budiansky 1998, luku 10; Cassidy 2002, 143–147. Suomesta, ks. Ojala ym. 2007.

³³² Munthe 2000; Tamburrini 2005; Tännjö 2005.

³³³ Ranskasta, ks. www.cryozootech.com. Englannista, ks. www.horseandhound.co.uk/news/397/62746.com. Amerikasta, ks. www.msnbc.msn.com/id/21444362/ (tarkistettu 8.8.2008).

Matti Meikäläinen 14/1889.

Muulijuoksu on Yhdysvalloissa suosittua urheilua. Rodeossa ryntäillään rasvatus sian perässä, ja maitojuoksuun (*milk race*) osallistuvat vasikat kiihuhtavat utareiden pariin, joista heidät on ensin erotettu. Kameliurheilu on aavikoiden kilpajuoksua, arktisilla alueilla kisaillaan poroilla, ja niin edelleen. ”Minkään eläimen ruumis ei ole ihmistä paremmin luotu juoksemista varten”, esitti Viktor Heikel toistasataa vuotta sitten.³³⁴ Väite perustui saksalaiseen voimistelukirjallisuuteen ja sitä tohtisin tarkentaa myöhemmän tutkimuksen valossa.

Gepardi on sadan kilometrin tuntinopeudellaan maaeläinten mestari, jonka kiito hiipuu alle minuutissa. Haara-antilooppi jaksaa taivaltaa kymmenisen kilometriä hieman yli kymmenessä minuutissa, ja maksimaalisen hapenottokyvyn suhdeluku tällä eläimellä on 300 millilitraa, mikä tekee siitä vahvan ehdokkaan eläinkunnan pitkien matkojen juoksukuninkaaksi. Ihmisen hapenottokyky jää alle sataan millilitraan. Se on samaa luokkaa kuin rotalla ja sialla, mutta ainoastaan puolet hevosen ja koiran kapasiteetista.

³³⁴ Heikel 1906, 267.

Hevonen sitä paitsi hyötyy fysiologisesta erikoisuudesta, jonka puutteen ihmisurheilija on korvannut piikeillä ja pillereillä. Juoksijahevosen punasolujen määrä lisääntyy urheilusuorituksen aikana, eli hänen hapenottokyönsä kasvaa lähtömerkin ja maaliintulon välissä. Mutta läikähtymisen uhka rajoittaa lukuisten eläinten vauhtia. Hevosen lämmönsäätelymekanismin heikkoutena on yksinomaan sierainten kautta tapahtuva hengitys, mistä seuraa kaksijalkaisten hienoinen etu tuntikausien taipaleilla. Walesin perinteisessä 22 mailin murtomaa-kilvassa ihminen viimein voitti ratsun kesällä 2004.³³⁵ Hevosen raajat taas soveltuvat juoksuun optimaalisesti, toisin kuin ihmisen jalat, ja nähtävästi minkälainen harjoittelu tahansa tuo hevosurheilussa tuloksia. Nopeudet eivät vain ole kiihtyneet odotetulla tavalla 1800-luvun jälkeen: ravirekordit ovat kehittyneet, laukatulokset taantuneet. Mahdollisesti hevosen kehosta on jo otettu urheilukielen ilmaisemat tehot irti.³³⁶

Ihmistä ei ole luotu juoksemaan kilpaa eikä harjoittamaan muitakaan uuden ajan urheiluja. Ihmisen suorituskyky on silti osoittautunut hevosta joustavammaksi. Ihmiskehon trimmaamiseen sijoitettiin 1900-luvulla aikaa ja rahaa siinä määrin, että kuvio kääntyi edeltävään vuosisataan nähden ympäri. Hevosurheilussa heräsi kiinnostus ihmiskilpailijoilla testattuihin aineisiin ja menetelmiin, mikä osittain selittää raviennätysten kohentumista. Nopeimmat suomenhevokset juoksevat kilometrin 1 minuutin ja 20 sekunnin tuntumaan, kun vastaavan matkan tulos olisi Jaakolla ja muilla 1800-luvun legendoilla ollut puolisen minuuttia hitaampi.

Kaksijalkaisillakin on biologiset muurinsa. ”Äärimmäisenä rajana saattaa olla kudosten fyysisen kestäökyöyn rajallisuus”, hekumoi ihmisvalmennuksen kotimainen oppikirja 1980-luvulla. Kohta sen jälkeen julkaisi yhdysvaltalainen tutkija John Hoberman stimuloivan ennusteen ihmisurheilujen tulevaisuudesta. Hevosjuoksun historiaa hän piti

³³⁵ Antiloopista, ks. Heinrich 2002, 119–125. Nopeuksista, ks. myös Budiansky 1998, 23, 147. Läikähtymisestä, ks. sama, 179–180; Heinrich 2002, 170–174. Punasoluista, ks. Hyyppä – Hagner 2007, 207–208. Hapenottokyöyistä, ks. Karp 2006, 52. Walesista, ks. news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/wales/mid/380177.stm (tarkistettu 8.8.2008).

³³⁶ Raajoista, ks. Budiansky 1998, luku 8. Vauhdeista, ks. Hoberman 1992, 272–275; Budiansky 1998, luku 9.

ennakkotapauksena, sillä ihmiskilpailijastakin voisi löytyä entuudestaan tuntemattomia resurssseja, jos tämä suostuisi alistumaan kiduttavaan harjoitteluun. Valmentaja-piiskuri vapautettaisiin edesvastuusta kirjallisella sopimuksella.

Yhtenä uutuuksena Hoberman mainitsi hevosurheilussa suositun ”mekaanisen dopingin”, teräaseella tuotetun haavan. Kivun seurauksena hevosen raajat avautuvat entistä tarkoituksenmukaisemmin. Tätä keinoa ei Hobermanin mielestä olisi ihmisiin kokeiltu; mutta ainakin vammaisurheilussa veitsi on jo hipaissut lihaa: ”Tavallisesti haavauma tehdään urheilijan kylkeen pyörätuolin sivulaidan kohtaan.”

Hoberman niin ikään visioi ihmiskilpailijoiden hyvinvointiin keskittyvää järjestöä, jollaiselle Jean-Marie Brohm oli nähnyt tarvetta jo 1970-luvulla. (Suomen eläinsuojelulaki ei hyväksy kilpailuja, joista ”voi aiheutua kipua, tuskaa tai kohtuutonta rasitusta”.) Brohm noteerasi hevosvalmennuksen mallin ja puhui ihmisurheilusta laillistettuna kidutuksena. Sen vuosikymmenen menestyneimpiä juoksijoita oli Lasse Viren, kaksijalkainen ja nelinkertainen olympiavoittaja, josta julkaistun elämäkerran perusteella ihmisoikeusjärjestöjen olisi totisesti ollut syytä luoda katse urheilukentän suuntaan. Virenin valmentaja sanoo kirjassa kuvatun harjoittelusession olevan ”elämellisen” julma: ”Hän seisoo kentällä, hän on kello ja piiska, Lasse Viren kiertää ruohikolla ja reagoi hänen huutoihinsa heti, tarkasti.” Harjoitus jatkuu, käskyt terävöityvät, juoksijan askel sammuu. ”Nyt [valmentaja] jo komentaa niin häijyisti, että hän antaa sysäyksiä ja näkee ettei se enää juokse vaan raahautuu.”³³⁷

Esineellistävän valmennusperinteen kiteytymänä Mauno Saaren tekstillä ei ole voittajaa. Lainauksessa luonnollisesti on kaunokirjallista maalailua, mutta kivun kultista kertovat ihmisurheiluun pesiytyneet hokematkin, joista tunnetuin lienee *no pain, no gain*. Suomennan vapaasti: kehitys kompensoi kärsimyksen. Kun kotimainen hevosvalmennus humanisoitui 1800-luvun lopulla, ihmiskilpailijalta vaadittavan kuormituksen volyyymi kasvaa 2000-luvullakin. Siksi on harhauttavaa ja hevosurheilun kannalta loukkaavaa jutella ihmisjuoksijan eläimellisen raasta harjoittelusta.

³³⁷ Saari 1979, 79. Kudoksista, ks. Rusko – Viitasalo 1988, 216–217. Tutkijoista, ks. Brohm 1976, 24–25, 139–141; Hoberman 1992, luku 8. Ks. myös Bale 2004, 96–100. Pyörätuolista, ks. Piispanen 2004, 147.

Sellaiseen luottivat jotkut 1800-luvun hevosmiehet. Heidän harjoitusmetodejaan luonnehtivia väitteitä poimin lukuun II, ja vaikka niissäkin otteissa taisi olla tahallista väritystä, eläinsuojelijat näkivät kilpajoissa pelkän rääkkäyslaitoksen. He eivät olisi sallineet minkäänlaista pakotusta, kuten inhottu termi kuului. Oheista uutista vuodelta 1877 tutkivat uskoakseni sekä ajojen puolustajat että niiden vastustajat.

Tulevaisuudessa ei hevoisia enää ohjata tavallisilla, vaan sähköohjaksilla. Ajajan istuimen alla on sähkökone, jota ajaja hoitaa. Sähkölanka kulkee ohjain läpi kuolaimeen ja toinen on yhteydessä häntä-vyön kanssa, joten voidaan johtaa sähkövirta eläimen läpi sekä päästä että lautaisilta. Sähkönytkäys seisauttaa tulisimmankin hevoisen, ja eläin muuttuu täten todelliseksi koneeksi. Hupaisinta on, että hevoinen saadaan juoksemaan kun annetaan useampia heikompia nytkäyksiä. Laiskinkin kone saadaan siten virmaksi juoksijaksi ja tämän keksinnön avulla voi vähäinen lapsikin ohjata raivoisinta hevoista tahtonsa mukaan.

Valtameren takaa tullut tiedonanto tarjoihtiin niin neutraalisti, että sitä osaan kommentoida vain sananlaskulla: ”Hyppii hyvä hevonen / hyvän miehen hyppysissä”. Sähköparistot palasivat otsikoihin 1900-luvun alussa, jolloin niiden kerrottiin olevan Yhdysvalloissa käytössä – nappia painamalla hevosta hoputettiin ”suurempaan nopeuteen” – ja samanai-
kaisesti Suomessa uusiutui keskustelu perinteisestä ruoskimisesta. Tahkon hevosmiesveli Kaarlo Gummerus korotti piiskan ”välttämättömäksi kaluksi, jotta voisi siivosti ja taitavasti ajaa juoksijaa”. Ratsupiiska oli kunnia-palkintona Oulunkylässä vuodesta 1901 käydyissä ra-
veissa.³³⁸

Viime kädessä kaksi- ja nelijalkaisten kilpailut erottaa toisistaan vapaaehtoisuus. Ihmisjuoksija (antaa) kurittaa ruumistaan ilman näkyvää pakkoa; hän on luvussa III pilkahtaneen ilmaisun mukaan ”vapaaravuri”. Hevonen taas ei ole toistaiseksi uhrannut yhtään ajatusta rotunsa urheilulliselle jalostamiselle. Hevosten kilpailuttaminen alkoi, jatkui, ja tulee tyrehtymään ihmisten toimesta.

³³⁸ Sähköstä, ks. US 14.5.1877; SU 1903, 566. Hyppysistä, ks. Kuusi 1953, 195. Piiskasta, ks. Gummerus 1901; SU 1903, 374.

Mitä juoksuri miettii rautariimuista ja sähköiskuista, hurraavista massoista ja aplodimyrskyistä, haavoista ja mustelmista, ihailevista katseista ja kaksijalkaisten halauksista?

Fundamentalistinen vastaus noudattelisi kirjailija Erno Paasilinnan aforismia: ”Hevosen vapaus loppui siihen kun ihminen tuli sen elämään.” Tässä katsannossa hevosurheilija on ihmisen alistama elukka, silkka juoksumasiina. Mutta ihminen pelasti hevosen kuolemasta sukupuuttoon kesyttämällä tämän, joten näin jyrkkään arvioon ei tarvinnut yhtyä. Ludvig Fabritiuksen mukaan hänestä ja Kirpusta tuli ”kuin yksi sielu ja yksi tahto”, ja yhtä lohdullisen todistuksen ravisportista antoi isovelji Ernst. ”Ei, ei rääkätty eläin esiinny tällä tavoin”, hän julisti 1890-luvulla, ”ei voimaton, heikko olento niin voisi nauttia semmoisesta voimistelusta, kuin juoksija silminnähtävästi tekee”.

Joitakin vuosia vanhemman Fabritiuksen lausunnon jälkeen ilmestyi Theodore Cookin hevoskilpailuhistoria. Sen johdannossa tekijä pohti seuraavasti: ”Mikäli puhekykyä ei olisi heiltä evätty, saisimme epäilemättä kuulla nelijalkaisilta ystäviltämme hyvin kiinnostavia näkemyksiä nykyajan kilpajuoksujen suhteen.”³³⁹

Tällä kertaa luottaisin kotimaisia kommentaareja mieluummin englantilaiseen linjaukseen. Hevosjuoksun historioitsija kunnioitti sekkurheilun perimmäisintä arvoitusta, sillä toisin kuin sulkeutuneeksi sanotusta Paavo Nurmesta on joskus väitetty, modernin urheilun suurin vaikenija on hevonen, maailman ensimmäinen kilpajuoksija.

³³⁹ Fabritius 1898, 239; Cook 1901, xiii; Fabritius 1927, 21–22; Paasilinna 1986, 63.

ARKISTOT JA KIRJALLISUUS

ARKISTOT

Hämeen maakunta-arkisto (HMA)

Tammelan Hevosystävien seura

Sääntöjä ja sääntöehdotuksia

Kilpa-ajoihin ja näyttelyihin liittyviä asiapapereita 1884–96

Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo

Esinekokokoelmat

Jyväskylän yliopiston kirjasto (JYK)

Komiteamietintö 1880: 1

Kansalliskirjasto

Pienpainatekokoelmat: XI Hevoshoito

Hämeen läänin Hevosystävien yhteyden asetukset. Hämeenlinna 1870

Satakunnan Hevosystävyyhteyden säännöt. Pori 1876

Keski-Suomen maakunta-arkisto (KMA)

Senaatin talousosaston pöytäkirjat 1865

Mikrofilmirulla 280

Museovirasto

Kuva-arkisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS)

Kansanrunousarkisto

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET

Historiallinen sanomalehtikirjasto (www.digi.lib.helsinki.fi) alkoi olla tutkimusta viimeistellessäni valmis. Vuoteen 1890 ulottuva virtuaalikirjasto mahdollistaa myös

sanahaut, joten lehtien yksilöinti vuosikerran mukaan – viittaa työssäni 54 nimikkeeseen – veisi kohtuuttomasti tilaa ja antaisi virheellisen kuvan tiedonkeruumetodeistani. Luettelen käyttämäni lyhenteet sanoma- ja aikakauslehdistä:

AL = Aamulehti
FAT = Finlands Allmänna Tidning
Hbl = Hufvudstadsbladet
HD = Helsingfors Dagblad
Hml = Hämläinen
HS = Helsingin Sanomat
HT = Helsingfors Tidningar
HäS = Hämeen Sanomat
KS = Keski-Suomi
KT = Kuopio Tidning
Mbl = Morgonbladet
MY = Maamiehen Ystävä
NP = Nya Pressen
OVS = Oulun Viikko-Sanomia
SJS = Suomen Julkisia Sanomia
SK = Suomen Kuvalehti
ST = Sanomia Turusta
Str = Suometar
SU = Suomen Urheilulehti
SVL = Suomalainen Virallinen Lehti
TS = Tampereen Sanomat
US = Uusi Suometar
ÅU = Åbo Underrättelser

Aikakauslehdistä ilmoitan systemaattisesti kartoittamani julkaisut:

Biet 1880–90
Finsk Idrottsblad 1904–12
Kurre 1870–79
Maamies 1878–79
Maanviljelyslehti 1872–73
Maiden ja merien takaa 1863–66
Matti Meikäläinen 1884–99
Nuori Suomi 1891–99
Spets 1882–89
Sporten 1881–95
Suomen Kuvalehti 1872–80, 1893–94
Suomen Teollisuuslehti 1882–90
Suomen Urheilulehti 1898–1912

Tidning för Idrott (Tukholma) 1880–1906
Tuulispää 1903–12
Uljas 1886–87
Urheilija 1897
Velikulta 1895–1912

KIRJALLISUUS

- Aalto, Seppo 2007. ”Urheilu”. Teoksessa Allan Tiitta ym. (toim.), *Maamme Suomi*. Helsinki: WSOY.
- Achrenius, Henrik 2003. *Runot vuosilta 1754–1797*. Toim. Matti Piispa. Helsinki: WSOY.
- Adelman, Melvin 1990. *A Sporting Time. New York City and the Rise of Modern Athletics, 1820–70*. Urbana – Chicago: University of Illinois Press.
- Aho, Antti 1951. *Juhani Aho. Elämä ja teokset. Edellinen osa*. Helsinki: WSOY.
- Aho, Juhani 1893. ”Purjehdus sisävesillä”. *Nuori Suomi. Päivälehdän joulualbumi III*. Helsinki.
- 1918. ”Kello” (1884). Teoksessa Aho, *Kootut teokset I*. Porvoo: WSOY.
- 1922. ”Kesäkuvia” (1886). Teoksessa Aho, *Kootut teokset X*. Porvoo: WSOY.
- 1950. ”Pyöräraivoilija” (1898). Teoksessa Karilas (toim.), *Suuri pakinakirja*.
- 2000. *Papin tytär – Papin rouva (1885/1893)*. Helsinki: SKS.
- Ahoniemi, Veikko 2007. ”Särkelä, Antti”. Teoksessa *Suomen kansallisbiografia 9*. Helsinki: SKS.
- Alitalo, Ilkka 2003. ”Fabritius, Ludvig”. Teoksessa *Suomen kansallisbiografia 2*. Helsinki: SKS.
- Anttila, Aarne 1984. ”Lönnrot Sammatissa 1861–1883”. Teoksessa Pekka Laaksonen (toim.), *Lönnrotin aika*. Helsinki: SKS.
- Aro, Toivo 1908. ”Muutamia mietteitä urheilusta”. *Suomen Urheilulehti* n:o 9.
- 1912. ”Mens sana in corpore sano”. *Suomen Urheilulehti* n:o 16.
- 1930. ”Hiihtourheilulla on suuri tulevaisuus”. Teoksessa *Suomen urheilu sanoin ja kuvin. Suomen ensimmäisen liikuntakasvatus- ja urheilunäyttelyn johdosta*. Helsinki: Suomen Messut.
- Balck, Viktor 1886. *Illustrerad idrottsbok. Handledning i olika grenar af idrott och lekar. Första delen*. Stockholm: C. E. Fritze.
- Bale, John 2004. *Running Cultures. Racing in Time and Space*. London – New York: Routledge.
- Becker, C. F. 1836/37. *Muistelmia ihmisten elosta kaikkina aikoina*. Suom. Elias Lönnrot ja Pietari Tickén. Oulu.
- Bernett, Hajo 1987. *Leichtathletik im geschichtlichen Wandel*. Schorndorf: Hofmann.
- Björkman, Ingmar – Martiskainen, Seppo 2006. ”Suomen Urheiluliiton historian alkuvaiheet”. Teoksessa Martiskainen (toim.), *Suomi voittoon – kansa liikkumaan. Suomen yleisurheilun 100 vuotta*. Helsinki: Yleisurheilun Tukisäätiö.

- Brohm, Jean-Marie 1976. *Critiques du sport*. Paris: Christian Bourgois.
- 1981. *Le mythe olympique*. Paris: Christian Bourgois.
- Bruant, Gérard 1992a. *Anthropologie du geste sportif. La construction sociale de la course à pied*. Paris: PUF.
- 1992b. "Le geste athlétique entre l'animal et la machine". Teoksessa Claude Genzling (toim.), *Le corps surnaturel. Les sports entre science et conscience*. Paris: Autrement – Cité des Sciences et de l'Industrie.
- Budiansky, Stephen 1998. *The Nature of Horses. Their Evolution, Intelligence and Behaviour*. London: Phoenix.
- Cassidy, Rebecca 2002. *The Sport of Kings. Kinship, Class and Thoroughbred Breeding in Newmarket*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cederström, Claes 1939. "Dickson, James". Teoksessa *Nordisk familjeboks sportlexikon 2*. Stockholm: Nordisk familjeboks förlag.
- Cerutti, Percy 1961. *Athletics. How to Become a Champion*. London: The Sportsman's Book Club.
- 1971. "Kokeile laukkaa". *Juoksija* n:o 2.
- Charreton, Pierre 1985. *Les Fêtes du corps. Histoire et tendances de la littérature à thème sportif en France 1870–1970*. Saint-Étienne: CIEREC.
- Claudelin, H. W. 1939. *Oulun hiihto 1889–1938 sekä piirteitä pohjalaisen kansan vaiheista ja kilpaurheilun alkukehityksestä sen keskuudessa*. Oulu.
- Cole, Cheryl 1998. "Addiction, Exercise, and Cyborgs. Technologies of Deviant Bodies". Teoksessa Rail (toim.), *Sport and Postmodern Times*.
- Cook, Theodore 1901. *A History of the English Turf. Volume 1*. London: H. Virtue and Company (ks. www.archive.org).
- Coubertin, Pierre de 1986a. "Jeux Olympiques. Discours à Athènes" (1894). Teoksessa Coubertin, *Textes choisis. Tome II. Olympisme*. Toim. Norbert Georges Rioux. Zürich: Weidmann.
- 1986b. "Des origines du sport" (1915). Teoksessa Coubertin, *Textes choisis. Tome III. Pratique sportive*. Toim. Norbert Müller ja Otto Schantz. Zürich: Weidmann.
- 1986c. "La psychologie du sport" (1901). Teoksessa Coubertin, *Textes choisis. Tome I. Révélation*. Toim. Georges Rioux. Zürich: Weidmann.
- 1992. *Essais de psychologie sportive* (1913). Grenoble: Jérôme Millon.
- 2000. *Olympism. Selected Writings*. Toim. Norbert Müller. Lausanne: International Olympic Committee.
- Dahlström, Svante 1960. "På Aura äs is". Teoksessa Dahlström, *Promenader II*. Åbo.
- Dalziel, Hugh 1885. *The Greyhound; its history, points, breeding, rearing, training and running*. London: L. Upcott Gill (ks. www.archive.org).
- Duncker, Edvard 1884. "De allmänna täflingskörningarne under år 1884". *Biet* n:o 3–4.
- Eichberg, Henning 1973. *Der Weg des Sports in die industrielle Zivilisation*. Baden-Baden: Nomos.
- 1978. *Leistung, Spannung, Geschwindigkeit. Sport und Tanz im gesellschaftlichen Wandel des 18./19. Jahrhunderts*. Stuttgart: Klett – Gotta.

- 1986. *Die Veränderung des Sports ist gesellschaftlich. Die historische Verhaltensforschung in der Diskussion*. Toim. Wilhelm Hopf. Münster: Lit.
- 1987. *Liikuntaa harjoittavat ruumiit. Kohti ruumiin ja urheilun uutta sosiaalityötä*. Tampere: Vastapaino.
- 1987a. ”Kohti ihmisen suorituskyvyn huippua”. Suom. Pekka Kärkkäinen. Teoksessa Eichberg, *Liikuntaa harjoittavat ruumiit*.
- 1987b. ”Ruumiillisuus, identiteetti ja vieraantuminen”. Suom. Esa Sironen. Teoksessa Eichberg, *Liikuntaa harjoittavat ruumiit*.
- 1987c. ”Ruumiinkulttuurin trialektiikkaa”. Suom. Soile Veijola. Teoksessa Eichberg, *Liikuntaa harjoittavat ruumiit*.
- Elias, Norbert 1986. ”The Genesis of Sport as a Sociological Problem” (1971). Teoksessa Norbert Elias ja Eric Dunning, *Quest for Excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process*. Oxford – New York: Basic Blackwell.
- Erkko, J. H. 1887. ”Taskukelloon asti”. *Keski-Suomi* 5. ja 15.1.
- 1908. ”Tiki Tak” (1884). Teoksessa Erkko, *Valitut teokset I. Runoelmia. Edellinen osa*. Helsinki: Otava.
- 1910. ”Entinen juoksija” (1890). Teoksessa Erkko, *Valitut teokset I. Runoelmia. Jälkimmäinen osa*. Helsinki: Otava.
- Fabritius, Ernst 1881a. ”Finska trafvare I. Trafvarhingsten Weikko”. *Biet* n:o 1.
- 1881b. ”Finska trafvare II. Trafvarhingsten Jaakko den äldre”. *Biet* n:o 6.
- 1881c. ”Om trafsporens ståndpunkt utomlands och i hemlandet”. *Sporten* n:o 7, 9 ja 11.
- 1885a. ”Trafträflingarne under år 1885”. *Biet* n:o 3.
- 1898. ”Julkiset ravikilpailut ja hevoskasvatus”. *Suomen Urheilulehti* n:o 4.
- 1888; toim. *Hevonen. Sen ulko-osat, käyttely ja hoito*. Suom. ja toim. Eenokki Kilpinen. Helsinki: G. W. Eklund.
- Fabritius, Ludvig 1881d (*sic*). ”På hvilka principer bör den finska hästafveln baseras?” *Biet* n:o 2 ja 3.
- 1882a. ”Ett och hvarje från årets kappkörningar”. *Biet* n:o 6.
- 1882b. ”Trafvarsläkten ’Surma’”. *Biet* n:o 1.
- 1883a. ”Hippologiskt”. *Sporten* n:o 6.
- 1883b. ”Ytterligare litet statistik rörande trafträflingarne”. *Biet* n:o 1.
- 1884. *Suomen juoksiahevonen, sen ruumiinmuodot, kasvatus ja hoito sekä harjoittaminen kilpailuun*. Hämeenlinna.
- 1885b (*sic*). ”Äro trafträflingarne nyttiga för landet?” *Biet* n:o 2.
- 1888. *Pidetäänkö kotimaisen hevosrotumme sekoitus ulkomaisten rotujen kanssa toivottavana?* Esitelmä Turun hevosystävöseuran vuosikokouksessa 9. helmikuuta 1888. Turku.
- 1895. *Tilastollisia tauluja yleisistä kilpa-ajoista Suomessa vuosina 1862–1895*. Helsinki: Maanviljelyshallitus.
- 1909. ”Hevosjalostuksesta”. Teoksessa *Oma Maa. Tietokirja Suomen kodeille. IV*. Porvoo: WSOY.
- 1914. *Ravikilpailujen tarkotuksesta sekä suomalaisen juoksijahevosen harjoittamisesta*. Turku.

- 1927. *Juoksijaori Kirppu. Sen elämäkerta, sen merkitys hevossitokessamme ja selostus sen kantakinjälkeläisistä*. Turku.
- 1884; toim. *Kalender för finsk trafiksport 1883 & 1884*. Tavastehus.
- 1885; toim. *Suomen ravisportin kalenteri 1884 & 85*. Hämeenlinna.
- 1886; toim. *Suomen ravisportin kalenteri 1885 & 86*. Hämeenlinna.
- 1887; toim. *Suomen ravisportin kalenteri 1886 & 87*. Turku.
- Foster, Charles 1869. ”Biographical Sketch of the Author”. Teoksessa Hiram Woodruff, *The Trotting Horse of America: How to Train and Drive Him. With Reminiscences of the Trotting Turf*. Toim. Charles Foster. New York: J. B. Ford & Co (ks. www.archive.org).
- Frazer, J. G. 1963. *The Golden Bough. A Study in Magic and Religion* (1922). Abridged edition. New York: MacMillan.
- Ganander, Christfrid 1997. *Nytt finskt lexicon* (1787). Toim. Liisa Nuutinen. SKS – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Grube, A. W. 1864. *Kertomuksia ihmiskunnan historiasta. Ensimmäinen osa. Vanha aika. I. Itäläiset kansat ja kreikkalaiset*. Suom. Yrjö Koskinen. Helsinki: SKS.
- Gummerus, Kaarlo 1901. ”’Ajovitsan’ käyttämisestä sananen”. *Suomen Urheilulehti* n:o 6.
- 1903. ”Joensuu Pohjois-Karjalan hevoskasvatuksen keskustana”. *Suomen Urheilulehti* n:o 1.
- 1929. ”Fabritius, Ludvig Julius Wolfgang”. Teoksessa *Kansallinen elämäkerästo. II osa*. Porvoo: WSOY.
- Guttmann, Allen 2004a. ”Afterword. From Ritual to Record: A Retrospective Critique”. Teoksessa Guttmann, *From Ritual to Record*.
- 2004b. *From Ritual to Record. The Nature of Modern Sports* (1978). New York: Columbia University Press.
- Göös, K. G. 1868. *Voimistelun harjoitus-oppi, 75 kuvalla selitetty, kansakoulujen tarpeeksi*. Hämeenlinna.
- Haavikko, Ritva 2003. *Hevonen taiteessa, runoudessa, historiassa*. Helsinki: WSOY.
- Hadgraft, Rob 2004. *The Little Wonder. The Untold Story of Alfred Shrubbs, World Champion Runner*. Westcliff-on-Sea: Desert Island Books.
- Halila, Aimo 1959. *Suomen miesvoimistelu- ja urheiluseurat vuoteen 1915. Suomenkielisten miesvoimistelu- ja urheiluseurojen synnystä, perustajien yhteiskunnallisesta koostunnasta ja emäseuroista*. Helsinki: SHS.
- 1960. ”Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto. I osa. 1900–1917”. Teoksessa Aimo Halila ja Paul Sirmeikkö, *Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto SVUL 1900–1960*. Toim. Kallio Kotkas. Helsinki: SVUL.
- 1986. ”Yhteiskunnallisia uudistuksia ja uusia aatteita”. Teoksessa *Suomen historia 5. Kansallisen heräämisen aika*. Espoo: Weilin+Göös.
- Halmesvirta, Anssi – Roiko-Jokela, Heikki 1998; toim. *Urheilu, historia ja julkisuus*. Jyväskylä: Atena.
- Hansen, Jörn 1995. ”De förste år og de förste aktiviteter”. Teoksessa Else Trangbaek (toim.), *Dansk idraetsliv. Bind 1. Den moderne idraets gennembrud 1860–1940*. Köbenhavn: Gyldendal.

- Hasanen, Elina – Rajala, Katja – Tuunainen, Sari 1998. ”Paikallislehti Keski-Suomen varhaista liikuntakirjoittelua. Uutuuden viehätysteistä urheiluinnotukseen”. Teoksessa Halmesvirta ja Roiko-Jokela (toim.), *Urheilu, historia ja julkisuus*.
- Heikel, Viktor 1892. ”Interims-svar till Helsingfors atletklubb”. *Nya Pressen* 28.11.
- 1903. ”Idrott, men ej rekordjakt! Ett uppprop till våra gymnastik- och idrotts-föreningar”. *Hufvudstadsbladet* 15.2.
- 1904. *Gymnastikens teori*. Helsingfors.
- 1905. *Gymnastikens historia. Förra delen*. Helsingfors.
- 1906. *Gymnastikens historia. Senare delens första häfte*. Helsingfors.
- 1924. ”Fysisk och andlig förädling eller kraftprov?” *Hufvudstadsbladet* 17.8.
- Heikkinen, Antero 1977. *Ammattilaisesta amatööriksi. Suomen hiihtourheilun ensi vaihe*. Oulu: Pohjoinen.
- 1979. ”Liikunnan historiallinen perspektiivi Suomessa”. Teoksessa Suurnäkki (toim.), *Liikunta suomalaisessa kulttuurissa*.
- 1991. *Terveystien ja ilon tähden. Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla*. Helsinki: SHS.
- 2007. ”Kansallisurheiluun alkutaival”. Teoksessa Vesa Tikander ja Ossi Viita (toim.), *Sadan vuoden olympiadi. Suomalaisen olympialiikkeen historia*. Helsinki: WSOY.
- Heinilä, Kalevi 1974. *Urheilu – ihminen – yhteiskunta*. Jyväskylä: Gummerus.
- 2001. *Terve sielu terveessä ruumiissa?* Jyväskylä: Kopijyvä.
- Heinrich, Bernd 2002. *Why We Run. A Natural History*. New York: Ecco.
- Helanko, Rafael 1964. ”Urheilun syntysijat”. *Sosiologia* n:o 2.
- Hellspång, Mats 1998. ”A Timeless Excitement. Swedish Agrarian Society and Sport in the Pre-Industrial Era”. Teoksessa Henrik Meinander ja J. A. Mangan (toim.), *The Nordic World. Sport in Society*. London: Frank Cass.
- Hentilä, Seppo 1996. ”Suomi uskoo urheiluun”. Teoksessa Henna Karjalainen ja Harri Westermarck (toim.), *Terve sielu terveessä ruumiissa*. Helsingin yliopisto.
- Hertzberg, Rafael 2004. *Helsinki herra Hertzbergin silmin. Kertomus 1880-luvun Helsingin elämästä* (1889). Toim. ja suom. Rolf Martinsen. Helsinki: Helsinki-Seura.
- Hess, Robert 1998. ”A Mania for Bicycles. The Impact of Cycling on Australian Rules Football”. *Sporting Traditions* n:o 2.
- Hirn, Sven 1982. *Sirkus kiertää Suomea 1800–1914*. Helsinki: SKS.
- Hoberman, John 1992. *Mortal Engines. The Science of Performance and the Dehumanization of Sport*. New York: The Free Press.
- Huggins, Mike 2000. *Flat Racing and British Society 1790–1914. A Social and Economic History*. London: Frank Cass.
- Hyypä, Seppo – Hagner, Kirsi 2007. ”Suomenhevosen valmentaminen, opetus ja koulutus”. Teoksessa Saastamoinen (toim.), *Suomenhevonen*.
- Häggman, Kai ym. 2007; toim. *Suomalaisen arjen historia 3. Modernin Suomen synty*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Häkkinen, Niina 1999. *Urheilutoiminnan käynnistyminen Pohjois-Karjalassa*

- 1880–1906. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- Itkonen, Erkki – Joki, Aylis 1962. *Suomen kielen etymologinen sanakirja III*. Helsinki: Suomalais-ugrilainen seura.
- Itkonen, Hannu 1996. *Kenttien kutsu. Tutkimus liikuntakulttuurin muutoksesta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Itkonen, Hannu – Knuutila, Seppo 1997. ”Aika voittaa voi sun ainoastaan. Paavo Nurmen syntymästä 100 vuotta”. Teoksessa Halmesvirta ja Roiko-Jokela (toim.), *Urheilu, historia ja julkisuus*.
- Itälä, Martti 2002. *Suomen Urheilulehti 1898–1917*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Juhla-Kalevala ja Akseli Gallen-Kallelan Kalevala-taide*. 1981. Toim. Aivi Gallen-Kallela. Helsinki: WSOY.
- Jukola, Martti 1958. ”Rata- ja kenttärheilu”. Teoksessa Jukola ja Hirvisoppä (toim.), *Urheilun pikku jättiläinen*.
- Jukola, Martti – Hirvisoppä, Reino 1958; toim. *Urheilun pikku jättiläinen. Ohjekirja nuorille urheilijoille, tietokirja kaikille urheilunharrastajille*. Viides, uusittu, painos. Helsinki: WSOY.
- Jussila, Raimo 1998. *Vanhat sanat. Vanhan kirjasuomen ensiesiintymiä*. Helsinki: SKS – Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Jutikkala, Eino 1957. *Turun kaupungin historia 1856–1917. Toinen nide*. Turku.
- Juva, Mikko 1956. *Rajuilman alla. Suomalaisen kahdeksankymmenluvun synty*. Helsinki: WSOY.
- Kaikuja Hämeestä V. Hämmäläis-osakunnan albumi*. 1890. Helsinki.
- Kaila, Toivo 1926. *Hannes Kolehmäinen. Suomalaisen suurjuoksijan elämä ja urheilusaavutukset*. Porvoo: WSOY.
- Kalske, Marja 2005. *Suomessa syntyneiden hevosten nimistö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- Kansanvalistus-Seuran Kalenteri 1894*. 1893. Helsinki.
- Kare, Kauko 1975. *Legenda jo eläessään. Tahko Pihkala*. Helsinki: WSOY.
- Karikko, Paavo – Koski, Mauno 1975. *Yksin aikaa vastaan. Paavo Nurmen elämäkerta*. Helsinki: Weilin+Göös.
- Karilas, Tauno 1950; toim. *Suuri pakinakirja*. Helsinki: WSOY.
- Karp, Jason 2006. ”The Limits of Running Performance”. *New Studies in Athletics* n:o 3.
- Kattilakoski, Simo 1980. *Ravikilpailutoiminta Suomessa vuoteen 1918*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Kern, Stephen 2003. *The Culture of Time and Space 1880–1918* (1983). Cambridge, Mass. – London: Harvard University Press.
- King, Harry 1986/87. ”Students of World Records. Pioneers of Sports Science”. *Stadion* vol. XII/XIII.
- Kirjavainen, Jussi 1938. *Suomalaiset suurbihtäjät Aappo Luomajoesta Jussi Niskaan. Katsaus vanhimpien suurbihtäjijemme tekoihin ladulla sekä vilkaisuja heidän elämänsä vaiheisiin*. Helsinki: WSOY.
- 1969. ”I. 1886–1931”. Teoksessa Harri Eljanko ja Jussi Kirjavainen,

- Suomen hiihdon historia 1886–1968*. Helsinki: WSOY.
- Kivi, Aleksis 1984. ”Leo ja Liina” (1868). Teoksessa Kivi, *Kootut teokset III*. Helsinki: SKS.
- 1997. *Seitsemän veljestä* (1870). Helsinki: SKS.
- Kivi, Juho 1884. ”Kellosepän töitä. Pieni laajennus-penkki taskukellon-rattaille”. *Suomen Teollisuuslehti* n:o 22.
- 1885. ”Ajanlaskeminen puolipäivänpiirin avulla”. *Suomen Teollisuuslehti* n:o 8.
- Kiviaho, Pekka 1971. ”Urheilu – yhteiskunnallinen sairausko?” Teoksessa *Liikuntaideologiaseminaari Jyväskylässä 16.–23.6.1970. Seminaariraportti*. Helsinki: LTS.
- Klemola, Heikki 1963; toim. *Tahkon latu. Lauri Pihkala eilen ja tänään*. Helsinki: LTS – Otava.
- Kloeren, Maria 1985. *Sport und Rekord. Kultursoziologische Untersuchungen zum England des sechzehnten bis achtzehnten Jahrhunderts* (1935). Münster: Lit Verlag.
- Knapas, Rainer – Koistinen, Pertti 1993. *Historiallisia kuvia. Suomi vanhassa grafiikassa*. Helsinki: SKS.
- Knuuttila, Seppo 1978; toim. *Pitkästä ilosta. Vanhoja kaskuja*. Helsinki: SKS.
- Kolkka, Sulo – Nygrén, Helge 1974. *Paavo Nurmi*. Helsinki: Otava.
- Kopra, Sari 2004. *Mäntyrannan tahrasta Lahden skandaaliin. Urheilu ja suomalaisen identiteetti vuosina 1972–2001 doping-tapausten valossa*. Helsinki: LTS.
- Korhonen, Paavo 1938. ”Entisestä ja nykyisestä ajasta” (1848). Teoksessa Tarkiainen ja Brummer (toim.), *Poimintoja vanhemmasta suomalaisesta kirjallisuudesta*.
- Koski, Tapio 2007. ”Filosofinen ratsumies. Lauri Olavi Routilan haastattelu”. *Niin & näin* n:o 3.
- Koskimies, Y. S. 1966. *Hämeenlinnan kaupungin historia 1875–1944*. Hämeenlinna: Karisto.
- Koukkunen, Kalevi 1990. *Atomi ja missi. Vierassanojen etymologinen sanakirja*. Helsinki: WSOY.
- Krüger, Arnd 1998. ”A Horse Breeder’s Perspective. Scientific Racism in Germany, 1870–1933”. Teoksessa Norbert Finzsch ja Dietmar Schirmer (toim.), *Identity and Intolerance. Nationalism, Racism, and Xenophobia in Germany and the United States*. Washington – Cambridge: Cambridge Historical Institute – Cambridge University Press.
- 1999. ”Breeding, Bearing and Preparing the Aryan Body. Creating Supermen the Nazi Way”. Teoksessa J. A. Mangan (toim.), *Shaping the Superman. Fascist Body as Political Icon – Aryan Fascism*. London: Frank Cass.
- Kuisma, Markku 2007. ”Modernia Suomea rakentamassa”. Häggman ym. (toim.), *Suomalaisen arjen historia 3*.
- Kujanen, Hannu 1997. ”Herrasväen harrastuksesta jokamiehen urheiluksi. Purjehdusurheilun synty ja järjestäytyminen Turussa”. Teoksessa Vares (toim.), *Urheilu ja historia*.

- Kulha, Keijo 1970. *Urheilun kulttuurihistoriaa*. Helsinki: LTS.
- 2007. ”Suomela, Klaus Uuno”. Teoksessa *Suomen kansallisbiografia 9*. Helsinki: SKS.
- Kumpulainen, Mikko 2000. *Kuolainta purren. Tapaustutkimus raviurheilusta tämän päivän Suomessa*. Helsinki: Hevostietokeskus.
- Kuusi, Matti 1953. *Vanhan kansan sananlaskuviisauksia*. Helsinki: WSOY.
- 1979. *Kansanhuumorin kuka kukin on. 1001 kaskua – 1001 muutokuvaa*. Helsinki: Otava.
- 1985. *Perisuomalaista ja kansainvälistä*. Helsinki: SKS.
- 1979; toim. *Suomen kansan vertauksia*. Helsinki: SKS.
- Kykkänen, Ilkka 1981. *Hiihtourheilumme synty- ja alkuvaiheet 1800-luvun loppupuolella (1879–1900)*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Kärkkäinen, Pekka 1992. ”Kisailusta urheiluksi”. Teoksessa Pyykkönen (toim.), *Suomi uskoi urheiluun*.
- 1996. *Kuusniemen Heikin 12 metriä. Suomalaisen kisailun ja leikin urheilullistumisen historiaa*. Liikuntasosiologian lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Kärkkäinen, Pekka – Sironen, Esa 1994. ”Rahkosta rekordiin”. Teoksessa Pekka Mäkelä (toim.), *Kilpakenttien sankarit 4*. Helsinki: Tammi.
- Kylläinen, Mikko 2007. ”Pikakulkuri saapuu Suomeen”. Teoksessa Kimmo Antila (toim.), *Velomania! Pyörällä halki aikojen*. Tampere: Vapriikki.
- Laakso, Mika 1999. *Valtion ravikilpailut Vaasassa 1875–1906*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.
- Laikio, Erja 1987. *Yhteiskuntarakenteen muuttuminen ja liikuntakäyttäytyminen vu. 1850–1980*. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Laine, Leena 1984. *Vapaaehtoisten järjestöjen kehitys ruumiinkulttuurin alueella Suomessa vu. 1856–1917. I–II*. Helsinki: LTS.
- 1992. ”Urheilu valtaa mielet”. Teoksessa Pyykkönen (toim.), *Suomi uskoi urheiluun*.
- 2007. ”Säkkijuoksijat ja hiilimurskan sankarit”. Teoksessa Häggman ym. (toim.), *Suomalaisen arjen historia 3*.
- Lappalainen, Seija 2003. ”Fabritius, Ernst”. Teoksessa *Suomen kansallisbiografia 2*. Helsinki: SKS.
- Lassinen, Emil 1897. *Kilparadalla – Paininlyöjä. Kaksi kertomusta*. Porvoo: Werner Söderström.
- Lehmusto, Heikki 1925. ”Ville Ritola”. Teoksessa Yrjö Halme (toim.), *Urheiluväen kesäkirja*. Helsinki: Otava.
- Lehti, Marko 2000. ”Kansojen kilvoittelu kunniasta. Kansallisuusaatteen ja urheilun pyhä liitto”. *Historiallinen Aikakauskirja* n:o 3.
- Lehtinen, Jukka 1996. *Suomalaisen urheilukulttuurin synty ja kehityskaari vuoteen 1917*. Suomen ja Skandinavian historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Lehtonen, Eeva-Liisa 1995. *Sporttituulia kansalle. 1800-luvun kilpaurheilun*

- alkulähteillä.* Lahti: Hiihtomuseo.
- Lindberg, Ernst 1913. *Turun vapaaehtoinen palokunta 1838–1913*. Turku.
- Lindeqvist, K. O. 1930. *Hämeenlinnan kaupungin historia. III. 1809–1875*. Hämeenlinna.
- Lindfelt, Mikael 2006. *Meningsskapande idrott. Livsöskådningsrelevanta perspektiv och empiriska kontraster*. Nora: Nya Doxa.
- London, Ax. Fr. 1907. ”Pilkkaanampuminen luodikolla”. Teoksessa Wilskman (toim.), *Suomen urheilut XX:n vuosisadan alkuvuosina*.
- Luery, Helen – Eleftheriou, Kyriacos – Montgomery, Hugh 2007. ”Genetics and Endurance Performance”. Teoksessa Pitsiladis ym. (toim.), *East African Running*.
- Lukka, Juhani 1997. ”Nurmea kutsutaan turkulaiseksi vinttikoiraksi? Näkemyksiä 1920-luvun alun suomalaisen sanomalehtikirjoittelun vaikutuksista Paavo Nurmen urheilijamyytin syntyyn”. Teoksessa Vares (toim.), *Urheilu ja historia*.
- Länsimäki, Maija ym. 1994; toim. *Vanhan kirjasuomen sanakirja. Toinen osa. J – K*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Valtion painatuskeskus.
- Lönnrot, Elias 1842. *Suomen kansan sanalaskuja*. Helsinki: SKS.
- 1874. *Suomalais-ruotsalainen sanakirja. Edellinen osa*. Helsinki: SKS.
- 1993. ”Kalewala” (1835). Teoksessa Lönnrot, *Valitut teokset 5. Muinaisrunoutta*. Toim. Raija Majamaa. Helsinki: SKS.
- 1902. *Elias Lönnrotin matkat. I osa. Vuosina 1828–1839*. Suom. J. Hahl. Helsinki: SKS.
- MacArthur, Daniel – North, Kathryn 2007. ”Genes and Human Elite Athletic Performance”. Teoksessa Pitsiladis ym. (toim.), *East African Running*.
- Mandell, Richard 1976. ”The Invention of the Sports Record”. *Stadion* vol II.
- Mandle, W. F. 1988. ”Australian Racing Novel”. *Sporting Traditions* n:o 1.
- Marey, Étienne-Jules 1873. *La Machine animale. Locomotion terrestre et aérienne*. Paris: Germer Baillière.
- Martin, Frank 1946. ”Wrangel, Carl Gustaf”. Teoksessa *Nordisk familjeboks sportlexicon. Uppslagsverk för sport, gymnastik och friluftsliv. Sjätte bandet*. Stockholm: A. Sohlman & Co.
- Masonen, Jaakko ym. 1999; toim. *Soraa, työtä, hevosia. Tiet, liikenne ja yhteiskunta 1860–1945*. Helsinki: Tielaitos ja Edita.
- Mauranen, Tapani 1999a. ”Miten hevosliikenne toimi?” Teoksessa Masonen ym. (toim.), *Soraa, työtä, hevosia*.
- 1999b. ”Puuta, heinä, hevosia. Talous ja tie 1800-luvun alkupuoliskolla”. Teoksessa Mauranen (toim.), *Maata, jäätä, kulkijoita*.
- 1999; toim. *Maata, jäätä, kulkijoita. Tiet, liikenne ja yhteiskunta ennen vuotta 1860*. Helsinki: Tielaitos ja Edita.
- Meinander, Henrik 2003. ”Ruumiista kulttuurin kiintopiste”. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 4. Koti, kylä, kaupunki*. Helsinki: Tammi.
- Meriläinen, Outi 1997; toim. *Liikunnan ja urheilun asiasanasto*. Toinen, korjattu painos. Jyväskylä: LIKES.
- Mervola, Pekka 1995. *Kirja, kirjavampi, sanomalehti. Ulkoasukierre ja suomalaisten sanomalehtien ulkoasu 1771–1994*. Helsinki: SHS – Jyväskylän yliopisto.

- Mewett, Peter 2002. ”From Horses to Humans. Species Crossovers on the Origin of Modern Sports Training”. *Sport History Review* n:o 2.
- Mikkola, Kati 2006. ”Modernisaation vastavirrassa. Uutuuksien vastustuksen syitä ja keinoja modernisoituvassa Suomessa”. Teoksessa Hilikka Helsti ym. (toim.), *Modernisaatio ja kansan kokemus Suomessa 1860–1960*. Helsinki: SKS.
- Munthe, Christian 2000. ”Selected Champions. Making Winners in the Age of Genetic Technology”. Teoksessa Tännsjö – Tamburrini (toim.), *Values in Sport*.
- Myllylä, Mika 2001. *Riisuttu mestari*. Helsinki: Tammi.
- Möller, Verner 2003. ”What is Sport. Outline to a Redefinition”. Teoksessa Verner Möller ja John Nauright (toim.), *The Essence of Sport*. Odense: University Press of Southern Denmark.
- Nenonen, Marko 1999a. ”Kulkijan taival”. Teoksessa Mauranen (toim.), *Maata, jättä, kulkijoita*.
- Niemi, Juhani 1986; toim. *Juhani Ahon kirjeitä*. Helsinki: SKS.
- Nieminen, Hannu 2001. *Sata vuotta eläinten puolesta. Kertomus Suomen Eläinsuojeluyhdistyksen toiminnasta 1901–2001*. Helsinki: SEY.
- Niiniluoto, Ilkka 2007. ”Liikkumattomat liikkeelle – valistusta vai holhousta?” *Liikunta & tiede* n:o 3–4.
- Nuutinen, Kalle 1949. *Hevoskasvatuksesta Pohjois-Savossa*. Kuopio.
- Nygrén, Helge 1986. ”Liikunta herää ja järjestäytyy”. Teoksessa *Suomen historia 5. Kansallisen heräämisen aika*. Espoo: Weilin+Göös.
- 1989. *1800-luvulla Suomessa perustetut urheiluseurat*. Helsinki: Suomen Urheilumuseosäätiö.
- Oja, Heikki 1999. *Aikakirja*. Helsinki: Otava.
- Ojala, Matti – Pelttonen, Terttu – Saastamoinen, Markku 2007. ”Suomenhevosen jalostus”. Teoksessa Saastamoinen (toim.), *Suomenhevon*.
- Okkola, Toivo 1932. *Pohjois-Savon urheiluelämää vuoteen 1906*. Kuopio.
- Olaus Magnus 1977. *Pohjoisten kansojen historia. Suomea koskevat kuvaukset* (1555). Suom. Kaarle Hirvonen. Helsinki: Otava.
- Ollila, Anne 2000. *Aika ja elämä. Aikakäsitys 1800-luvun lopussa*. Helsinki: SKS.
- Paasilinna, Erno 1986. *Maailman sanoja ja tekoja. Lauseita*. Helsinki: Otava.
- Pakkala, Teuvo 1886. *Oulua soutamassa*. Porvoo: Werner Söderström.
- 1982. *Kirjeet 1882–1925*. Toim. Marja-Liisa Bäckström. Helsinki: SKS.
- Pelttari, Hannu 2006. *Simeonin silmäkulma*. Helsinki: Suomen Urheilumuseosäätiö.
- Perko, Touko 1982. ”Urheilu- ja liikuntakulttuuri”. Teoksessa *Suomen kulttuuri-historia III*. Helsinki: WSOY.
- Pesonen, Hannu 2007. ”Unelma suomenhevosesta”. Teoksessa Pesonen ym., *Liinaharja. Suomenhevosen taival*. Helsinki: Otava.
- Petterson, Victor 1914. *Helsingin vapaaehtoinen palokunta 1864–1914. Muistolehtinen kunnan 50-vuotisesta historiasta*. Helsinki.
- Pihkala, Lauri 1909. *Jokaniemen koneoppi eli liikunnan merkityksestä*. Porvoo: WSOY.
- 1914. *Koululaisurheilijan opas*. Helsinki: Urheilijain Kustannus-Osakeyhtiö.
- 1917. ”Urheiluhullun muistelmia ja tunnustuksia”. *Urheilijan Joulu*.

- 1923a. ”Jos nyt olisin nuori”. Teoksessa *Poikien urheilulehti. Joulunumero*.
- 1923b. ”Orikasvatus ennen ja nyt”. *Urheilijan Joulu*.
- 1945a. ”Näkökohtia urheilun asemakaavasta”. *Suomalainen Suomi* n:o 9.
- 1945b. ”Protestanttista urheilua”. *Suomalainen Suomi* n:o 4.
- 1945c. ”Sellaista on urheilu”. *Suomalainen Suomi* n:o 1.
- 1945d. ”Urheilu ja väestöpolitiikka”. *Suomalainen Suomi* n:o 5.
- 1948. ”10 vuotta Suomen Ladun toimintaa. I. Silmäys Suomen hiihdon vaiheisiin”. *Suomalainen Suomi* n:o 2.
- 1950. ”Automobiili” (1905). Teoksessa Karilas (toim.), *Suuri pakinakirja*.
- 1951. *Olympialaiset ovella. Huomioita ja huolia, ehdotuksia ja ennustuksia asiasta ja sen viereltä*. Helsinki: WSOY.
- 1954. ”Lönnotista Holmenkollenille”. *Suomalainen Suomi* n:o 1.
- 1958. ”Koska ja miten urheilu keksittiin”. Teoksessa Erkki Palolampi (toim.), *Miksi oikeastaan urheilemme? Ajankohtaista pohdittavaa urheilun ystäville ja vastustajillekin*. Helsinki: Otava.
- 1960. ”Pappa, vaari ja urheilu”. *Pihtiputaan Joulu*.
- 1966. ”Pihtiputaan ensimmäiset hiihtokilpailut laskiaisena vuonna 1895”. *Pihtiputaan Joulu*.
- 1908; toim. *Urheilijan opas*. Jyväskylä: Gummerus.
- Pihkala, Rurik 1919. *Jaakko Isen tt. 118 suku. Hämeen Liiton hevossiitosta silmällä pitäen*. Tampere.
- Piirteitä Keski-Karjalan hevosystävien seuran toiminnasta 1873–1923*. 1923. Porvoo: WSOY.
- Piispanen, Toni 2004. ”Haaveista totta. Paralympialaiset 1960–2004”. Teoksessa Riitta Hannula ja Pekka Honkanen (toim.), *Soihdunkantajat. Tositarinoita kesäolympiakisoista*. Helsinki: Suomen Urheilumuseosäätiö.
- Pitkänen, Pirkko 1992. ”Edistyksen idea – länsimaisen historian primus motor?” Teoksessa Pitkänen (toim.), *Menneisyyden merkitys. Historian suuret ja pienet kertomukset*. Joensuu: HYOL.
- Pitsiladis, Yannis ym. 2007; toim. *East African Running. Towards a Cross-Disciplinary Perspective*. London – New York: Routledge.
- Porthan, Lennart 1907. ”Raviurheilu ja sen kehitys Suomessa”. Teoksessa Wilskman (toim.), *Suomen urheilut XX:n vuosisadan alkuvuosina*.
- Puhakainen, Jyri 1995. *Kohti ihmisen valmennusta. Holistinen ihmiskäsitys ja sen heuristiikka urheiluvalmennuksen kannalta*. Tampere: TAJU.
- Pullinen, Lauri 1958. ”Raviurheilu”. Teoksessa Jukola ja Hirviseppä (toim.), *Urheilun pikku jättiläinen*.
- Pyykkönen, Teijo – Vasara, Erkki 1999. *Viinamäen Urheilumiehet. Urheilu ja raittius 1900-luvulla*. Helsinki: LTS 1999.
- Pyykkönen, Teijo 1992; toim. *Suomi uskoi urheiluun. Suomen urheilun ja liikunnan historia*. Helsinki: VAPK-kustannus ja LTS.
- Päiväranta, Pietari 1885. *Minä ja muut. Sakeus Pyöriän kertomuksia*. Porvoo: Werner Söderström.
- Rabinbach, Anson 1992. *The Human Motor. Energy, Fatigue and the Origins of*

- Modernity*. Berkeley – Los Angeles: University of California Press.
- Radford, Peter 1986/87. ”From Oral Tradition to Printed Record. British Sports Science in Transition, 1805–1807”. *Stadion* vol. XII/XIII.
- Raevuori, Antero 1982. ”Ravattiinpa ennenkin”. Teoksessa Raevuori, *Suuri suomalainen ravikirja*. Helsinki: WSOY.
- 1983. ”Kilpahiihtoa 1800-luvun lopulla”. Teoksessa Helge Nygrén, Antero Raevuori ja Tarmo Mäki-Kuutti, *Pitkä latu. Vuosisata suomalaista hiihtourheilua*. Helsinki: WSOY.
- Rail, Geneviève 1998; toim. *Sport and Postmodern Times*. Albany: State University of New York Press.
- Rantanen, Päivi 1997. *Suolatut säkeet. Suomen ja suomalaisuuden diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Rapila, Alpo 1967. *Kilpaurheilun alkuvaiheista Etelä-Pohjanmaalla 1870–1900*. Seinäjoki.
- Rasila, Viljo 1984. *Tampereen historia II. 1840-luvulta vuoteen 1905*. Tampere.
- Rasilainen, Kirsi 1988. *Vuosisata saarjärveläistä liikuntaa*. Saarijärvi.
- Raussi, Eljas 1966. *Virolahden kansanelämää 1840-luvulla*. Toim. Sulo Haltsonen. Helsinki: SKS.
- Reuter, O. M. 1884. ”Om djurens själ”. *Finsk Tidskrift*, Förra halfåret (s. 81–102).
- Riikonen, H. K. 2000. ”Kerran Putkinotkossa. Ajanilmaisuiista ja -ilmaisimista suuressa suomalaisessa romaanissa”. Teoksessa Arto Haapala ja Jyrki Nummi (toim.), *Aisthesi ja Poiesis. Kirjoituksia estetiikasta ja kirjallisuudesta*. Helsingin yliopiston Taiteiden tutkimuksen laitos.
- Rusko, Heikki – Viitasalo, Jukka 1988. ”Inhimillisen suorituskyvyn rajat”. Teoksessa Heikki Kantola (toim.), *Suomalainen valmennusoppi. Valmentaminen*. Helsinki: Urheilusyke.
- Saarenheimo, Mikko 1924. *1880-luvun suomalainen realismi. Kirjallinen tutkimus*. Porvoo: WSOY.
- Saari, Mauno 1979. *Juoksemisen salaisuudet*. Helsinki: Otava.
- Saarin, Veli – Sorjonen, T. I. 1956. *Uusi hiihtokirja*. Helsinki: Otava.
- Saastamoinen, Markku 2007; toim. *Suomenhevonen. Tietokirja*. Espoo: Suomen Hippos.
- Salimäki, Harri 2000. *Isänmaan ja urheilu-uskon mies. Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana*. Helsinki: SKS.
- Salmelainen, Eero 1938. ”Ajan luku muinaisina aikoina” (1857). Teoksessa Tarkiainen ja Brummer (toim.), *Poimintoja vanhemmasta suomalaisesta kirjallisuudesta*.
- Sandberg, Hugo Rich. 1979. *Hiihtourheilu Suomessa (1891)*. Tornio: Tornionlaakson Kotiseututoimikunta.
- Sandelin, Benedict 1996. *Studier kring idrottskulturens assimilering och differentiering i Åbo regionen från mitten av 1800-talet till 1910-talet*. Pro gradu i nordisk historia. Åbo Akademi.
- Sansone, David 1992. *Greek Athletics and the Genesis of Sport*. Berkeley: University of California Press.

- Sauli, Jalmari 1927. ”Kilpajuoksu”. Teoksessa Yrjö Halme (toim.), *Urheiluväen joulukirja*. Helsinki: Otava.
- Schivelbusch, Wolfgang 1996. *Junamatkan historia*. Suom. Margit Heinämäki. Tampere: Vastapaino.
- Schoug, Ernst 1876. *Pieni hevoiskirja. Opastus hevosen hoitamisesta*. Suomenkos. Helsinki: G. W. Eklund.
- Schumacher, Jack 1936. *Die Finnen, das grosse Sportvolk. Wege zu den Erfolgen der finnischen Sportgrößen*. Berlin: Wilhelm Limpert.
- Seppänen, Paavo 1979. ”Maaseudun ja kaupunkien liikuntakulttuuri”. Teoksessa Suurnäkki (toim.), *Liikunta suomalaisessa kulttuurissa*.
- 1998. ”Kalevi Heinilä. A Scholar and Fighter”. Teoksessa Pauli Vuolle (toim.), *Sport in Social Context*. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Simonsuuri, Lauri 2006; toim. *Kotiseudun tarinoita* (1951). Helsinki: SKS.
- Sironen, Esa 1992. ”Saateeksi”. Teoksessa Sironen ym. (toim.), *Urheilukirja*. Tampere: Vastapaino.
- 1995a. *Urheilun aika ja paikka*. Jyväskylä: LIKES.
- 1995b. ”Urheilun elämellinen esihistoria”. *Keskisuomalainen* 14.5.
- 1996. ”Jälkisanat”. Teoksessa Schivelbusch, *Junamatkan historia*.
- 2002. ”Luisteeksi”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen (toim.), *Lajien synty*. Jyväskylä: Atena.
- Sironen, Esa – Kärkkäinen, Pekka 1997. ”Köyhän miehen urheilumuseo”. Teoksessa Vares (toim.), *Urheilu ja historia*.
- Siukonen, Markku 1996. ”Lukijalle”. Teoksessa Siukonen (toim.), *Suuri olympiateos 10*. Jyväskylä: Kustannus-Notariaatti.
- Sjöblom, Kenth 1996. ”Fallet Jackson Haines. Källkritiska kommentarer kring diffusionen av konståkning till Finland”. Teoksessa Arto Nevala (toim.), *Olympialaiset ja naisliikunta. Satavuotiaat*. Helsinki: Suomen Urheiluhistoriallinen Seura.
- 1998. *Idrotten i Helsingfors kring sekelskiftet 1900. Studier kring idrottens reception och expansion*. Licentiatavhandling i ämnet historia. Helsingfors universitet.
- 1998a. ”Introduktion”. Teoksessa Sjöblom, *Idrotten i Helsingfors kring sekelskiftet 1900*.
- 1998b. ”Rowing in the English Fashion. The Early Years of Competitive Rowing in Helsinki, 1884–1910”. *The International Journal of the History of Sport* n:o 1.
- 1998c. ”The Spatial Development of Sport in Helsinki 1860–1920”. Teoksessa Sjöblom, *Idrotten i Helsingfors kring sekelskiftet 1900*.
- Smeds, Kerstin – Mäkinen, Timo 1984. *Kaiu kaiu lauluni. Laulu- ja soittojuhlien historia*. Helsinki: Otava.
- Stejskal, Maximilian 1954. *Folklig idrott. En etno-sosiologisk undersökning av den finlandssvenska allmogens manliga friluftst lekar, särskilt under sommarhalvåret, deras miljö och tradition i belysning av idrottens allmänna historiska förändringar och sociala betydelse*. Åbo.

- Sullivan, James 1912; toim. *The Olympic Games Stockholm 1912*. New York: American Sports Publishing Company (ks. www.archive.org).
- Suomela, Kl. U. 1944. *Suomen urheilun historia. I osa*. Helsinki: Kivi.
- 1953a. *Urheilun maailmanhistoria*. Helsinki: WSOY.
- 1953b. *Viktor Heikel suomalaisen liikuntakasvatuksen luojana*. Helsinki: Kivi.
- Suomen kansan muinaisia taikoja IV. Karjataikoja 2*. 1933. Helsinki: SKS.
- Suomen kansan vanhat runot I. Vienan läänin runot 3*. 1919. Helsinki: SKS.
- Suomen kansan vanhat runot XII. Pohjois-Pohjanmaan runot 2*. 1935. Helsinki: SKS.
- Suomen murteiden sanakirja 4*. 1994. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Edita.
- Suomen murteiden sanakirja 5*. 1997. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Edita.
- Suomen murteiden sanakirja 6*. 1999. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus – Edita.
- Suomen Raviurheilun Ystävät 1906–1916*. 1917. Helsinki.
- Suomi 19:llä vuosisadalla. Suomalaisen kirjailijain ja taiteilijain esittämä sanoin ja kuvin*. Helsinki: G. W. Edlund.
- Suurnäkki, Timo 1979; toim. *Liikunta suomalaisessa kulttuurissa*. Helsinki: LTS.
- [SVUL] *Suomen Voimistelu- ja Urheiluliitto. Yleisiä määräyksiä, amatöörisääntöjä, kilpailumääräyksiä y. m.* 1907. Helsinki.
- Söderlund, Axel 1907. ”Purjehdusurheilu Suomessa”. Suom. ja toim. Juho Mereinen. Teoksessa Wilskman (toim.), *Suomen urheilut XX:n vuosisadan alkuvuosina*.
- Tamburrini, Claudio 2005. ”Educational or Genetic Blueprints, What’s the Difference?” Teoksessa Tamburrini – Tännsjö (toim.), *Genetic Technology and Sport*.
- Tamburrini, Claudio – Tännsjö, Torbjörn 2005; toim. *Genetic Technology and Sport. Ethical Questions*. London – New York: Routledge.
- Tanner, Väinö 1947. *Näin Helsingin kasvavan*. Helsinki: Tammi.
- Tarkiainen, Viljo – Brummer, O. J. 1938; toim. *Poimintoja vanhemmasta suomalaisesta kirjallisuudesta*. Helsinki: Otava.
- Toivio, Hilja 2007. *Suomalaisen bevosrodun parhaaksi. Ruununorijärjestelmä Suomessa 1869–1893*. Loimaa: Suomen maatalousmuseo Sarka.
- Topelius, Zachris 1893. ”Urheilut ja kansanhuvit”. Teoksessa *Suomi 19:llä vuosisadalla*.
- 1931. ”Mirabeau täti” (1863). Teoksessa Topelius, *Kootut teokset IV*. Helsinki: WSOY.
- 1935a. ”Junailija” (1872). Teoksessa Topelius, *Kootut teokset X*. Helsinki: WSOY.
- 1935b. ”Kelloseppä” (1886). Teoksessa Topelius, *Kootut teokset X*. Helsinki: WSOY.
- 1935c. ”Luistelija” (1846). Suom. Uuno Kailas. Teoksessa Topelius, *Kootut teokset XI*. Helsinki: WSOY.
- 1935d. ”Rekipolska” (1846). Suom. Otto Manninen. Teoksessa Topelius,

- Kootut teokset XI*. Helsinki: WSOY.
- 1935e. ”Sanomalehdenlatoja kirjasinkastinsa ääressä” (1880). Teoksessa *Kootut teokset X*. Helsinki: WSOY.
 - 1949a. ”Itämeren eteläpuolella 1856”. Teoksessa Topelius, *Kootut teokset XII*. Helsinki: WSOY.
 - 1949b. ”Lontoon-kirjeitä 1862”. Teoksessa *Kootut teokset XII*. Helsinki: WSOY.
 - 1981. *Maamme kirja* (1875). Ennen myöhemmän ajan lisäyksiä ja uudelleen kuvitettuna. Suom. Paavo Cajander. Toim. Vesa Mäkinen. Helsinki: WSOY.
 - 1990. ”Matkustuksia Suomessa” (1872). Suom. Julius Krohn. Teoksessa Erno Paasilinna (toim.), *Matkoja vanhassa Suomessa. Matkakuvauksia Elias Lönnrotista Urho Kekkoseen*. Helsinki: Otava.
 - 1940. *Helsinki Sakari Topeliuksen kuvaamana*. Helsingin Historyyhdistys.
 - 2006. *Helsinki Zachris Topeliuksen silmin*. Suom. ja toim. Rolf Martinsen. Helsinki-Seura.
- Tuomi, Tuulia 2002. ”Kello lyö, aika laati, ijankaikkisuus edes seiso”. Teoksessa *Suomen kulttuurihistoria 2. Tunne ja tieto*. Helsinki: Tammi.
- Tuorlahti, V. 1943. *Mustiala 1840–1940. 100 vuotta maatalousopetusta*. Mustiala.
- Twain, Mark 1890. ”Kelloni”. *Savo-Karjala* 2.5.
- Tännsjö, Torbjörn 2000. ”Is Our Admiration for Sports Heroes Fascistoid?” Teoksessa Tännsjö – Tamburrini (toim.), *Values in Sport*.
- 2005. ”Genetic Engineering and Elitism in Sport”. Teoksessa Tamburrini – Tännsjö (toim.), *Genetic Technology and Sport*.
- Tännsjö, Torbjörn – Tamburrini, Claudio 2000; toim. *Values in Sport. Elitism, Nationalism, Gender Equality and the Scientific Manufacture of Winners*. London: E & FN Spon.
- Vamplew, Wray 1979. ”The Sport of Kings and Commoners. The Commercialization of British Horse-Racing in the Nineteenth Century”. Teoksessa Richard Cashman ja Michael McKernan (toim.), *Sport in History. The Making of Modern Sport History*. St. Lucia: University of Queensland Press.
- 1989. ”Horse-Racing”. Teoksessa Tony Mason (toim.), *Sport in Britain. A Social History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Vamplew, Wray – Kay, Joyce 2005. *Encyclopedia of British Horseracing*. London – New York: Routledge.
- Vanha-Similä, Maria 2007. ”Työjuhdata kilpaurheilijaksi. Kansallishevosen vaiheita”. *Sananjalka*.
- Vares, Vesa 1997; toim. *Urheilu ja historia. Kansakunnan identiteettiä, yhteiskunnan vaikuttajaksi, joukkojen harrastukseksi*. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys.
- Varpio, Yrjö 1996. ”Silmän-huikaisevalla vauhdilla’. Varhaiset rautatiematkojen kuvaukset mentaliteetti muutoksen heijastajana”. Teoksessa Juhani Niemi (toim.), *Rakkaudesta lukemiseen. Suomalaisen kirjallisuusharrastuksen*

- kehityksestä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Varsta, Martti 1946. *Mikkelin kaupungin markkinat loistokautenaan 1838–1867. Taloushistoriallinen tutkielma*. Mikkelii.
- Vasara, Erkki 1987. *Suomen ratsastusurheilun historia*. Helsinki: Suomen Ratsastajainliitto.
- 2000. ”Urheilu viinan ja raittiuden kilpakenkällä”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen (toim.), *Urheilu katsoo peiliin*.
- Vesa, Seth 1918. *Hiihto urheiluna ja liikuntobarjoituksena*. Helsinki: Urheilijan Kustannus-Osakeyhtiö.
- 1925. *Hiihto. Hiihtäjän opas*. Toinen, laajennettu painos. Helsinki: Otava.
- Vetennieminen, Erkki 2001. ”Heittäkää katukiviä, älkää keihästä! Quel Corps? ja radikaalin urheilukritiikin mahdollisuus”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen (toim.), *Urheilun etiikka ja arki*. Jyväskylä: Atena.
- 2003. ”Mies joka juoksi luokastaan ulos”. *Liikunta & tiede* n:o 4.
- 2006a. *Joutavan juoksun jäljillä. Kestävyysjuoksun varhaisvaiheet Suomessa*. Helsinki: SKS.
- 2006b. ”Porilaiset porvarit ja aikidon ässät”. *Liikunta & tiede* n:o 1.
- 2007a. *Pohjolan helleeniit. Suomalaisten olympiaurheilujen synty*. Helsinki: SKS.
- 2007b. ”Puisto, pallo ja palomiehet. Saapuiko jalkapallo Suomeen keväällä 1876?” Teoksessa Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen (toim.), *Vanhat mestarit*. Helsinki – Jyväskylä: Minerva.
- 2008a. ”Paluu Peurungalle. Laukaan ihmisjuoksu 1878 ja urheiluhistorian harhapolut”. Teoksessa Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen (toim.), *Hevosten jäljillä*. Helsinki – Jyväskylä: Minerva.
- 2008b. ”Veljekset kuin jänikset”. *Hüdenkivi* n:o 4.
- Veyne, Paul 2006. *Comment on écrit l'histoire* (1971). Paris: Seuil.
- Vihola, Teppo 2006. ”Rurik, Pihkala”. Teoksessa *Suomen kansallisbiografia 7*. Helsinki: SKS.
- Viita, Ossi 1997. *Suden hetkiä. Amerikansuomalainen olympiavoittaja Ville Ritola*. Peräseinäjoki: Siirtolaisuusinstituutin Pohjanmaan aluekeskus.
- 2003. *Hymyilevä Hannes. Työläisurheilija Hannes Kolehmainen sankaruus porvarillisessa Suomessa*. Helsinki: Otava.
- Vilkuna, Kustaa 1958. ”Suomalaisen hevosen historiaa”. Teoksessa *Suomen museo LXV*. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Vilkuna, Kustaa H. J. 1994. ”Suomalainen liikuntaelämä urheilun kynnyksellä. Näkökulma Suomen varhaisempaan liikuntahistoriaan”. Teoksessa Arto Nevala (toim.), *Suomen urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja 1994*. Joensuu.
- Vuorinen, J. A. 1927. ”Tammelan Hevosystäväinseuran toiminnasta”. Teoksessa *Lounais-Hämeen Kotiseutu- ja museoyhdistyksen vuosikirja III*. Forssa.
- Wade, Maurice 1996. ”Sports and Speciesism”. *Journal of the Philosophy of Sport*.
- Wegelius, J. A. 1878. *Tilastollisia tauluja kilpa-ajoista Suomessa vuosina 1862–1877*. Turku.
- Wendorff, Rudolf 1980. *Zeit und Kultur. Geschichte des Zeitbewusstseins in Europa*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

- Wilskman, Ivar 1901. ”Varttuuko kansamme ruumiillisesti vai voimistuuko se?” Teoksessa *Suomen Nuorison Liiton Albumi II*. Helsinki.
- 1906. ”Tärkeä tehtävä uudelle voimisteluliitolle”. *Suomen Urheilulehti* n:o 1.
- 1907a. ”Talviurheilu Suomessa”. Teoksessa Wilskman (toim.), *Suomen urheilut XX:n vuosisadan alkuvuosina*.
- 1907b. ”Uintiurheilu Suomessa”. Teoksessa Wilskman (toim.), *Suomen urheilut XX:n vuosisadan alkuvuosina*.
- 1907c. ”Voimistelu ja yleinen voimailu”. Wilskman (toim.), *Suomen urheilut XX:n vuosisadan alkuvuosina*.
- 1907; toim. *Suomen urheilut XX:n vuosisadan alkuvuosina*. Helsinki: Yrjö Weilin.
- Wright, Lawrence 1992. *Clockwork Man. The Story of Time: Its Origins, Its Uses, Its Tyranny* (1968). New York: Barnes & Noble.
- Wuolio, Eija-Leena 1970. *Suomen liikuntahistoria*. Helsinki: LTS.
- 1982. *Suomen liikuntahistoria*. Helsinki: LTS ja Valtion painatuskeskus.
- Wuolio, Jukka 1963. ”On Equal Terms”. *Stadion* (näytenumero).
- 1979. ”Historic Dates in Finnish Sports”. Teoksessa Joel Juppi ym. (toim.), *Physical Education and Sports in Finland*. Helsinki: WSOY.
- Yttergren, Leif 1999. *Täflan är lifvet. Idrottens organisering och sportifiering 1860–1898*. Stockholm: Stockholmia.
- Zetterberg, Seppo 2003; toim. *Suomen historian pikkujättiläinen*. Helsinki: WSOY.

ENGLISH SUMMARY

THE ORIGINS OF FINNISH SPORT

NINETEENTH-CENTURY TROTTING SPORT AND ITS IMPACT ON HUMAN RACES

In sport history, there is a well-known tendency to try and establish all sorts of 'firsts' – first races, first records, first champions. Curiously, however, decades of journalistic and scholarly sports writing have not yielded consensus on the origins of sport in Finland. While the history of horse racing has not been completely ignored, many commentators have perceived other pastimes, such as sailing and rifle shooting, as pathbreakers of modern sport in this country.

Elsewhere, especially in England (see picture on p. 73), the primacy of horse racing is beyond dispute. By "modern" sport, incidentally, I refer to the characteristics of socially organised physical activity discussed by Henning Eichberg (1978) and Allen Guttmann (2002). The crossover of equine sporting practices has been analysed by other scholars (Bruant 1992; Mewett 2002), and according to Maria Kloeren (1985), human runners imitated their four-legged counterparts "in everything".

In this monograph I set out to tackle the origins of trotting sport in Finland and to assess the equine impact on human sports.

Not surprisingly, informal trotting contests have been recorded since time immemorial. The oldest visual representation of a trotting competition dates from 1799 (p. 36). The painting depicts a race held in Turku, a major town on the southwest coast, and the oval track has been laid on a frozen river. The dismal state of Finnish roads did not allow races to be held on any other surface. In the 1820s, a trotter named Cometen gained fame in the same town (p. 42), but the fabled achievements of this stallion can hardly be taken seriously.

The first sustained effort to introduce horse racing into Finland took place in the early 1850s. In five consecutive years, popular contests were held in a town called Kuopio in central Finland. The participants covered a 1-*verst* (ca. 1 km) straight on a frozen lake, results and records were published, and comparisons with foreign races were made. Lack of funds, however, brought an end to the Kuopio games. To clear and maintain an ice track proved to be an arduous task, not to mention the fact that substantial cash prizes were needed as enticements.

Organised horse racing and as a result modern sport finally took root in Finland in the 1860s.

First, an agricultural institute with a vested interest in horse breeding organised a race in southern Finland in early 1864. This prompted horsemen to solicit funds from the government for a bigger contest to be held in Hämeenlinna, a nearby town one hundred kilometres from Helsinki. Since 1809, Finland had been an autonomous province of the Russian empire, and a government based in Helsinki looked after the finances of the Grand Duchy.

Then, in March 1865, the inaugural "state race" was held in Hämeenlinna with cash prizes provided by the government. The trotting meet generated enough enthusiasm to become an annual event (see front cover); comparisons with the ancient Olympia and the supremely modern Derby Festival were not uncommon. In the following years state-sponsored events with uniform rules spread to other towns, private races with lesser prizes mushroomed across the country, and the very first sporting heroes emerged out of the icy and occasionally arctic conditions.

It can thus be argued that the time-honoured trotting tradition evolved into a fully fledged modern sport by the mid-1870s. Horse racing and horse breeding were inseparable companions in all sports-loving countries, and the tenets of social Darwinism were embraced with equal fervour by the propagandists of human sports. Humans were also supposed to improve their race through physical contests, the winners of which were best qualified to distribute their genes (cf. p. 166).

Back in Hämeenlinna, a 1-*verst* oval track came into use in 1867, and it had to be covered two – ultimately three – times in the state races. The results were recorded in neat tables (p. 97), and the jury relied on locally made hand-held stopwatches (p. 110) until an unwieldy but

audience-friendly model was invented (p. 173). Tickets were sold only to those who wished to have a seat, which makes it impossible to establish exact attendance figures, but prominent races attracted thousands of spectators from all walks of life. There were few other venues in the nineteenth century Finland with thousands of people milling about.

All major races took place on ice until 1884. In that year a dirt track was opened in the outskirts of Helsinki (p. 153), and almost simultaneously the first Finnish training manual came out. It bears reminding, however, that few men made their living through trotting, and only the very best horses were kept solely for the sake of racing. Absence of gambling discouraged people from going professional.

For all its popularity, trotting sport incurred a great deal of criticism. The notion of racial improvement through competitive running was ridiculed; the horsemen were said to be motivated by avarice and gluttony (cf. p. 138); their training methods supposedly led to "unnatural" speeding and caused physiological damage in the horses. And while the whip was banned in the state races, the trotters were, according to the critics, subjected to vigorous flogging elsewhere (cf. p. 224).

Apart from the flogging issue, precisely the same arguments were used against human races – only that no other modern sport existed in Finland until the 1880s. The earliest sailing and shooting events were *ad hoc* races with no uniform rules, and the same holds for the first footraces witnessed in the 1870s.

Supporters of human running adopted customs and practices popularised by the trotters, such as frozen lakes as venues, qualification times for prizes, and training habits that ruled out excessive workload. It is hard to imagine in what direction human racing would have evolved without the four-legged trailblazers. Horses are said to be natural runners, but humans have to be taught the curious art of speeding; modern sport as a whole is a social construct with no predecessors in earlier societies.

The equine impact survived the advent of the twentieth century. Paavo Nurmi, arguably the most accomplished human athlete of the

first half of the new century, participated in both skiing and running contests held on trotting tracks. Yet the image of the Finnish champion runner seems to be totally removed from the animal athletes. Nurmi became known as a "human machine" whose gestures were regulated by the simple demands of his beloved stopwatch.

Nineteenth-century horsemen already made analogies between the steam engine and the trotters, and their similes faithfully reflected the performance principle of modern sport. As noted by the French sociologist Jean-Marie Brohm (1976), the ideology of sport, based on numerical achievements and the linear record, necessitated the body to be construed as a machine. In this regard the horses have not been treated better than other species (p. 199). Similarly, biomechanical and physiological studies started with the horses, and all innovations were soon applied to other "animal machines," as the renowned French scientist Étienne-Jules Marey put it (p. 208).

In his insightful article complete with a research agenda, Rob Hess (1999) has discussed the impact of bicycle racing on the Australian rules football in the 1890s. The case of Nordic skiing in Finland surely backs his plea for comparative approaches in sport history.

Previously, the dramatic rise of Nordic skiing at the end of the nineteenth century has been noted but not properly addressed by historians. While the prominent role of skis in the national mythology did contribute to the favourable reception of skiing as a modern sport, the trotters provided a concrete and in many ways more decisive stimulus. As opposed to Norway, where skiing tracks crisscrossed rugged terrains, Finnish sportsmen settled for lakes and the Baltic Sea. All noteworthy races were held on flat courses until the early twentieth century.

In terms of popularity, skiing contests were likened to trotting races, and pictures of the first-generation skiing festivals betray striking similarities between the two sports (pp. 187 and 193). Flags and other decorative items, timekeepers on the podium, and spectators surrounding the athletes along the track were familiar sights to the trotting enthusiasts. Besides, flat routes allowed for easy comparison between results achieved across the country.

Nineteenth-century skating and bicycle races were also held in trotting arenas, either on ice or dirt tracks. The craze for records and

statistical knowledge permeated all sporting practices. In a wider perspective, of course, statistical representation of information (pp. 203 and 218) bespeaks of a modern mindset and further attests to the novelty of sport as opposed to other body cultures.

All human athletes, be they runners, cyclists or skiers, make a conscious choice to take part in competitive sport. This is a luxury no horse can afford. Jean-Marie Brohm (1976) has ventured to call human races legalised torture, and not entirely without reason. What might be the conclusion for horse racing, then?

For nearly half a century, Ludvig Fabritius and his elder brother Ernst were the uncontested trotting authorities in Finland (p. 129). They trained horses; they organised and participated in races; and they were also keen horse breeders.

According to Ludvig Fabritius, he eventually shared "one soul and one will" with Kirppu, the most successful Finnish trotter of the nineteenth century. A veterinarian by profession, Fabritius authored the 1884 trotting manual mentioned above and advocated humane training methods in his writings. Meanwhile in England, Theodore Cook published the first volume of his monumental history of the English turf. "If speech were not denied them," Cook (1901) reasoned in the preface, "we should no doubt be able to elicit some very interesting opinions on the subject of modern racing from our four-legged friends."

Unlike his Finnish colleague, the English chronicler respected what I have called the ultimate riddle of modern sport. How do the equine athletes really perceive the act of racing? Horses may well be born to run, but it hardly occurred to them to surge forward for the sake of setting stupendous records.

LIITE 1

KILPAURHEILUN KRONOLOGIAA

- 1860-luku Valtion tukemat kilpa-ajot alkavat Hämeenlinnassa, Kuopiossa ja Sortavalassa
- 1870-luku Valtionajot vakiintuvat Helsinkiä myöten
- 1880-luku Ammunta- ja purjehduskisat yleistyvät; pikaluistelua ja soutua suositaan Helsingissä; hiihtokilpailut leviävät kautta maan
- 1890-luku Pyöräilystä tulee vuosikymmenen muotieurheilua; painikamppailut ja kaksijalkaisten juoksut saapuvat Helsinkiin
- 1906 Ihmisurheilijoiden matkaa Ateenan olympiajuhlaan rahoitetaan hevosten ja ihmisten välisillä kilpailuilla
- 1907 Ihmisjuoksun valtakunnalliset säännöt hyväksytään; 'Poika' voittaa kaksijalkaiset vastustajansa maratonmatkalla
- 1912 Suomalaiset ihmis- ja hevosurheilijat kunnostautuvat Tukholmassa

Luettelo sisältää vain edeltävässä tekstissä mainittuja urheilumuotoja.

LIITE 2

J. H. Erkko:

ENTINEN JUOKSIJA (1890)

Niin kaunis oli se nuorena,
Niin uljahasti se juoksi,
Ett' aika harva sen ohasi
Ja harva ennätti luoksi.

Sit' ylistettiin ja ihailtiin
Ja voitti se palkinnoita
Ja päivälehdissä mainittiin
Sen suuria ansioita.

Mut köyhän miehenpä tallissa
Se laihtui nälkiä nähden.
Se kiskoi raskaita kuormia
Vain elatuksensa tähden.

Niin synnyltään jalo juoksija
Kävi ahdasrintahiseksi,
Sai pattijalkana ontua
Ja joutui hylkiömeksi.

Niin Polle kuihtui ja kuoli pois,
Se haudattiin tässä tuonaan.
Mut kenties taivas nyt kohtelee
Sitä armollisemmin luonaan.

Erkko 1910.

LIITE 3

Paavo Kuutamo:

TORPAN TYTTÖ – KUVAUKSIA KANSAN ELÄMÄSTÄ (1883–84)

Kilpa-ajot olivat tulossa.

Se tuotti kaupungissa kaikenmoisia puuhaamisia. Työmiehet, joilla talvella usein puuttuu ansiota, saivat nyt viikkokausiksi tekemistä. Rata oli avattava jäällä. Telineet olivat rakennettavat, samoin lehterit katselioille ja kiikaritorni kilpa-tuomareille.

Toivoivatpa muutkin kaupunkilaiset yhtä ja toista tuloa ja voittoa. Sillä kilpa-ajot ovat ikäänkuin pienet markkinat. Ne tuottavat tavallista enemmän liikettä.

Moniaat kaupunkilaiset saivat korttieri-rahaa talleistansa ja asunnoistansa.

Enin voitto lankesi kuitenkin kaupungin ravintoloille sekä kortteereista että muusta liikkeestä. Sillä kilpa-ajoniekat olivat enimmästään varakasta väkeä. Ja vaikka ei kaikki olleetkaan varallisia, tahtoivat he kumminkin siltä näyttää. Useimmat heistä asuivat sen vuoksi ravintoloissa.

Ja ravintolat olivat hyvillä mielin noista kilpa-ajoista. Sillä ne tulot, joista he tavallisina aikoina olivat puutteessa, vuotivat heidän laatikkoonsa sitä runsaammin kilpa-ajopäivinä.

Ja niitä päiviä kesti, niinkuin markkinoitakin, aaton aatot ja runnun runnut. Sillä vaikkei itse kilpa-ajoja ollut muuta kuin kaksi päivää, nimittäin koetuspäivä ja ajopäivä, niin alkoivat valmistukset jo päiviä ennen, ja lopetukset loppuivat päiviä myöhemmin.

Jo aaton aattona siis näkyi kaupungissa noita pieniä ”kappi-rekiä,” ja niissä istui kussakin enemmän tai vähemmän majavannahkoihin puettu mies.

Reen edessä taas oli enemmän tai vähemmän kilpa-ajoihin luonteva hevonen. Kuitenkin näkyi usein tämä seikka jo ajokaluistakin. Sillä vaikka reki olikin ”myötä menevä”, oli kuitenkin siloissa taikka aisoissa jotain puuttuvaista. Välin oli toinen aisa maalattu, toinen taas valkoinen, metsästä tähän tarpeeseen kyhätty.

Se todisti, että jo kotoa oli lähdetty puoliväkisillä toimilla, taikka että tiellä oli ajettu aisa rikki johonkin kujaan taikka portin pieleen.

Hevosu suhteen ei kuitenkaan ollut karvaan katsomista. Sillä kuka tiesi, mitä jalopeuroja ne saattoivat olla koetuspäivänä radalla.

Usein tapahtui kuitenkin, että tämmöiset aisa-puolet reet hyljättiin hevosineen, miehineen.

Ne täyttivät sitte kilpa-ajossa väkilukua, vaikkei niitä radalle päästetty. Ja kaupungin kaduilla he sitte ajelivat ahkerasti, kiihottaen isvossikoita kanssansa kilpailemaan.

Varsinaiset kilpa-ajat saapuivat vasta koetokseen. Heillä oli rekensä, aisansa, silansa ja hevosensa kelpaavassa kunnossa. Ja itse miehetkin. Tavallisesti he olivat sitä laatua, että useimmat heistä hyväksyttiin kilpailemaan.

Semmoinen ajaja oli myöskin Tuominiemen haltia, Severin. Hän oli itse muodoltansa muhkea, hänen hevosensa uljas ja hänen ajokaluunsa siistit.

Koetoksessa oli Orkko verrattava parhaimpiin. Sen juoksu oli kaunista. Ei se kertaakaan rikkonut, eikä liioin varastanut.

Ja kuitenkin se joutui ratamatkan etevimpäin rinnalla.

Tosin ei se ollut kaikkein paras. Mutta Severin ei sitä ensinkään kiihoittanutkaan. Hän tiesi, että se sillä juoksulla hyvin tekisi matkansa määrättyssä ajassa, niin että se hyväksyttäisiin kilpailiaksi.

Toisena päivänä se vasta saisi koettaa ja näyttää, mihin se kelpaisi.

Mutta se herätti jo katseliain huomiota tässä ensimmäisessä juoksussa. Tosin ei siitä lyöty vetoa, niinkuin on tapana Englandissa. Mutta rikkaat hevosmiehet ja herrat tulivat sitä jo ostelemaan. Ja he tarjoilivat mikä mitäkin. Vaan Severin vastasi, ettei hän millään hinnalla luopuisi hevosestaan.

Tulipa niitäkin, jotka tarjousivat sitä kilpailussa ajamaan. He väittivät ettei Severin osannut itse ajaa, että semmoinen hevonen voittaisi ensimmäisen palkinnon, jos sillä olisi taitavampi mies ohjaksissa.

Useat näistä ”tarjokkaista” olivat noita aisa-puolia, joilla ei ollut toivoa päästä ajolle omille virkuillaan, koska he olivat hylätyt.

Severin ei kuitenkaan huolinut heidän tarjouksistansa. Hän tunsu itse parhaiten hevosensa ja tiesi mihinkä määrään hän sen saisi juoksemaan.

Mutta ”tarjokkaat” eivät tahtoneet päästää häntä vähällä. He surisivat hänen ympärillensä kuin kärpäset, niin että hän ärttyi ja läksi ajamaan pois radalta.

Hänen mielestensä oli koko se huvi, minkä hän kilpa-ajoista oli itsellensä toivonut, pilattu. Ja äkeissensä ajoi hän korttieriinsa, lukitsi Orkkonsa talliin, sittekuin hän oli sen kuivannut, juottanut ja apettanut.

Itse asunnossaan hän oli vielä niin varovainen, että hän kätki rahansa, mitkä hän oli ottanut mukaansa, lukun taka.

Seuraavana päivänä oli itse pääkilpa-ajot, palkinnon saamista varten. Se oli kaunis talvi-päivä, maaliskuun alussa. Aurinko loisti kirkkaasti ja sulatti lunta, vaan ei tehnyt mitään vahinkoa radalle, siksi oli kumminkin ilma kylmä.

Severin oli viettänyt yönsä korttierissaan. Hän oli siis raittiimpi radalla kuin moni muu, joka oli pitänyt yötä ravintolassa.

Varhain aamulla valjasti hän Orkkonsa ja ajoi sillä kerran pari radan umpeen. Se näytti olevan raitis ruumiiltaan ja jäseniltään sekin ja juoksi matkansa hyvin.

Hän vei sen uudestaan korttieriin ja riisui sen. Sitte hän läksi kaupunkia kävelemään, sillä hän oli levoton; kilpa-ajot alkaisivat vasta kello 11, eikä aika tahtonut kulua.

Viimein se kuitenkin alkoi lähetä määrätuntia, joten Severin nouti hevosensa ja ajoi taas radalle.

Sinne oli nyt kokoontunut paljon väkeä sekä kilpaloita että katselioita.

Severin ei kuitenkaan jälkimmäisistä lukua pitänyt. Hän asettui ajajain riviin odottamaan kunnes hänen nimensä huudettaisiin.

Hän päätti olla paljoa tarkempi kuin edellisenä päivänä. Sillä nyt riippui palkinnon voitto hänen ajamisestaan.

Sittekuin viisi tai kuusi hevosta oli ajanut, tuli hänen vuoronsa. Hän oli kuullut huudettavan heidän minuti ja sekunti-lukunsa; mutta ei ne olleet ylen lähellä sitä aikaa, jonka hän koto-jäällä oli voittanut.

Hänellä oli siis vielä hyvä toivo.

Hänen nimensä huudettiin ja hän laski Orkkonsa menemään.

Orkko ei viivytellyt. Se ikään kuin tiesi, että sen nyt tuli tehdä työnsä työnsä puhtaasti.

Severin ei huudellut, eikä ärjynyt ja karjunut sille. Ei hän myöskään nykyntä sitä toisesta taikka toisesta suitsesta, niinkuin monen tapa on, ei hän liioin peljätellyt sitä rautaisella marhaminnalla, vaan kehoitti sitä hiljaisella puhuttelemisella yhä parantamaan juoksuansa.

Ja kaukaa katseliatkin näkivät että se yhä paransi vaikkei se vähintäkään siinä kadottanut uljasta ryhtiään.

Kelloa soitettiin palkinto tuomarien telineiltä. Minuti oli ajettu. Severin luuli olevansa radan puolivälillä taikka kumminkin lähellä sitä. Hän puhutteli hevostansa.

”Nyt Orkko”, sanoi hän, ”on meidän koettaminen, kuka täällä tänäpä on radan herra, mekö vai muut.”

Ja hän kiristi hiukan suitsista.

Orkko kuuli puheen ja tunsu suupielissään kiristyksen. Hän harppasi vielä pitempiä askeleita ja otti niitä taajemmin.

Se oli hänestä huvityötä koska hän kerran oli luotu juoksiaksi.

Asian ymmärtäväiset katseliain joukossa ja kilpa-tuomarit näkivät jo arviolta, että tuo juoksija tulee olemaan päivän sankari.

He pelkäsivät vain, että se tulisi tekemään jonkun pila-työn, rikkoisi taikka rupeisi varastamaan.

Vaan Orkko ei tehnyt kumpaakaan. Se olisi hävennyt silmänsä sokeiksi, jos joku olisi siitä sanonut, että siinä oli jonkinlaista vilppiä.

Luontokappaleet tulevat usein isäntiinsä. Ne perivät taikka saavat tavalla jollain heidän omituisuuksiansa.

Erittäin nähdään se koirissa. Jos isäntä on rehellinen, niin on koira samoin. Vaan salapurian koiran isäntään ei ole luottamista.

Severin ei ollut vilpistelevä mies ja sen vuoksi oli hänen hevosensakin kaikkea vilppiä vailla. Ja kun Severin ei myöskään ollut liian tulinen, niin ei ollut pelkäämistä, että hevonenkaan rupeisi radalla hätiköimään ja rikkomaan.

Ensimmäinen ratakerta oli loppumaisillaan. Samassa kolkkasi kello toisteen. Koh-ta sen jälkeen saapui Severin lähtö paikalta ja jatkoi matkaansa uudelleen. Orkon silmät välkkyivät siinä kun se lensi katseliain ohitse.

Kauppaneuvos K., joka istui katseliain joukossa, lausui, että jos tuo hevonen on ostettavissa, niin hän sen ostaa.

”Aiotteko tekin kilpa-ajolle?” kysyi joku hänen tuttavistansa.

”En, mutta minä tahtoisin kerran hevosen, jolla olisi hauska ajaa.”

”Onhan teillä kyllä hyvät hevoset.”

”On niin, mutta ne on työhevosia ja kuorma hevosia. Minun tekisi jo mieleni saada hevosen omankin rekeni eteen.”

Pian oli rata toisteen juostu ja katseliain ohitse menty, ennenkuin kelloa soitettiin. Orkko oli siis toisella rata kerralla melkoisesti parantanut juoksuansa.

Kolmannella kerralla soitettiin kelloa juuri kuin Orkko saapui katseliain kohdalle.

Joku luuli huomaavansa, ettei sen silmät enää välkkyneet niin kirkkaasti. Se oli erittäin naisväen ja neitosten havainto. He ovat enemmän kuin miehet tunteitten vallassa ja langettavat tuomionsa sen jälkeen.

Siis ei pitäisi heidän tuomionsa mukaan hevosta juoksutettavan peräksyttiin kolmea rataa. Kahdessa olisi kylliksi, niinkuin maakylien kilpa-ajoissa on tavallista.

Mutta kun tiedemiehet ovat vakuuttaneet, että hevonen, jos se joltinenkin on, juoksee kolme virstaa siinä kuin kaksikin, niin on se valtion kilpa-ajoissa tullut säännöksi. Emmekä me pyydä tätä sääntöä muut[ta], koska Orkkokin sen matkan juoksi, hengästyvät tai tikahtumata.

Ja kun se kolmannen kerran lensi katseliain ohitse huudettiin ”eläköön”, vaikka ”eläköön” on jokseenkin pitkäpiimäinen sana tuon kosmopolitisen hurrahuudon asemasta, joka paljon pikaisemmin sanoo mitä se tarkoittaa.

Sentähden ehti Severin ajaa kun eläkööntä veisattiin, pois radalta ja oli jo hyvän matkaa kaupunkia kohden ennenkuin viimeinen kadensi tuosta mainiosta kansallisuudesta oli vaiennut.

Hän hillitsi hevonsensa käymään ja kävellytti sitä jonkun puolen tuntia, kunnes se lakkasi höyryämästä, ja vei sen sitte korttieriin, jossa hänen tapansa mukaan kuivaili ja pyyhkieli sitä.

Saatuansa sen aivan kuivaksi, peitti hän sen loimella, pani apetta sen eteen ja meni kuulustelemaan, kuinka muiden oli käynyt.

Kauppaneuvos K., joka oli uhannut ostaa Severinin hevosen, sai hänen silmiinsä väkijoukossa ja tuli häntä asiasta puhuttelemaan.

Mutta Severin vastasi, niinkuin ennenkin, ettei hän ollut aikonunna sitä myydä.

”Mutta jos myytte”, sanoi kauppaneuvos, ”niin älkää sitä muille myykö. Minä maksan sen mitä muutkin tarjoavat.”

Severin antoi vaaditun lupauksen. Kilpa-ajo lähestyi loppuansa. Severin sai kuulla, ettei yhdenkään hevonen ollut juosnunna määrä-matkaa niin pikaisesti kuin hänen ja että hänellä siis oli toivo ensimmäisestä palkinnosta.

Eikä niistä hevosista, jotka sittemmin vielä juoksivat, yksikään ollut sanottavasti etevä.

Useat herrat ja hevosmiehet tulivat nyt Severinin hevosta ostelemaan. Hän ei enää aivan jyrkästi kieltäynyt myymästä. Kumminkin tahtoi hän kuulla, minkä arvon hinnassa he antaisivat hänen hevosellensa.

Se on vasta näiden päiväin tapauksia, että Suomen hevosesta kilpa-ajoradalla maksetaan 6,000 markkaa.

Severin ei tiennyt vaatia niin suurta hintaa, ei puoltakaan siitä. Kuitenkin päätti hän pyytää niin paljon ettei hän luullut kenenkään sitä maksavan.

Hänelle tarjottiin puolentoista tuhatta, joka oli korkeimpia hintoja hyvästä hevosesta. Mutta asia jäi pelkkiin tarjouksiin. Kuitenkin sai kauppaneuvos K. kuulla tarjoukset.

Kun kilpa-ajot olivat päättyneet, mentiin yhteisille päivällisille. Severin olisi mielellään jäänyt niistä pois. Mutta kun ei hän tiennyt, milloinka palkinto-tuomarit julistaisivat päätöksensä, päätti hän seurata heitä ja muita hevos-ystäviä.

Päivälliset olivat komeat, niinkuin semmoisissa juhlatilaisuuksissa ainakin. Se ei vaikuttanut mitään, että ravintoa yleensä oli vähän ja että vadit loistivat tyhyydestä, ennenkuin ne vierasten päähän pääsivät. Saivat he edes toisista jollei toisista ruokalajeista.

Ja sillä välin pidettiin puheita ja juotiin maljoja. Jokainen maisteli sen verran kuin luuli varainsa kestävänsä.

Koska seurassa enimmästä päästä oli pelkkiä hevos-ystäviä, niin oli ymmärrettävä, että puheetkin koskivat heidän ammattiansa.

Ja jos niihin puheisiin oli luottamista, niin olivat hevosystävät isänmaallisempia kuin muut. Sillä koska hevonen on jaloin luontokappaleista, niin olivat hevosten jalostuttajat jaloimpia kaikista.

Jota edemmäksi ehdittiin päivällis-ateriassa, sitä innostuneemmaksi tulivat puheet. Ja niitä jatkettiin vielä päivällisten jälkeenkin, sittekuin palkinto-tuomarit olivat siirtyneet erilleen, tutkimaan, kutka päivän voitoista olisivat osalliseksi julistettavat.

Istuivatpa muutamat runojakin sepittämään päivän ja hevosten kunniaksi. Niitä runojansa he sitten laulelmoivat seuran ja iltapuolen iloksi.

Mitä Severiniin tulee, niin ei hän alussa maistellut paljon maljoja, sillä hän oli päättänyt olla varovainen. Mutta ajan mittaan tuli hänkin innostuneeksi. Puheita pitämään ei hän kuitenkaan rojhennut.

Vaan nyt tuli se juhlallinen hetki, jolloin palkinto-tuomarit astuivat ulos juttukamaristansa. He julistivat korkean tuomionsa, jonka mukaan Severin tuli saamaan ensimmäisen palkinnon.

Hän ajatteli nyt voitollisella mielellä Marita, joka ei ollut ollut hyvillään hänen lähdistänsä kotoa. Se muisto oli koko ajan painanut hänen mieltänsä ja tehnyt hänen olonsa kilpa-ajoilla ikäväksi.

Vaan nyt, kun hän tulisi voittajana kotiin ja lisäksi melkoisella raha-summalla, taipuisi epäilemättä Marinkin mieli kilpa-ajojen puolelle.

Saatuansa rahat ja niitä seuraavan voitto-todistuksen, oli Severinin aikomus heti lähteä pois ja läpi yön ajaa kotiinsa. Mutta ne muut palkinnon voittajat kuiskasivat hänelle, ettei ollut soveliaista lähteä niin kiittämättöminä. Heidän oli muistaminen hevois-ystäviä ja toimimiehiä maljalla, jonka he yhteisesti tilasivat.

Severin ei siis kehdannut olla kiittämätön hänkään. Malja tilattiin, ja Severinin, joka ensimmäisen palkinnon oli saanut, tuli pitää puheenkin. Hän ei ollutkaan siinä kohden aivan taitamaton ja suoritti tehtävänsä jotenkin hyvin.

Mutta se malja oli hänelle vahingoksi, sillä hän unohti aikomuksensa lähteä heti kotimatalle.

Hän tuli vielä viivähtäneeksi ja solmisi tuttavuuksia ja ystävyyyksiä. Niitä oli ehkä joukossa semmoisiakin, jotka aisa puolina olivat hylätyt kilpa-ajoista, vaan joita ei täällä yleisessä ravintolassa käynyt hylkääminen.

Tietämätänsä ja ymmärtämätänsä joutui Severin semmoisten pariin.

[...]

Hän koetti koota muistoja. Kuinka oli hän unohtanut lähtemästä ajamaan kotiinsa läpi-yön, niinkuin hän oli päättänyt? Se oli se malja, joka oli juotu hevosystävään kunniaksi.

Hän oli saanut uusia tuttavuuksia, joiden nimeä hän ei kuitenkaan tiennyt ja joiden kanssa hän oli lähtenyt kulkemaan.

[...]

Hän koetti uudestaan taskujansa ja sai käsiinsä voitto todistuksen kilpa-ajoista ja rahakukkaron. Mutta se oli likimain tyhjä. Hän oli voittanut ja samassa kadottanut. Uudet ystävät olivat hänen viekotelleet peli-huoneeseen, jossa hän hämärästi muisti nähneensä kaikenlaisia haamuja, herroja, puoliherroja ja -pelureita.

Hän muisti myöskin himmeästi että siellä oli vielä maistettu jonkinmoista viiniä, joka hänen oli yhä enemmän hurmannut ja saattanut panemaan peli pöytään voitto rahoja. Alussa se oli tapahtunut pilan vuoksi, vaan sitte kiihossa. Hän oli toivonut saavansa rahat takaisin kahden kertaaisesti. Mutta ne olivat menneet.

[...]

Severin puki päällensä. Sillä tehtävät olivat tehtävät vaikka kuolema pakoitti sydämestä. Hän meni talliin katsomaan Orkkoa.

Orkko hirnui ja hörähti häntä vastaan. Se oli kaivannut häntä ehtoolla ja pannut levolle ilman pahoja ja juottamata. Mutta sitä oli aina ennen hyvin hoidettu, niin että vaikka se nyt olisi toivonut samaa hoitoa se ei ollut aivan pahoillansa, siitä että hoito kerran puuttui. Se oli pikemmin ikävillänsä kun ei se nähnyt isäntäänsä ja tuttavaansa.

Sen vuoksi se nyt hirnui pikemmin ilosta, kuin puutteen tähden, kuullessansa isännän avaavan tallin oven.

Severin tunsu aivan hyvin sen äänen ja tajusi Orkon mielen. Mutta se lisäsi hänen alakuloisuuttansa.

Ja ehdottomasti muistui hänen mieleensä kansan laulu:

”Voi sinua, voi minua, voi ettei olis kumpaakaan!”

Sillä, jollei Orkkoa olisi ollut, niin ei hän olisi joutunut kiusaukseen.

Jos hän olisi ollut rajumielinen pohjalainen, niin hän ehkä synkkämielisyydessään olisi pistänyt puukon Orkon kurkkuun ja siten tehnyt lopun kaikesta ystävydestä. Nyt hän vain hyväili hevostansa – ja lausui vielä kerran:

”Voi minua, voi sinua, voi ettei olis kumpaakaan.”

Hämäläinen 16.2., 20.2., 27.2. ja 1.3.1884.

ELÄINHAKEMISTO

- Ajatus* 204
Alarik 77
Ampiaisen 131, 135, 144
Antilooppi 172
Apina 138, 180, 181
- Charme Asserdal* 9
Cometen 42–43
- Duc (Polle)* 162
- Eclips* 77, viite 182
Eclipse viite 112
Eino-Vakaa 167–168, 204
Emilius 108
Etana 151
- Flygaren (Pikku)* 161
- Gaselli* 180
Gepardi 180, 224
Gorilla 181
- Hanka-antilooppi* 224
Haukka 43
Hippos 142
Hirvi 44
Huhu 68
Hurra 14
Härkä 46, 122, 146, viite 60
Hölmö viite 183
- Into* 108
- Jaakko I* 117, 123, 131, 133–135,
140, 142, 156, 225
- Jaakko II* 131, 145
Jänis 91, 124
Jänis 124, 144, viite 173
- Kameli* 29, 44, 224
Karjalan Veikko 158–159
King viite 183
Kirppu 14, 140, 143, 144, 153–154,
156, 188, 228, viite 206
Kissa 53, 144
Koira (ks. myös vinttikoiria) 10, 44,
75, 111, 123, 175, 181, 211,
221, 224
Kotka 43
Kukko 53
Kurki 175
Kvik 135–136, 142
- Lahja* 145
*Lamma*s 223
Lehmä 74, 181, 182, 223, 224, viite
259
Leijona 144, 221
Lento 14
Linnun poika 14
- Marakatti* 74, 182
Marsu 223
Miss Turner 64–65
Muuli 74, 223–224
Mörkö 155
- Norsu* 138
- Oiva* 144
Orava 181

Paasi 160
Poika 182–183
Poro 48, 224, viite 291
Puti 9
Putte ks. *Viipurin Pamaus*

Rekortti viite 183
Rotta 115, 144, 151, 216, 224

Sibbul 205
Sika 223, 224
Sonni 181
Sterling 64–65, 74
Stoppan 43
Strutsi 221

Susi 144

Tapio 160–161
Tyttö 116

Vasikka 224
Veikko 123, 131, 133–136, 140, 142,
145, 146, 147, 156–159, 161,
188
Viipurin Pamaus 131–133, 142, 143,
146
Villi 14
Vilpas 142, 154
Vintikoira 115, 221
Voima 14

IHMISHAKEMISTO

- Adelman, Melvin 78, 220
Aho, Juhani 58, 159, 170, 171, 175,
198, 206
Aho, Pekka 159
Aitamurto, Juho 186, 187
Aleksi, rahvaanjuoksija 50, 51
Aro, Toivo 15, 221, viite 280
Aukusti, renki 58
- Becker, C. F. viite 55
Brahe, Pietari 56
Brohm, Jean-Marie 209, 220, 226
Bruant, Gérard 170, 220
- Cerutty, Percy 180
Claudelin, H. W. 119, 188
Cook, Theodore 75, 126, 228
Coubertin, Pierre de 221–222, viite
43
Cronstedt, J. F. A. 205
- Dahlström, Svante 39–41, 43
Darwin, Charles 19, 138
Dibbels, Adolf 163
- Eichberg, Henning 30–31, 75, 119
Ekman, Oskar 183–184
Erkko, J. H. 58, 159
- Fabritius, Ernst 27, 44, 72, 90, 101,
105, 108–109, 118, 128, 133–
135, 141, 161, 162, 213, 228
Fabritius, Ludvig 26, 27, 68, 76, 84,
90, 109, 111, 112, 118, 128,
131–133, 135, 139, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 148, 149–
154, 155, 156, 157, 158, 159,
160, 161, 162, 175–176, 178,
210, 211, 212, 213, 228, viite
174
Filippus, nimimerkki 142, 144, 152,
156–157
- Giese, Carl 54
Grubb, C. A. 133, 173, 174
Grube, A. W. 89, viite 55
Gummerus, Kaarlo 14, 26, 227
Guseff, kauppias 64
Göös, K. G. 102, 172
- Haavikko, Ritva 41
Halila, Aimo 18–19, 214
Havu, Niklas 131, 137
Heikel, Oskar 181, 182
Heikel, Viktor 16, 33, 98, 163–164,
170, 172–175, 178, 181, 183–
184, 196, 197, 220
Heikkinen, Antero 20, 27
Heinilä, Kalevi 28, 33
Helanko, Rafael 12
Hellgrén, Karl 182
Hepoaho, Otto 186
Hertzberg, Rafael 140, 160, 197
Hess, Rob 34
Hoberman, John 225–226
Holmstén, Juho 57
Huggins, Mike 119
Häkkinen, Niina 25
- Jaakkola, hevosmies 111, 117
Jalava, Antti 127–128
Jansson, A. 93

- Jukola, Martti 11, 12, 13, 169
 Jussila, Kalle 187
 Jutikkala, Eino viite 179
- Karlsson, August 175–176
 Kattilakoski, Simo 18, 26, viite 130
 Kiuttu, Fredrik 136, 139
 Kivi, Aleksis 46, 60
 Kiviaho, Pekka 28, 29, 30
 Kloeren, Maria 52, 212, viite 75
 Kolehmainen, Hannes 166, 168–169, 172, 178, 184–185, 212, 215, viite 286
 Kolehmainen, Sofia 169
 Kolehmainen, Tatu 185
 Konow, Carl Johan von 43
 Korhonen, Paavo 53
 Koskinen, Yrjö 89
 Kulha, Keijo 16, 19
 Kyander, hevostmies 65, 67, 68–69
 Kärkkäinen, Pekka 21–22, 23–24, 29–30
- Laakso, Mika 25, 127
 Laine, Leena 21, 26, 197, 203, 214, 216
 Lassinen, Emil 152
 Lehtinen, Jukka 25
 Lehtonen, Eva-Liisa 22–25, 214
 Liljefors, Axel 204
 Ljungdahl, hevostmies 205
 Luomajoki, Aappo 186, 187, 191–192
 Lyra, K. J. 64
 Lönnrot, Elias 41–42, 48, 50, 52, 56–57, 58
- Manninen, Otto 46
 Mansner, H. T. 103
 Marey, Étienne-Jules 208
 Meinander, Henrik 32
 Myllylä, Mika 221
 Mäenalainen, hevostmies 160
- Nieminen, Kaarlo 182–184
 Niiniluoto, Ilkka 219
 Nikolai I, keisari 57
 Nikolajeff, Sergej jr. 205
 Nurmi, Paavo 26, 176, 185, 220–221, 228, viite 75
 Nygrén, Helge 18, 147
- Okkola, Toivo 38–39, 68, 70
 Olaus Magnus 42, 75
 Orlov, A. G. 76–77
- Paasilinna, Erno 228
 Pakkala, Toivo 59, 190–191
 Pavlov, Ivan 123
 Pihkala, Lauri 11–12, 13–16, 19, 20, 26, 31, 77, 137, 140, 168–169, 177–180, 184, 185, 187–188, 192, 211, 214, 219, 220, 221, 223–224, 227, viite 194
 Pihkala, Rurik 77, 117, 140, 168, viite 194
 Porthan, Lennart 14, 38–39, 182
 Puhakainen, Jyri 220
 Pullinen, Lauri 11–12
 Päivärinta, Pietari 49
- Raevuori, Antero 18
 Rantala, Jouni 9
 Rasilainen, Kirsi 219
 Raussi, Eljas 44
 Rauvan Jaako 45
 Ritola, Juho 187
 Ritola, Ville viite 231
 Roering, O. W. 69
 Routila, Lauri viite 318
- Saari, Mauno 226
 Sandberg, Hugo 194, 196
 Sandelin, Benedict 25
 Sauli, Jalmari 51
 Schivelbusch, Wolfgang 60
 Seppänen, Paavo 20
 Shrubbs, Alfred 183

Simberg, Hugo 75
 Sironen, Esa 25, 29–30, 219
 Sjöblom, Kenth 25, 201
 Skjöldebrand, A. F. 41
 Snellman, J. V. 37, viite 82
 Sundgrén, Rudolf 201
 Suomela, Kl. U. 16–18, 19, 24, 188,
 201–202
 Särkelä, Antti 57, 205

 Tanner, Väinö 195, 201
 Topelius, Zachris 27, 32, 40, 45, 46,
 48, 54, 55, 57, 59–60, 62, 70,
 113–114, 120, 172, 216

 Vartiainen, Paavo 64
 Vasara, Erkki 219

 Vesper, rouva 220
 Veyne, Paul 211
 Viita, Ossi 211

 Vilkuna, Kustaa 81
 Vilkuna, Kustaa H. J. 27–28
 Viren, Lasse 221, 226
 Vornanen, Hilppa 191
 Väyrynen, Antti 186

 Wathén, Fredrik 204, 205
 Wegelius, J. A. 87, 93, 102–103, 112,
 117–119, 148
 Wilskman, Ivar 163, 201–202, 204,
 217
 Woodruff, Hiram 150–151
 Wrangel, C. G. 117, 126, 136, 150
 Wuolio, Eija-Liisa 20
 Wuolio, Jukka 20

 Zitting, C. A. 85, 87–88, 90, 148,
 217

 Yttergren, Leif 40